

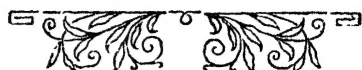
తులసీమాహాత్మ్యము

భారతి విద్యాపాఠశాల, విశాఖపట్నం

తొలసే మా హస్తము

ఇది

ప్రారంభముగా గోత్ర పసగోత్రజాతు

నగు

నరసింహాచల ద్విపద పద్యము

రచయింపబడినది.

మొదటిసారి

రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీవిద్యానిలయమద్రాసురకాలయాండు

ముదింపబడినది.

1920

వెల 0—6—0.

ఉ పా ద్ధా త ము .

ఈతులసీమాహాత్మ్యమును రచించినకవి! వైష్ణవుడు. పేరు సరసింహాచార్యులు; తండ్రిపేరు లక్ష్మణాచార్యులు; తల్లిసీతమ్మ; వేంకటాచార్యులును గృహమాచార్యులును సోదరులు. కవి కాశ్యపసగోత్రజుడు. తన తండ్రి సాంస్కృతాంధ్రకవిత్వచింతకు ఐడనియు, సర్వశాస్త్రార్థవేదియనియుఁ దనయగ్రజుడు వేంకటాచార్యులు సమస్తశాస్త్రదుర్వారసమరతాచణుఁ డనియుఁ జెప్పకొని యుండుటచేఁ గవి పండితకుటుంబములోనివాడని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈగ్రంథమున “ఘన కార్యము” అనుచోట “లావు కార్యము” అని ప్రయోగింపబడుటచేతను, నాకీ గ్రంథము కశింకోటయందు లభించుటచేతను గవి విశాఖ పట్టణమండలివాస్తవ్యుడైయుండు నని తోచుచున్నది. కవి త్వమునుబట్టిచూడఁగా నిక్కవివరింపఁడు నూనూనవత్సరములకు లోపలివాడని బోధయగుచున్నది. గ్రంథమునుబట్టి కవిత్రయమంతకంటె నెక్కుడుగఁ దెలియవచ్చుటలేదు.

ఈతనికవిత్వమునం దందందుఁ బూర్వకవివిరుద్ధము లగుప్రయోగములు గానవచ్చుచున్నవి. అయినను శైలి ధారాళమై ద్రాక్షపాకవిలసితమై యొప్పురు చున్నది.

సముచితవర్తనములతో సీరిన్నికథ యేకాత్వాసమగ రచి
యింపఁబడినది. కథ సుస్రస్థిద్ధమయి సర్వజనవిదితమయి
యున్నది. ఇందుఁ గవి తులసీమాహాత్మ్యమును బోధాన
ముగఁ జేసికొని చుక్కిణీసత్యభామల స్వభావవిభేదములను
శ్రీకృష్ణనిమహాత్మ్యమును జక్కగఁ బ్రదర్శించియున్నాడు.
నీతిదాయకంబును భక్తిప్రతిపాదకంబును సగుణీయత్వమ
గ్నింధ మాబాలవృద్ధపతనార్థ మైనదగుటచే నాంధ్రభాషా
పతి కిదియు నొకనూతనాలంకారము కాంగలదనును ద్వేష
ముతో దీనిం బ్రకటించితిని.

ప్రకాశకుఁడు.

శ్రీరామచంద్ర.

తులసీమాహాత్మ్యము

శ్రీరామానునమోహమశ్శితజన ♦ శ్రేమఃప్రదాతేస్సుర
న్నరేజాయతలోచనాయ పలభు ♦ జ్యేత్రోఘనిధ్వంసినే
కారుణ్యాంబుధయేక్షపాదవనితా ♦ కష్టాపహోదక్రియా
పారీణాయ నమ స్సదా యనుచు లోభించి సేవించెనన్.

ప. జనకుని యిల్లురాచ్చి మను ♦ జత్వముచే విలసిల్లునిష్ఠునిం
దనర వరుడుగాఁ గని ముదంబుల దత్పతితోడఁ గానికం
జరిబహుదైత్యులఘములఁ జంపుచు లంకాజొచ్చి మద్దశా
నను బరిచూర్చి లోకభయనాశముచేసె నీతఁగొల్చెదన్.

సీ. ఏగుణవిధిదిత్త ♦ మెవ్వేళ శ్రీరామ

పదపరోమభక్తిః ♦ బరమమండు

ఏకశానిధీకీర్తి ♦ యెల్లదిక్కులయందు

విశ్రాంతి జగంబు ♦ వెల్లజేసె

ఏదయాపనుశాంతి ♦ యెన్నంగననాజర

త్విన్వింద్యములనెల్లఁ ♦ దానకూర్పు

ఏళిష్టుదర్శనం ♦ బెల్లజంతువులకుఁ

బాపనఁమాతంబుఁ ♦ బాఱఁదోలు

సంఘంఁ డాతఁడు సర్వశా • స్త్రార్థవేది,
 సంస్కృతాంధ్రీకవిల్వవి • చక్షుణుండు
 కాశ్యపాస్వయవార్ధిరా • కామ్యగాంధూఁ
 డనఁగ లక్ష్మణగురువర్చుఁ • డలరుచుండు. 3

చ. అకరుణాంబురాశికిఁబ్రి • యంబూనఁగూర్చుచునుండుఁబత్నియై
 లోకముమెచ్చఁగానశిక • లోచనుబాంధ్వితిథాతవాణియున్
 నాకపతిఁబులోమజయు • నాగశయానుని నిభిజాతయున్
 జేకొనురీతి నిజగతి • నీయె నీతయె నీలమాంబనాన్. 4

గీ. అమృహాత్మలకాత్రజ • లగుచు వేంక
 టార్యుడనఁగను నారసిం • హార్యుడనఁగఁ
 గృష్ణమాచార్యుఁ డనఁగను • గీర్తిమూర్తు
 లనఁగ వెలయుదు రార్యసే • వార్హు లగుచు. 5

ఉ. వారల కగ్గిజండు నిజ • వంశనుహాకలశాభిచంద్రిణ్డౌ
 నారమహాత్ముడీతఁ డని • యూర్వులు మెచ్చసమస్తశాస్త్రుడు
 ర్వారసమర్థతాచక్షుఁడు • రామకథావృత్తస్పరుండు నీ
 ధారుణివేంఁటార్యుడొక • దైవమగాకనరుండెచూడఁగన్

వ. అష్టణ్యమూర్తి కనుజుండనై నిరసింహభిధుండ సగునేను
 నాగాయణ సంకల్పచగుణప్రకాశితంబులై స్థావరజంగ
 మాత్మకంబు లైనజగంబులం దొక్కింత ప్రవృత్తం బైన
 భూలోకంబున జననాదివాపేష్టానుభవప్రాసాదారోహ
 ణాలంకారధారణాదిసుఖంబులను మరణరణజ్వరాదిరోగ

దాదిద్రావిడదనుఃఖంబులను ననుభవించువారిం జూచి యా
శ్చర్యచిత్తుండనై యన్నదధిక్షీరఘృతా ద్యనుభవంబున
సున్నానగంధాదులచే నజ్జ్వలితంబై, సుఖంబులఁ గోరుచు
దుఃఖంబుల సరసించుచు శీఘ్రతరకరచరణాద్యనయవంబై
చరియించుచున్న దేహంబు ప్రాణవియోగానంతరంబున
దహనపాత్రం బగుటం జూచి తదాత్మవియోగం బెట్టిది
యో, తదీయాత్మ యైష్ఠ్యలంబనుభవించునో యెఱుంగుమి
థయాకాంతిఁజిత్తుండనై గురూపశేషంబునను భాగవతాది
పురాణకథాశ్రవణంబులను దెలియు నని గురుల నాశ్రి
యించుచు దత్పురాణంబుల వినుచువానివలన నారాయణ
కథాశ్రవణంబును దన్నమస్త్రణంబును దదాపాదకగ్గిం
ధవతనంబును దక్కథాపాదకగ్గింధకరణంబును భవభీతి
హరణంబు లని తెలిసి తత్క్రమంబున శ్రీరామచంద్రీపా
దారవిందపూజాత్మకరుండనై భగవత్కథాప్రతిపాదకంబు
గాఁ దులసీమాహాత్మ్యం బనుగ్రంథంబు రచియింపం బూ
నితి; తక్కథాక్రమం బెట్లనిన; పార్వతి తన పతివలన హ
రిచరితంబులు వినుచు నన్నమాత్మన కిట్లనియె. 7

ఉ. నాథ! భవశ్రవణాదమనఁ • నాగేశయానని నచ్చక్రిమిః
మాధవునామహంశ్రమహి • మంబఖంబునువి టిఁదత్సమా
రాధనఁ బ్రథా • వమ • రంతులసీదళమంటి; తత్ప్రభా
వాధికత్వస్వనఁగముద • మయ్యెడునాకునెఱుంగఁజెప్పవే. 8

- చ. అనపారుఁ డిట్లు పల్కెవన ♦ జానన తత్తులసీమహాత్మ్యమే
 ఘనునకుఁజెప్పఁగా నువి ♦ గాదయినన్విను నాదునేర్పుటం
 పుననొక పూర్వవృత్తమతిఁపుణ్యతమంబుముదావహంబునై
 తనరెడుదాఁజెప్పెదము ♦ దంబునఁదేటపడంగనంతయున్ 9
- వ. తదస్వత్తాంశంబున నీనడిగినయర్థం బంతయుఁ దేటపడుం
 గావున విను మని యిట్లనియె. 10

సీ. పాసాద వజ్రక ♦ వాట రిత్నద్వార
 భాసురద్వారకా ♦ పట్టణమున
 నాదినారాయణుం ♦ డఖిలలోకేశ్వరుం
 డప్రేమేయుడనంతఁ ♦ డై నశృష్టఁ
 డఖిలవిశ్వముఁ దన ♦ యాజ్ఞచే నడపుచుఁ
 బది నూలుచేలగో ♦ పవనిశలకు
 భర్తయై యెసమండు ♦ భవ్యకాంతామృత్
 ంటపుదేవులై ♦ పరగుచుండఁ
 గనకకుండల ముశేనుయ ♦ కంకణాది
 భూషితుం డయి బుగ్గజనుల్ ♦ పొగడుచుండ
 సారసాక్షులు లీలవిం ♦ జామరమలు
 వీవ మణినుండిరంబున ♦ వెలయుచుండ. 11

ఉ. ఏమియవోవిచిన్మదియెన్నఁడుఁగానమి పద్మజాంధవుం
 డేమిటిగో మహీస్థలికి ♦ నిద్ధనమృద్ధకరప్రికాశుడై
 ధీమణివద్యలారచను ♦ దెంచెడుఁ జూచితిరే యటంచువా
 రామనిచెందిచూడఁజతు ♦ రాననపుత్రుఁడువచ్చెభామనీ 12

సీ. తనమేనికాంతులు ♦ తనయశఃప్రభలతో

గలసి నల్లిక్కల ♦ గప్పుచుండఁ
దనజటాతెరుచుల్ ♦ దనవీణహేమశం

తీర్చాయలనుగూడి ♦ తేజరిలగఁ
దన బాహుదండముల్ ♦ దనవీణదండంబు
పగిది దీర్ఘంబులై ♦ పరగుచుండఁ
దనకంఠపథురనా ♦ దంబును దనవీణ

నాదంబు నేకమై ♦ మోదమనఁగ
దేహమున నూర్ధ్వపుండ్రముల్ ♦ తేజరిలగఁ
దులసినరులును గొప్పతా ♦ నలినబీజ
మాలికలు దాల్చి హరిభక్తి ♦ మగ్నుడగుచు
వలినలోచనుకడ నిల్చె ♦ నారదుండు.

13

చ. అచ్చెరుపాటుఁ జేంది వన ♦ జాత్యుండు దిగ్గున లేచి వానికిం
జెచ్చెర వందనం బానరఁ ♦ జేసి మహాన్నతపీఠ మిచ్చి మీ
వచ్చుటచే గృతార్థత య ♦ వశ్యముగ లెఱుగూకుభద్రమే
యచ్చపుర్రీతిఁ జెల్పడఁ ♦ యంజనివేడమునీంగ్రుణ్ణిట్లనున్.
గీ. అంతయును సీదుకుక్షి నే ♦ యమాయుండు

నీవ యంతట నుండువు ♦ సిక్కిముగను

నీవెటుంగ వె సర్వంబు ♦ నీరజాక్ష

తఱచి యడుగుట మాపయి ♦ దయనుగాడె.

15

చ. అనిసురమాని పక్కఁగ జ ♦ నార్దనుఁ డోమునినాథనీచుడ
ర్భవముత్రికాలమంగళక ♦ రంబును బాపహరింబుమాపయిన్

తులనీ మా హా త్మ్య ము

దసరుధవత్కృపారసమునన్ దయచేసితి రయ్య మీశవం
 దన మొసరింతునంచువను ధాన్ధలిజాగిల్లి మొక్కిలేచినన్
 వ. అక్కునివరుండు దనకటాక్షవీక్షణంబులఁ బురుక్షత
 నుప్రభుం డైనహరిం గనకాననంబునఁ గూర్చుండ నియమించి
 నం గూర్చుండె నయ్యిరువురనోన్మనస్సల్లాపంబుల సంతుష్టాత
 రంగులై యుండ నారకుండును నిజవల్లకినాదంబును దన
 కంతనాదంబును నేకీధవించి మించ హరిస్వాంతంబున కనం
 తామోదంబుగాఁ జేయఁ బాడి యయ్యునుని నమంబానంద
 కందళితఁడై తులన జేసి తదనుజ్ఞాతుండై చనునెడ.

ఉ. ఆడుచునొక్కచోనిలిగి యయ్యునానుభుభక్తిమీఱఁగాఁ
 బాడుచుఁదస్ప్రభావమును భావమునదలపోసి మెచ్చుచున్
 వేడుకపీఠనిగూలు మను ధింతఁగఁజూచుచుమోముద్రిప్పచున్
 జేడియ లేగి చెప్పముని చెచ్చెర భామగృహంబుకేగఁగన్

ఉ. ఆమునివర్యుఁ గాంచి విఁ యంబునసంతస మంది నశ్యభా
 మామణి యర్ఘ్యపాద్యవిధి మానివరే య్యఁ బూజచేసి న
 ద్దేమనుహాన్మతానన మ ధిత్వరనిచ్చిననుగ్రాతియై
 నేమముతోడ మొక్కిముని నేతయుదీపనలిచ్చియిట్లనె

ఉ. భామరొ యేమిసువ్రీతి యంబులుచేసితోయేమిసోమలన్
 నీమముతోడఁ జేసితివా నీసిరి సంపద యెట్టిదానికిన్
 నేమటిఁ జూడలే దెచట నిక్కము నేజొరరానిలోకముల్
 సామజయాన లేకునికి నర్పము నారసి యెంచి చూచితిన్.

ప. అభివరూపయావనము ♦ లాగనకుం గలనేని జాలదు
 ర్లభములు రక్ష హేమమణి ♦ రాశితభూషణముల్ లభించినన్
 విభుడు మహోజ్జ్వరావగుణ ♦ విత్తకళానియమాట దుర్లభం
 బిభసరమూసయట్లయి ♦ నేనివిధేయఁడుగాకయున్నెడన్
 గీ. ఇన్నియును నీకుఁ గల్గె నీ ♦ వింతదాన
 మనుచుఁ బొగడంగవశమటే ♦ ముంబుజాక్షి
 దుక్కిరికిఁ గల్గెనేని వ ♦ దుండు నీను
 చాయ నెడఁబాయ గుండువి ♦ ధేయఁ డగునె. 22

సీ. భాసురమణిరత్న ♦ బద్ధసౌధంబులు,
 మ. శిహేమచిత్రిత ♦ మంటపములు
 పద్మగాగచ్ఛాయఁ ♦ బరగువేదికలును,
 వజ్రకవాటముల్ ♦ వసుగృహములు
 పవడంపుగడపలు ♦ బహుసూషణంబులు,
 రత్నాననంబులు ♦ రాజ్యములును
 బట్టుపుట్టంబులు ♦ బంధుజనంబులు,
 దాసీజనంబులు ♦ ధావ్యములును
 గనకవనసము లాదిగాఁ ♦ గలసమస్త
 వస్తుజాలంబులును గల్గి ♦ వశ్యుడైన
 భర్తయును గల్గె నీతోడఁ ♦ బడఁకులండు
 సాటి యెవ్వరు గలరమ్మ ♦ సారసాక్షి. 23

ప. అనుచు నమ్ముచి బహూరింప సాతుష్టాంతరాగిణియై
 పర్యభామ మిట్లునియె. 24

చ. అశుభవల్కటాక్షమనశ్చిన్నయగ్లెను నాకుసత్తపో
ధనుడవు సర్వశాస్త్రపరః తత్త్వవిదుండవు గన నీవెఱుం
గనివియు లేవు నువ్విశముఃగారవమొప్పగఁ జేయుబుద్ధినా
మామనఁబట్టెఁడల్పమనఁమానముగానొసరింతువేడ్కతోన్

అ. వె. అనిన మాని వల్కుఁ ♦ సమాశ్రయతితోడ
వృతములందు దొడ్డ ♦ వృతము గలదు
దాని నీవు నేయఁ ♦ దగుదువు నేయమీ
యెయె సిరుల కెల్ల ♦ నాకరంబు.

26

వ. అది యెట్లంటే.

27

సీ. తనపతి తిభక్తిఁ దల యంటి నుదటను
దిలకలబు దిద్ది మా ♦ క్తికికిరీట
ముఖబహుభూషణ ♦ భూషితుఁగాఁజేసి
పొంబట్టుపుట్టముల్ ♦ పొనఁగఁ గట్టి
తాను స్నానము చేసి ♦ తగినభూషణములు
ధరియించి పతికి వం ♦ దనము చేసి
దోసిలి నిండఁగాఁ ♦ బోసి రత్నంబులు
మూడుప్రదక్షిణ ♦ మలను జేసి

పూజ్యుడై ట్టి యొక పుణ్య ♦ భూసురునకు
దక్షిణ యెనంగి భర్తను ♦ దానమిచ్చి
మరలి పతియెత్తుధన మిచ్చి ♦ మగని గొనిన
నవని నిది యిష్టపతిసిద్ధి ♦ యనువీరఁబు.

28

వ. అనిన నద్దేవమునికి సత్యభామ యిట్లనియె.

29

క. శ్రోత్రియఁడవు పరిజితప

టాఁఁత్రీవవై భవుఁడ పమల ♦ చారితుఁడ వి

ధాత్రిని నీదాసమునకుఁ

బాత్తులు నీకన్నఁ గలరె ♦ భవ్యచరిత్రా.

30

గీ. కాన మీగు మమ్ముఁ ♦ గరుణించి యద్దాన

మును ననుగ్రహించి ♦ కొనఁగవలయు

ననుచుఁ దరుణి వేడ ♦ సొఁ గాక తెమ్మని

మునివరుండు పలుక ♦ మోదమ నను.

31

నీ. అందెలు పాదంబు ♦ లందు మోయిఁగ హేమ

కాంచీమణులకాంతి ♦ కటిని మెఱయఁ

గవనీయరత్నకం ♦ కణములు మోయింగఁ

దడఁబడి జడయొద్ద ♦ ముడి వడంగఁ

దనుమధ్య మొక్కొక ♦ తఱి బెణుకుచు నుండఁ

జక్కనిహారముల్ ♦ చిక్కవడఁగఁ

దనమ్మదుపదములు ♦ తడఁబడుచుండంగఁ

బయ్యెద జార సం ♦ భ్రమముతోడ

ముఖమనను స్వేదబిందువుల్ ♦ ముత్తియముల

పగిదిఁ దళుకొత్తఁ గన్నుల ♦ నగవు దోప

వనజనాభునికడ కేగి ♦ వారిజాక్షి

వినయము న మొక్కినిలుచున్న ♦ విభుండు చూచి. 32

తు ల నీ మా హా త స్త్య ము

గీ. ఇందువదనరొ మేనల్లఁ ♦ గందుచుండ
 నిచటి కేతెంచుటకుఁ గత ♦ మేము లాపు
 కార్య మొక్కటి తలఁచిన ♦ కఠణి దోచు
 చున్నయది తెల్పు మన భాను ♦ యును వచించె. 33

గీ. నాథ! మీచెట్టఁ బట్టిన ♦ నాటనుండి
 ణోరికలు నాకు సమకూతెఁ ♦ గోరికలు
 మనవి యొక్కటి కలదయ్య ♦ మాన్యచరిత
 చిత్తమున నుంచి యది విశ్వ ♦ సింపవలయు. 34

చ. సుగమునివచ్చిప్రేమనొక ♦ సుప్రసామానతియిచ్చెనాకుభా
 సురముగ నావ్రతంబు మధు ♦ సూదన సత్పక్షిబుద్ధిగల్గె నా
 దరమునావ్రతంబునుప ♦ ధంబుగ నాంగముగాఁగఁజేయవే
 తరుణితలంపుచీర్పగవిధానకమాంగదభర్తకెన్నిటన్ 35

వ. అనిన సత్యభామపలుకులకుఁ గృష్ణుఁ డిశ్యునొని నార
 కుండు సర్వశాస్త్రసత్వజ్ఞుండును ద్రికాలవేదియుఁ గావున
 నమృహాత్ముఁ డానతియిచ్చినవ్రతంబు నీకవశ్యకర్తవ్యంబు
 దానికి లోపం బెద్దిమేని గల్గిం దెప్పు మది సమకూర్చెద
 ననిన సత్యభామ యిట్లుఁ బయె. 36

క. చతురాననాంగ సాధవుఁ
 డతిమోదముతోడఁ జెప్పె ♦ నార్తశరణ్యా
 పతిదానం బిమ్మన
 మృతిపడి దాకిని మీరు ♦ మన్నింపవలెన్. 37

నీ. అన విని హరి పల్కు ♦ సమ్మానవతితోడ

దానము నన్నీయఁ ♦ నలఁచినావె

చారువిలాసినీ ♦ సరసనల్లాపనం

న క్తచిత్తుండను ♦ సకియ నేను

స్నానసంభ్యాద్యను ♦ ఘోనోపవాసంబు

లను జితేంద్రియఁ డైన ♦ ఘుఁగుడతండు

పెద్దనామంబులఁ ♦ బెట్టించునో లేక

మెడనిండఁ బూసలఁ ♦ దొడుగు నేమొ

స్నానములు మాటిమాటికిఁ ♦ జచ్చుమనునొ

మ క్కు బిగఁబట్టి పొగిణివాల్ ♦ సుక్రమండ

జపములను బెక్కువిధముల ♦ జరుపుమనునొ

దివ్యదేశఁబులుం బెల్లఁ ♦ దిరుగు మనునొ.

38

చ. అయినను నీకలంచిన కార్యం బరినాశ్యంబు గావున నియ్య
కొంటి నీతలంపుఁ దీర్చు ముక్తపారి సన్నద్ధుండైన సత్యభా

మ లి ట్టరియె.

39

చ. అనఘచరిత్ర మీకరుణ ♦ సంతము లేవిధనంబు గల్గె నా
ఘను కుదామిచ్చితర ♦ గన్మి ముదత్త గమేరుగొందునా
తనికి భవక్సమా సమాగ ♦ ద్రవ్య మొసంగి కృపాలలామనీ
మనముననున్న సంది మును ♦ మా నుము సముక్రమురమున్

[మిత్రతోన. 40

చ. శ. అనుచు సత్యభామ ♦ హరితోడఁ దెల్పి య

భవ్యంజనం బొనర్చి ♦ భాసురముగఁ

గనకభూషణాది ♦ కలితజేహుని జేసి

యున్న తాననమున ♦ నుండజేసి.

4F.

క. తానును శుచియై మణిమయ

నానాధరణములఁ దాల్చి ♦ నవ్వుచు మదిలో

దానంబిచ్చెద రమృతి

మానికి రత్నానంబు ♦ మగువ యొసంగెన్.

42

వ. అయ్యవనరంబున నయ్యిరువురు ననోన్యాభిమఖంబుగఁ
గూర్చుండి హిమవదిఁద్రవీభూధరంబులకరణిం బ్రకాశిం
చిరి. సత్యభాషయుఁ దనభుజిదోసిట రత్నంబులు వోసి

(వదక్షిణత్రయం బొచరించి పుత్తడిపల్లెరంబునఁ గనకకల
శోదకింబుల నారదుపాదంబులఁ గడిగి బహుకనకరత్నమా

ణికంబులు దక్షిణలోనఁగి విభువిహస్తంబు వారదునిహ

స్తంబునం దుచిచి జలంబులు విడిచినం బరిగ్రహించి నార

దుండు సంతృప్తుండై నవ్వుచు నిట్లనియె.

43.

ఆ. వ. సవతు లిందఱుండ ♦ సౌక్యకేదంకిన

భాగ్యరాశియైన ♦ సరమిరుషు

వేదవిదులకైన ♦ విజ్ఞానలకునైన

నందరానివేల్పు ♦ నందఁగఁటి.

44

క. పతిదానం బిచ్చుట నీ

వతులికసత్కిర్తిఁ బడయు ♦ పతివరొ యిఁక నా

కతికాం బాయెను నా

మతి వచ్చినపసిది బోదు ♦ మాధవుతోడన్. 45

చ. అనియునివల్కి యేమిదను ♦ జాంశికపోదములెమ్మటన్న న
న్వనరుహాచనుండు ముని ♦ వర్చుచితోజనుచేర నత్తపో
ధనుడునునై జవీణ నగ ♦ ధారిభుజంబుననుంచి యొక్కవీ
ధిజరుడెంచెమాధవును ♦ నీమణినమ్మెదనంచుబల్లుచున్ 46

సీ. భామామనోజ చూ ♦ డానుడి గొనరమ్మ
రత్న భూషణాసంగి ♦ రమణలార

అనరూపరూపనా ♦ యకమణి గొనరమ్మ

కనకరాసు లొసంగి ♦ కాంశిలార

దాసనంతాననిం ♦ తామణి గొనరమ్మ

విలువనామ్మ లొసంగి ♦ వెండులార

వరగోపగోపికా ♦ వ్రజమణి గొనరమ్మ

చిలువెత్తున మిచ్చి ♦ నెంజలార

సుందరుడు శుభసంపన్న ♦ మందిరుడు

దుర్లభు డయ్య సులభుడై ♦ తోచినాడు

శ్రీవాసు నాత్మయుగా ♦ జేసినంగ

ధంము గలవారు రారమ్మ ♦ తరులార. 47

క. నీరుని గమనీయశుభా

కారునిలోకైకసౌఖ్య ♦ కారుని జగధా

ధారుని దరుణీజనశృం

గారుని సరిధనము లిచ్చు ♦ కామిని కిత్తున్. 48

శా. కృష్ణుండీతఁడు వీరఁ గొన్ననతి న ♦ తీర్చి ర్నిగనున్ లోకవ
ర్తిష్టుం డీతఁడు వీరఁ గొన్ననతి ను ♦ శ్రేయస్థితింజెందుభా
జిష్టుం డీతఁడు వీరఁగొన్ననతి భా ♦ సిల్లుం గళాధామయై
విష్టుం జిష్టుని గృష్టునిత్తు సరిగా ♦ విత్తుంబు నాకిచ్చినన్. 49

క. హరిగలచోటున విడువక

సిరి యుండు నటంచు బుధులు ♦ చెప్పఁగ విసరే

హరిమధ్యలార మారీ

హరియెత్తుననం ♦ బానంగి ♦ హరినిం గొనరే. 50

గీ. అనుచు నింటింటఁ దిరుగంగ ♦ హరియుఁదాను

దిరుగు మునివెంట భక్తివి ♦ ధేయుఁ డగుట

దానమిచ్చిన సమీక్షనఁ ♦ దగుమనంచు

బద్ధుడయ్యెను గృష్ణుండు ♦ పద్మనయన. 51

ఉ. అప్పురిఁగాంతలెల్లరుమ ♦ హయతిసౌధములెక్కినారదుం

డెప్పుడు వచ్చె నీనౌతము ♦ నేటికిఁజెప్పెను సత్యభామయే

చొప్పునఁచెప్పమానినధు ♦ సూదనునమైదనంచుఁద్రిప్పగా

జొప్పుడనేలకృష్ణుండిది ♦ చోద్యమటంచునజూచిరయ్యెడన్. 52

వ. అయ్యవనరంబున సత్యభామ నిజసఖజంబులవలన నార

దునిం బిలిపించి యిట్లనియె. 53

ఉ. చాలుయతీంద్రమావిభుని * సాటిలతాంగలునవ్వుచుండనీ
 లీలను వీధివీధులం జ * రింపుచు నమ్మెద నంచుద్రుప్పగా
 మేలె ధనంబునాకడను * మిక్కిలిమూల్గుటమీరెఱుంగ రే
 తాలిమమాలివ మ్మిటుల * తండటంబెట్టుటమీకున్యాయ మే54

క. సత్ర వనుచు దలిపి ననున
 మృతిపడఁగాఁ జేసి కడట * మార్గమునను నా
 పతిదానముఁ గొని తుదకీ

గతి నన్నవమానపఱుపఁ * దగునెఱుఁగునీంద్రా. 55.

ఆ. పె. తపసివయ్య నాత * తాయైయవరోధ
 జనము రచ్చుఁ దెట్ల * జననటయ్య
 వేడుక కను బిల్చి * వెక్కిరించుట నీకుఁ
 దగునటయ్య దెద్ద * తన వాటయ్య. 56

చ. వరనతి నై ననాకు సరి * వారలనొం దలవంపు లయ్యె నీ
 చరితమెఱింగి నీవలుకు * స్యమటంచునునమ్మిచాలఁదొం
 దరపడి పొగినాకుంటు * తప్పుఁ దలంపక ధారవోసితిన్
 వారివారి! మేఁగి వన్నెపులి * వైతిపదేమిటికయ్య నారదా57

ఆ. పె. అనిన మాని వల్కు * నలుక నీకేటికి
 విభుఁడు వలసెనేని * వీఁయెత్తు
 ధన మొసంగి నాకుఁ * దరుణిగో కొనుమమ్మ
 నీకె యిచ్చువాడ * నిక్కముగను. 58

క. అని యిట్లు మౌని వల్కుఁగ

ఘనమౌన దెప్పించి యొక్క ♦ కడఁ దఃవిభునిం

గనకములు మునులు రత్నము

లును నునొక దెసకు బోసి ♦ లోపంబైనన్. 59

క. తనమందిరమునఁ దనరెడు

ధన మెల్లను దెచ్చి నైవ ♦ దానికి సరిగాఁ

దనవిభుఁడు దూఁగకున్నను

విను మనమాన సత్యభామ ♦ విస్మయపడియెన్. 60

శా. సత్రాశ్వువ్యమత కాభ్యుచిలూ ♦ జాలబహుస్వర్ణమున్

బుత్రిప్రేమహంసం గెజూనదియం ♦ భోజాక్షి తెప్పించియూ

పితృధంబును నైచె నైచినుదా ♦ పెచ్చెనను దుండ నీ

చిత్రాభేమసత్యభామమదిలో ♦ శంతిచిశ్రీమంబుగన్. 61

మ. పశితో నిద్రపురంబుమాడఁజనినం ♦ బాకారినప్పక్తిదం

పతులం బూజయ్యున్నగన్నుని శీఘ్రమస్తోమమర్చించి

సతి నిత్యహంసం గెమున్న హరితి ♦ స్వర్ణంబు దెప్పించియూ

సతి నైవేద్య పరి తూఁగకుండెనుగళా ♦ సామ్రాజ్యచంద్రాననా

మత్త లోకిల్.

ధర్మసూనుఁడు రాజసూయము ♦ దారబుద్ధిని జల్పుచున్

ధర్మమూర్తిగఁ గృష్ణమూర్తికి ♦ దల్చి యిచ్చె ననంతమా

భర్తారాని గృష్ణుఁడంతయు ♦ భామకిచ్చెను బ్రేమ నా

భర్త మంతయు నైచిన బతి ♦ భారమొనపట్టినన్. 62

క. సరకాసురుని జయించిన

తటిఁ దెచ్చి ధనుము లెల్లఁ ♦ దఁకిచ్చెను సా

దరమునను వాఁడై చిన

సరిగాఁ దూఁగక యొకింత ♦ స్వప్నబైచన్.

64

గీ. మఱియు సందుల గొందుల ♦ సరసి యరసి

సర్వమును దెచ్చివైచెని ♦ స్సంశయముగ

దానికిని దూఁగకున్న స ♦ త్తరుణి సనదు

శ్రేణిమున నున్న సగిలెల్లఁ ♦ వీసి వైచె.

65

చ. అవియున జాలకున్నదనఁ మాప్తజనఁ బునఁ బునఁ బునఁ బునఁ

నవిసయవృత్తిఁ దెచ్చిరని ♦ చంద్రునినాశ్రయించివైనదా

ననిభుఁడుతూఁడయ్యెఁ బులఁబుభవాఁడని కుక్కినుండమా

సపులకుఁదూఁచికెక్కఁగు ♦ న వినినాడక మేలు లునే. 66

ఉ. ఎంతధనింబా వైచినను ♦ పేంగ్రనితో సరి గాకయుండె నే

తంతుఁమారినాసవతి ♦ దిలైసొయిట్లగుట్లు దానికే

పాతము దీరఁబోలుఁ బగ ♦ పారును దైవమానేపాయ్యనా

కాంతుపిగోలుపోతిని ♦ కందుచునుండమనీంగ్రుఁగిట్లు.

మత్తనోకిల.

భాను పట్టపుదేవి రుక్మిణి ♦ పత్నులందుఁ దెద్దయుం

బ్రేమతోఁ దనభర్త కెప్పుడుఁ బ్రీతి సేయుచు నుండునా

కామనీమణిద్రవ్య మింనుక ♦ కలెనేని సమంబుగా

నీమనోపారుతోడఁ దూఁగును ♦ సక్కువం బటు సేయవే.

- చ. అక విని సత్యభామ తన ♦ యౌవనమించుక వంచినేమహా
 ఘనతరభోగ భాగ్యములు ♦ గల్గిమనంబుఁగిన్నవోచినన్
 వినయముతో విభుండును ♦ వేడుగుచుండఁగ సాటివారికిం
 తెగు ఘృష్టమైతి నొక్కొరుఁజేమనివేడఁగ నెట్లుపోయెదన్
- ఉ. విసమ బోధ మంచు విస ♦ యుంబునబోయి నేని నాసరో
 జానన కేను మొక్కివలె ♦ సంగద మొక్కిననింతిచాలన
 నామ్రముఁజేసిప్రీతి నను ♦ మన్నన సేయునొ లేకయిట్లు నే
 దీపతి నేగిచాచనుచుఁ ♦ దేలిక సేయునొయచుఁబల్కుఁగన్.
- మ. వినుమీరుక్మిశాంతమూర్తియుఁగృహ ♦ విస్తారవారాళిపా
 వనచారిత్రీయు దీనరక్షణశా ♦ పారీణ సీవేగి మొ
 క్కిన దోసం బిసుమంత లేదుజనులె ♦ గ్నిపంగ నేలమృత్ముఖ
 వినమేకార్యముగల్గుచోట నెటుగ ♦ ర్వింపంగనన్ పల్కులన్
- నీ. అని దేవముని వల్క ♦ నెఁగాక యని సర్వ
 భామ కాంతలు పార్శ్వ ♦ భాగములను
 జనుచీర రుక్మిణీ ♦ సత్యగేహమున కేగి
 మణి హేమచిత్రీ ♦ మంటపమున
 రత్నానంబుల ♦ రమ ఐలనేకలు
 సర్వోపచారముల్ ♦ నల్పుచుండఁ
 దగినభూషణములు ♦ ధరియించి తనమనో
 హరురాకఁ గోరి యు తెరువుమాచు
 చున్నరుక్మిణికిడ కేగి ♦ యువతు లెల్లఁ
 జూచుచుండంగ శుద్ధర్మ ♦ సుదళపగిది

గంధనూతైశ్చ శేషయై • కరము లెత్తి

మొక్కిక్కి రుక్మిణి దీవించి • ముదిరినోడ.

72

శా. ఏని నిన్నెడఁబాసి కృష్ణుఁడెటలే • నేతెంచెనోసేపయిం
బ్రేమం జూపక యుండెనో నిజమనో • భీష్ములులందీర్పడో
భామా భూషణరిక్త వేషవయనం • భాగ్యిబ్రచింశింపగా
నేమో చెప్పమటన్న నిట్లయె • య్యేణాక్షిదీనాస్యయై.

ఉ. అక్కలొ వచ్చి చెప్పెఁ జతుఁ • రానినపుత్రుఁడు నేనువేడగా
నొక్కమహావ్రతిం బిది మఁ • నొనోన్నతభూషకరంబటంచు నే
మక్కువ నావ్రతింబునుర • మానికతింబుఁ జేయుచుండగా
నొక్కకొంత వుట్టెఁ గరు • లోదనినీవదితీర్పఁగావలె

ప. అది యెట్లన్నఁ దనవిభుని సర్వభూషణభూషితుఁ
జేసి భూసురునకు దాన మిడి మగుడ నవ్విభునెత్తుధనం
బూసంగి తనవిభుని గొనవలయు నీవ్రతింబు సేసిననతి సక
లసామ్రాజ్యలక్ష్మీవిభవైశ్వర్యంబులు గలిగి గూఢయా
వనసంపత్కళాహ్రాదయై విధేయుం డగుభర్తతో సుఖం
బుండు నని యానితిచ్చిన నట్ల సేయుదు నని మనకంద
టకు నాథుంబు సిద్ధింపఁగోరి నారకునకు మనవిభుని దాన
మిడి వానియెత్తుధనం బిచ్చుటకు నాథవనంబున నున్న
ధనంబంతయు వైది చాలకున్న నాయాభరణంబులు వైది
నం జాలకపోయె. ఎల్లనారిధనంబులు దెప్పించి వైచినం
జాలవయ్యెంగావున నీవు పట్టంపుడేవియు సగ్గియహిషి
వియు మాకందఱకుఁ బూజ్యవుం గావున నీధనంబు తృణం

బైన నందుఁ గలసినఁ దూఁగి మనవిభుండు మఱకు సిద్ధిఁ
చు నని సత్యభామ చెప్పిన రుక్మిణి యిట్లనియె.

ఉ. వింటిరె కాంత లెల్లరిది ♦ వింతగ నున్నది సత్యభామ కే
గంటికిఁ గానరాను సరె ♦ కాంచెనే యాతఁడెల్లదండ్రులఁ
గంటికి తెప్పమాడ్కి బహు ♦ కాతుక మొప్పఁగఁ బెంచు
(వారి; మా

వంటిచెలుల్ మనోహరుఁడు ♦ వశ్యుఁడటంచునుదామిచ్చినన్
మింటనుమంట మేలునుచు ♦ మెత్తురెదీనివచ్చించి చెప్పరే. 76

చ. తగుదురుదానమీయఁదలి ♦ దండ్రులు, శట్టపుదేవియైనదా
దగుదునటంచుభామ సరి ♦ దానమొసంగెను, దేవమానయో
పగిదిని బట్టె శాస్త్రుమాలు ♦ పారఁగఁ జూచినవాడనొచ్చునీ
జగములనెల్లఁజెప్పఁదన ♦ శాస్త్రుములేమిసేమితప్పినన్. 77

ఆ. ప. తనకు భామపైని ♦ దరనిమోహంబు

గలిగెనేని దనకుఁ ♦ గలధనంబు

లీయరాదొ దాన ♦ విచ్చినదానికిఁ

దగుదు ననఁగ వారికిఁ ♦ దగునె చెప్పుచు! 78

క. సురముని ప్రతిములు సెప్పినఁ

దురతుఁడదా దానమీయ ♦ దొరికె నటంచున్

త్వర ముని దానము శట్టట

వారి తగుదు ననటయు వినిన ♦ వార్యులు నగరే. 79

క. అనురాగంబున వలచిన

పాతలు తన్నొకిరికియ ♦ వల్లె యనరే

కనికరమునఁ జెప్పురుగా

కనుదినమొకయూరఁ గట్టె ♦ లమ్మగురారే. 80

చ. విభుఁడెట నేని నున్నఁ బది ♦ వేదిమాకును, నేటిదాఁకభా
మభవనవాసుడయ్యెఁక ♦ మానిమతంబుననుండుగాకయీ
రభసము లేల మాకు ధన ♦ రాసులులేవనితానెఱుంగు మే
లుభళి మనోహరున్ మునివ ♦ రున్ గొనిపోమ్మనుఁ డిచ్చి
(నందుకన్ 81

చ. వె. పెండ్లి నాఁడు మేఁద ♦ బెట్టినసొమ్ము

కంటె నొక్కపిన్న ♦ కాసుగాని

యెవరిసొమ్ము లేమి ♦ యెఱుంగను నారదుం

డెఱుంగఁడేమి భామ ♦ యెఱుంగున్న. 82

చ. వె. విన నాకఁ గలుగు • నంత దెచ్చెద నీవు

చనుము వెనుక ననుచు ♦ జనవుమీఱఁ

బలుక భామ మాఱు ♦ వలుకక చనుదెంచె

జవమా మీఱ నాత్మ ♦ భవనమునకు. 83

చ. అంతట నప్పిదర్భవను ♦ ధాధిపనందన స్నాన మాఙ్గి య

భ్యంతమనోజ్ఞభూషణము ♦ లందముగాధరియించిమోమునన్

వంతఁగ బొట్టుదిదియొక ♦ వింతదుకూలముఁ గట్టి మందిరా

భ్యంతరవాటికన్ దులసి ♦ పజ్జకునేగినమగ్నిభక్తితోన్. 84

చ. వె. తరుణులెల్ల వెంటఁ ♦ దగిలి తిరుగఁగఁ బ్రి

దక్షిణాత్రయంబుఁ ♦ దవరఁజేసి

ప్రణతిఁజేసి చాలఁ ♦ బ్రార్థించి విభునకుఁ

దగునటంచు నొక్క ♦ దళముఁ గోసె.

85

క. ఆదళము పల్లెరంబున

సాదరమ న నునిచికోని వి ♦ శాలాక్షులతో

శ్రవేదండయాన చనియె ర

జ్ఞానేవి యనఁగ భామ ♦ మందిరమ నకున్.

86

క. ఆమందిరమున నొక్కెడ

సోమోపలరచిఁచితి ♦ శోభిత మగున

ద్దేవ మహావణిమంటప

సీమకు నతిభక్తితోడఁ ♦ జేరఁగ నరిగెన్.

87

చ. చనియటఁగాంచియారచఁగి సారసలోచన శత్రుమోచనుఁ

ఘనఁడగునారదన్ గలహా ♦ కర్మపితారద భక్తితోడ వం

దన మొనరించినం గడుము ♦ దంబున దీవనలిచ్చి నేవతా

మునివరుఁ డిట్లు వల్కెఁ దన ♦ మోమున హాసముదోచు

(చుండఁగన్ 88

సీ. వినవమ్మ రుక్మిణి ♦ విభుని దాసమొసంగె

సాహసంబున నాకు ♦ సత్యభామ

తిరుగ నాతనితోడ ♦ సరిధనం బిచ్చిత

ద్విభుఁ గొన నాత్మమం ♦ దిరమునఁ గల

ధనమెల్లఁ జాలక ♦ తనబంధుమిత్రాది

ధనము లెల్లను వైచి ♦ తగకయున్నఁ

దనయింట నెప్పుడూ ♦ దనరుభూషణములు

వైచితినించుక ♦ వానితగ్గె

గాన నీధన మించుక ♦ కలిసెనేని

వనజాచనుతో సరి ♦ వచ్చు ననుచు

దలచియున్నది కృష్ణుండు ♦ వలసెనేని

తరుణి కొనవమ్మ భామ ము ♦ దంబు నొంద. 89

చ. అననిటువల్లె రుక్మిణి ము ♦ హస్తేశ్వర కుధనంబులెట్లు గ
లెనువనజాక్షుడెప్పుడనొ ♦ కించక భామకుడెక్కినన్యభా
మినికి నొసంగెనే ధనన ♦ మృద్దులు గల్గినవారు దీర్పనో
పనననిదీర్పమాకనుల ♦ భంబగులెట్లును నీగ్రద తెల్పవే. 90

ఆ. వె. విభుండు విడువరాని ♦ విత్తంబు దలపోయ

విభుండు సవతులేని ♦ విలువసొమ్ము

భక్తి గాక ప్రాణ ♦ భర్తను గొనుపాటి

వస్తువేది కలచు ♦ పురిలగును. 91

ఆ. వె. విభుని వేడునోము ♦ నిభనవిస్తారంబు

వగనితోడినోము ♦ మంగళంబు

భర్త నెనసి యుంట ♦ భామకు భాగ్యంబు

హృదయనాఘ నిచ్చు ♦ టేటివృత్తము? 92

ఆ. వె. అన దివ్యమాని ♦ యమ్మానవతి జూచి

భామ నాకోసంగె ♦ బరమపురుషు

బలిమి గొంగగ లేచు ♦ పలుకుల బనిలేదు

విభుండు వలసెనేని ♦ విత్త మిమ్మా 93

వ. అనటయు సురమునిం జూచి రుక్మిణీదేవి యిట్లనియె. 94

చ. మునివర యేమి నేర రతి * ముగ్ధులటంచునుమాయచేసిమున్
వినివోతంబుఁ దెల్పివృథ * వీపతిఁదోడ్కొని పోదునంచునీ
మనముననెంచి తేమొయిక * మాయెగుటఁగొనసాగదయ్య
[యీ

వనజదళాక్షుతోదులకు * వచ్చెడువస్తువుఁ దెచ్చితి జుమి. 95

వ. అని కృష్ణమూర్తికిఁ బ్రదక్షిణత్రయం బాచరించి పోణ
మిల్లి నా జలియై దేవా పురాణపురుషోత్తమా, వేదాంత
వేద్యా, నీచజనావచణా, అఖిలజగదాధారా, అఖిలాండ
కోటిబ్రహ్మాండనాయకా నీవ్రభావం బేరికి దెలియ నశ
క్యంబు నీవు జగత్కారమండపు చరాచరజంగమాత్మ
కంబు లై లోకంబులు సర్వరజస్తమోరూపుండ వైసనీవ
లనం బుట్టి పెంపుమిగిలి మియంబునొందు. భవదీయమా
యాశ్చిరోహితు లై సచేతనులు విన్నంగాన తేక యహంమ
మతాభిమానంబులకు లోనై యుండుదురు. నీవు సర్వకా
రుండపు నిర్గుణుండపు నిష్కలంకుండపు నిస్సాగుండపు నిరం
జనుండపు. భవదీయ సావారవిదాన కృత్యక్తి నేలిసమ
హాత్ము యుష్మదనుగ్రహనంపాపితి జ్ఞానచంద్రికానిర
స్తమస్తభవాంధతమస్కులగుచు నిన్నుం గాతురు.
బ్రహ్మాదిచరాచరసాగరగిరినదీవనయు క్తసమస్త లోకంబు
లుం గుక్షినిక్షిప్తంబు లై యున్ననీకు సర్వరస్వయావంబు

బైనకాంచనహరితాద్విహేయపదార్థంబులు సమానంబు
లగునే. నీకటాక్షుంబు గలిగెనేని దృఢంబైన మహామే
రువున కగ్గలంబగుం గావును మమ్ముం గృహసేయూ మని
ప్రార్థించి యత్తులాగతం బైనద్రవ్యం బంతయుం దీసివైచి
పతి దలంచుచు బుత్తడిపశ్చేగంబుతోడినవ్యతులసీదళం
బును దులయం దుంచిన దానితో నయ్యనంతుండు సమం
బుగాఁ దూఁగినం జూచి యానందించి నారనుండు మహా
ప్రసాదం బని యత్తులసీదళంబుం బరిగ్రహించి నేత్రం
బుల కద్దుని శిరంబు ధరించుకొని భక్తిపారవశ్యంబునఁ
దన్నమంబుం బాడుచు నటనంబులు నలుపుచు ధన్యు
డనైతి నని యిట్లనియె.

96

- చ. ధనమతివి స్తగంబుగము ♦ దంబున భామయొసంగ గౌరవం
బునఁగనుపట్టెఁ దక్కినెవి ♦ భుండుకృపన్ మమఁజూచిగారవిం
చిన నిదె చాలునంచుదుల ♦ సీదళ మొక్కటివైవలాఘవం
బునఁగనుపట్టెశౌరిఁధన ♦ మూలము లాగురుతాంఘ్రిశ్వముల్
ఉ. మెట్టులరీతి ద్రవ్యమున ♦ మిక్కిలి భామయొసంగె దానికికె
ఁటటిగ వ్రాలఁగల్గినయ ♦ గిందమనిక దులసీదళంబుతో
మట్టముగాఁగఁ జేసితివి ♦ మూనిని శౌరిమనంబు నీవయిం
బట్టెనుగాని యన్యలకుఁ బట్టెనె యంతటిభాగ్య మిందిరా.
ఁ. అని మఱియు నత్యభామ ♦ గనుంగొని నాయనుమతి మహా
ప్రీతంబు నలిపితివి. నీవుణ్యవశంబున నది సాంగం బయ్యె

గావున నీవును, రుక్మిణీయు సోలసౌభాగ్యసమృద్ధిం గాం
తురుగాక యని యాశీర్వాదించిన సత్యభామ యవసతవద
నయై ప్రాణేశ్వరదనకు నమస్కరించి రుక్మిణి శాగిలించు
కొని యిట్లనియె.

99

క. పరమేశ్వరుండు పతిగాఁ

బరమేశ్వరి నవతి నైన ♦ భాగ్యముఁ గనియుం
గరువఁబుఁ జెంద యీగతి

పరిహాసంబులకుఁ బాలు ♦ పడితిని దుదకున్.

100

ఉ. లక్ష్మరొనేనె నానవతులందఱలోనఁ బ్రధానంచుఁ బెం
పెక్కిన దాననంచు భ్రమియించితిఁ గన్నులఁ గానైతి నీ
చక్కనిశీలమున్ సుగుణఁ సంపదయున్; నను నాదరించి నా
తక్కిన చేతలన్ మఱచి తప్ప ట్టిమింపఁగదమృతమైకైదన్

గీ. ఎవఁడు సర్వదాతయా ♦ నీశ్వరుఁడొ

తలఁప కాదివ్యమూర్తినే ♦ ధావిడిచి
యభిమతార్థంబులను జెంద ♦ నానపడితి
నిట్లు లగునంచు నిందాఁక ♦ నొంగునైతి.

102

గీ. అనిన రుక్మిణి యాభామ ♦ ననునయించి

పతి లభించెను సువ్రాత ♦ ఫలము దక్కె
దివ్యమానీంద్రు నాఁతి ♦ దీర్ఘుటయ్యె
జెల్లెలా యింకనీవు చిం ♦ తిల్లనేల?

103

గీ. సాధురక్షణదీక్షాసానాధునితః

దదుణి నానాధుఁ డనుకొంటుందప్పగాదు
సర్వసముద్రైవయ్యాయదుచంద్రముూర్తి
నాకనఁగ నేమిటికి జగన్నాధుఁడవు

104

వ. అని సత్యం చేర్చి తోడ్కొనిపోయి భగవానుం డగువిభు
నకుఁ బ్రీదక్షిణసమస్కారంబులం గావించి నిలుచుటయు
నారదుం డానందపులకాంకితవిగ్రహుండై రుక్మిణీసత్యల
స్వభావపరిశీలనముంగావించుటకై శ్రీష్ఠుఁ డొసరించిన
యపాయంబునకు మెచ్చుకొనుచు నాచేవచేవుని పరమా
ద్భుతదివ్యలీలల మనఁబున భావింపుచు భక్తిపారవశ్యం
బున నిల్లని స్తుతియింపందొడంగె.

105

దండకము—శ్రీమన్మహేంద్రాద్విబృందారకానందసంధాయకా
శత్రుదైత్యార్తి సంధాయకా భక్తరక్షానుసంధాయకా
మానిరాణ్మానసాంభోజవానాయహో శ్రీనివాసా లసత్ప్రీత
వాసా త్రిలోకీవికాసా కృష్ణస్వాశితాపన్నిరాసా జగ
ద్వాస పద్మామనోల్లాసకృద్వివేచా సదాసత్యభాషా
యహోలోకరక్షామనీషా సువేషా విదోషా సదాతోష
లక్ష్మీమఖాంభోజలోలా సమద్భక్తపాలాపరిక్లిన్నభూతాను
కంపావిశాలా నవల్లోకపాలా శరచ్ఛంద్రఫాలా సురా
రాతికాలా యహో సందగోపాలబాలా రమామానసాం
భోజభృంగా గరుత్మత్తురంగా హృతారాజీజీవా యహో
కృష్ణదేవా కృపం జూడు మున్బ్రహ్మదేవుండుమియాజ్ఞ

వేదంబులంబట్టియన్నింటికి బుట్టించుచో సోమకాఖ్యాసురుం
 డుగ్రీతిన్ వేదమల్ దెచ్చి వే నీటిలో మాటుగా నుండఁ
 గా మస్యసూపంబునన్ వాని గీలించి వేదంబులన్ వేధ
 కర్పించి మోదంబు నొందించి తీవేగదా సుందరాకార
 బృందారకుల్ మందలై మందరాగంబుచే నంబుధిన్ ద్రో
 చుచుచో దన్నగేంద్రంబు సంభోధిలో మన్దగాఁ గూర్చి
 సూపంబునన్ మూపురం దాల్చి పైఁ దేల్చి వారిం గృహం
 జూచి రక్షించి తీవేగదా ముకహరణ్యాక్షుఁ డీభూమిని
 జటకాజుట్టి కొంపోవ నాజెట్టిపై బిట్టుగోపంబునం బోత్రివై
 ముట్టితోఁ గొట్టి లోకంబులం గ్రోచి తీవేగదా సామి
 యుష్మత్పదాంభోజవంతాపరుం డైనప్రహ్లాదునిం దండ్రి
 నొందించి సివిష్టునిం జూపు మంచుగుండై స్తంభము
 గాలితోఁ దన్నగా నారసినాస్వసూపంబునన్ వానికుక్షిన్
 పఖాగ్రంబులం జీరి రక్తంబు పైఁదలుచుం బ్రేవులం బో
 వుగా వైచి ప్రహ్లాదునాహ్లాదునిం జేసి తీవేగదా స్వర్గలో
 కాధిపత్యాప్తికై యజ్ఞముల్ ప్రాజ్ఞతం జేయుచో జిత్ర
 మా ఛత్రముం దాల్చి తీరై నర్మూరికరం బొప్పగాఁ బట్టి
 సుజ్ఞానదం బైన యజ్ఞోపవీతంబునుం దాల్చి మున్వామనా
 కారివై శిక్ష కర్తుండు గాఁడంచు భిక్షుండవై యాబలిం
 బట్టి శిక్షించి దేవేంద్రురక్షించి తీవేగదా కార్తవీర్యార్జునుం
 వార్జవం బేమియున్ లేక ధర్మంబు వర్జించి పాపంబు లా

రించుచున్ దుర్జయుండై సురానీకముం బట్టి తర్జించుచున్
 బాహుసాహసం సంరంభణోజ్జ్వలమాణప్రతాపంబున
 సాధులన్ బాధ నొందింపగా వజ్రధారాకఠోరోగ్రనీవ్య
 త్కు-తారంబునన్ వానిబాహుసహస్రింబు ఖండించి నిర్జీ
 వునిం జేసి చల్లాలు నక్షత్రహాసట్లుగా నీక్షితిం జేసి తీవే
 గదా పంక్తికింతుండు దుస్వాంతుండై తాద్రపాసిష్ఠచే నా
 సురజ్యేష్ఠు మెప్పించి భద్రదాశరంభా వరానీక మార్జించి
 ధర్మంబు వర్జించి పాపం బుపార్జించుచున్ దేవతాకాంతలం
 బట్టి బంధించుచున్ మానులం దిట్టుచున్ సిద్ధున్ బద్ధున్
 జేయుచున్ యక్షులం బట్టి శిక్షించుచున్ సాధులం బట్టి
 శాధించుచున్ యజ్ఞులం భగ్నులం సేయచున్ హో
 మకుండంబులన్ జెప్పచున్ దుర్జయుండై చరింపంగ ము
 ల్లోకముల్ చాలి గల్లోలతం దల్లడిల్లంగ నల్లోకరక్షారమై
 నాడయాధ్యాపురిం బ్రీతి గౌసల్యునిం బుత్రరక్షంబువై
 కౌశికుం జేరి నీపాదసంస్పర్శచే తాతని న్నాతిగా జేసి
 యీతాటకం గీటుణంగించి మోదంబునన్ భర్గచాపంబు
 భగ్నంబు గావించి భూభూతి జేపట్టి పిత్రాజ్ఞచ లక్షణ
 స్వామి వెన్వెంబరా నీతత్ దండకారణ్యసంపన్నవై యం
 దు వర్తించుచున్ దుష్టులదైత్యులం జంపి మాయావియై
 పంక్తికింతుండు నీతామహాదేవిక లక్షణం జేర్పగా
 బుద్ధిమిత్రాదివర్గంబుతో వాని నిర్జించి వైదేహిసందెచ్చి

పట్టాభిషిక్తుండ వై నట్టిశ్రీరామచంద్రుండ వీవేగదా యిప్పు
 క్షీకంసచుష్టక్రియాకీర్ణయై పూర్ణభోగంబుతో బ్రహ్మవజ్రావది
 దేనాశితో నీమహీదేవి యాక్షీరవారాశిని జేసి ప్రార్థిం
 పంగా దుష్టులం గొట్టి నడ్డకంఠాపనార్థంబుగా రాహిణీ
 యుండునా రోహిణీపుత్రరత్నంబువై కృష్ణదేవుండునా దే
 వకీపుత్రరత్నంబువై కంసహంసాదికుర్మార్గులం జంపి యీ
 రీతిగా సస్మదాదిప్రపంచంబు రక్షించుచున్నట్టి యాశీని
 వాసుండ వీవేగదా నీపృథ్వావంబువర్ణింప నేనెంత యల్ప
 జ్ఞాడన్ చేవచేవా నమో రుక్మిణీపాణనాథా నమస్తే
 నమస్తే నమస్తే నమః

106

ప. అని యిట్లు కృష్ణునిం బ్రశంసించి నారదుండు వియనాగ్ధం
 బునం జనియె నిట్లనంతంబులై నమఃకాంచనాదిపదార్థం
 బులకుం దూఁగక నకలబ్రహ్మాండంబులు కక్షింగలకృష్ణు
 నితోసమానంబుగాఁ దూగుటం జేసి యీతులసీమాహా
 త్మ్యంబు నీమంబున నెఱుగుమని చెప్పి శివుడు పార్వ
 తికి మఱియుఁ జెట్లనియె.

107

క. తులసీకానన మెచ్చట

విలసితమై యుండునచటఁ విలసన్మఖుండై

జుధిరమాసహచరుండై

విలసిల్లుచునుండు శౌరిఃపేల్పులు గొల్వన్.

108

క. విను మెవనిమందిరాంగణ

మునఁ దులసీకాననంబుఁ పూజితమగు నా

ఘనునిలయంబున నెప్పుడు

వనజాత్మకుడు లక్ష్మీశ్రోడఁ వసియించుఁజూచి 109

మ. తులసీకానన మంబుపూరముగఁ జాతుర్యంబుచే దోహదం
బుల భాసిల్లగఁజేసి యాదళములంబూనించునారాయణాం
ప్రముల నెన్వొడతఁన్ వచింపఁగను నాఁకుం జెల్లదప్పఱ్ఱునిం
దలఁపం జూడ ముదంబు నొందింపుమల్ తథ్యంబుగా
(ముక్తులే. 110

క. హరివాసరమునఁ దులసికి

నరకుఁగ నొకకలశజలము ఁ లర్పించినయా

నరునకుఁ బరమపదం బనఁ

గరగత మగుచున్నమ్మ ఁ కామయెకాదే. 111

క. అనుదినము నెవరు తులసీ

వనము నిరీక్షింతు రట్టి ఁ వారల నెప్పుడున్

గన నాశ్రయింప పఱుములు

విను ముజ్జ్వలదగ్గిమశక ఁ వితతులభంగిన్. 112

క. తులసీకానన మేనతి

విలసితముగఁ జేసి దినము ఁ విశ్వాసమునన్

జల మొక్కకలశ మిడినను

దులదూఁగుచు నుండునంత ఁ తుల విభవములన్. 113

సీ. లలన! కార్తికపుషు ఁ క్లద్వాదశిని రాత్రి)

స్వార్థకృత్యము లెల్లఁ ఁ జలిపి తులసి

బృందముచుట్టు నం ♦ పీఠితో నలికి న

ద్రంగవల్లులచే న ♦ లంకరించి

దీపావళులు చుట్ట ♦ దేజరిల్లగఁ జేసి

లక్ష్మీజనార్దను ♦ లను సమగ్ర

భక్తిఁ బూజ లొంగి ♦ బ్రాహ్మణోత్తమాలను

భోజనంబులను దృ ♦ ప్తులుగఁ జేసి

తనదూత క్రికొలఁది ♦ దక్షిణతాంబూల

మాల నొసఁగినట్టి ♦ ఘాణ్యమూర్తి

సకలవిభవములను ♦ సంతృప్తుడై తుది

ముక్తుడగును దివిజ ♦ నానుల పొగడ.

114

వ. ఇట్లు విధులు సెప్పినతులసీమాహాత్మ్యములకు విస్త

యపడి యయ్యెవిధంబు లెల్లవేళలఁ దలపోయును గా

కైలాసంబున సుఖంబుండె నాటియును.

115

సీ. శ్రీకరంబుగఁ దుల ♦ నీదళమాహాత్మ్య

మతిభక్తి వినఁగ వా ♦ యఁగఁబఠింప

ధనధాన్యవిభవనా ♦ తతులు సాధిల్లును

బాపసంఘము లెల్ల ♦ భస్మ్రుగును

రోగార్తులైన ని ♦ రోగితఁ గాంతురు

పుత్రులఁ గాంతు ర ♦ పుత్రులైన

దూరబంధునకు బా ♦ ధు సమాగవంబు

నాపద లేవియు ♦ నంటకుండు

భయము లేడబాము నచ్యుత ♦ భక్తి కలుగు
శుభమును గంచి దుష్టియా ♦ శూన్యడగును
మోక్షమును గాంచు దుస్తిను ♦ ముక్తు నగును
గమలో చనునంపూర్ణ ♦ కరుణచేత. 116

3. తులసీదళమాహాత్మ్యం

బలఘమతిం బరససేయు ♦ నప్పుఘృహన్
దొలగు విపత్తతి తననుదె

గలకోరును లొదవు శౌరి ♦ కారుణ్యమునన్. 118

మాలిని. రఘుకుమరిదీపా ♦ రవ్యదిన్యస్వగూపా
పరిహృతసురతాపా ♦ పాపరక్షఃప్రకోపా
సకలభవనవాసా ♦ స్వాశ్రితాన్నిరాసా
సరసగుణవిశాలా ♦ జాకీపాణలోలా. 118

శ్రీ గద్యము శ్రీ

ఇది శ్రీమత్పకలకళాపరిపూర్ణ కాశ్యపవంశకలశవారా
సుధాకర లక్ష్మణాచార్యశిష్య సరసింహాచార్య
ప్రణీతం బైనతులసీమాహాత్మ్యం బను
గ్రంథంబు సర్వంబు నేకాశ్వాసము;

సంపూర్ణము .

మురళీ.

- సీ. ఏవ్వొసి కీర్తి “నహిప్రతి” యనుకీర్తి
 గ్రాలు దిక్సతుల ముక్తాలతలయి
 ఎవ్వని సద్గుణబృందమాకాశవీ
 ధీతాఁకంబుల ధిక్కరించు
 ఎవ్వని ప్రబలదాతృత్వసంపత్తికి
 గల్పంబు శీర్షభాగంబువంచు
 ఎవ్వని సలలితహృదయప్రదేశంబు
 కరుణాసరివంతికి గన్నతావు
- గీ. ఎవఁడు కవితారసగ్రాహి యెవ్వఁడతుల
 బుధసమారాధనాయుత్తబుద్ధి యతఁడు
 తూతికమహాన్వయపయోధిజాతచంద్రుఁ
 డై నయట్టి మా రామానుజయ్య యొకఁడె.

ఇందలి యితివృత్త మాంగ్లభాషనుండి గ్రహింపబడినది.
ఇందచ్చటచ్చట గ్రామ్యప్రయోగములు ప్రయోగింపబడినవి.
అవి బుద్ధిపూర్వకముగాఁ బ్రయోగింపబడినవే.

మురళి.

గీ. పర మనోదురూపామయి భవ్యప్రశాంతి
మందిరమయి యత్యంత నిర్మానుషమయి
ద్విల్లికారావకలితమై చిత్రిపుష్ప
వాటికావృతమయి రెండువంశమునాలుచు.

సీ. జలజలస్వనముతో శాంతినిర్బోధించు
సవరనిసెలయేళ్ళ జలముగ్రోలి
ప్రకృతివిలాససంపదఁ జూఱుకొను పుష్ప
వృక్షాశ్రితాయల విశ్రామించి
మెలిగొన్న లవలీలతల చెలువుదసం
బులుగల పూపొదల్ నెలపునేసి
నునుబచ్చియలుమేసి తనునాకవచ్చిన
లేటిపిల్లలతోఁ జెలిమినొసర్చి

గీ. యాకలములు మెసపుచు నిరస్త సర్వ
సంగమై లూనబహదురాశాలతాల
వాలయై నిర్మలానందహోలసందు
నొకతపస్విని యుయ్యాల లూఁగుచుండె.

గీ. ఆపెకలువదియెండ్లు దాదాపునిండె
నొడలు ముడతలుపడి కడువడలిసట్టి
మావివండువడుపునఁ గ్రహమయియుండె
మొగము బ్రహ్మవర్చసభరంబుగ నెసంగె.

గీ. ఆపెకంటికి దై వమహావిలాస
మొండుదక్క కన్నడదు మరొండుజగతిఁ
బాటలంబాడు నాదేవుపై ని, మనసు
దగిలి యాటాడఁగా వాని దరికిఁబిలుచు.

కం. ఒకనాటిసాయమున నల
వికర్తనుఁడు గ్రుంకుచుండఁ బిరిగొనఁగాదీ
ప్రి కదంబంబు దిశాతతి
శకుంతనాదములు కన్గసాత్కృతములుగాన్

సీ. జలజలప్రవహించు సెలయేటివళులనఁ
గ్రాలెడు తరఁగలగములవంక
నాకనమను సంద్రమందు లేచినతరం
గలు నాఁగఁదగు మబ్బుగములవంక
నలసందెవెలదుక హారములనమిగటఁ
బాతెడుసారన పంక్తివంక
సెలయేటియెలనాఁగ తలవెంపుకలునాఁగఁ
గొమరారు మృదుశై నలములవంకఁ

గీ. బ్రకృతితరుణీనిలాస విభ్రమసమేత
లాస్యములవంక దీప్తిజాలములవంక
లలితగతిఁ దనచూడ్కులు మలపుకొనుచు
నాకె యొకశిలావేదిపై నధివసించె.

సీ. సాంధ్యరాగద్యుతి చ్చటలుపై బర్వి స్వే
దకణముల్ శోణరత్నములనెవఁడు

ప్రథమాశ్వాసము.

2

నవనవోద్భవయావవవిలాసతతి నిజ
 సౌందర్యమునకుఁ బోషకముగాఁగ
 హృదయంబునకువ్రస వదనంబుశాంతిన
 రోషరస్థితవారిరుహముగాఁగ
 పండఁబాటిననాచు సింహుఁబోలిన వెండు
 కలగము లంటలుగట్టియుండ

గీ. నినుకలోదిగఁబడు కాశ్య నీశ్చిహ్నుడు
 మెల్లమెల్లఁగ నడచుచు మీనమేష
 ములను లెక్కించుచున్నట్లు పురుషుఁడొకఁడు
 తద్వనమునుండి చరుచుండె దారితప్పి

గీ. ఏగుచుండఁగ నాతని యెట్టయెరుటఁ
 గంటికగవట్టు గుడిపైనిగల మనోజ్ఞ
 జీవకళలనుగురిపించు చిత్తరువులు
 అతనిఁ జేయూపి పిలిచెనుగతిఁ జెలంగె.

కం. డాసి యతండాదేశభ
 మాసారస్యములుగాంచి యావలికేగన్
 రోసి మలపంగదృక్కులు
 శాసనమగపట్టె నొకదృవత్తన్సంభముపై .

వ. దాన నిట్లుండె.

సీ. ఊగఁగారావోయి! యొయ్యననీలతా
 బాలకవ్యాలంబుడోలలందు
 నాడఁగారావోయి! హాయిగా నీమనో
 హరవాలుకాపులినాళులందు

నీడగారావోయి! యీనిర్మలాంభః పృ
 వాహముల్ గల కొండవాగులందు
 పాడగారావోయి! పరభృతాశలి మృదు
 గానంబునుతిసేసి కమ్మగీతి

గీ. యలరి యాయాయితావుల నాడికొనుచు
 బూలతావులుగల చెట్లపొంతనుండి
 మలయమారుతములు దెసలలముకొనగ
 రహిని వాహ్యశికింబోవ రాగదోయి!

శా. నీతోన్నేహమొనర్చి నీదయిన స్నానధ్వంబునంజేరి ని
 రావృతస్థంబగు దీపికాకళిక నాభాస్వస్మగ్గుండనై
 ప్రీతిందావక మందహాస రుచిర శ్రీభాస్వరాస్యంబునే
 చూతుంగాయని సంతసెందునెపుడాజోకల్ తటస్థించునో!

శా. ఆసూర్యోదయ మొక్కగీతి భవదీయంబౌవిలాసంబె యు
 ల్లాసాత్మంబునజూచుచుం గునుమమాలల్ గ్రుచ్చితిన్ నీదు శ్రీ
 వాసీమమ్ము నలంకరింపసఖుడా! పండ్ల మరిందెచ్చితిం
 బోసేయంగవకూడి వేగముగ రా బుద్ధిం బ్రసాదింపుమా!

గీ. కంటికగపడినట్లుండి కానరాక
 పూలగములందు నవలతా జాలమందు
 నమలినాంభః ప్రవాహమధ్యమునయందు
 నడగి దాగుడుమూతలు నాడెదేలి?

మ. అఖిలంబుంద్యజయించినీకొఱకు సన్యాసంబునున్ స్వీకరిం
 చి ఖరంబై నతపంబుసేసి నినుదర్శింపంగ నేవచ్చినన్

సఖుడా! దాగుచుమూతలాడెవవు హాస్యంబివ్వడా! వేగ నీ
ముఖసందర్శనమిచ్చి యొక్కపరి సమ్మోదంబు గల్పింపుమా!

సే. పసిపట్టి కాండించిపై చను బెబ్బులుల్

విహరించు నలకొండగుహలయందు

గజకుబల్ రక్కెసకంపలగుంపుచే

బర్యాస్తమెన పర్వతములందు

బగబట్టి బుస్సని పడగఁబై కెన్నుచు

గజచు పాముల పుట్టగములయందు

నొక్కుమ్మడినియెన్నో! మృగాదులమిగిలు

సక్రిముల్లల యున్వృంతమందు

గీ. నింకఁ బెక్కుచోటులఁ జరియించినాడఁ

గాళ్ళలో శక్తియుడిగెఁ జీకాకువృట్టె

నీదుసందర్శనంబు కాలేదు సఖుడా!

ఎచటనుంటివో! తెరదాటి యివలఁబడుమ!

చ. “నడవఁగలేనునీకడకు నాకతిదూరములోననుంటి వి

క్కడకొకసారిరమ్మ”నుచుఁ గమ్మలిఖింపఁగదారి తెల్పి నే

నడుముబిగించికట్టి జవనమ్మునగాలినిఁగూడదాటి నీ

యడుగులమోలవ్రాలెదఁబ్రయాసముగాదినాకుమిత్రుడా!

చ. కడపితిఁగొన్నినాళ్ళు బహుకష్టములంబడి జన్మమెట్టులో

విడిచితిఁగూరసంసరణవృత్తి ననుస్తమునింకనేచ్చ న

న్నడిగెమవాఁడులేదు సఖుడా! నినుఁగూడినుభావమైనయీ

యడవినినాడుకొందు సతమాఁడటి కాకలముల్ మెసంగుచున్.

శా. నీవేలోకము, నీవెస్వరము, మరిన్ నీవేమహామోక్షమున్
 నీవేసర్వమటంచునమ్మి సఖుడా! నీకోసమైవిశ్వమున్
 భావంబందున రోసివచ్చితిని నీపార్శ్వంబునంజేరి నీ
 సావాసంబునుజేయనాశను నిరాశంజేయఁగాఁబోకుమా!

సీ. పరభృతావళిమధుభరితకంఠోద్గత
 కోకోస్వనంబుతోఁ గూడియొకట
 మందానిలాపూర్ణ మధ్యరంధ్రోద్భవ
 గీతంబుతో మేళింపియొకట
 గోపబాలాధ్మాత కోమలస్వరివేణు
 లలితగానంబుతో మెలపియొకట
 బాలడోలాందోళ వేళలఁబాడెడు
 లలిజోఁపాటతోఁ గలిపియొకట

గీ. కరమునవ్యక్తమధురంబుగాసతంబు
 పాటఁబాడుచునుందువే? ప్రమదమూర్తి
 కలసికూర్చుండి మనకఁతములనుగలిపి
 హాయిఁగూర్చఁబాడుదమురావోయి! సఖుడా!

మ. కనులకామూసి జపంబుసేయులఱిఁ ద్వత్కమస్వరూపంబనా
 కనులంగట్టినయట్లుకన్పడి ధృతాకారప్రభావుంజమో
 యనఁగందోయిని విప్సనంతటన నేమైపోదువోకాని కా
 ననముల్ చెట్టులుగుట్టలున్ వెదకినంగన్నట్టవేమోగదా!

సీ. ఉత్సాహముయ్యాల లూఁగింపఁబరుగిడి
 తొఁడ్రరింబడులేగ దూడతోడఁ

గిలకిలనవ్యచంగుళలను గుమచుచుఁ
 దొట్టిలోఁదూఁగాను పట్టితోడ
 జతగూడిగట్లపై నవరననెగురుచుఁ
 బెరిమఁజూపెడుమేక పిల్లతోడ
 లేబచ్చియలఁజంచలితనేత్రములతోడఁ
 బర్విడుహరిణశాబకముతోడ

గీ. ఆటలామచునుందువా యాయుచోట్లఁ
 జిటుమొగమ్మున లేనవ్య చెంగలెంప
 గలసి మనమిర్వురమువాలుకాపులనము
 లందుఁగవఁగూడి యాడరావయ్య! సఖుఁడ!

సీ. కలువ తేడా! పూర్ణకళలతో వెలుఁగుచు
 హాయిగా వెన్నెలల్గాయుమోయి!
 ఆకసంబా! సముద్యద్దివ్యధారలఁ
 గునునువర్షమ్ములు గురియుమమ్మ!
 విహగంబులార! మీమహితకంఠములతో
 గూండ్లలోఁగూర్చుండి కూయుఁడయ్య!
 సెలయేలులార! మీలలితాంబువులతోడ
 నేసరేఁగుచుఁ బ్రవహింపుఁడమ్మ!

గీ. నాసఖుండి దేవచ్చు చున్నాఁడొకండు
 వానినానందపటపఁగా వలయునుండు
 శోకతోడమీమీశక్తిఁ జూపవలయుఁ
 దగినజాగ్రత్తతో నుండఁ దగునుమీకు.

సీ. సెలయేఱులార ! మీసలలితసలిలంబు

భక్తియు క్తంబుగాఁ బాద్యమిండు

లతలార ! మీమృదుశంబు తొపుష్పమం

జరులనర్ఘ్యంబు లొసంగుడమ్మ !

తరులార ! మీదివ్య తరఫలంబులనునో

రెంబుగాఁగను సమర్పింపుడయ్య !

పతంగంబులార ! మీ స్వామవాక్కులతోడ

క్షేమవార్తలను బ్రశ్నింపుడయ్య !

గీ. అదిగో ! నాసఖుఁ డొక్కరుఁ డతిథి మగుచు

వచ్చుచుండెనునేఁడు సుపర్వసుయ్యె

నప్రమత్తతనుండుఁ డత్యాదరమున

స్వాగతంబిండుతన్మంగళాగమునకు.

ఉ. సౌహృదవృత్తి నాదమున జూడఁగచుంగొనవత్తుమంచు న

వ్యాహతముత్ప్రసాహములు స్వాగతమహంబుధినిండి సర్వస

న్నాహమునేసి నీదరిసెంబులభిఁ పఁగ వేచియుండినన్

స్నేహితుఁడా! యిదింతఁదగుచే? యరుదేర వదేమిపాపమో!

సీ. ఒకసారి శాతకంఠకవృక్షపరివృత

శైలముపై నెక్కి శాద్యలములు

ఒకతేప నభ్రం లిహారీజశాఖల

యందుఁ గూర్చుండి మహావనములు

ఒకపరి నలవలాహక కదంబకముపై

నరుగుచు సెలయేళ్ళ దరులగములు

ఒకమారు జవయుత వ్యోమవిమానంబు
పై నెక్కిపోవుచు బంటచేలు

గీ. పాఱజూచుచునుంటి నేదారినిన్
వత్తువోయంచు, దహనహవనుచుంటి
నెప్పడేతెంతువోయంచు, నింతజాప్య
మేలొకో! చేయుచుంటివోయీ! సఖుండ!

శా. కై దండంగొని ముచ్చటించు నుచును గ్రనుప్రకారమునక
బూదీమమ్ములజూచుచు బులినభూమిలోజొచ్చుచున్నెల్ల
స్వాదూనమ్ముల కొండవాగుల విలాసంబుంబరీక్షించుచు
బ్రామహ్మశ్రీమునకురా శ్రీముచరమ్మా! సాచరింపన్ సఖా!

గీ. విమలహిమబిందుతతశాద్వలములయందు
సారశారదశాలికేవారమందు

నవనవావ్యక్తరాగ పల్లవములందు
సమితమృదుశశిరీషపుష్పములయందు
జారురంభా మహీరుహస్తంభమందు
లలితమేచకరుచివియత్తలముందు
సప్రవదమలినప్రళాంత నిర్మలమునందు
మంజుమంజరిపుంజ నికుంజమందు
నతిమనోహర మాలతీలతలయందు
బలగకలకలకూజిత ప్రతీతియందు
నదృశ్యోన్నత ఫణలేలిహాసమందు
ధవళకోమలకేతకీ దళమునందు
సాయనూర్యరాగప్రభాజాలమందు

శశధరప్రతిబింబిత జలములందు
 నీమహిమ నీవిలాసము నీదుసారు
 నీదు నైపుణి నీప్రాశ్ని నీప్రశాంతి
 నీప్రభావము నీదుపాండిత్యగరిమ
 నీవిశాలభావమ్మును నీదుప్రతిభ
 నీప్రచారము మఱియు నీసేనమస్త
 మద్దమునవలె గన్పట్టనయ్య! సతము.

ప. అనియన్న శాసనమును

కం. చదువుం జదువున్ మగుడం

జదివి తదీయాంతరాధ సారస్యంబుల్

మదిగొని యేమహానీయుడొ

యిదివ్రాయఁగఁబోలుఁగాక యితరులకగునే?

కం. మృదుమధురంబు సుపరస

సదీతరంగనిచయములు నాడగుపదసం

పదమై హృదయంగమమై

పొదలాడు నదేకవిత్వముగదా! తలఁపఁ.

గీ. అనుచు శాసనపద్యదర్శనమువలన

నైన యానందపారవశ్యమున నుండ

నతనినేత్రాంబు జాతద్వయంబునుండి

ప్రకటముక్తాఫలంబుల పంక్తిరాలె.

గీ. అచటనుండి కాలుకదల్చి యాతఁ డవలి

కేగి యాశిలావేదిపై నెసకమెసఁగు

మూర్తి యేమూర్తి యోయంచుఁ బొంతకుఁజని
కనియె దాన జరత్తపస్విని నొకర్తు.

గీ. కలసి వారిద్దఱంతఁ బ్రగాఢమహిత
పౌర్వీకస్నేహ వాక్పరాపరలతోఁ బ
రస్పరానందభావ శరంగవిలతి
తోఁ బ్రసంగించుకొనిరి సంతోషమొదవ.

క.ం శ్రీశా! సకాలమున నతి
వేశలమై రుచిరమై నవీనదళవిభా
రాశియయి కాకుసుమము హ
తాశమయి స్వప్నంతమెడయు టందం బగునే?

గీ. అనుతపస్వినిపలుకుల కతనిమనసు
వాడి ములుకులుగ్రుచ్చినవగిడి గలఁగ
మొగమఁ దమ్మిముడుచుకొని పొంతఁజేరె
స్పృష్టలజ్జలుపల్కింబు రీతినతఁడు.

గీ. పూచుచుం బూచుచున్నట్టి పూలచెటు
నిట్టనిలువున నెండి మొండియయిపోయెఁ
బట్టవగలింట మిక్కిలి డట్టములయి
కటికచీకట్లుగ్రొమ్మె నల్లడలయందు.

ఉ. ఆశలు ధూళిధూసరములయ్యె హఠాత్తుగఁ బర్యె నిర్మలా
కాశమునందు మేఘములఖండతరంగతతుల్ ప్రశాంతివా
రాశినిరేగె జందురుఁడు రాహుగళాంతరసంస్థాడయ్యె నా
శ్రీశునిశాంతచిత్తమరే! యగుడెంచె విశీర్ణమయ్యెడన్.

గీ. ఈవిశాలప్రపంచ మందావిలమగు

తనయభాగ్యజీవితగాథ తానవాయి

విప్పినొడువుటకంటెను వేఱుశీత

‘నాస్తి’ యెట్టిధీరోదాత్తునగునుగూడ.

గీ కొంతసేపట కతఁడాచికొందలమును

మానసము గొంచెమునమాధానపఱచి

యశుకణములనొత్తి వస్త్రాచలమున

దడదడలుమానిచెప్పఁగాఁ దొడఁగెనేదో!

చ. చికిచిముంగురుల్ నుమటఁ జుందుఁత్రొక్కఁగఁబిల్లమబ్బులం

దకపికలామ చందురువిధమ్ముగ నెమ్మొగమందగింప భా

వుకమయి, లేతవెన్నెలలపోడిమిలోఁ జిఱువవృక్షాల నా

సకియనుగాంచు భాగ్యమిక జన్మశతంబునకై నఁ గల్గునే!

క. మురళీశ్రీశులురాసుమ

పరిమళములు దీపకాంతిలబంబున

కర్పరచనరగ్ధకముగవి

పరిణామముబొడఁగాతపస్విని ! జననీ !

గీ. శైశవమునందలిమురళీ శ్రీశులప్రణ

యంబుశాశ్వతమగుగాత మనినొడివి న

రేంద్రచేజేతిలోఁ జేయ నిడఁగఁజేసి

కొనిపలుకలేదె? యతనితోజనని ! నీవు.

గీ. దాకపందిళ్ళక్రిందను బోఁకతోట

లందులేమావిగున్న లక్రింద మాల

తీలతాకుంజములయందుఁ జాలసేపు

ఆడుకొంటినిమురళిని గూడినేను.

గీ. ఒక్కకంచమునఁగూడిచి యొక్కప్రక్కఁ
బండయొక్కచోనాడుచుఁ బాడుకొనుచు
నిర్వచింపంగరాక నిర్నిద్రమైన
యకలుషానందమునబాల్య మంతరించె.

గీ. నాజనకుఁడుతనదుమరణసమయమున
నాస్తినితనరేంద్రున కగ్రపఱచు
చుమురళీలతిజగురెత్తు చునెపుడలము
కొనునొ ! శ్రీశ్రీమహాపఘ్నముననిసలికి.

కం. సనువంటి యభాగ్యునకున
గునే? కనఁగనట్టి పుణ్యకోటియటంచుం
గనుకొలఁచుల బొప్పికణా
లునిండబిక్కిమొగమూని లోలోనేడ్చెన్.

శా. బావా! శోకమునాఁచికొమ్మ! మదినిఁ భావింపఁగాఁబోకుమా
పూవుందావి వినాకరించునని, పూవుల్ పూచుకాలంబునఁ
దీవల్ ప్రాణియుపఘ్నమందువిరులం దీపింపవే ? పూచునే
పూవుల్ తీవలకాలమందకట ! వాపోవంగనేలా ! యటల్.

క. అనుమృదువాక్కులనాజన
కునినూరార్చియతఁడ సులుగోల్పోనంతఁ
ననుదిక్కులేకతన చెం
తనుజేరియడుగుకొనెడు నధమునిఁగఁడలఁచెన్.

గీ. శైశవముమెల్లమెల్లఁగా జూచుచుండె

యహవనదళావికాసోదయంబుకాఁగ

మురళి, కగుణోదయముకాఁగఁ బూర్వదిశను

నెమ్మదిగజూచుండు చంద్రికలువోలె.

వ. ఆ సమయమున మురళి యప్పుడప్పుడునేను.

చ. సరసులతోడముచ్చటలు సల్పుచునుండవిలాసభూషణాం

బరములుదాల్చియాసపురు నాకవిగంబముచూపఁగోరియా

తటితటికాదటంచెటిఁగి దానినెఱుంగనియట్టులచ్చటుం

జరచరవచ్చికన్నడివెసంజిఱుసిగ్గుచటించితామణి.

సీ. వదనసౌందర్యసంపదకుఁ గుంతలముల

సలువుండవమ్ముశౌణమ్ముగాఁగఁ

జిగురాకుపైఁగురిసిన మంచుసోననా

మోవిపైఁజిఱుచువ్వు మోసులెత్తఁ

జంమరమానుషో నందగించుకళంక

మనఁదిలకంబౌన్య మునఁజెలంగఁ

దళతళద్యుతిబింబితతరంగతతినాఁగఁ

జంచలాపాంగముల్ సందడింప.

గీ. లేతమబ్బులతోఁ దొంగలి మమిచు

లనఁగ మృదువసనాలంకృతాంగకములు

చెలఁగ మురళీమనోహరి లలితగతులఁ

బొంచిచూడంగ ముద్దులుమూటగట్టె.

మ. అహహా! యేమని చెప్పదు మధురబాల్యామాయి కానందధూ

ర్వహమై, వీక్షింపటావగుతమునై బాభాసితంబైన యా

మహిళారత్నము వక్త్రమండలమగమ్యప్రస్ఫుటజ్ఞా జ్వల
ద్దహనజ్వలల సగ్గిమగ్గి భసితాత్మంబయ్యె దుర్దర్శమై.

శా. మాబాల్యముననేకగాతులమునై మాజీవితవ్యంవ్వమున్
మాబాంధవ్యముచూనినేశములు ప్రేమంబుల్ సమస్తంబులున్
సేబాసంచనశాశ్వతంబులనుచుం జిత్తంబులోసమ్మితిన్
సీ! బాలేయము బాల్యకోమలముగా నెంచగలేదమ్మో!

కం. హృదయము విదళితమయ్యెను
చిదురుపల్లె యనరువములు శిథిలములయ్యెన్
వదలకయసుపులుచన్నం
గదగొలుపుచుఁ గానరాని కాటియఁబెట్టెన్.

శా. నావృత్తాంతముసర్వమారయఁగ న్వప్నప్రాచ్యమైయక్కటా!
భావాతీతమునై యగమ్యమయి దుష్ప్రసంబుగానయ్యె! ని
స్సీ! వర్దిగతి యెక్కితమౌలగుగానీ! యింతకంఠెన్ భువిన్
జావే యెన్నివిధాలజూచినను శ్రేష్ఠంబుండుఁ జాటించెదన్.

గీ. మండువేసంగికాలము చండవృష్టి
నాతపముగురియుచునుండె సతిపిపాస
గలిగె నెండమావులు నీరుగాఁదలంచి
యాశలోఁబాటుతెంచి హతాశుడైతి.

గీ. ఏమనియునుకొనిన లాభమేమికలదు!
నాదుసర్వస్వమెల్ల వినాశమయ్యె
నాప్రియత్నంబులెల్ల భగ్నంబులయ్యె
బూడిదనుమంచిపన్నీరు పోయనయ్యె.

కం. నాయధ్ధాంగముదగ్ధం

బై యర్ధపుష్పవృక్షమన నిష్కళమై

హేయంబై భీకరమై

ఛాయారహితంబునై కృశంబయియుండెన్.

కం. అతటంబులై న నాజీ

విత గతదుఃఖప్రవాహ వితతుల తత్త

ద్గతు లెన్నసేవినిపింతును

విత కు పుట్టంగసీకు పసివినెడనీ!

చ. కలకలలాడు నాముఖవికాసన మాకుటిలాలకంబు లా

సలలితబాల్యయావనదళాద్వయమిశ్రితచేష్టితంబులా

పలుకులయండమా మృదుః భావము లానవమోహనంబులుం

గల మురళీలతాంగి మృతేగాంచెననంగను దోచుదప్పగన్

మ. జననీ! జ్ఞానమ వచ్చు నొట్టి మరళీచంద్రాస్యసంజూచి సి

గ్గునమోమెత్తకచుట్టుప్రక్కలనుజూడ్కుల్ చంచలాకాంతిపం

క్తినిఁ గల్పింపఁగఁ గేళిభ్రవాత్రుడు కురంగీశాబముంబోలె ది

గ్గునఁ బర్యేతును లేతనవులధరాగ్రింబందు వాహ్యభిరాన్

క. అనఁగనఁగానొకరాజని

చినచిన్నకథలనెలమి వచించుచునొక చ

క్కనిచిలుకకూనవోలెను

మనమునునానందవార్ధి మగ్నముఁజేసెన్.

ఆ. వె. మదనశిల్పకుండు హృదయంగమంబుగా

శక్తిధారవోసి జాగరూక

తనురచించినట్టి తప్తకాంచనవిగ్ర
హంబునాఁగమురళి యందగించె.

శా. నేనొక్కొక్కపుడింటలేనియెడ నిర్నిద్రప్రియంభావుకా
త్మానందంబున నేవనించుగదియం దాయాభివ్యంబులన్
గాసంగాదగుపండటాకులును వక్కల్ సున్నముం బెట్టియా
రా ! నాకోసము దాఁజూచుచల ద్వారంబందునిల్వంబడున్

క. సౌందర్యలతాచ్ఛదనుమ
బృందమునావస్త్రభూషలింపెసలారం
గందాల్చి పేరటానికి
విందులకునుబోవుమురళి వీక్షింపవలెన్.

శా. దీప్తప్రాంతమునందు రెండవదియాదీపంబునాగేహము
ద్దీపింపంగనుగూరుచుండి మృదురీతింబాటలంబాడుచా
యాపాతాలువరించుచుకామిగుల బ్రహ్మానందముంగూర్చుచే
నాపార్శ్వావసీరాఁగసిగ్గుపడి తానంతంతడాఁగంజనున్.

చ. జడముడియాడఁగేళముల జాలమువిప్పినబర్హిపింఛవున్
వడువున, మేరుశృంగపరిభాగమునుండి నిలంబసీమపైఁ
బడుచునధస్పదంబునకుఁ బాతెడుకృష్ణజలప్రవాహపున్
వడువున దోపనందపడి పట్టఁగరానిమదంబుఁగూర్చెగా.

గీ. జీవకళ లుట్టిపడు మంచి చిత్తరువులు
వ్రాసిగృహలక్ష్మీ తనశరీరమునఁదాల్చు
భూషణంబులునాఁగుడ్యములకుఁజేలఁ
గట్టు ముద్దులుమూటలుగటుచుండ.

నీ. భాలవై శ్వసర జ్వాలలగ్రాగని
 శంకరాలంకృతచంద్రరేఖ
 యతిసాంద్రధారాధరాచ్ఛాదితముగాని
 శ్రీయుక్తదివ్యశౌంపేయవల్లి
 దారుణవ్యాధ శస్త్రప్రహింఘాంచని
 చకితలోచనమృగీశాబకంబు
 పరిమత్తరుచిరబంధరచుంబితముగాని
 చారుసురభిపారిజాతసుమము

గీ. మరుఁగుమోపెట్టచట్టి యుర్మాదశరము
 చంద్రసందర్శనముగాని సారసంబు
 పంజరంబునదాచని బాలశుకము
 అహహ ! మురళినిమఱువంగ నగునె ? నాకు.

గీ. అరటిపిల్లలప్రక్క బిల్లరణి, పూల
 చెట్లకడనొక్కలేబూవుజెట్టు లతల
 కడనొకండుగులతయర గానిసిమ
 మురళియవొట్టజరియుచు తఱులయందు.

గీ. ముఖవికాసముల, నేత్రములవికాల
 తల, మృదుశశీరసవ సౌందర్యకళ ల
 సమ్యగవ్యక్తభావ వాఙ్మలములను
 బ్రకృతిసుందరినాగ మురళిజెలంగు.

క. మాయామర్మములెఱుగవ
 యాయానిదలనుబడవ యాటలుపాటల్

హాయియగువనవిహారము

లాయానందాఖ్యకల్ప మనబాల్యముగా.

గీ. కాలచక్రముటివ్రవన గంటికగప
డకతిరుగుచుండె మనమురళికివివాహ
సమయమునుదాసె “శ్రీశ ! నిశ్చయముమురళి
నీదుసొమ్మ” నిపలికిరి నేస్తకాంతు.

కం. బావా! బావా! యనిన

న్నేవాడలనున్నబిలుచు నీమురళి బభీ!

భావంబందున దనకే

భావంబుదయించెనొ? పిలువగనటుమానెన్న్

కం. ఎగసనదోయిగనె దలఁ

వగ మాన్నేహమయదీపవర్తి గలకటా!

దిగసనదోయిగ మొదలిడె

ను గమంగు పాపపునిధి నులిచులిపడగన్.

గీ. నాదుమామయగు సరేంద్రనాథుడు తన

కూతు మురళిని నాకంటె గొప్పయాస్తి

పరుస కీడలంచి లిఖించెవానితండ్రి

పేర నొక్కజాబని నాకువినగవచ్చె.

గీ. గుండ్రో నొక్కపెనురాతిబండపడెను

దృష్టిశూన్యమయ్యెను గాయమేపుదగ్గ

జీవకళమోమునందున శిథిలమయ్యె

మూర్ఖులొనుంటి కొంతసేపు స్మృతిఁదప్పి.

వ. కొంతసేపటకు స్మృతిఁదెచ్చికొని

కం. మురళీ మానసవృత్తిని

సెఱుగంగఁగోరి యాపెయేకాంతముగాఁ

జరియించుతఱిని వేచితిఁ

జరకాలముదాఁకనదియుఁ జేఱుటదయ్యెన్.

సీ. చిన్నాఁరిపొన్నాఁరి చిఱుమోముఁదమ్మిపై

ముసురుతేంట్లనఁగురుల్ మురువుసూపఁ

బద్ధరాగంబుపైఁ బడికదాపినభంగి

వాతెఱు లేనవ్వు స్వాఱిసేయఁ

బూతావికై వచ్చి పొదడాఁగు నల్లతాఁగి

చనఁ బూలజడ తనవెనుకడాఁగఁ

బువ్వులుపూచిన పొంగులాబి యనంగ

నునుదక్కునగలతోఁదనువుగ్రాఱు

గీ. గంధపుష్పాక్షతలుగల కంచుపల్లె

రంబుకై దోయిఁగ్రాఱు సాగనవిహగము

రక్తతామరసములపై వ్రాఱుపగిది

దేవళంబునకొకనాఁడు పోవుచుండె.

గీ. ఆపెననుఁగాంచకుండ నాయాయిగతుల

నాపెవెన్నాడివెన్నాడి యాలయంబు

చేడి యొకమూలడాఁగ నాచెలువపూజ

నంబు సంపూర్తిగాఁగ ధ్యానంబుసేసి.

గీ. ఆమురళి నిజదృక్కటాక్షాఱినాఁగ

రమ్యతంపాలతాపంక్తిఁ గ్రాఱుజేసె

మామకశరీరవారిద మధ్యగుండు
సుత్తరక్షణమున నాంధ్య ముదయమయ్యె.

గీ. చిలుత సిగ్గునడలవాంచు మురళి మొగము
వంచిపట్టినతమ్మి పూభాతిఁజెలఁగఁ
గాతి బొటమనవేల్చిఁగో నేలరాయు
చచటలేయంచనానందమైచెలంగె.

గీ. నోరువిప్పియు నడుగంగ నోరురాక
యెట్టకేలకు ధైర్యంబయేసరేఁగి
వెన్ననిమురుచుఁ బురిఁగొల్పుచున్నయపుడు
పలుకలేకపలుకలేక సలికితినిటు.

గీ. ఈశుజోడుగఁబెరింగి మింతదనుక
నొకటనాడుచుఁ బాడుచు నుద్భవిల్లె
యావనాంకూరములు మేనుదీవనీకు
మురళి ! రాజోపు కాలమెవ్వరిదొ ? తెలియ

కం. మురళీ ! యాస్మాకప్రణ
యరమ్యవల్లీ నికృంత నాయత్తమతిం
దిరుగుచు నుండెను మీతం
డిరి వింటివా ? లేదొ ? నవతట్టిల్లతికాంగీ !

గీ. మనచిరంతన ప్రణయంబు మఱచిపొమ్ము
మనవనవిహారభేలలు మఱచిపొమ్ము
మనభవిష్యత్ప్రియత్నముల్ మఱచిపొమ్ము
మురళి ! యొకటేని టన్నింటి మఱచిపొమ్ము

గీ. మురళి ! సీమాసనఫలకమున మదీయ
నామధేయాశ్చర్యద్యు నేమతాక
వ్రాసికొనియప్పుడప్పుడు పాటించాడు
మమలసీయావయుతకటాశ్చములతోడ

గీ. ఒక్కపొత్తునగూర్చుండి యోగిరంబు
గుడుచుచుంటిమింతవలకు నివ్వకుమరొకని
పొత్తునను నిన్నుగూడుపంగబుద్ధినేమి
తలచినాడోకదా! నీదుతండిమురళి!

వ. అనుమాటలకు మురళి మూకీభావమొందెను.

సీ. ఆకాశమా! నిర్మలాకారమై శాంతి
మై నీలకాంతుల నీనుచుండె
చంద్రుడా! నిజఘోషశకలాళివెదజల్లి
హాయిగావేన్నీల గాయుచుండె
మారుతంబా! మందమందంబుగాజల్లె
గాగంధయుక్తమై కడలబర్చె
విహగంబులా! మధువిహితకంఠస్వర
కోటితో గూండ్లలోగూయుచుండె

గీ. సకలజనతామనోనికుంజములదూరె
బవ్వుజవుననానందాభిసారికాళి
తాని దారుణాభీలనిర్భూతమొకడు
పడె మురళిపయి సప్తమింపంగనెల్ల.

వ. నడవగగంభూరావు, వదనంబుచెమర్చె, విలోచనద్యుతి-
ముడివిడివడ్డముతైముల మొత్తమునాగను బాష్పబిందువుల్

గడుఁగఁచురాలె, మేను వడఁకన్మొదలయ్యెఁగడింది, గుండెలు
దడదడకొట్టుకోనవిదితస్థితి గొండాకనిల్చెనయ్యెడఁ.

శా. ఆపాతాళమువ్రేళ్ళుపాటిశిఫల త్యంతంబునాటన్ భువిన్
వ్యాపింపంగనభోంతరాః మఖలంబాత్మీయశాఖాలతిం
బ్రాపై యుండఁగఁబక్షిసంతతికి నుత్పాటింపఁగాశక్యమే?
యేపాపాత్మున కేద్యథాంగునకుఁ గానీ పెన్వటంబజ్జరే!

గీ. గండ్రగొడ్డళ్ళు ముక్కముక్కలయిపోవు
భూరివజ్రాయుధములై న మొక్కవోవు
శల్యశల్యమునాటి యస్వల్పమయిన
ప్రణయవృక్షంబుఁజేడింపఁ బ్రయతపడిన.

గీ. దీపమొకచోట దీపకాంతినిమరొకటఁ
దావినొకక్రేవ విరజాజిహ్వాపునొకట
బింబమొక్కటఁ దత్ప్రతిబింబమొకట
వేటునేయంగఁదలఁచెనే? విధికడంక.

వ. అని యీశ్వరివంకఁ దిరిగి.

శా. అమ్మా! మఱ్ఱులుక్రమ్మియాకసము నందత్యంతగాఢాంధకా
రమ్ముల్ నిండిప్రచండవృష్ట్యశను లారంభించిలోకమ్మున
రవ్విమ్ముఁదుప్పిశయమ్ములోమునుచు వార్తల్తోఁచెడుక
నాదుభా

రమ్మెట్లీవువహించియావలికిఁ జేరంజేసెదో? యీశ్వరీ!

మ. అనిసాష్టాంగముమొగ్గతిల్లఁబడి యయ్యంభోజపత్రాస్యయం
తనుజేతంగొనిపల్కెరంబధర మత్యంతాతపక్లాంతచూ

తనవాంకూరదళంబుకాగముఖపద్మంబంబునా మూఁగుతో
ట్లనునాముంగురులొత్త సింహునా చక్షువోటనుండింజనెన్.

ఇది

సన్నిధానము: సూర్యనారాయణశాస్త్రిచే రచింపఁబడిన
మురళియను ప్రబంధంబునఁ
బ్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

శా. సంతోషమొకవంక దుఃఖమొకపార్శ్వంబందునన్ నిల్చి నా
సావంతాఖ్యంబగుత్రాసుభోనకట! యీషజ్ఞాలమొక్కంటమొ
గ్గంతన్ వేటొకటంగనంబనుచు నిట్లాశ్చర్యముంజేయుచు
త్యంతంబుంగనుపట్టుచుండెములుచూత్రంబొక్కటంజూపమిన్

గీ. మురళీశోనేను దేవశంబురకుఁజొతి
నన్నసంగతి పొడగట్టి యూచరేంద్రుఁ
డకట! మఱునాటనన్న ద్వీపాంతరమున
కంపె బెంపుడుచిల్కనునడవికట్టు.

కం. జననీ! మురళీసంద
ర్శనమునకే నీభవదలి రాగస్ఫూర్తిన్
అనునిమిషంబాచెలి చి
తనమే నాజన్మతారణయని తలచితిన్.

మ. లతలంజూచిరఁబూచెట్లుగన లీలాసుంజయుఁగ్రాంచిరన్
సతతంబామురళీమహాహారతరూపాందర్యసాభాగ్య సు
తతికన్పట్టుటయుక్త మప్పగినే దైవారనేవ్యక్తి నీ
క్షీతివీక్షించిర దత్స్వరూపతన భాసిల్లెన్ విచిత్రంబుగన్.

శా. నావండాదుఁగఁజొవునత్తఱిగటా! నావంకదత్తన్వియా
సావావాసగవాక్షసీమరు దిదృక్షాబుద్ధిమైనిల్చె దుః
ఖావేశక్షరదశుబిందుతతి ప్రేమాకాశబాభాసితం
బై వేగాపతితోను సంచరుమొనాకాగ్నిదముంజేయుచున్

గీ. నావనెక్కితిఁగాని ప్రిణంబులన్ని
యకట! మురళీస్వరూపమం దదికిఁగొనెను
బ్రీణయనిర్యాసమునఁజేసి, పట్టియెంత
లాగిననుగూడ రాక కలంచెనన్ను.

గీ. కలఁతపడినమదిని నావ మలపుతిరుగు
దాఁక మురళినిఁజూచుచు దానిఁదిరుగు
పిమ్మటంగూడ నావై పె దృష్టినిలిపి
యుంచితిని జడిభావంబునొందిజనని!

చ. తరంగలులేచియాకసముఁదాఁకి లటాత్కృతినీయువేళ, దు
ర్భరతిఁ దుపానువట్టి పడవందలక్రిందులు సేయువేళ, జ
చ్చుఱిపిడుగుల్ పయింబడుచు సర్వమునాశముసేయువేళ, నా
మురళిచెలంగ నాకెలనఁ బొందవయ్యాగతులంచునేడ్చితిఁ.

ఉ. కాయమ డస్సికాడుఁపడి కాలుగదల్పఁగ శక్తిలేకహా!
హా! యని నోరిఁగొట్టుకొనునయ్యెడఁ గాసినినీళ్ళుగొంతులోఁ
బోయఁగ దిక్కు లేనపుడు పొక్కితినామురళీలతాంగియే
నాయదు చెంతనున్నయెడ నాటదుర్గతి కల్గదంచటఁ.

నీ. శోకాబ్ధివీచికా స్తోమంబులంబోని
సాగరవీచికాచయమువంక
వృత్తిశూన్యంబైన చిత్తంబునుంబోని
సర్వశూన్యంబాకసంబువంక
పిరహాబ్ధిలోముగ్ధి తిరుగుశరీరంబు
నాదగునాయున్న నావవంక

విప్రియక్తునివోలె వెలవెలఁబోవుచు
వెతలొందుచున్న నావికులవంక

గీ. చూపునిగుడిఁచినిగుడించి చూచిచూచి
నాసమస్తంబుతో సమన్వయముసేసి
యశ్రుబిందులు నేత్రద్వయంబునుండి
కాలువలుగట్టనేడ్చితఁ జాలసేపు.

ఉ. ఆమహానీయభీకరమహార్ణవమందునఁ బోవుచుండ బా
వా! మతిమంతుఁడా! కనుముపారముఁజేర్చుము వార్ధిలోపలం
గామముమున్గుచుంటినని కాంతతరంగతటాత్కృతిధ్వనిన్
శ్రీమరళీలతాంగియె వచించినరీతిగఁదోచనయ్యెడన్.

ఉ. ప్రాణములేచిరాగ ననుబావ! యటంచును బిల్తురెవ్వరం
బాణమెఱుగుము త్రైములయంతటి బాష్పకణంబులూర నా
పాణినిఁజూచి యామరళిపాణిగ్రహింపఁగబోయి వంగఁగాఁ
బ్రాణమదూలి యట్టె జలగాళిడలంబులలోన డుల్లితిన్.

గీ. డుల్లినంతటనే నట్టుడుగునకేఁగి
మరల దానతరంగాలయరవడిమెయి
నీటిఁజయిఁదేలియాడ మునింగితేలి
నట్టి చిన్నయోడఁగిది నదవదపడి.

సీ. ఒకతరంగమునుండి యొకతరంగముపైకె
వేగధాటినిఁజేసి విసరివేయుఁ
బర్వతాగ్రమునుండి పడఁద్రోసిసట్టుగా
నేలమట్లంబు నంటికొనఁజేయు

నోటికందిచ్చుతెన్నున, తిమింగిలనక
ముల దృష్టిపథములమెలగజేయు
ముక్కుజెప్పలలోన నక్క-ళ్ళనీర్వోసి
కడుంగడుచీకాకు గలుగజేయు.

గీ. నొక్కమారాకసంబంటనొక్కమారు
ఘోరపాతాళమంటంగ గొంతసేపు
వెలుగులోపల గొంతసేపు గడుగటిక
చీకటులలోనద్రొప్పె నాసింధురాజు.

ఉ. నాదురవస్థగాంచి కరుణాభరితుండయి కర్ణధారుడ
త్వాదర వృత్తినావ సతిదగ్గఱగానడిపించితెచ్చినా
మీఁదనుమోతునుకవిసరె మిక్కిలిగట్టిగదానిబట్టుకో
నాడటబైకీలాగిరి ప్రయాసముతోనను నావికోత్తముల్.

ఉ. ప్రాణముసామ్రస్తిలైను మనంగకముల్ శిథిలంబులయ్యె ని
ద్రాణములయ్యెగన్నులలతఁ మెయిబల్లబడెంగడింది ని
ర్వాణసమీపవర్తిగతభాస్తతిదీపముబోనినన్ను సం
త్రాణమొసర్చిరాపడవ నావికులేసముదారభావనఁ.

గీ. రెండుమూన్నాళ్లదాకను స్మృతినిదపి
యొక్కగదియందుసంబడి యుండినాడ
దోమలునునల్లులును గండుచీమలునుగ
డుగడునెత్తుపీలిచి నన్నుఁడొల్లజేసె.

ఉ. ఒకనాడద్దమరేయిగ
టకటా! స్మృతిఁగాంచినేగడకనులేవఁ

వికటాంధకారబహుళన

రకకూపమునంబడిన తెఱంగునదోచెన్.

క. ఆయంధకారబంధుర

మాయామినియందమోఘ మైశ్రీమరళీ

భూయఃప్రణయజ్యోతియ

హాయిగంగన్నపైమామకాక్షీద్వయికేన్.

గీ. నావికులునాదుస్వాస్థ్యముసకుముదపడి

నాదుజీవితవృత్తి మంతవినిజాలి

గొనికడిందినాపై ని నెక్కినినప్రీతిఁ

గడుపునిండంగళ్ళోజనం బిడిరియెలమి.

గీ. దానిమఱుసటిగోజు ప్రాతస్సమయము

నందుసింహాదీప్తిపంబు నందుసన్ను

డించిపోయిరినావికుల్ కొంచెపటచి

రోసిమరదృష్టవిధిక్రిందఁ ద్రోసినట్లు.

పీ. తినుటకన్న ములేక “దేహి” యంచునుగడు

పునుగొట్టుకొనుభిక్షువులనుగలసి

“జై విశ్వనాథం” చు ససరించిగడ్డాలు

తారెడుబైరాగి దండుగలసి

సర్వసంగంబు నిస్సంగంబుగాఁజేసి

క్షీతినంచరించెడు యతులగలసి

పాపకర్మంబునఁ బడఁతినిఁబాసివేఁ

దుఱువోలెదిరుగు పాంథులనుగలసి

గీ. యింకనావటివారి ననేకమందిఁ
గలసిమెలసిచరించితిఁ గష్టయులకు
నొడినిగట్టితిఁగాని యహూ ! యదేమొ !
మురళినాబుద్ధిలోనుండి మరలకుండె.

సీ. ఒకసారి బర్హిశాబకములతోఁగూడి
యంగుగాఁదాండవంబాడినట్లు
ఒకసారిఁజంద్రచంద్రికల మవ్వంబును
నవ్వంగఁగిలకిల నవ్వినట్లు
ఒకసారి ముబ్బులందున్న చంద్రకళనా
నడరుచుదోబూచు లాడినట్లు
ఒకసారి మందానిలోదయంబై నట్టి
వేగునవాహ్యళి వెడలినట్లు

గీ. దాఁగిమూఁతలనామచు దాఁగినట్లు
చిలుకపలుకలతోనన్నఁ బిలిచినట్లు
మురళి నాప్రాణపదము నామ్రోలదోఁచె
జాగ్రదాదులయింపయవస్థలనుసతము.

ఆ. వె. బావ ! నీవుదక్క వసుధపైఁగలనరు
లన్నదమ్ములొదు రెన్ననాకుఁ
జెలియలగుచునేను సిద్ధంబువారల
కంచుఁజెప్పినూది నట్లుదోచు.

ఉ. రాతిరినిద్రపట్టక కరంబనుతాపముచేతఁ గుంఁగుచుక
జేతిఁదలాడఁజేసికొని చెట్టులనీడఁబరుండియుండఁ బే

మాతురయై నితాంతముమదంఘ్రిలనొత్తఁగవచ్చి చెంగటం
బాతరలామరీతి నగపట్టఁగఁజూతును శూన్యదిక్కులన్.

గీ. కనులుమూసినఁదెఱచిన గాఢనిద్ర
లోననుండిన నమృతకల్లోలమయక
టాక్షములఁ బ్రసరించుచు డాసినన్నఁ
జేతితో మేరుదాకిన చెలువువోచు.

గీ. నాదుగృహలక్ష్మీ నాజీవనప్రసవ
సంత మక్షీయుగామృతాంజనము నాదు
హృదయకై రవశశికళయెట్టయెదుట
గట్టిపట్టిప్పుడుంగూడఁ గానిపించు.

గీ. ననుబిలుచుఁగాని నేచిల్వఁగనుబలుకదు
డాసియుచులజ్జచేవలెఁ బాసిపోవుఁ
గంటికగపడిపట్టుడి కానరాక
హరిణశాబంబుబోలెను బరుగులిడును.

గీ. ఎన్నరేమరుకొనుచున్న నెవ్వరేగు
సగుసలాడుచున్న నెవరుశ్వాసములను
విడుచుచున్న నామురళీప్రవృత్తియేమొ!
యనుచుఁ గమఁగమఁజెనియొగ్గి వినితీజనని!

గీ. ఇంటికడనుండి యుత్తరాలేగుదెంచ
నామురళిసుగతులుగలవేమొ! యనుచుఁ
దహతహంబశిమాది తద్భంగకలన
ద్విగుణితాత్మీయ ముఖమధితుండనైతి.

- గీ. శారదప్రభాతంబుల జలజముక్త
లలిత హైమసవార్బిందువులనుగాంచి
నాటిమురళీమనోహరీ నయనబాష్ప
బిందువులు జ్ఞాపకమరగాగ వెతలుగొరికి.
- గీ. హృదయగగనంబునంబుల్లి దృక్పటముల
జాటుశృంగారభావ నిర్మలములనగ
వదనసౌందర్యపీయూషవారిరాశి
చారునాటకమానోర్మివారములనఁ
బ్రీతజనవశీకృన్మంత్రీపూరితవర్ణ
మాల జపియింపనగునక్షమాలికలన
గూఢగాఢానురాగ ప్రభువోషములగు
ధమధమాత్కర రహితపటహములనగ
లక్ష్మీసాధనాభ్యాస విలాసమదన
ముక్తసమ్మోహనాస్త్ర సమూహములన
మద్విరుఁడవు నీవనుమ్మా! యటంచు
కంఠమునఁ జుట్టవెట్టుము క్తాలతలన
సవ్యలజ్జావగుంతతాననమునెత్తి
కంబుకంఠంబుసాచి ప్రిక్కిరినుద్రీప్తి
ప్రణయశృంగారములను మిశ్రణమొనర్చి
చిత్తమైకాగ్రసంవృత్తిఁ జేసిమెల్లఁ
గమనహస్యఘటాభిషేకంబునేయు
కరణి మురళి నాపయిఁ గటాక్షములుబలుచు
సరసతందల్పహృదయంబు తఱిగిపోవు.

సీ. భాలలోచనజటాభారబందీభూత
 బాలకప్రాలేయభానురేఖ
 సాంద్రవర్షాంభోదసందోహమధ్యసం
 ఛన్నశంపామనోజ్ఞతరవల్లి
 దుర్నిరీక్షప్రభాస్తోమభూమిధరా
 భ్యంతరగుప్తరత్నాంకురంబు
 కంటకవృక్షశాఖాగణాగ్రాధ
 భూయఃపరీమళపుష్పకళిక

గీ. పంజరాంతరసంలగ్నబాలశుకము
 శరధిగోపాయితానంగసాయకంబు
 వ్యోమగంగానదీజాతహేమకమల
 ముకుళమైయక్కటా ! నాకు మురళిదోచె.

సీ. బాలరంభాస్తంభజాలసౌభాగ్యంబు
 మొత్తమొక్కటబోతపోసినట్లు
 కోమలమల్లికాశోరకై శ్వర్యమొ
 క్కటజక్కగాగడ్డకట్టినట్లు
 విస్తృతహైయంగవీనమార్దవభూతి
 యేకత్రరాశిగా నెసంగినట్లు
 పరిపక్వమాకంద ఫలరససంపత్తి
 తనివార నాకృతిఁ జాల్చినట్లు

గీ. లలితనిర్మలసౌందర్యలహరియట్లు
 మామకాక్షిద్వయానందధామయట్లు

చెలగు మురళీమనోహరి చెలువుడనము

సంస్కృతమూత్రమయ్యె నాజన్మకట !

గీ. అనిచించి దృఙ్మండలజనితబొప్ప

వాసివాహధారాతతి పక్షుముగళ

పారమునిండిపోలి పెచ్చెదగాగె

గంపితస్తంభితశరీరకంఠుడయ్యె.

గీ. కొంతనేపటిదాకను గొందలమున

బలుకఁగావేక్షిన్ శాస్త్రకలన

వాతపరిధూతసాగరాభ్యర్ణసంస్థి

తోడుపంబుతెలుగున నుండెంతిడు.

ఉ. వానియచస్థజూచుచుదవస్యించి ముక్కటబొప్పబిందు సం

తాము కంటివెంట బహునాననహింపఁగనొత్తిచెంగుతో

వానిముఖారవిందమును బొణితిలంబుసంస్పృశించి శ్రీ

శా! నిలువోపుమోయి! జలజాతము పుల్లముగాదె వేకువ

కం. అనిబుజ్జించి మూతని

గనుఁగొలకులనుండికాల్వ గట్టినచునువె

చ్చనికన్నీటినిదనదువ

సనంబుచునుచుకొనెను భృశప్రణయగతి.

వ. మఱల నాతఁడిట్లు చెప్పఁదొడంగె.

మ. జననీ! ప్రేమము ఘోరదారుణమహాశార్దూలసంకాశమం

చును గాలాగ్నిశిఖాచ్ఛటావలితమంచుం గ్రూరచక్షుశ్రవో

ఘనదంష్ట్రావిషసన్నిభంబటచుచుం గానీ తలంపం దలం

చిన, నిట్లామురళీశశాంకముఖితో స్నేహంబుగావెంతునే?

గీ. మేలితాపమనబడు దావానలంబు
అగ్రనవ్వాంబుధారల నాతిరోక
వేడెదనిట్టూర్చుగాళ్ళులు వీచుకలన
మూకికూటికిఁబ్రేలదేని ముగ్ధుడె

సీ. బాష్పానుచూణదృగ్గంధివృద్ధారాన
వాహంబులో నవగాహమాడి
భూతధాత్రీధూ? భూతికదంబంబు
సర్వాంగములయందూ సరవిబూసి
దేహసంభూతాతిగ్ధ తాపానల
జ్వాలికామధ్యదేశమునసిలిది
ముగ్ధమహామంత్రపుష్పాక్షి గాన?
ప్రీతితాత్మశక్తి మూలుసేసి

గీ. చిత్తమెక్కాగ్ర్యసంవృత్తి జేసి యున
మాధిగిష్ఠుడగుదు నహర్నిశంబు
ద్వంద్వసావర్ణములు నిరస్తములుజేసి
తపమునల్పితిదస్మయత్వంబుకొంది.

క. జననీ! సింహశదేశం
బున నేనాదు దురదృష్టమునకున్ హృదయం
బునబట్టరానిదుఃఖం
బునబొగులుచుఁగడసినాఁడ బాలుపతి కట్టా!

ఉ. నాతలిదండుల్లు మరణంబుచుకొంచక మున్నచోఁగటా!
అతతకష్టసాగరమునందు మునుంగుచుఁదేలుచీగతిం

బ్రేతకళావహుండనయి వెల్పెలఁబోవుచునుందునే ? ప్రవో
దాతిశయంబునన్ మురళిహస్తముఁబట్టిసుఖంపకమ్మరో !

ఉ. విన్ననువొప్పనామురళిపేరను మామసరేంద్రుపేర నె
న్నెన్నొలిపించిజాబులనవెల్లనునూరకపంపఁబోక చూ
డ్కిన్నిగుడించిచూచుచు వికీర్ణమనంబున దాచిక్రమ్మఱ్ఱ
గొన్నిదినాలపై నిగని కొందలపాటునఁజించివేసితిన్.

సీ. ఒకసారిఁజెక్కల నూఁగించివీన్వది
ఱిప్ప్వనఁబలుచుపూరేడుచూచి
ఒకసారిపాయఁగా నుదధిఁదెంచియా
వలఁగట్టుఁదరియు నావలనుజూఱి
ఒకసారివాత్యారయోధతీమైకడుఁ
గడఁపొలుతెంచు మేగములఁగాంచి
ఒకసారి దివ్యయాగికబలంబునఁ జేసి
యరిగెడుపటుయోగివరులఁగాంచి

గీ. తద్గతులనభ్యసించంగఁ దలఁచితలఁచి
బిక్కమొగమునఁబరికించి దిక్కులకట !
దుర్మనాయమానుండనై తొట్టుపడుచు
సంచరించితి నాయాయి స్థలములందు.

గీ. రెండుసంవత్సరములు పూర్తిగఁగడఁచెన.
నంతరంబున మురళి రోగార్తయయ్యె
మరణశయ్యనధిష్ఠించె సరగనీవు
బయలుదేరియే తెమ్మని వచ్చెజాబు.

గీ. దానిఁబఱియించి తూచాలు దప్పకుండఁ

బిల్లవానిపగిదిఁ బెద్దపెట్టుతోడ

నేలపైఁ చడిపొరలుచు చాలనేపు

దాఁకనేడ్చితి నాపసాధ్యంబుగాక.

గీ. నైశమే సింహశమునుండి బయలుదేలు

నావనెక్కినిరింతర భావడోల

హృదయముయ్యలుఱుఱంగంగ నేఁగినాఁడ

నెంతలో వెళ్ళితి నో నేనె యెఱుంగనైతి.

మ. మురళీ! నీదగుతల్లిదండ్రుల మతంబుంగాలితోనెట్టియె

వ్వరిఁబెండ్లాడక ఖన్న మూర్తివయి దొర్భాగ్యస్వరూపంబనన్

దురవస్థంబడియెంతమ్రగ్గితివో? సుతోసుబువోఁద్రోలినా

కొఱకేఁగా? యిదియంత నాధరమ! నాకుందక్కితేక్రమ్మఱన్

శా. నాయధ్ధాంగమునాయదృష్టఫలమున్ నాజీవనాధారమున్

నాయానందసుధాసరిల్లహరి, నాన క్తందివజ్యోతి, నా

శ్రీయుక్తంబగుభాగ్యరేఖ మురళీశీతాంశుబింబాస్య క

ట్ట! యీనాకొఱకేనొకో! మరణశయ్యాపూర్ణయైయుండఁగన్.

కం. అనిలోలోపలఁగొందల

మునుగొనుచున్ నావడిగ్గి పోయితి మురళీ

జనకుఁడునరేంద్రునింటికిఁ

జనిపోయినవాఁడువచ్చు చందముమెఱయన్.

గీ. అమ్మ! యీమధ్యకాలంబు నందుమిగుల

నద్భుతంబై నయొకగాధ యచటఁజరిగె

దానిదలచి మాత్ర హృదయముబ్రష్ట
లగును విస్మయిపాటు కలుగునుగడిచె.

మ. మరళీ! చంద్రమ భవివ హ మదిచేపా! మాపా! కానుండె నె
ల్లరువిచ్చేసిరి బంధుమిత్రులు గృహలంకారముల్ పెక్కుసే
సిరి పడుచును వేసతోరణులు వానిగట్టిరంతకాహత
జ్వలిరోగార్తగిం ద్యుక్త రజయాశెల్ తూలగారజేయచుకొ.

సీ. నెత్తమ్మిపువ్వుతో నెయ్యిమాది మొగంబు
కళిలూడ్చిదుష్ప్రేతికళివహించె
సవమృణాళిముల విన్ననవొప్పకరములు
గుడ్డవేలికలలాగునజెలంగె
మెఱుపుతీవయవోలె మెఱసివయెడిమేను
లలిచెడిపొరక పుల్లవలెనుండె
గెంజగురాక నాగ్రొంజగిడగుమోవి
వాడివత్తయయి ధవళితమయ్యె

గీ. గనలు గుంటలుపడె గడుగొప్పుపట్టు
లేక జబ్బుపడినయట్టిలేటిపిల్ల
వలెనుమంచములోనుండి ప్రాణములను
మాత్రవదలకయుండె నామిత్రురాలు.

సీ. మధుమాసమ నయందు మందమారుతమందు
సలిలతచంద్రికాజాలమందు
గోకిలకాకలీ కోకోరవములందు
బ్రాంతపుష్పద్యాసభాగమందు

జాతీలతానికుంజప్రాంతములయందు

రమణీయపుష్ప వర్షములయందు

సకలజనానంద సమయంబులందున

శ్రీలాటతానేక్షణోల్లంఘన.

గీ. సహహ ! సీతోడఁగూడ వాహ్యానికేగ

మాటలాడంగఁబహుళసమ్మదమెసఁగఁ

దూఁగుటయ్యాలఁగ సంతోషవయ్యె

బావ ! రావోయినాకయిఁ బ్రణయమంచి.

వ. అని యొక్కతడవయు.

శా. బావా! సుందరమందహాసరుచిబాభాసంబునున్ మన్మథో

భావగ్రాహకఁడర్పణంబు ప్రణయప్రాగ్భూతదృగ్భూతమున్

శ్రీవర్చసికిలితంబు మంజులఁడమాకీతాఁశుబింబాభమా

సీవక్త్రంబునుజూపిసమ్మదము సంధింపంగదోయీ ! సఖా ! .

వ. అని యొక్కసారియు.

ఉ. ముచ్చటలాడుచున్ మృదఃఫలమోహసగీతులుబాడుచున్ సమ

భృచ్చయసౌహృదయ్యైఁసపూర్ణకటాక్షముపై నిఁబర్చుచున్

అచ్చికబుచ్చికల్ సలుపు చయ్యెడహాయిగనుందుఁంచునే

ముచ్చటఁబొందితిన్ సకలమన్ మొదలఁటనశించెఁగాసఖా ! .

వ. అని యొక్కసారియు.

కం. శ్రీశా ! శ్రీశా ! రావో

యీ ! శీఘ్రగతిఁబ్రణయమహితమతి నన్నా

దేశమునకుఁగొనిపొమ్మా !

యీశీఘ్రులునాకుమాత్ర మేలా ! యిచటన్ .

కం. అనిపలవరింపఁబలుములు

జననీజనకులును బంధుసమితియుమురళిం

గని“యేమ”దియననాశీ

శునివదనంబొక్కసారి చూపింపుడనెన్.

గీ. కనులుదిరుగుచునున్నవి కంటకములు

వలెశరీరమునంబుట్టె బులకములును

ఎలుఁగురాసెనుజననిరో ! యిప్పుడనుచు

హృదయవిశ్రాంతి కెయాతఁ డించుకాఁగె.

ఉ. పాపము! తత్తపస్వినికి బాష్పములూరెనుగన్నదోయి నా

సాపుటమంచునిశ్వసితజాలముచన్ స్ఫురణంబుకల్లె సం

తాపముహెచ్చెమేన నదచంబుకళావరిహీణమయ్యె నా

చూపుచుశూన్యమయ్యెనొక చొప్పుననుండెనుశ్రీశుజూచుచున్

వ. తిరిగియాతఁడిట్లు చెప్పదొడంగె.

ఉ. ఇంటికిఁబోవునప్పటికి నెల్లరుబంధులు కౌగిలించిసం

గంటచునీరువెట్టుకొని గాటముగారునితంబునేసిరా

వెంటనెవారిన్నూచ్చియతివేలన్యమపృణయచినక్తిమై

గెంటఁగనామచంబు బరికింపఁగఁగోయితి నానునోహరిన్.

శా. కానీ, ద్వారముదాఁకఁబోవునరికిన్ ఖట్వాసమాహుఁడయై

నానాబంధుభిషక్పరీప్యతయునై నష్టస్వసౌద్యయై

ప్రాణాపాయనసూచకాకృతికయై యాహ్లాసపుష్పంబునై

కానంగాఁబడెనానమస్తమగునాకంజాక్షి కందోయికిన్.

కం. నడవఁగనడుగులుగడుగడు

+ దడబడ,వడవడవడఁకఁగఁ దనువుంగూలం

బడితినిఁజడిముడిపడుచుం

గడియోయివయెడఁద కోడఁ గటకట ! యచటన్.

ఉ. మెల్లఁగ లేచి మంచముననుపముఁజేరితి, నన్నుఁజూచియా
హల్లకపాణి దిండుపయి హస్తముజేర్చి శనై శృనై స్థితిఁ
అల్లనలేచిమంచమునయందుపవిష్టగనై కడింది నా
యుల్లుముడల్లుమంచఁగ నొయ్యన నావముఁదృష్టిఁబర్వచుఁ

శా. ఆనందాశ్రులురాలమెల్ల మెలఁగా హస్తాబ్జముంజూపినా
పై నిఁ వేసియువెచ్చుచూర్చుచు బావా! వచ్చినావా! ననుం
గానంగాఁబ్రియవృత్తి, నాజ్వరము భగ్నంబయ్యెనిక్కంబుగా
నేసిరోగిణినైతి నీదశమున నీదర్శనప్రాప్తిమై.

శా. బావా! తావకదృశ్యకౌషధ ముభయంబాటనిన్నాళ్ళునే
చేవంబాసిరుజాన్తిఁగ్రుస్థితిఁగనున్ సిద్ధించెనాకోర్కె నా
దేవీపూజఫలించెనీదినము సందేహంబులేదీవెనా
జీవానందమనఁమహామహితరాశీభూతభాగ్యంబనన్.

సీ. భవదీయసౌహృదాపాంగవర్షములేమి
నూనుకతనువల్లి మామచుండె
దావకీనమనోజ్ఞదర్శనంబులభింపఁ
జాలమిదృష్టులు జడములయ్యె
భావత్కిమ్మదుకలభాషణంబులులేమి
శ్రవణరంధ్రములు స్వశక్తిఁ బాసె
దావకహస్తలతాస్పర్శనములేమి
హస్తయుగ్మంబు ప్రశస్తిఁబాసె

గీ. సిన్నియునునొక్కపరి లభించినాకు
 సర్వలోపములందీర్చి సంతసంబు
 నిరతిశయముగఁగలిగించె నిజమునేడు
 హాయిగానుండె నానాణ మోయి ! బాతు !.

మ. అనిలేద్బాహువృణాళనాళలతీకాహరంబు నాకంఠసీ
 మానువ్రేలాడఁగఁజేసివ్రేవ భరినవృక్షక్రిమాసారిం
 క్తినివహించుచు వెల్లిగొన్న యనురక్తవీడిఁగాలేకదా
 పునఁగూర్చుండవ గొంతెసేసఁచున ప్పూర్వోడింలెక్కిననున్

గీ. నామనోహరిణీ భాషణముల నాహృ
 దయమ భిన్నమైపోయె నేత్రములుతరుగఁ
 జొచ్చె,దలయాడింపవోపు చొప్పుననతి
 భారమగుబాధకిలిగె నప్పట్లందు.

నీ. కాలసర్పస్థటాకల్పభీష్మోత్తరగ
 భంగిచ్చటలనుగడి బయటబడుట
 తిన్నోత్పాదనతానెప్పకఁగిచ్చిద్ర
 తుల్యభ్రమలనుండి తొలఁగిచనుట
 ప్రేతిరాజక్రూరప్పల నానమానతి
 వింగిలాదులనోళ్ళ మెలఁగకుంట
 ఘోరనారకమహాకూపసమధావృంత
 గృహమనందుననుండి యివలఁబడుట

గీ. కిష్టనతానమనఁజేసి కాడుపడుచుఁ
 బడుచులేచుచునీగతిఁ బ్రతికియుంట

మురళీ! శ్రీనిగ్మలానందమోహనంబు
తప్తస్మృదుప్రణయప్రభావమునఁజూవె !

మ. మురళీ! మామకడివ్యభాగ్యహాన్ మోహిల్లనద్దీపికాం
కురమా! మన్నయ నామృతాంబు మనోక్రూరాత్ముడనీ నన్నదు
స్వరదుఃఖావీ ఘోరసాగరము మధ్యద్రోసితిక నీదు ద
గ్గఱనింకేమనిమోమునెత్తుకొని పల్కన్నేర్తు నిర్లజ్జమే.

గీ. ఈడ జోడై నపడుచుల తోడగలసి
మద్దుమచ్చట్లుజూపుచు మరెడములను
గజపుడువటంచు దలచితేఁగానికష్ట
ములఁబడెదవనికలలోన దలపనైతి.

ఉ. నీలలిడఁడ్రులేర్చుకరన్ గోరించి వివాహమాడి హృ
త్ప్రీతిగ బంధజాలమునఁ బేరుప్రళయమనఁగఁగించి సా
ధ్వీలైకంబువాచు బృథవీలెలవందెనలారదంచు నెం
తేతలపోసినాడనది యెల్లయనయ్యెనదారమారగన్.

శా. బాలా! బాలకరంగవోలెగరమన్ భాసిల్లుచున్ సర్వదా
లీలాఖేలలోల బద్ధియ హృల్లీసప్రమోదంబున్
హేలాదృష్టులునల్లడల్ నిగుడఁ బర్యెత్తంగ నిజూచిము
న్నలోకంబగనెడువేడయిన నీరై పోవడేనిల్వనన్.

కం. అనినేనబులుకుపులుకునఁ
గనుక బాష్పములురాల గాఢప్రణయం
బునఁబలుకఁగినా మురళీ
వనితామణిన్ స్పృశించి వదియించెటల్.

కం. బావా ! సర్వంబెఱిగిన

నీవేదుఃఖంతువేమి ? నేడేనావ్విస్థం

బావిర్భవించెనాకుం

గావునవిశ్రాంతిగొనుము గతమఃఖమతిన్.

చ. అనితల దిండుపై నునిచి హస్తముకొక్కటిచుంచినాపయిం

గనుగవమూసిశాంతమతి గాఢముగానిరుంచింపెప్పడా

వనిత మహానిదాఘబహువాతయుతాతపతాంతమై ఘనా

ఘనజలసేచఁబున వికాసమునొందినవల్లినాడగెన్.

ఉ. పొందిక లేనివాగులు పుట్టినిగాఢలులేనిపోయూ

క్రందములబ్బహాసములు క్రన్నమంచముచుడిలేచుటల్

గందరగోళముల్పొల్లినె గాంచగనూత్రిసునిబిశాచికా

బృందముకోలేనన్నుగను వేగమెశ్రీమురళీలతొగికిన్.

ఉ. అవనంబుకాలగ సమస్తకళాపరిపూర్ణమూళక

చ్చీనిధువిబవట్లధరసీమముచందుర మండహాసముల్

నావెలుగొంగుచున్న సుధ నానయనాంజలిగ్రోలిగ్రోలినా

జీవితమింకశాశ్వతము శ్రీమురళీతరుణీసహాయమై.

కం. అనిలోలోపలముప్పిరి

గొనుసంతోషముననచట గూర్చుండగనొ

య్యననామామరరేంద్రుడు

చనుదెంచికవుంగిలించి సాదరమతియై.

శా. అన్నా ! శ్రీశమహాశయా ! కడుదురన్యాయంబుగారోసితి

నిన్నున్నీయెడదప్పమైమనలితి ద్వీపాంతరపైవమిం

కెన్నోకష్టములందుఁద్రోసితిని నవ్వెల్ల క్షమింపంగదే !
చెన్నారంగనునాదుపట్టిమురళిఁ జీవింపజేయంగదే.

కం. నాప్రియకన్యారత్నము
నాప్రాణపదంబు నీప్రణయమూర్తియిదే
నీప్రాణపత్నిగాఁగొని
సుప్రీతిని మాకుఁగూరుచుమ! సతతంబుఁ.

ఆ. వె. వెండిగిన్నె గోరువెచ్చనిపాల్వోసి
పంచదారవేసి పట్టుమనుచుఁ
జేతికిచ్చుచుంటి జిహ్వకురుచిగాఁగఁ
జేసికొనెదా? నేలఁ బోసికొనెదా? .

మ. అనుచుఁమామకపాణియగ్గమును హస్తాబంబులంబట్టిచుం
బనముంగైకొని సంస్పృశించిచిబుకప్రాంతప్రదేశంబు మె
ల్లననావీపుగరంబుతోఁగిమిరి యాలక్షించి ప్రేమప్రకా
శనపూర్వముగమాటరాకనిలిచెఁ స్తంభించివ్యక్రాంగుడై .

ఉ. ఆవఱునాటిప్రాద్దుటన యంబుజలోచన గేహసీమ సేవ
చ్చామతి లేచితాదిరుగఁ జాలినదానినిఁజూచియెల్లవా
రేమిది? వ్యాధియెల్లనశియించెను శ్రీశునిఁజూడనంచునే
మేమొ? సమున్నతప్రణయ వృత్తినిఁగూర్చివచించిరమ్మరో! .

శా. అనాఁడేమరళీలతాంగియును వల్లంచున్నివారించినఁ
న్నానఁబాడివిశుద్ధవస్తుయ్యయి పూజంబూర్తిఁగావించియుం

గానై కమ్మగితావివల్లడలఁ జిందంజేయుతత్తత్పదా
 ధానీకంబునుచండనాకొను బ్రహ్మసందముం గూర్చుచున్.

నీ. కమ్మననేతిలోఁ గాల్చి పేల్చినకర
 కరలాడు కూరముక్కలనుగొన్ని
 కొత్తిమిరిమొదలగు నవిచేరిచినన
 పడనూరిపట్టి పచ్చడలుగొన్ని
 పరిమళవ్రవ్యసంభవములై చని కూర్చు
 గలపంచదార లడ్డలనుగొన్ని
 సేవియల్ మొదలుగాఁ జెన్నారమధురపే
 యుములై నమ్మచునాయసములుగొన్ని

గీ. అప్పజాగొన్నిటిని వడియాలుగొన్ని
 చారువులునుబునోరెంబు జక్కపఱచి
 పెండికంచంబులోఁగూరుచుండనాకుఁ
 వీట నేసినాముగటఁ బెట్టెమురళి.

గీ. అపుడునేనాపదార్థంబులందలి రుచి
 కంటెఁబదివేల రెల్లధికముగరుచి క
 లిగినతన్నేత్రయుగ మండలీకటాక్ష
 మాలికామృతధారలు కోల్పోలినాఁడ.

కం. ఏమో ! కానీ, మొరళి
 భామామణి యింటఁ దిరుగుపట్టునమొరళి

భూమికదాల్చినప్రేతం

బేమో ! యింతకు భయముడయిందెనునునులోక.

మ. మురళీ ! నీకలిచుకురితేర్చిననగుకా యో సెత్తినీక్షింపకీ
జ్వరతోగాల్గినాడినన్లుగు పుష్పంబుల్లు పొందర్యవి
స్తరసాభాగ్యవిలాసపరపవలు నాశంబొందర్యయుగా
కొఱకేఁగామదిఁగ్రుంగుచుంటివిమహాగూఢానురాగమ్మునక.

మ. మురళీ ! నేనమహాకవోగమత్తినై మూఢుడనై సాపినై
తరుణిఁ ముగ్ధునామోహనాంగినిను దగ్ధస్వాంతఁగావించియ
త్తఱినిఁ సింహళదేశమేఁగితినిగాదా ! యింతకంటెఁ మహా
దురితంబె గ్రుంగుగాని మొండుగలదే? వోపూబుసై రింపవే !

మ. అర, బావా ! మరప్రేమబంధములదాన్య చిత్తివో ! దానివ
ర్తనలెవ్వెవ్వో? తనీయవాస్తవిక తత్వబెట్టివో? గట్టిగా
గనఁగాడై వమగోదలంచి యిటులం గల్గించి ముష్కట్టుకో
చునులేకుండిరగల్గునే? తిరిగి యివ్వోటకసమావేశముల్.

గీ. నీవుచేసినదేముండ బావ ! నీవు
మాత్ర బుద్ధిపూర్వకముగా మనలప్రణయ
బంధమునుద్రెంచిలేచిపో చుగఁదలఁచి
నావె? బలిమిసంపెనుగాక నాజనకుఁడు.

చ. అనివచియించియామురళియంతటఁగొఱచియమూరకుండియా
వనదశ తద్రహస్థలము బంధురతత్ప్రణయప్రచారభా

వణమలవెల్లఁజ్జత్తజలజంబొకరీతిగఁజేసెనేమొ? యొ
య్యనఁబరుగెత్తిపోయె సదనాంతరభూమికి జవ్వజవ్వసన్.

౬౬

సన్నిధాసము సూర్యనారాయణశాస్త్రిచే రచియింపఁబడిన
మురళి యను ప్రబంధంబున

ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

సీ. మృదుశతరదశశిరీషపుష్పంబును
 దద్గతమంజులత్వంబునుండి
 పర్వాస్తకాంతివిస్ఫారరంజింబును
 దద్యద్దీప్తిబృందంబునుండి
 సారసాధారశర్కరాఖండంబు
 తద్భక్తసుమధురత్వంబునుండి
 శీతలచంద్రికావ్రాతయుతేందుని
 దన్నిష్ఠసామద్రైత్యంబునుండి

గీ. సహజగాఢానురాగప్రశస్తమతుల
 నొక్కదాని మరొక్కటినుండి కడఁక
 న్యాయమార్గంబువాసి భిన్నములుసేయఁ
 దెలుపుమోతల్లి! భగవదుద్దేశమేమొ?

గీ. అకిట! ఆనాటిమధ్యాహ్నమందుఁగూడఁ
 దోడిసఖురాగ్రితతోమాటలాడికొనుచుఁ
 గొంచెమాయాసమొందినయంచునదన
 పట్టెమంచముపై నెక్కి పండె మురళి.

చ. కనుఁగవమోడ్చిశాంతముగ ఖట్యఁబరుండి మనఃప్రహర్షసం
 జనితతనూలతాపరవశత్వముచే నతిగాఢమైన ని
 ద్రనువహియించెనో! యనుచు భ్రాంతిజనింపఁగ నెల్లవారికిం
 గనులనుబ్రామిప్రాణములు కైకొనిపాతెనుమింటివింటికి.

కం. మొరళీ ! మొరళీ ! యంచును

మొరళీదనయిత్రి హస్తమునఁడట్టఁగనా

మొరళీదేహంబకట ! య

త్తఱి నెండినయొక పుడకవిధంబునఁగదలెన్.

గీ. గగనమున తివ్వతివ్వన నెగసిపోవు

పతగసంచయ మట్లాపె ప్రాణవాయు

గణమనంతనక్షత్రమార్గమువట్టి

యగపడక వేగముగ దూరమెగసిపోయె.

శా. తల్లిదండ్రులుదొట్టియెల్లరసమాప్తవోధదుఃఖాగ్నికి

లోల్లిథాశ్మశరీరవల్లులయి యయ్యో ! యొకనేముండె మా

యిల్లేకూలెనుమాసమస్తమునునట్టేటంగటా ! చేరె మా

తల్లిఁజూడఁగలట్టిభాగ్యమిఁకలేదా ! మాకునీజన్మకున్.

మ. అనువాక్యంబులు తద్విరుద్ధరుదితవ్యగాక్షరశ్రేణులై

విసఁగారాఁగ మదీయకర్ణములకున్ వేవేగనేబోయితిం

గనఁగానేమియుపద్రవంబోయనుచుం గానీ కనంగం దప

స్వినిరో!మామకజీవనవ్రతతియేఁచిన్నంబుచేయంబడెన్

గీ. ఇంతదాఁకనలుగురితోనిచటనచట

మాటలాడుచుఁగూర్చుడెదేటఁబాటి

యింతలోనెంతగారోగమెక్కువయ్యె

నక్కటా ! యంచుఁబలవించిరంతమంది.

కం. అవట్టికట్టిపైఁచడి

బావా ! యనినన్నుఁబిలువవా ? దగ్గఱకున్

రావా ? యీగతి నన్ను

జీవన్మృతుఁజేయనీకుఁజెల్లునె ? మురళీ. !

సీ. ఆవఁగారానిమహారోదనారవం

బులచేతజనని ! నాయెలుఁగురాసె

సంతతబాష్పవర్షమ్ములచేతనా

కన్నులుకాయలుగాచిపోయె

హృదయంబుబ్రద్దలయినగతిఁగడ్పడి

ఘోషించుకతమున శోషవచ్చె

ఉద్ధతమైననిట్టూర్పుగాఘ్నలచేత

నాతనుస్వోఽస్థ్యంబునాశమయ్యె

గీ. మురళిమోమున నాదగుమోముఁజేర్చి

గట్టిగానాపెఁగేట్లోయిఁగొంగిలించి

యకట! యావట్టికట్టెనై నానవిడిచి

పోకదానిపైఁపడిమూర్ఛపొందినాడ.

కం. ఆమూర్ఛార్చదశనుండఁగ

నామరళిని నాదుజీవనము నాబందుల్

తామైకొనిచనిరిఁకనా

కామురళీభస్మరాశి యాశ్రయమయ్యెన్.

గీ. ప్రాద్విశాతటమున బాలభాస్కరుండు

ఉదయమయ్యెను వలిగాలిపొదలుచుండఁ

బద్ధినీలత హిమశాష్పవారిఁదుడిచె

మొగమునందున లేనవ్వుమొలకలెత్తె

సరసపరిమళాసారప్రసారణములు
 కొమరుమీఱ నల్లిక్కులగుబులుకొనెను
 దేలుబాతెను గానాత్మజలము
 దానిమధ్య నానందసందాత్రివోలె
 శ్రీవిభూతిని నిందిరాదేవిపోలె
 నమలకాంతుల కలిమి లేయంచపోలె
 సొబగుగానుండెనని వినిచూడదలచి
 వచ్చుచుండంగ నింతలోపలనయకట !
 గంధవారణమొక్కండు గనులుకుట్టి
 చూడలేకతటాలున జొచ్చిసరసు
 పద్మనీలతమొదలంటఁ బట్టిత్రుంచి
 చెలఁగించిందరవందర చేసిసరసు
 తేటనీటినిఁగలఁచియుద్రేకమునను
 పూత్కరించుచుబృంహితములొనరుచుచు
 జూచువారలకెదభయస్ఫూర్తికదురఁ
 దిరుగుచుండెను గటకటా ! దిక్కికేమి?

వ. అనియును.

గీ. వ్రేలితోఁజూపినన్నునీబాలుఁజూచు
 కొఱకెజీవించియున్నదీ మూరళియింత
 దాఁక, నాపనితీలుతులనదుదారి
 దాను జూచుకొనితటానదాటిపోయె.

కం. అనికంటనీరుపెట్టని

మనుష్యమాత్రుండునాకు మందునకై నన్

గనఁబడలేదు ననుంగని

జననీ ! యేమనుచునూర్చుజాలెనుచెపుమా !

గీ. జనని ! మామకరాట్కీరశాబహధుర

వదనవాక్యావలీమవ్యపానవశత

మస్తతంగొననొకడేగమహితపక్ష

వాతములదానిఁగొంచునుబాఱుతెంచె

గీ. కటకటా ! మాలదై వంబు కరుణమాలి

కండ్లలోఁగారముంగొట్టి గడియలోసఁ

బ్రళయకాలంబొకండుకల్పనముచేసి

తారుమారొనరించెనేతత్సకలము.

శా. దేవీ ! లోకముతారుమారయిన రీతింవోఁచెసర్వమునే

జీవింఁగాంచినఁగానియక్కటకటా ! చెల్వంబుగోల్పోయి దుః

ఖావేశంబుననావలెందిరుగుచు స్పట్లయ్యెమిన్నిక్కిలి

ద్యావాభూములయందురేఁగికొనె హాహాకారసంరావముల్

కం. ననుంగనివిశ్వము విశ్వం

బునుగని నేనేఱుచున్నపోలికయయ్యెన్

జననీ ! యేమున్నదినా

ధనమపహరించి దొంగ తాలిమియున్నే?

గీ. అమ్మ ! బాంధవ్యసంబంధమదిదెగినను

ప్రణయబంధంబుబొందిలోఁబ్రాణముండు

దాఁకఁదెగదికాపుటఁదత్త్వమరసి

యాపెభస్మరాశికడకునఁగినాఁడ.

గీ. చేరియాభస్మరాశిపైఁగూరుచుండి
యెలుఁగురాసిసనాదై సగళిముఱోడఁ
పలుకలేకున్నహృదయంబుకలఁతపెట్ట
సస్ఫుటంబై సమాటలనంటినిటులు.

గీ. లలితలతలార ! చూతపల్లవములార !
బాలకుంజంబులార ! చంపకములార !
పుష్పమంజరులార ! నామొరళినాదు
చిలుకమొకరినినొకసారి పిలుపుఁడయ్య !
అందచందాలపుట్టినిల్లెనయావ
సంతకాలంబు వచ్చె రసాలపల్ల
వములనాకంఠముగ మెక్కి బలితములయి
చెలఁగి వలరాజునకుఁ బరాకులునుడువుచుఁ
గండుకోయిల కొమ్మపైఁగూరుచుండె
భ్రమరవిద్యార్థిసంతతి ప్రసవములకుఁ
బోయి మధుభైక్షములనెత్తి పుష్పధన్వ
శాస్త్రమభ్యసియించెడు చందమునను
దిరుగుచున్నవి యానందకరములగుచుఁ
దోడిచెలికాండ్రు జవరాండ్రతోడఁగలసి
పూలనిండినతీగెటుయ్యాలందు
నూఁగుచున్నారు నామనంబుత్సహించె
నేనుగూడనుమొరళితో నిండుకూర్కిఁ
దూఁగుటుయ్యాలలూఁగనుత్సుకతఁగొంటి

నొంటిరిగనూఁగఁ గాఁజాలనొయ్యనొయ్యఁ
జెలిమిమైనాదుమురళిఁ బిలుపుఁడయ్య !

కం. అనినేనువానివానినిఁ

గనియఁగఁగ నవియెల్లఁ గనుఁగొని మదవ
స్థను నిశ్వసించిన తెఱఁ
గునవీవఁగనొక్కగాలి కొంచెముమగుడక

వ. ఇట్లు వలికె.

గీ. బాలుఁడా! యంతగందరగోళమేల?

సోదచెప్పెదవదికంతశోషగాని
నీచిలుక మొకరి పలుకనేరదిపుడు
స్వర్గమందిరమందు స్థితిస్థముగ మండి.
సందినోద్యానవనసీమమందు రమ్య
హర్త్యభిర్మఱోలాందోళనాంగనామ
నోజ్జహస్తాంబుజమాలవినోదమధుర
భాషణములాడి సంతోషపఱచుచుండె
దానిజాడనుగనిపెట్టనొనె? నీకఁ
జాలుఁజాలునువేమాటలేల? యింకఁ
బొమ్మనీవొక్కఁడవయాడుకొమ్మశ్రీశ !

వ. అనిప్రత్యుత్తరించెనేనుదిరిగివానితో నిట్లువలికితిని.

గీ. రమ్యవృక్షప్రవాహతీరములయందు

మంజుమంజరిపుంజనికుంజమందు

వాలుకాపుళినంబులజాలులందు

బాలతృణసముజ్జ్వలితశాద్వలములందుఁ
 జారుమాకందభారుహచ్ఛాయలందు
 జలజపరిమళియుతసగస్తటములందు
 సరసవాసంతరాత్రిలసమయమందుఁ
 జగద్రమస్సాంద్రచంద్రికాజాలమందు
 మందసురభిళమారుతబృందమందు
 మావినోదభేలనములుమణఁగెనొక్కొక్క !
 మావిహారంబులన్నియుప్రమదెనొక్కొక్క !
 మాప్రచారంబులన్నియుప్రగ్గెనొక్కొక్క !.

మ. అకటా ! శ్రీముగళీహ సమ్మఖము మాయావిధ్ధచై తన్యమో !
 స్వకళానాశగ తేందుమండలమొ ! నా సమ్యక్త్వముంబాసి భ
 స్మకదంబంబయి మృత్యుదేవతకు సన్మానార్థమైయిచ్చుకా
 నికయైవిశ్వముమాఱుచేసికొనె వర్ణిపంగరాకెన్నడుకా.

గీ. నామనోహరి దుర్మరణంబుఁబొంది
 భస్మసాదూభతయైనను వదలలేక
 వచ్చియాభస్మరాశిపైఁ బ్రణయకలన
 వ్రాసినాఁడ నీయక్షరపంక్తివితతి.

మ. మురళీ! మత్ప్రణయావసీజశుకమా! పుణ్యంబునంజేసి యె
 వ్వరుఁ బొందంగనశకృతమైనప్రకటస్వర్గస్థిస్థైర్య సుం
 దరహస్తాంగుళివల్లరీతతుల నానందంబునంజేరి దు
 ర్భరసంతోషముఁగూర్పఁబల్కెదవు నీభాగ్యంబుసామాన్యమేకే

మ. మురళీ! నీవువిని ప్రపంచమునఁ బొల్పుంగాంచుపూజాభోజులె
 ల్లరు ముమ్మాటికినమ్ము! నాదుజననమే నాయప్పసెల్లెండ్రు నా

గురువుల్ నాకులదేవతాగణము నాకున్ సేవ్యులై యుంట వి
స్తరభక్తిస్థిరవృత్తి వారికి నమస్కారంబుఁగావించెడన్ .

వ. అనిలిఖించి

కల. శివ! శివ! జీవచ్ఛవమై

భువినుండుటకన్న మరణముంబొందుట యె

క్కువమేలని యుక్తితామగ

లవలీలత మెడబిగించి లాగుచునుండన్ .

గీ. వలదు! వలదోయి! బాలుఁడా! వలదు ! వలదు!

ఆఁగుమిదెవచ్చుచుంటిని వేగపడకు

అనిపిలుపుపై బిలుపు పిలిచినకతమున

నెవఁడా? యనివానిఁగఁగమోమెత్తినాఁడ.

గీ. అపరశంకరపాదులోయనఁగజేయు

నొక్కసన్నాసె యేతెంచి ప్రక్కనిలిచి

చేతితో వెన్నునిమిరి వచించెనిట్లు

ఆత్మహత్య మహాపాతకాస్పదంబు.

గీ. బాలుఁడా! యేలయడియాసపడెదవీవు?

కర్మబంధంబువలన సౌఖ్యములుకాని

దుఃఖములుకానియగునవి దూలిపోవఁ

బులుగడిగినట్టి ముత్తెమువలె నెనఁగుచుఁ

జిత్తశాంతిని వహించి జీవుఁడమల

పటుతరానందఁడోల లోపలన యుండి

యూఁగుచుండును గాన నియోగభరము

నాచికోని జీవతత్త్వంబునరసికొనుము.

ప. అని జ్ఞానోపదేశంబు ప్రసాదించిపోయె.

గీ. నాటగోలెనునేను సన్న్యాసవృత్తి
స్వీకరించి విరాగి నై చెదరగొట్టి
ద్వంద్వసందర్భములు జీవతత్త్వసార
మరసికొంచును సకలంబుదిరుగుచుంటి.

గీ. “జననిరో? నాయభాగ్యజీవనవిషాద
గాధవింటివా? యిది” యనికనులనీరు
నింపఁగా శ్రీశుడు తపస్వినియుగడించి
యూర్చి నిర్విణ్ణయై యంగలార్చుచుండె.

గీ. శ్రీశుడుంగడతోడవచించినట్టి
కథ నితిశ్రీగవిని విభాకరుఁడు కూడ
ఘోరదుఃఖాంబునిధిమధ్యఁగూలెననఁగఁ
బల్చిమాంభోధిలోపలఁబడియెనపుడ.

గీ. కొంతనేపటికి వ్యూరుగొండలంబు
మాని యంకిలిదేతిచి మానసములు
సాంధ్యకృత్యనిర్వర్తనసమయమగుట
వెడలిపోయిరితిచ్చిలానేనినుండి.

గీ. ప్రక్కఁబ్రవహించునలకొండవాఁగులోని
యచ్చనీరింబులందు నీరాడివార్చి
పూసి దేవాలయమునకుఁ బోయిరంత
దేవసందర్శనముచేయుభావమునను.

గీ. ఆతపస్వినిఁగూడి తదాశ్రమంబు
నంద్రే శీశుండుగతగాథ సంతమఱచి
బ్రహ్మనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై ప్రకృతిబంధ
ములవిసర్జించి బ్రహ్మసాద్భూతుఁడయ్యె.

ఇది

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిచే రచియింపఁబడిన
మొదటి యను ప్రబంధంబునఁ
దృతీయాశ్వాసము.

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిచే రచింపబడిన
గ్రంథములు.

1. కుమారి.	0—2—0
2. మురళి (ప్రబంధము)	0—8—0
3. మరాళి (ఖండకావ్యము)	0—4—0

ముద్రాణమందున్నవి.

1. కృష్ణాభ్యుదయము (శ్రీనాథునిశృంగారనైషధమునుబోలు
నది. ఇందు చమత్కారములయిన కౌముదీప్రయోగములుగలవు.
4 అశ్వాసములు. 1000 పద్యములు.

2. శతశ్లోకి. (సంస్కృతము)
3. లవలి. (నిర్యతిప్రాసము.)

శుద్ధ పత్రము.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
2	5	ఒకనాటి	ఒకనాటి
11	15	చెట్టు	చెట్టు
13	2	మురళినిగూడి	మురళినిగూడి
16	3	పుష్ప	పుష్ప
17	7	లతాచ్చద	లతాచ్చద
17	22	గట్టుచుండ	గట్టుచుండ
32	3	నాటి	నాటి
54	13	గూరుచుండ	గూరుచుండ
56	13	మాటుకొని	మాటుకొని

మ రాత్రి.

- నీ. ఎవ్వని మందిరం బిడిరాంబకుఁబట్టు
 క్రీడాసమారంభ గేహభూమి
 ఎవ్వని కరమదఃపృథ్వీసమారూఢ
 కమనీయబృందారకల్పశాఖ
 ఎవ్వని క్తీర్తిబంహియఃప్రదీప్తి
 భోవీధికాసరఃపుండరీక
 మెవ్వని సద్గుణబృంద మంభోధిసం
 భుంభంగచ్చటాభూతికమ్ము
- గీ. ఎవఁడు విబుధజనవిధేయుఁడెవఁడువై శ్వ
 బృందహారనాయకమణి యెవఁడుప్రథిత
 విమలమాజేటివంశాబ్ధివిధుఁడతంఁడ
 సరసతకుఁదావు మారామచంద్రరావు.

మ రా లి.

కం. అనగనగనానొకక్షత్రియుఁ

డనఘండు కలఁడాతఁడొక మహాకాంతారిం

బునబోవుచు మధ్యేధ్యము

జనితశ్రముఁడై పరుండె ట్మొజచ్చాయన్.

గీ. ఎచటినుండిబ మలుదేటి యెచటకేఁగఁ

దలఁచెనోకానియాతండు దెలియరాదు

కట్టుబట్ట పై కండువా కరమునందు

వెండిపొన్నకగ్ర వినాగ వేలులేను.

గీ. నడచినడచిబడలికచే నడవలేక

నెత్తిపైదలగుడ్డను మెత్తఁజేసి

చేతిదండనుగలదిండు సేసికర్ర

నికటముననుంచిగాఢంబు నిద్రపోయె.

చ. అతనిమొగంబుచూడఁగ మహాకమలామహిళాకళాసము

ద్వ్యతితముకాఁగఁదోఁచెడిని యోజనచేయఁగ నాతఁడేటికీ

గతిఁబడియుండెనో ! గహన కావనసీమను దారితప్పెనో !

మతిచెడెనో ! అదృష్టసిద్ధి మక్కువమై యిటకంపియుండెనో !

చ. అతనికళావిలాసతతి యాతనిచారుద్యగజ్జనంపదల్

అతనితనూప్రభావిభవ మాతనిమంగళశాంతమూర్తి యా

మరాల్లి.

యతనిమహామహత్త్వము సమస్తముచాటకచాటుచుండె నీ
గతినిజెలంగెదానిగుఱుకప్పిననిప్పున కూడభావుండై .

మ. అరవినుండనుకొక్కరాజుమృగయావ్యాపారకేళికళా
నిరతుండై చని తన్మహాగహనసాన్నిధ్యంబుడత్తస్మగో
త్కరహింసాపరుడై కడుంబడలికంగాంతారమందున్నభూ
మిరుహచ్చాయను విశ్రమింపగనునెమ్మిన్ వచ్చెన వోటకున్ .

చ. చని, కనిచెట్టుక్రింద సతిశాంతముగానిదురించువానియా
సనసరసీరుహంబును, మంబునవిస్మయమందియెవ్వడి
మనుజుడిదే ? ఘోరమధ్యమున శయించినాడుకా
ననమృగ భీతిలేకనుచు నవ్యసమాదృతిజూపెవానిపై .

గీ. నిద్రబోయెడువానిని నిద్రలేపె
బాపమొదవునటన్నపెన్ భయముతోచి
యైసలేపంగనుంకించు సంతసతిఁడు
దలనుబై కెత్తెగన్నులు నులిమికొనుచు.

వ. అంత నాక్షత్రియయువకుండు.

మ. కరకంజంబుల జంటయున్మోగిచిమోకారింబిచేయన్నమ
స్కరణంబొయరివిందభూమిపతి యాశ్వాసించియాశీఃపుర
స్సరుడై కైకొనియేలొకో ! గహన వృక్షచ్చాయలోనుంటివి
త్తఱినివెవ్వరనోయి! తాపక చరిత్రందెల్పుమా ! సాంతమున్

ఉ. నేనొకక్షత్రియుండవనీవర ! మిక్కిలిబీదవాడ, వి
జ్ఞానకళాధురంధరుడ శాంతుఁడనాదగునాదుపేరు లో
కాన, సమస్తదేశములఁ గాంచితినికనుగాంచుబోవు చీ
కాననమధ్యనుండి చనఁగానయిచ్చుటికేగుదెంచితిన్ .

కం. నావిని యాయకనిందమ

హీనరుడాశాంతుపై సహీనరర్రే

నూవేశంబును జూపుచు

నావానిని వెంటరమ్మటంచునుబలికెన్.

చ. అతనియహేతుకాదర్శ మాతనిదివ్యమృదూక్తిసంచయు

బతనికృపాశుతాగరిమ మాతనిశీతలసారదృష్టసం

తతియివియెల్లశాంతుసకుదారమ హేమార్చితభాగధేయసం

గతియుతమూర్తియో! యసఁగఁగట్టెదుటంగనపట్టెఁజక్కఁగాన్

కం. ఏలొకొ! దేవరవారలు

వాలాయముగాదయూర్చి భావముతోని

వేళఁగటాక్షించిరి నా

పైలలి; నావలననేమి ఫలమో! మీకున్.

వ. ఆనియన నారాజు

శా. ఏమో! కాని భవన్ముఖాంబుజము నేవీక్షించుకోలెన్ మహా

ప్రేమానందరురీనిమగ్నమతిన్ వీక్షిల్పిపోగా మనం

బామోదింపద; యెట్టిపూర్వభవభవ్యన్నహబాంధవ్యసం

స్థామాహాత్మ్యమొసేతువయ్యెడినిసన్నద్యగ్మసంయుక్తికిన్.

కం. కావున నావెనువెంట

రావోయీ! నాదుమందిరంబున కచటం

గావలసిన భోగంబులు

దేవేంద్రునిలాగు కనెదు దివ్యశరముగన్.

గీ. శాంతుఁడాయరవిందుని సంగడమున

కీయకోలునుగావించి యేగుడెంచె

నతని నెనువెంటనేపడి యడవిదాటి

ప్రాంతమందున్న యాగాజునట్టణంబు.

ఉ. ఆయరవిందభూమిపతి యామహానీయుని శాంతునొక్క ర
మ్యాయతిసంబునందు విడియంగనుజేసి నృపోపచారముల్
చేయఁగఁజేయుచుం దనదు సేవకుల న్నియమించి యద్భుతా
ప్రాయితశాహృదయ్యనున నాతనితో జతిగూడియుండెను.

గీ. ఎప్పుడోరెంబుఁగుడుచునో! యెప్పుడు పెర
రాచకర్జుంబులెల్లఁ దీర్చుఁగఁజనునో?
యిప్పుడప్పుడనఁగనేల? యెల్లవేళ
లందరితోడ ముచ్చటలాడుచుండు.

శా. శాంతుండాయరవిందభూపు నపరాస్త ప్రేమవాన్నిధ్యరీ
సంతానమ్మున నోలలాడుచు గుణస్థానాయమానుండనై
శాంతాత్ముండయు రాజహర్షభవదప్యవ్యగ్రగర్వప్రథా
హంతాశూన్యుఁడుగాఁ జెలంగె జనతాన్వదె కసంధాయిత.

శా. వాచాచాతురి నొక్కమారు కవితావ్యాహరసంపత్తి ప్రి
జ్ఞానాతుర్యబలంబు నొక్కపరి విజ్ఞానాహ్వయోద్యత్కళా
నై చక్షుణ్యమొక్కతూరి నిజదీప్యద్దేశయాత్రాటన
ప్రాచుర్యంబులఁదెచ్చు చొక్కపరి సంభావించునాభూపతి.

మ. అరివిందావనివల్లభుం డతని విద్యానై పుణీఘోరశీ
స్ఫురణమ్ముల్ వినియాత్మచిత్తమున నామోదించు, దేశాటనాం
తరతత్సాహసకార్యగాఢలకు నుత్సాహంబుసూచించు, భా
స్వరకంఠస్వరమాధురుల్ వెలయసంభాషించు, నాశాంతుతో

శీ. పాశ్చాత్యతాగణ్యపుణ్యకల్పతరుఫలము
పాశ్చాత్యనాష్టానకాంతివిస్ఫారసుమము
బహుతరాన్యోన్యభావసంపత్తిగృహము
హృద్యభూతము సతము శాశ్వద్యమనగ.

శీ. ఆననుభాపురందరున కాశ్మజమోర్తుమరాళినాగ వి
ద్యావతి, శాంతమూర్తి, రుచిరాకృతి, పూతచరిత్ర, సద్గుణ
శ్రీవిభవాభిరామ, స్వనశీకృతమహావరాజ్యలక్ష్మీ, ల
క్ష్మీననితానతారముసుమీ! యిదియంచునుతింపఁగాదగున్.

శీ. ఆమరాళి నిశాచ్ఛకటాక్షవీక్ష
ణాళి పూమాలెగాఁ గ్రుచ్చియతనిమీద
విసరె శాంతుఁడునై జద్రగిష్టరకుసుమ
మాలఁ గ్రమ్మఱవిసరె మరాళిబూద.

కం. ఒక్కొక్కతటి నొండొరువుల
దృక్కులుమెలిచ్చెన్ ప్రియదీప్తాకముగా
మిక్కిలి మన్నింపెన్
నక్కఱమై పేరుచుండు గతిహర్షమునన్.

శా. సాయంకాలమునం దలగుటకొని పాసాదాగ్రభాగంబునన్
వాయుల్చల్లఁగవీచుచుండఁగరభూషంక్తస్వకేశ్యంబులన్
హాయింజిక్కెడలించికొంచు నట వాహ్యశిషిచారంబునన్
బీయూపాక్తకటాక్షమాలికలచే వీక్షించునాశాంతునిన్.

వ. మరొకప్పుడు

మ. లలిహాంబట్టు మెఱుంగురంగుగల వల్లంగట్టిజీరాడఁ గు
చ్చెళులున్నేలవయిం జిలుంగుపయిఁటం జిన్నారిపొన్నారి భూ

వలునర్తింపగఁగోపునూపుగమిచేజాటించుచున్ భావమున్
 లలితాస్యంబున మందహాసరుచిక్రాలన్ శాంతుసంజూచెనున్
 వ. ఇటుల మరాళి శాంతునిపైఁ గోర్కితగలియుండ నాశాంతు
 డును.

శా. పాసాదాగ్రమునన్ విహరిగతిఁ గ్రమశ్రీమరాళీసమీ
 యొసక్తుండయి తత్సతీహృదయమాకిర్నింప విజ్ఞాన వి
 ద్యాసంబంధవిశేషముల్ కడుగఁచుండర్చిపఁగాఁజేసి వాం
 ఛాసందోహము లాపె కాతనిపయిన్ జన్మింపఁగాఁజేసెడిన్ ..

కం. ఏవంవిధిగఁబరస్పర

భావంబుల భావమెఱిగి వారిద్దఱు పే
 మావేశంబునఁ బాలుతురు
 గై వెక్కి పరస్పరాక్షి కమతులై .

గీ. ఆమరాళీకుమారిక యాత్మనీన

బహుతరోత్కంఠ హృదినిఁ దాపంగరామి
 శాంతుపేరిట నొకకూర్మిజాబువ్రాసెఁ
 బ్రకటముక్తాఫలాక్షర పంక్తికౌల.

గీ. నేవిశేషించివ్రాయఁగా నేర సీకు

సకలశాస్త్రార్థసార విజ్ఞాతవౌట
 నెఱిగియేయుంటి వద లిఖింపరుంటి
 నాదు సనుబ్రాయపుంబల్కు లాదరింపు!

సీ. గుమగుమనెత్తాపిఁ గుమ్మరించెడుచంప

కప్రసూనము ముండ్లకంచెలోనఁ

గొమరారుకొంజిగు ల్గులకరింపఁగఁజాలు
 మణి కోడెత్రొంచుల ఫణములోనఁ
 గమ్మనియమ్మతంబుకడవ గూగాన్నభ
 స్తలమునఁ జంద్రమండలములోన
 బంగారుకొండచు బరికల్పనముచేసి
 సతతంబుచొరరాని స్థలములోన

శ్రీ. దాచి యాయూయితావుల దానిదాని
 నభిలషించు జనంబులకందనీక
 యకట! గుక్కిచ్చుమింగించు చానఁ గొలిపి
 బాధపెట్టెనునయ్యకు వందనంబు.

శ్రీ. గండుగోయిలపాటలోఁ గమ్మదనము
 గుజ్జలేనూవిగున్నలోఁ గొమరుదనము
 కలిపినోరూర్చుచక్షాఁకఁగొలుపుఁగాని
 ఫలమనుభవింపనియఁ డెవ్వఁడో! కూశ

శ్రీ. మందారసుమములో మంజుమంబుస్మజించి
 సౌరభ్యలహరికిఁ జాటినేసె
 రతనంబులోఁగాంతివితినిఁదాపించి
 భూమిలోపలదానిఁ బూడ్చిపెట్టె
 బహుఫలదాయమై పరిధవిల్లెడుకల్ప
 కముమింటిపూవునుగాఁగఁజేసె.
 బంగారునెత్తమ్ములంగల్పనముచేసి
 యాకాశగంగకు నప్పగించె

గీ. నెవఁడుసంతోషపడుటకై యిట్టియిట్టి
వట్టిసందర్భశూన్యమైసట్టివసులు
సేయనేమిసంకల్పముచేసెనొక్కొ!
ఆవిధాలకు నాసమస్యలుఘటెంత.

గీ. కాలమా! యొక్కతీరుగాఁ గడిచుచుండె
భావమా! యొక్కతీరుగాఁ బ్రాశ్నచుండె
దైవమా! నోటసీఘ్రర్పిదాటుచుండె
గ నిసంకల్పసిద్ధియేగతిఁ గలుగునొ?

శా. ఆకాశస్పృశమైన కంటకీత వృక్షోగ్రప్రదేశంబుపై
రాకాచంద్రసుధాసమాసమధుధారాకోశమొప్పారెద
త్వాకారంబుసరీస్పృశప్రతితి కాపాడుకబభా! దానినే
లా? కై కోవలెనో! తడేకమతివై యత్యంతమూహింపుమా!

మ. వలలోఁజక్రైపహంగిశోభకము కాపాడుకదయానెతులే
రలుగానీతఁడయంగలేరకట! క్రూరస్వాంతుడై యల్లదే!
ములుకుల్ వింటినిచేతఁబూనితరిసెన్ బోయండు పేవచ్చియా
వలత్రాటింగనిత్రుంచితుత్తుమురుగాఁబాలింపుమా!

శాంతుఁడా!..

గీ. కండచక్రైరదేనెపాకమునఁగలిపి
పైఁడిగిండియలోఁబెట్టి బాలకునకు
నాల్కకందిచ్చిలాగుచున్నాఁడొకండు
దానిచవిగొనబాలుఁడాత్రముపడంగ.

సీ. విరియఁజాఱినజాజి విరులపిండులనుండి

కమ్మతావులు దెసల్గడలుకొనియె

గండచ క్కెరచవుల్ కడనుండబంచమ
 స్వరముతోగోయిలల్ బాటపాడె
 అమృతంబు నెదిజల్లు విమలదీప్తులతోడ
 నబ్జారి వింట వాహ్యళి నెడలె
 గుసుమగసంబాని కుత్తుకబుడిగిగా
 గావరించిచరించె గండుతేంట్లు

గీ. ప్రకృతిసుందరి యానందభాగ్యలహరి
 దోగిసౌఖ్యాళినుయ్యాలలూగుచుండె
 గొఱతలమందున కేసయ్యెగొఱత కాని
 కటకటంబడెజక్రవాక ములజంట.

గీ. ఎచ్చుకాలంబు తెలియఁగా బడవ కొంచి
 యంబు తుణభంగురంబుగాత్రంబునాఁగ
 జీవితంబున సాధింపఁగావలసిన
 దొక్కసౌఖ్యంబుమాత్రంబు నిక్కువంబు.

సీ. తమ్మిపువ్వులఁబూచు తరుణజాతీలత
 లానందకరములై యంచగించు
 గిలగిలనవ్వుచు జలికించుచమ్మతంబు
 లీలమైచంద్రుడు దుయ్యాలలూగు
 గమ్మనితేనెలఁజిమ్ము చక్కజముగా
 బవడంబుగెంజాయ బజచుచుండు
 నానావిధప్రమానంబులు పూచుచు
 గాంతుల మిటుమిట్లు గవఁగఁజేయు

గీ. అక్క-జంబయితోఁచు, వాఁఁచాళినొసఁగు
మదనకల్పకవల్లరి మృదులపత్తి
దానిహరి-యించి రాజుచుద్యాసకమునఁ
బెఱఁటితోనాటి నీవోపిపించుకొమ్ము!

సీ. కంఠచక్రేరశోనఁ గమ్మందనముపెట్టి
వేఁపాకులోఁ జేదుదాపఁజేసె
దిరిసెనపూవుగో నిర వివిచ్రుచియులు
శిలయందుఁగాతర్య మలవరించె
గేఁజీదాముగోఁ గీల్కొల్పినెత్తావి
పాలయందుఁబొగ్గంధ్యముమరచించె
మల్లెపువ్వునఁచుండు దెల్లందనముపెట్టి
చీకటియ్యాయగోఁ జేర్చెనలుపు.

గీ. చంద్రబింబంబులోఁజూలఁ జల్లెదనము
నేర్చివిమండుమును నుల్లెనుఘటించె
వృక్షగఁగోపంబుఁబూని హృత్పై యనందుఁ
బరఁగు నాపక్షచాతంపు బ్రహ్మాదేవఁడు.

గీ. అనుచునిజమనోభావంబు న్యక్తముచు
జాబునొకదానిఁ బ్రణయవేలతవ్రాసి
సిగ్గుతెరచాటువెల్పడి చేటిచేతి
కిచ్చిపంపించె శాంతు పైనిచ్చుముదరి.

౪౦. ఆచేటి లేఖగైకొని
వేచనిశాంతుడువనించు వేశ్యంబునకు

జూచెను బర్వంగదృష్టిమ
రీచితటిల్లతలతని శరీరాభ్రమునన్.

గీ. చూచి కైదోయి మోషుపుసాబంగుజూపి
చేతి కిక్కిరింపుతుని చేతికిచ్చి
మరలె శచియాన శక్తిరాణ్యందరమున
కేగించనుడెంచ నొక దాసిలాగునంత.

శా. అలేఖంగని కండ్లకప్పుకొని చూచు! ఎమినాభాగ్యమం
చాలోచించు, నిద్రలేచిన కుండగునా? యంచున్ విచారించునెం
కేటోలోల, మధ్యమధ్యవిషయన్ నిట్టూర్పు, దత్త త్వచిం
తాల్లీలాపరివర్త తాననకిక్కినాదుండు గాంగస్సుమన్.

గీ. దానిబల బుచ్చిచూచాబులపపుకుండ
నంతరాళ్లంబుగ్రహించుచి సాంత ముగను
స్తంభితస్వశరీరుడై తమమిగను
పట్ట నశ్చేత్తర యై చెప్పిపోతె.

శం. కొంకొకసేపటకాశాం
తుండుస్మృతిదెచ్చుకొని యదూర్ధ్వమం
దుండిన కురిచీ గో గూ
ర్చుండె మరాళికి జవాబు సుడివశివ్రాయన్.

శా. వామంబోపును, సుశయించు, దెసలంబల్మారువీక్షించు, న
త్యామాసంబువహించు, నుస్సురనియ త్వంతంబునిట్టూర్పు, దై
వాయత్తంబుకదా! సమస్త ఘటనంబంచున్ విచారమ్ములం
జేయున్, బిక్కమొగంబుబెట్టుకొని కుర్చీపెనినాసీనుడై

- గీ. మరలఁగొంతకుఁగన్నీట మాసిపట్టె
కాగితముఁగొని తుడిచి యాకఠని నెత్తి
'శ్రీమరాళి' యటంచు హృత్ప్రేమచేపఁ
బట్టుమని నాలుఁగక్కరాల వ్రాయునంత.
- సీ. గానాపుటీతటోష్ణశ్వాస గుంబూని
లవగంపలు ధైర్యమపహరింప
నేత్రపంకేరుహనిర్గళద్యాష్పఘా
రావర్షధారలు చేనమాఁప
ఆందోళహిందోళనాభ్రంలిహఃఫీల
భంగముల్ నై రాశ్యమంగమింప
అశ్రాంతదుఃఖగాఢాంధకారవ్యాప్తి
దృష్టిరోధకముగాఁదీడిరింప
- గీ పాణిపాదాఖ్యపటు కేనిసాతకిములు
శిథిలములు కాఁగనొకఘోరిసింధుమధ్యఁ
జిత్త నొకనుడువించజేత గాక
శాంతుఁడాస్తిధారులకు ప్రభుఁడయ్యె-
- చ తునుచునున్నవీరక గనుదోయినఁజప్పలుబొప్పబిందువుల
కిడుఁగమదృష్టిరోధములుగానగుచుండు, శరీరవల్లక
జడిమజనించు, బాణిజలజంబుచెమర్చినిరంతరంబుగా
వడఁకుచునుండుఁగాగితముపై గలమూనిలిఖింపబోవఁగల్గె.
- కం. ఈవృత్తాంత * ఖబాణము
వావిరిబ్రసరించి వాడవాడల నరవిం

* (అకాశబాణమనఁగా బాణసంచులో అవ్వాయితనిచెప్పఁజూపనది

నావనిపాలుశ్రవోయుగ

భీవరంధ్రములలోబళీ ! యసఃజౌచ్చెక్.

మ. అరవిందావనివల్లభుడువిని పృత్యంతంబుసాంతంబుగాఁ
బరమానందమఃబొందియిర్వరకు సల్పంగావివాహంబు హృ
త్సరసిజాతిమునండిలంచి నగరిం జాటింపఁగాఁబంచెన
క్కఱమైయానతియిచ్చెఁబ త్తనము శృంగారింప రమ్యంబుగాఁ

సీ. పచ్చనికొబ్బరిపందిళ్ళి మామిడా

కులతోరణాల్లట్టి కొమరుమిగులఁ

గాగితంబులపూలుగ త్తరించివితాన

తతీదాపినిల్వటద్దాలమర్చి

విద్యుత్ప్రదీపికావితతియంతటన్ ల్వి

ఘటపుష్పవిటపినఁఘములువేర్చి

పండ్లయరంట్లుకంబాలుగానిల్పి ముం

గిటరంగవల్లులుగీలుకొలిసి

గీ. గుమ్మముల కెల్లఁబసుపుకుంకుములుపెట్టి

గోడలకువెల్లవేయించి క్రొత్తక్రొత్త

చిత్రపటములవ్రేలాడఁజేసి ప్రతిగృ

హమునవేడుకలంజేసి రతిశయముగ.

సీ. వచ్చుచుండిరిపై డిపల్లకీలం దెక్కి

వసుధాపురందరులనమయశులు

దిగుచుండిరిజయంతుపగిదిసిఁ దెల్లగు

ర్రాళిలపైనుండిధరాపనుతులు

అగుదెంచిగొకకోరఁ చుఱుమిడిమీసాల

మెలివెట్టిత్రిప్పచు వెలమదొరలు
వాలిరి గుడ్డగుండీలచొక్కాలతో
రవణిల్లుపల్లెలరై తుపిండు

గీ. పండితులు పామరులు మరిం బహుచువారు
బిల్లకాయలుపెద్దలు వేగనడచి
యేఁగియాయాయివారికి నేర్పఱచిన
విడిదిమేడలలోబసల్ విడిసిరంత

గీ. రాజుదేవీదీలో సగారాలుమోగె
బెద్దభవితోఁఫిరంగులు ప్రేలుచుండె
ఘనముగా బాణసంచులుగాలుచుండె
జిత్తమానందమగ్నమై చెలఁగుచుండె

కం. ఆసంరంభముతెలిసి సె
బాసనవారిద్దరపుడు భవ్యతరముదా
కాసారమున జలక్రీ
డాసంగతిఁ దోఁగితోఁగి డస్సిరికడకున్.

సీ. ఆకాశమా ! నిర్మలాకారమైశాంత
మైనీలకాంతుల నీనుచుండె
జంద్రుడా ! నిజఘోషశకఞ్చాలివెదచల్లి
హాయిగావెన్నెలఁ గాయుచుండె
మాదుతంబా ! మందమందంబుగాఁ జల్లఁ
గాగంధయుక్తమై కడలఁబర్వె

విహగంబులూ ! మధు విహితకంఠస్వర

కోటితో గూండ్లలోఁ గూయుచుండె

గీ. సకలజనతామనోనికుంజములదూరె

జవ్వుజవుననానందాభిసారికాళి

కాని దారుణాభీలస్థిత మొకఁడు

పడెనమస్తమస్తంగమింపంగనపుడు.

సీ. పండఁబాటిననాచు పిండుఁగేరెడుజటా

జూటంబుతీవియఁ జుట్టవెట్టి

సుడిగొన్ననల్లత్రాచులమలంకలవోని

మాలలుకంఠసీమమునఁదాల్చి

కరువుబోసినపటికంపువిగ్రహమునాఁ

దెల్లనిబూదె మేనల్లఁబూసి

భరితరాగస్ఫూర్తి భాలనేత్రమునాఁగ

బొమలందుఁగుంకుమ బొట్టుపెట్టి

గీ. పులికళాసంబుబట్టగా మొలకుఁజుట్టి

చేతనొక్కభిక్షాపాత్ర నేకరించి

సత్వమూర్తి తేజోరాశి శృంగరుండు

నాసమీపించెశాంతు సన్నాసియొకఁడు.

గీ. దగ్గఱించినయతినినేత్రకమలముల

విప్పి వీక్షించి భక్తియావేశపెట్ట

వితతసాష్టాంగదండప్రణతులొనర్చి

కింకరుండయ్యెశాంతుఁడా శంకలేక.

శా. ఆశీర్వాదమొసర్చియాతనిమెయిన్ హస్తంబుతోదున్వి యా
కాశంబుంబరికించియెయ్యదియొ లోకంటన్విచారించి యో
యీ! శాంతా! యతిసావధానమతి నై మేఃజెప్పగాఁబోవువా
గ్రాశిన్ వాసిగఁజెన్వియొగ్గిని సాధక్యంబు గల్గిపుమా! .

వ. అని యాయతిపలుక నాశాంతుఁడు

కం. మీయాయత్తమునాదగు

కాయముసర్వస్వమీవకావే? నాకన్

చేయుదు భవదాశ్చను బం

హీయస్సద్భక్తిజలములేరై పాతన్.

వ. అన నాయతి.

గీ. బదరికావనసీమలో వకుళపుష్ప

వాటికాపరివృతమంటంబుసంఘం

దబముఁగావించుకొనుచున్న తతినిరాకుం

గొంతకాలముశుశ్రూష గొనవెసేవు.

ఉ. పెడిలిమాని తత్త్వపరివిత్రమునుంగొని సన్నిహించి చే

దండకమండలుద్వయము దాలిచికట్టియుఁగావిబట్ట భూ

మండలమందు శంకరునిమాద్రుఁ జరింతుమతోపదేశ వా

క్కాండముపన్యసించుచు నఖండముగానని యూఁదిపల్కవే?

చ. మఱచితివేమో! కానిమతిమాలి, వివాహముఁదూలనాడి సు

స్థిరముగ దీనిమానెదనిదే! గురుపాదములాసయంచు నా

చరణములంటలేదే! యటశాంతి! యడంతయుధిక్కఁగించియీ

కరణిననీతిమార్గమునఁ గాలిడఁగాఁజెవి నెవ్వఁడూఁడెనో!

శా. సంసారంబనఁ గల్పవృక్షమట, తచ్చాభూఫలంబంగఁగా
హంసీయానయయొక్కనిచ్చెనటసీ! యద్దానిపొంటెంబరి
ధ్వంసంబుం బొసరింపఁగావలయు సవ్యంశంబులంగొన్ని వి
ద్వాంసుకదానిని ముష్టిచ్చెట్లుపగిదిక్ భావింతురశ్రాంతమున్
ఁ, పెండ్లిలిపెండ్లియంచు నవివేకతఁడంకలు మోముఁగాన్పై
నుండి నుప్పకర్పముల హ్రూహములందెలియఁకునాన్నకున్
పెండనపెండ్లియంచు మదినిక్ మునముంచునుగానియమ్మకుం
బుండువఁడెగటా! సవతిపోరనియెంచని బాలుకై వడిక్.

వ. నేనొక్కకథ నొడివెద వినుము

గీ. దాటఁగారానిచ్చెన సంద్రింబునందుఁ
గర్జిధారుఁడొకండు నౌకాప్రియాణ
మునను నొక్కమహాదీప్తమునకుఁబోవఁ
దలఁచి నావతో జలధిమధ్యమునకేగ

శా. జ్వంభించెన్ బహుచండనాగములు, వర్షించెన్ బృహధారలా
గుంభవోణముగా, మహాశకులుపెక్కుల్ రాలె, గాఢాంధ్యసం
రంభంబయ్యెను, కేగెనావికుల యూర్తధాన్ముల్, బీవితా
రంభాశల్ నెలియించె, గాఢపడె యాత్రంగర్జిధారుండటన్.

గీ ఆదివస్పృశవీకుండికోదగంబు

బ్రద్దలయ్యెను నొక్కపర్వతముఁదాఁక
నావ,దానిలోనుండిన నావికాళి

సంద్రిమున మునిరంత శ్వాసములువిడిచి

ఁ. ఆసమయంబునందయిన నాపటుసాగరతారకుఁహృదా

వా సమునందునెక్కిలిపి పారమఁజేర్పఁగరాగదోయి! నే

బాసితిసీప్రపంచమును భారముసీదిసుమీయసండు సం
త్రాసభరంబుమాసి తననానపహుంగలప్రేమమెట్టిదో !

గీ. కొంతసేపట కాడిలి గొనెగడించ
దూపమోషయ్యెనంగముల్ తూలిపోయె
జుట్టునక్కలదనకనుపూఘోన
రానెనరులేమిస తండు విరిక్తిజెందె.

కం. సంపాదించినసెన్నో !
కొంపలుగోడలునునెంటు గొనిపోమదూత
నింపగునే? నై రాగ్యా
పాంపతిలోమనిగి తేలువానికవిబుధా !

శా. నై రాగ్యంబుససౌఖ్యకిల్పకము భవ్యస్వర్ణఢోలాచ్చటా
సార్యంబులు సుందరీతనులతానం వసాభాగ్యవి
స్తారంబుల్ రుచిమత్పదార్థతతియద్దానక సదాకల్లుదు
నేవ్రసంబునుగొల్పకుండు విజయత్రంబిద్దియత్యంతమున్.

చ. కరతలభిక్షులంగుడిచి కన్రముగాసెలయేర్పగట్లనో !
తరుల్రలనీడినో ! విడిసి ద్వందములన్నిరసించిసౌఖ్య సం
భరమున నాడచుండు యతివద్యునిగాంచనువర్ణ ఢోలికాం
తరరమమాణమస్మధసుధాకరులై ననుసన్నసింపరే ! .

కం. అనుదీర్ఘోపన్యాస
మునువినిమేల్కొనివివేకముంగొనిచి త్ర
మునమునుపటిప్రతిసనుజ్ఞ
ప్రినిదెచ్చికొనిపలికెమ్మదుపేశలఫణితిక్.

సీ. భవదీయవరవరివస్యాభిమధ్య మా
 మకజీవికానె క మందరగతిఁ
 గౌళలవృత్తిమె గడపఁగాఁదొడఁగియా
 సాగరాంతరమునఁ జనుచునుండ
 నాదువిశాలమానసవిహాయసముస
 మోహమేఘాళికమ్ముకొనిపెద్ద
 పెట్టునవర్షించెనీచెఱచుండవా
 తములు తుపాను దద్దయనుబట్టె

గీ. నాదునావ యావగ్తమ సఁబడితిరిగి
 తుట్టఁబడకొక్కదీప్తపంబుఁ బట్టెదాన
 స్థిరతరానాసమునుజేసితినిగడంక
 మిగిడి చనలేక కాడ్చడిమతినిదప్పి

గీ. అనివచించివివాహకార్యంబునంద
 సహ్యతంగని న్వప్రతిష్ఠాసమగ్ధ
 నాపరమతియై యాత్మసన్న్యాసమపుడ
 సేకరించెనుశాంతుఁడచ్చెరువుదోష.

ఉ. అద్దములోనిపాపవలె నాశయముల్ తలక్రిందులయ్యె శ్రీ
 మద్దమితామితాఘుండగు మస్కరినిఁ దరిసించునంతలోఁ
 దద్దయుశాంతుఁడాయతిని ద్దృఢమే బలవంతపెట్టె వా
 రిద్దఱు ఘోరకాసనమహీశదవింబడి పోయిరేడకో!

మ. సుముహూర్తంబునమీపమయ్యెననుచున్ సూరుల్ నివేదింపవే
 గముగా నాయరవిందుడేగఁ గొనితేఁగాశాంతునిం, గానిశూ

స్వముగా, సర్వకళావిహీనముగఁ గ్రందత్తనిభకుడ్యంబుగా
దమితానందముగాఁగఁ శాంతునినిశాంతంబుగ నొగన్నులక

గీ. వెలవెలంబాటు శాంతునివేశ్యముగని
వెలవెలంబాటె నాయువిందుచోము
వెలవెలంబాటు తూరుపుమలమగ్నాంచి
వెలవెలంబాటు చంద్రమండలమువోలె.

శా. ఉద్యానావళియాదిగాసకలవామువ్యాప్యదేశంబులక
సద్యశ్శోభనముంబొనర్చి యెచటకాశాంతుంగనంగామి దా
నుద్యోగించిన కుఁతుపెండలికే బ్రత్యూహంబదట్లుండ సా
హృద్యప్రాభవుడై సశాంతుకయిమొంతేగొందలంబుంగొనుక
కం. శాంతుఁడులేకరవిందుఁడు

శాంతాత్ముండగుటకలె శాంతాత్ముఁడుగా
కింతయు సత్కృతము దుః
ఖాంతమహానాటకరసమాస్వాదించుక.

గీ. వెదకివెదకివేసరి తుట్టతుదకు శాంతుఁ
గాసలేక కూతురి ధరాజానిసుతుల
యందొకినికిచ్చి పాణిగ్రహణమొనర్చి
పిష్టుటక సన్న్యసింప భావిం చెంతఁడు.

గీ. ఆయుదంతముప్రసరింప నామరాఠీ
మానసమ్మునగొంహొక మైక మొంద
గుండెలోన నాపెకు రాతిబండపడఁగఁ
ద్వీరితగతినేగె నిజగృహాధ్యాససీమ.

గీ. మంజుమంబునందనుబోని మాలతీల
తనొకదానినిఁద్రుంచి హస్తలతచేతఁ
గంతమునఁజుట్ట భూషణాఁగ్రామియంతఁ
గ్రూరభీకరకాలకానోదరమనఁ
బ్రేతపతికరచాపమార్వీలతయనఁ
బాపకమహీధ్రభవ విషవల్లరియన
హలహలద్రీవలిస్త శాతాసియనఁగ
మృత్యుదేవతాహస్తదుర్భేత్రిమనఁగ
సర్వవిధ్వింసికాలపాశంబనంగ
గాలవృశ్చికదుష్టశూకంబనంగ
కంటికగపడి శ్వాసముల్ కాసుపఱచి
ప్రాణతతిశూన్యకాంచనప్రతిమకరణి
విదళితప్రకాండకబాలకదళిరీతి
దావవహ్నిదగ్ధకురంగశావమువలె
రాహుసంగ్రీస్తచారుచంద్రీకళవోలె
నపుడనేసెనావల్లి మాహాత్మ్యమేఱు!

ఉ. ఆయరవిందభూమిపతియాత్మజయంతము విన్నవెంటనే
కాయముదగ్ధమైనగతిఁ గాడ్పడిముందుఁ కేగలేక వా
లాయము నేత్రీనీరజములన్ బహుబాన్వకణాలురాలఁ గు
య్యో! యనిమొట్టవెట్టెజనులూటలమానికలంతఁగుందఁగన్.

ఉ. ప్రాణసఖుండుశాంతుడు, స్వభావముచే నతిశాంతుఁడతఁడే
ప్రాణముపాయుచందమునఁ బొసెనునన్ను, మరాళియున్ స్వక

ల్యాణముకూడరోసిమృతయయ్యెగటా! యికనాకుమాత్రమీ
రాణువలేల? యీమహితరాజ్యరమావిభవంబులేటికి.

ఉ. కాలముమారిపోయె బ్రదుకందగుకాలముసందుఁగూడ ము
ప్పాలుగతించె గట్టములుపై బడితాచెను నింకరాజ్యభో
గాలనరోతపుట్టెనతిగా, బియ్యమారగనన్న సించి ని
ర్మూలమొనర్చి దుష్టతమమోహభరంబుముముక్షువయ్యెదన్

సీ. వచ్చిననిజబాంధవగణంబులోఁగొండ
అనుధర్మపాలకుల నొసరించి
రాజ్యముపై వచ్చు ద్రవ్యమంతయుఁబౌత
శాలలకుఁబుధర్మ సత్రములకు
వికలాంగులకుసర్వవిధసదాపాయముల్
జరుపునేర్పాట్లను సలుపుకొఱకు
దేశాంతరములసాధింప విద్యలుపోవు
నాకళార్థులకు సాయపడుపొంటె

గీ. ఏరుపాటొనరించి మనీషధవుండు
ధర్మశాసనమును గాగితమునవ్రాసి
ధర్మపాలురచేతుల దానిఁబెట్టి
సంశయముపాసినిర్ముక్తసంగుడగుచు.

గీ. వచ్చినతనబంధువితతి వచ్చినట్టి
దారిఁబట్టెనాయరవింద ధరణిపతియుఁ
గావిరంగుపుట్టంబులు గట్టిపాద
చారియైయొక్కడయడవి దారిఁబట్టె.

ముక్తాంత.

శివరామకవి ప్రణీత గ్రంథములు.

(1) సోముడు లేక ఉత్తరహరినంశ విమర్శము. (1919 సం॥ విరచితము) మేలుప్రతి	}	1—0—0 1—4—0
(2) సోముని శీవితము.		0—1—0
(3) యుక్తికాలత. చిక్కినిప్రబంధము. (1910 సం॥ విర)		0—12—0
(4) తాంబూలనము. (విమర్శనము) (1913)		0—4—0
(5) గుంటూరుకాలేజీ శతావధానము. ఇందు మేలుపద్యములు కలవు.	}	0—4—0
(6) కొవ్వూరు.		0—3—0
(7) శైవానా.		0—2—0
(8) చిరవాడ.		0—2—0

[అనాధానములన్నియు నొకతూట గొనువారికి 0—4—0]

- (9) స్మృతికసూత్రము. [ఖండాకావ్యము 1910] 0—4—0
 [ముద్రణలోనున్నది.]
- (1) మణిమేళల. గొప్పకన్నీతి ప్రబంధము.
- (2) మాధవవర్ణ. నాటకము. [సేనాదాంతము.]
- (3) మనుస్మృతి.

విలాసము:—

వేలూరి.

చిరివాడ, తేలప్రోలుపోస్టు,
కృష్ణాజిల్లా.

TO
K. C. K.
(Ward)

ఇందలి కథ కల్పితము. శమజయంతులు సహాధ్యాయులు
చేలికాండును. 'ముక్తాలతయను' వారికామిని శముని బ్రేషించినది. జయంతుడు ముక్తాలతా సక్తుడు. కాన శముని సమ
ముంచినాడు. దాన ముక్తాలతయు సమసేను. దాన జయం
తుడును మడిసె. (ఇందు ముక్తాలతా పక్షిత్రవేమయు, శముని
గాంభీర్యము శాంతియు, జయంతుని రాజసగుణమును, బ్రద
ర్శింపఁబడియె.)

ముక్తాంత.

శ్రీ లకుడాపు విద్వేలకుఁ జేరికయై తగు నాంధ్రమండలిన్
గ్రాలుచునుండు పత్తిసనికాయము లోపలమేలుకీతిఁ గై
కోనొనరించుచున్ 'ధరఃకిలోట' పురంబొకఁ డొప్పుమీఱునా
ప్రోలున 'సింధులుండ' నెఱుఘాపుఁడెసంగుచునేలుఁజండుఁడై.

శీ. ఆరవికి వేక లేక జయంతుఁడను కొ

మారుఁ డొకఁడు జనించి యల్లారు ముద్దు
గాఁ బెరుంగుచుఁ దత్పురిఁ గ్రాలుచున్న
మేలిపరిషత్తునన్ విద్వేఁగ్రోలెఁ జాల

శీ. శుక్రండు మొదలై న సూరు లేర్పఱిచిన

నీతిశాస్త్రంబుల నేర్పు బొంది
మనుయాజ్ఞవల్క్య సన్ముతముతో స్మృతుల జా
అమ్ములం గల్గు సారస్మతింగి
తొంటి రాజుల సంగతులఁ గూర్చి చెప్పు వు
రాణశోరణుల కర్థంబెఱింగి
మదికి నానందంబు పొదలింపఁజాలు సా
హిత్యమార్గమున సాహిత్య మొంది

- సీ. కార్తవీర్యుండులోనై న త్కత్రియోత్తి
ములు నచించుగదాయుధమున విశాల
కౌశలంబుంది గుర్వినుగ్రహమా చెంది
యావరాజ్యాభిషిక్తుడై యలరుచుండు.
- సీ. అన్నవస్త్రములు సే కల్లాడుపెనుబీద
లకు సన్నవస్త్రంబులను నొసంగు
బ్రాహ్మపుస్తక పటలమ్ములావార్యు
లెలుంగుగానోగ వ్రాయించియిచ్చు
దనుజులచి పోవవచ్చిన సకలధ్వానుల
హోద్రాసంపంచి సంతోసమందు
నాయాయినాభి శాస్త్రాగ్రమల్ చేయించి
విద్యార్థులను గారవించి పంపు
- సీ. బంధగుల తోడఁగూడి యానందిమొందు
యాచకుల నొచితిను బాయకాదరించు
యావరాజ్యమునందు బహ్మాభిషిక్తు
డొడయంతుండు కీర్తచే నవఘటింపు.
- సీ. అతిరాభ్యాస మాదిగా నహనితోడ
విద్యసభ్యాసము గంచి విషయసంయ
మగును పంపి తోడ దోష్టాఽయ్యమాను
డై న 'శిష్యుడ'ను బ్రోవ్వఁబం డురుచుండు.
- సీ. నేస్తము నొడవన లోనని నెల్లలమై పొడవనిది సంశయ
గ్రస్తముకాని పేదలు గ్రామగ భూర్వినురాగ గౌరవా
భ్యస్త పరిస్పరి ప్రణయని లితులై యలదుర్గుణఘమల్
పల్లువరుండ బొల్తురతి భాసురుడై శముచున్ జయంతుఁడున్

౧ ఆశాస్]

మ. ఒకనాడేశముడునే జయస్తుడును గ్రహోద్యాసభాగంబు చేత
తకునేకాంతముగాగ నేరిరిలతాంతి వ్యాప్తిసారభ్య పో
వక మన్తానిలమఃల్ కడంగ మొల తెంచన్ గుజ్జక్రొమ్మావులన్
నికముల్ రాచిలుకల్ కవుంజ మొదనా పిట్టల్ రవాళింపగన్.

సీ. గుమ్మటంబులబోలె గులకరించెడు రూపు

జెరియురేరాశీపియలసాబగు

సొడవుగజాగి గాంపుగనాకువెట్టిస

దుంపరాష్ట్రపు మోకయింపుపంపు

వేలవై చినచేతి వ్రేల్చబోలిన పూల

నలగారు విసొగ్గియల బడంగు

గంటలబోలు నాకారమ్ముతాల్చి సొం

పులుగుల్కు క్రొందూటిపూలపొలుపు

సీ. వికహభర ఖన్నయామేలు వెలగిబోలె

బొలుపుమీఁద గురు చెట్టుల వికాస

మారి గాంచుచు ముసముస గూరుచుండి

రన్నుకొలిపెడి పలుగురా తిన్నెమీద.

ప. అయ్యెడ సచటనున్న వనవాలుండు వడివడిగ నేగి

సీ. మారుతిమ్మున యందు మాళివ్యమెడలింప

జాలిన తులశీదళాల గొన్న

విజిచినమాత్ర దావిసి విశ్మయింజేయ

గలుగు సాంబ్రాహ్మికాడలను గొన్న

ఎలదేటికదుపుల కేలింబైస

వృలుకల్లు సంపంగ పూల గొన్న

నిండార విచ్చి యొండ కేకుల దొంగ

- లింగం బాంధవ మల్లియం గొన్ని
- గీ. పండు బాంధవ గజిమ్మ పండ్లగొన్ని
పగిలి విచ్చిన దానిమ్మ పండ్లగొన్ని
చలువ గూకాకాకెగడ్డిపోచలనుగొన్ని
తెచ్చి యిచ్చెను భూపాలతిలకమునకు.
- క. ఇచ్చిన సంతోషముగా
బుచ్చికోని జయంతుండతిని పొందిక బొలుపున్
మెచ్చుచు బాదుల పనికి
పుచ్చిన వనపాలుడరిగె బోయినపోకె.
- క. అంతట నాలోచించి జ
యంతుం డాశముని మోము నారసి మోము !
శాంతముగా విను చెప్పని
దంశయు, నట్లుపైని జెప్పమా ! ప్రత్యుక్తి.
- వ. అని యుపోద్ఘాతంబునెసి పిమ్మట నట్లనియె
- క. ఇన్నాళ్లు మనకు విద్యా
సన్నాహముతోడగడచె సరిగా; నిడిముం
చున్నవ్య జీవితముకది !
అన్నా ! మఱి దాని నెటుల సతివాహంతో!
- మ. అనుగా జీవితముకనుక మిగుల విద్యాచింతనాసంయుతం
బునుగాడేసిదో! పాశీపీడనముకై పూజోడినికై స్వీకరిం
చి నితాంతంబును మోచుమందెగవో! నీ చింతింబునందెల్లు పా
ల్చినతోయోజనచెప్పమినియెదన్ నీ హానుకూపంబుగన్.
- క. అనుచుంబల్కు జయంతుం
గనుగొను చాశముచు నవ్వీ కనునక్కజ మా

౧ ఆశ్వా]

యెను నీ మాటలు నేనే

మిని యోజింపంగలేనుమీ! యనిపలికె.

చ. పలుకు శముంగనుంగొని సృపాలకుండించుక కోపమొప్పు ౧౯
గొలతులుసంభ్రమింప బలుకుంబడియందునఁ గాఢపుట్ట 'నా
పలుకులనిట్టులక నగవు పాటొనరింతువే' యంచుఁ జేతిలోఁ
గల విరిమల్లె వై చెనది గట్టిగ వానియెడంనఁ దాడగె.

ఉ. ఈరసయెత్తెనంచు గ్రహియించి శముండు శమంబుతోడి పొం
దారసి యాజయంతుంగని యల్లన నిట్లనియెక సఖా! మనో
ద్యౌరము విప్పువాడ వినుమా! సిరివచ్చిన జేండ్లుమాపయిన్
గూరిమి నింతనింపుమ? కొందఱుమీగతి వారుదక్కగన్.

వ. కావున నాచెప్పుచది సవిమర్శంబుగా నాకర్ణింపుము.

౧. ఈలోకమంతయు నాలుగునొకటి జా

తుల క్రిందనేర్పడి మెలగుచుండు

సందవాంతరములై నట్టి జాతులుగూడఁ

గలిసిపోవును వాని కర్మజేసి

విద్యోపజీవియై వెలయు బ్రాహ్మణుండు రా

జన్యండు రాచ కర్జంబుచేత

సలరుఁ గోమఱియు బేహారంబుచేత నా

ల్లవజాతి వాఁడుసేద్యంబుచేత

గీ. ఖ్యాతినింపుదు పైదవ జాతివార

లందఱుకు దాసునౌచు దాస్యంబుసేసి

జీవనంబుల నెట్టెట్టొ చేయుచుండు

కష్టసుఖములచే నవకృష్టులగుచు.

శా. చాతుర్వర్ణ్యము మంచికాదని మదిన్ జర్పించెదంగాని త

- ర్యాన్ గర్మబలంబు మౌప్యసనోగిన్ వర్ణంబులిం కెన్నియే
నోతప్రోతములై చెలంగుననియే యూహించెదన్ గావునన్
జ్ఞాతివ్యంబగు నెల్లవారలకిలక జ్ఞానంబు ముమ్మాటికిక.
- ఉ. జ్ఞానము కల్లు వెంబడినె కల్లును వట్టివిభాగమెల్ల లో
కానఁ జెలంగు వారికుపకారక సూనిను జ్ఞాన మింక వి
జ్ఞాన పథంబునంజను జనంబుల కల్లర కోర్కె చూపుగాఁ
గానఁగ వచ్చు తెర్చు దొరికింగల దోయి సఖా! సుఖంబుగన్.
- శా. కానన్ జ్ఞానము నెల్లు పొందెడినో లోకంబట్లు యోజించి య
ద్వానిక నేనును సల్పగించికోని సత్వస్ఫూర్తితోభిల్ల వి
జ్ఞానంబుక నెదిజల్ల నెంచెది దిశాజాలంబులక నీవు నా
కానద్దంబునుసంఘటింపుము సహాయంబుంబ్రసాదించుచుక.
- శా. పొండిశ్యం బదిలేమింకసి కిలయూవర్ణంబు వేకంబు కా
కుండున్నాతిల పోతివుట్టెడు సహాయుత్వంబుచే జీవుని
ఖండత్వంబును నానగింతురు దుర్జ్ఞానావృణాకారులై
'చండాలోన్లు సతుద్విజ్ఞాన' నుచునాశాసింపరే శంకరుల్.
- క. కావున జ్ఞానగృహంబునఁ
గావలియుండెను నేను కిలజగతిక్ల
జివితము ధారపోసెద
నావిత మిటుగూహచేసినాడను మిత్రా!)
- క. అన పినులొంపిని యా
జననాధికుమారుఁ డంతసంభ్రమమును మిం
చిన యాశ్చర్యము పొందుచు
సనువాదిముచేసె నాతిడనువాక్యములక.
- వ. ఇటు లనువాదంబుసేసి యంతట

౧ ఆశ్వా]

శా. వేదాంతంబన నాకుమంట యదియేచుకావాసనకబుట్టెనో!

కాదంచుకామది త్రిప్పికొన్నను గలంగంబాకా దాదారి బు
ద్ధాదుల్ చేసిన బోధమేలనుచు లోనాసందమయింది మీ
నేదో చెప్పుచునుండు నాచెవికి నింతేనెక్కదోయి! సఖా!

వ. ఆసంగతి యటలుండనిమ్ము. 'నీవిక నేమిచేయుదువ' ని నీవు
నన్ను బృచ్చచేయుదేని వినుము.

శా. సంగతి స్మృతవంక నొక్కయెడనుక సాహిత్యమున్ వేఱుకం
టంగూడక గవితావిలాసములు వేడ్కల్ గూరుపంగా సభా
రంగంబందున గూరుచుండి శుభమిత్రప్రాప్తి సార్వభౌమై
సాంగోపాంగముగా గడన్మయుండనై యాస్థిముంబొం దెడక

వ. ఇదియ యిప్పటిక నాతలపోసిన తలపోతయని జయంతుండు
పలికిన విని శముండు

ఉ. బాగుగఁదెల్పితోయి! సరపాలకుమారికుడా! యిట్లైనదో
మాగువడుంగదే! బ్రదుకు మానవజన్మమునెత్తినందు కీ
మాగురుపండితుల్ తెలుపుముచ్చటలక వినుకొంతియేఫలం
బుగద! నీకునిచ్చ యిటలాయెన! వాసనకల్మషంపుక.

శా. ఐక సివిటుకోరుకోర్కి యెడ నావ శేని గోషంబొగి
గాక గాచుసఖా! సఖాతురుడ! చాణక్యండులోనై న వి
జ్ఞానుల్ తెల్పిన నీతిశాస్త్రమును నిష్ఠంజూచి యున్నాడ ప
ద్మానిక గోషగనిర్వహించెడు ప్రమోదంబుండఁగాఁజూడమి!

వ. అస విని జయంతుండు నెడనెడ నూకోని యిట్లయె.

సీ. గుమురుగ చిగురాకు గములమీఱఁమామి

గూర్చుండికూసె బుంసోక్తలములు

ఇంటిమొగంబులై యిగురొత్తమసముతో

సఱచె 'సంభా' యని యాలమంద
ఋషివాటికలనుండి ఋగ్వేదపాఠముల్
శ్రోత్రపేయంబుగా సోఱుదెంచె
కృష్ణాసదీతర శీచకంబులు పాడె
గొమరారిఁ బిల్లసగ్రోవిపాట

గీ. దిగుడుబావుల తీక్ష్ణము తేరుకొనియె
దెసల నెఱ్ఱనిరింగులు దీటుకొనియె
మందమలయానిలమ్ములు మలయుచుండె
బోవుదమెవిమ్ము గాతీరభూములకును.

చ. అనవిని యాశముండు సరియంచు జయంతునికేలువట్టి య
ల్లసఁ జనఁగాఁదోడంగెను విలాసముగాఁ దదవంతగంబ యి
ట్లనియెజయంతుఁడాశమునినారసి, యోచెలికాఁడ! రాష్ట్రమున్
గనుఁగొనిరాఁగ నానయిడినారలు నాజనకుండు మంత్రులున్.

ఉ. కావున నెల్లరేపకడఁ గట్టెద నేను ప్రయాణ మీవునున్
రావలెనాదువెంబడి సరాతులకాఱని దుర్గముల్ పురి
శ్రీవిభవంబు లింపయిన చెట్టులుజేమలుసూడు తోటలున్
వోవలఁ జూచుచుంజని వినోదముసేయుదమయ్యచిత్తముల్.

వ. అనినవిని యాశముండు కొంతవడి యాలోచించి మెత్తని
పలుకుబడి నేసి యిట్లనియె.

ఉ. మొన్నఁగ దే! వివాహమను ముచ్చటవచ్చెను నీకు, లగ్నమి
కన్నెలనాపొలుండె నటుకావున సందులకేగుదెంచు వి
ష్వన్నీకరింబులం గవులఁ దక్కటివారలఁ గూడ గారవిం
ప న్నడికట్టుకట్టుకొనువాడను గావున రాక తక్కిదగ్.

ఉ. ఇంతకుమున్న నీనటుల నిచ్చితివాసతిఁగాన దానికై

౧ ఆత్మ]

యెంతయుపాటుచేయవలె నేర్పఱుపందగు నేరుపాటులక
వంతులునై చి కొందఱు పొనర్చినగాని కొంతతీరి దా
వంతయు నింతకాచరితమైనదిలేదుకదా! సుహృద్వరా!

వ. అని చెప్పగా విని జయంతుండు మాటుపల్కక చనుచుండె
నంత నొకయువలసూణం బభ్రంశివంబును శతవ్యామ్రా
హ్యంబును నైనది పొడకట్టిన నిలిచి దానిశిల్పంబు చూచు
చు దానఁ జెక్కంబడిన యక్కరంబులఁ గాంచి నమస్కరించిన
శముంగని జయంతుం డిదియేమి యని యడిగిన 'నిదియొక
జ్ఞానిచెక్కిన కవితాశిల్పంబు' అని చెప్పి జయంతునిచే
బృష్టుండై యిట్లు చదివె.

నీ. కొండలోయలలోనఁ గొమరారుకింజల్క

పుంజంబుగల గోగుఁబాలయందు

కాటుమబ్బులకూత కామగానెలకొన్న

విధినసంగడిమింటి వింటియందు

నిలువెల్లమవ్వంబు చెలువమ్ముగమిచియ

చెరువొనర్చెను చెట్టుజేమలందు

తారకాకోరకాంతరితమై విధుబింబ

విధమైతగునభోవీధియందు

గీ. ఆడుకొందును నీవుందువంచునెంచి

యచటికేగఁగ నాకేలయాసపెట్టి

పాణిపోయెదు ? నీతోడఁబఱవఁజాల

గదలిపోయెడు సంతరంగంబుతోడ.

ఉ. మేరలులేని యాకసము మీదులునూచి దిశావిశాలహా

ధారుణియెల్లగాంచి లలితప్రకృతి ప్రతివేశమెంచి వే

సారిలతాగృహభిముఖచారుడనై యటుమోమునెట్ట వె
న్నారయడట్టినట్టులయి యారసినాడనులేని నిదేశ.

మ. పొదరింటంగనుదోయిమూసికొని యీపూదండఁ గైదండ కి
చ్చెదఁగాకంచుగడంగి మెల్లమెల్లగాఁ జేసాచియందీయ నీ
వదికైకొన్నటులై కనుల్దెబవఁగా నచ్చటలేకున్న ని
న్వేదకం గానఁగరావు పూవులఁబుతావి నేలఁబొట్టాడెమఁ.

గీ. నీకొఱకుశాంతిలోడ ధ్యానించుచుండఁ
ల్లపీఠచరతీవియ మెల్లమెల్లఁ
గంతమును జుట్టుకొనె దానికంటకములు
ద్రుంసకయె యోసరింపు మోర్పునుగమించి.

శా. సంపాదించితిఁ గన్తికొర్రెచ్చిమిగులన్ సంపంగుల న్నిన్నుఁ బూ
జింపంగఁగదలినదాపనసరాజీవాదిప్రతంబులన్
నింపంగొందిటుగౌలకుల్ గనుచుసన్నిందించుచున్ నవ్వుచున్
గొంపోజూదిన్ కంపులింపులగుచున్ గొంపల్ గుమాయింపంగన్

వ. అనిచదువు నాశమునికడ్డంబై జయంతుం డక్కఱ! యీకవి
తాళిల్పంబు గూఢంబై యున్న. ఎవఁడో కాఁడువడిన నిన్ని
వద్యంబులతో విసుఁగుపుట్టునట్టు లేలవర్ణింపవలయునని ప్రిన్
నాశముండు శాంతంబుగా జయంతుదిక్కుమొగంబై, చెలి
కాఁడా! ఇయ్యది తదవ్వగన మాత్రమేకాదు; ఈశస్తోత్రంబుగా
గ్రహింపుమనిన వినిపైని జదువుమని చెప్పినఁ జూచి యాశ
ముండు మఱల నిటులు చదివె :—

సీ. చెలికాఁడమఱచితే? చెప్పమాయనియొకం
డింపారునెలుఁగుతో నేఁగుదెంచె
రెండుచేతులు తన రెండుచేతులతోడ

౧ ఆశ్వా]

వలపుచేఁగాఁబోలు వడిగనిమిరె
సింగముల్ చెక్కిన బంగారుమురుగులు
తొడిగెను రెండుచేతులకుఁగూడ
తొడిగినంతనెచూచి దులిపిముందటివాఁడ్ర
వాహమ్మునందున నై చినాఁడఁ

గీ. బహుచులేచుచుఁబోయి యాపహుచువాఁడు
వెదకివెదకిగ్రహించి నాయెదుటనిడియె
నాఁడై చితి మఱల నావాఁడయందు
వెదకివెదకివిరక్తి చే నెఱ్ఱెనతఁడు.

సీ. ఒకమాటు నెన్నెల నోడింపఁగాఁబాలు
మొలకసంవృధఁపు మొసలమీఁద
ఒకవేళయందుఁగవోన్లుమై ప్రవహించు
కన్నీటిగుంపు మీఁగాల్ల మీఁద
ఒకతేనె బ్రకృతికంతకు వేఁడుకలుసూపఁ
దులకించుశాంతి కందోయిమీఁద
ఒకసారిమేనెఱుంగకయుండఁ జేయు నె
దానీన్యమమల చిత్తిమ్ముమీఁద

గీ. ఒక్కతూఱినినెల్లర నోరగించు
విస్మయావస్థనకలాంగ వీధిమీఁదఁ
గానఁబట్టుచునుండె నామానసమున
నిన్నుఁదలపోయునట్టి యానిమిషమునను.

మ. చెలికాతెందఱొ నాచువంకగనియూత్నేపించి రావోయియా
పొలముంద్రొక్కఁగఁనేల? నీకుననుచుఁబోధించుచున్నాఁలీ
కలుపుఁ గోలుఁదనంబు లించవలయుకాఁగాముల్ తలందూఱు ప్ప

ఫలమిత్రుణ్విడనాడుఁ డశ్రునయనాసార ప్రశాంతాత్మనిఁ.

శం. ఈరంబునఁగూర్చుండ వి

తారముచేఁగింటిసీరు జాలవోతెమ్మగం

తారసినాకఁదొడంగ నొ

యారపుఁబచ్చియలుచూపి యనిపిసినటుగా.

వ. అని చదివిన విని నిట్టూర్చి జయంతుండు

శా. వేదాంతంబదియేడ? మంజుకపితావృత్తాంతమేడ? స్పృహ

లాదుల్ విన్నగిమాత్రనే యెఱిగి పై నానందముంబొందఁగాఁ

గాదా! యీకవితాకళాఫలము జ్ఞానంబుంగడుందెల్ప సూ

త్రాదుల్ వాక్యములుంబదంబులునులేవా? భాషల్ గొల్లగఁ

క. తీయని మామిడిపండును

నాయనపాత్రంబులోన నమరిచినగతిఁ

మాయురె! తత్త్వజ్ఞానము

కై యొదవిన యీకవిత్వమదికనఁబట్టెఁ.

వ. అనిన విని శముండు నిశ్చేష్టుండై కొంతవడికి

శా. ఔరా! యెంతవిమర్శధోరణి జయంతా! వింతలంగూర్చె వ్యా

హారంబీయది భూపుష్కాక్కడె కవితాన్దముంజెందునా!

లేరా! లోకమునందు నెందుఁ గవితాలీలాకళాగ్రాహుతా

వారల్ విన్నలి మాత్రనేతెలియుమేల్ నై దగ్ధకూలంకషుల్

త. పదములయందుసూత్రములవాక్యములస్థలత త్వశాస్త్రముఁ

గుదురుగఁగూరుచుండి గురుగోష్ఠిని బుద్ధినిగప్తపెట్టుచుం

బదపడినేర్వఁగాఁ దగును పార్థివుల్లరుదానిఁ గావునఁ

బదిలముగాఁగ నీకవితఁబెల్పుచుత త్వము వారికింపగుఁ.

వ. అనిపలుకుచుఁగృష్ణాతలంబెక్కితద్రవవాహంబుదెసఁగాంచుచు

జయంతుతోడ బాసబాసచూడుమని తర్జనితోనిద్దేశించుచు
మ. కనుపట్టు న్నును తీయచూచిపెను మోకంగట్టఁగాఁ బడ్డ యె
ఱ్ఱనిచెంగావి మడుంగుచెందిరికచాఱుల్పొల్పు చెంగుల్ మరుద్
ఘనపేగంబున నట్టులిట్టులు తటాత్కారంబు గావింపఁ గ్రిం
దనెవంశోయొక్క డత్యగాధమగు నిద్రంజెందుటల్ ముందటన్

శా. సద్యోముండిత శీర్షభాగచిబుకశ్మశ్రుండు కౌపీన మా
త్రోద్యద్వీప్రసిధానుఁ డాస్యతల నిష్ఠూతప్రభాంకూరుఁ డీ
యుద్యాంబున గుఱ్ఱచూచికడఁ బన్నుండెన్ మహాబోధి వృ
క్షోద్యన్తాన సమాధినిష్ఠుడగు మాయాదేవిపుత్రుండనన్.

వ. అని చూపెచ్చి, జయంతా! నేనచటికేగి చూచి చనుదెం
చువాడఁ, నీవు కృష్ణాతీరంబునందలి విహారనౌకన్ నుండుమని
చెప్పిచెన్న నదన జయంతుం డాందోళికారూఢుండై విహార
నౌకకడకరిగె నదియు.

చ. గృహమువలెన్ విశాలమయి కేతనదీధితులెల్ల ప్రక్కలన్
బహుళములై చెలంగఁ బువుబంతులు తావులఁ జల్లఁగ్రేవలన్
దుహినకర ప్రభాపటల దుగ్ధము లెల్లడ వెల్ల నై వఁగా
ముహురుపచీయమానరుచిపూరితమై వెలుగొండెగృష్టలోన్

క. యవరాజ దర్శనోత్సుక
మవునొకి వారాంగనా సమాజము నాట్య
ప్రవహణమందు సభినయ
ప్రవీణతను జూపఁగడఁగెఁ బరమోత్సుకమై.

క. అందొక ప్రాణాంగన 'కవి
శేందిర' యని పేరు గలది యేతెంచుచు రా
ణ్నందను సభిముఖముగఁ బొ

లొందగ వచియించె నిట్లుపోడ్డాతంబున్.

చ. కవికిని జిత్రకారునకు గాయక వర్ణనకున్ సదస్సులం
దవగత శక్తిమై నభినయమ్మును బట్టెడు రోనెలందికిన్
లవమును భేదమన్నది కనంబడదెందును బ్రాశ్చకోటి కు
తృప్తమునుగొల్పియాపయినిదస్మయతన్సృనరించుచుండటన్

చ. కవియన జిత్రకారుడన గాయక వర్ణనకున్ సదస్సులం
దవగత శక్తిమై నభినయమ్మును బట్టెడు రోనెలందినా
భువి సవ సృష్టికర్తయని పోల్చుగ వచ్చును గ్రొత్తిసృష్టి సరి
భవమును జేయుచుంట భగవంతుని శిల్పముకాక వేఱాకో!

ఉ. వేసగికాలమందు వినునీధిని గాఢ్మలు నిష్ప హల్క నా
భాసము బొంది దప్పికకుం బొల్పడు పట్టురనున్ వసంతపున్
మాసము వర్ణనమ్ము మనసమ్ము నొనర్చుచు దస్మయత్వ సరి
ఘాసువిశేషుడై ముచి తానది గ్రీష్మమటంచెలుగునే?

చ. విరహదవాగ్నిచే నొడలు ప్రీతి మనస్సమృతి యేమిలేక దు
ర్భరమయి కోర్కులున్ వితగఁబాఱ జరించి నితాంతనిద్రమై
యురలినవేళ జిత్రపట ముంచిన నయ్యెడ, మేలుకాంచి యా
వరమును జూపదే? యువిద తా వలపింపదె? ప్రేమనింపదే.

శ. ఆలును బిడ్డ లెల్లరును నాపురుషులను నేడ్వఁ దండ్రి ప్రా
ణాలకుం బాసిపోయిన దినంబున నేనియు వృక్షకోటరో
ద్యేల భుజంగముల్ వినఁగఁదేఱఁగ రాళ్లు స్రవింప గానమున్
జాలనచేయ నెవ్వఁడు శుచన్ బడఁగాఁగలఁ డట్లఁడున్ వినా.

సీ. తొలికాలు దివిచి యావలికాలువై చి గి

రుక్కునందిరుగు నారూపుఁజూచి

కనుఁగల్పలను వెల్పడిన సోగ చూపుల

౧ ఆత్మా]

గుదులపైఁ బొదలు సంపదలఁజూచి
కడుఁగూరుచుండి యాకసము వంకకుఁ జూచు
నెడ నిక్కు చనుగవ వెడఁదఁజూచి
తోలిచమస్కారంబు నెలయించు నెడల నం
పుల్ల పద్మముఁ బోలు మోము సూచి
౨. నెనుకకేఁగెడిపట్టుల వీలుసూచి
ముగదునకువచ్చుపట్టుల ముద్దుఁగాంచి
ఘోరుచుండెడిపట్టుల సౌరుచూచి
రాయిమైనను గఱఁగు హోర్దంబుపెఱుగు.

౩. అలయభినయమందున నం
కెలమ్రాఁచిల నడయదల్పు దిటమగుకటకం
బులరాయిడిఁ జెమ్మటసో
నలుకుఁజేయఁగఁదుడువఁగా మనంబుబ్బుదొకో !

౪. అతివయిట్టులుచెప్పచున్నంతలోనఁ
'గాయకంఠెను దొడిమమెండామె' నంచు
కొకతె గజ్జెలు పుల్లన నూపెఁగాలు
సంతమార్దంగికధ్వాన మతిశయించె.

౫. దీక్షించెఁగమ్మిచ్చు తీయుతీవియభంగి
రమణీమణీ మహారాగభంగి
రాణించె గజ్జెలు రవమొసర్చెమరీతిఁ
శరుణీ గళోద్గళ త్రాన రీతి
ఒప్పారెదొలిమిబ్బు లుఱిమినసరణిమా
ద్దంగికాభ్యస్త మృదంగసరణి
ఏసాంబెరాయంచ యెలుఁగొసర్చినభాతిఁ

గాల క్రమో ద్భూత తాళభాతి

గీ. మెఱసెగీతంపుముంజేయి మేలుతాయి

పరివెఱక్కనిఫణితిఁ బ్రబంధఫణితి

వరలెమేలై సజాతిగా వర్ణజాతి

యలరెమించునయంబున నభినయంబు.

ఉ. ఆయెడఁగృష్ణనీగొఱసి యాకసమంఠెడు నొక్కమేడపైఁ
దోయజనేత్ర గోసతి కుతూహలదోహల యోర్తు నాట్యశి
ద్యాయతనంబులై న గణికాంగనలం గను పొంఠెనిల్చె నా
కాయజుఁడెల్లపేరెదలఁగాఁడఁగ నేసినబాణమో యనన్.

గీ. ఆడుచున్నారుగాని రోచేడెలందు

కాంచుచున్నారుగాని ప్రేక్షకులుముందు

కూరుచున్నాడుగాని రాడ్డారకుండు

చిత్తమామేడపై ని నొచ్చెల ! పరుండు.

గీ. ఎఱుఁగఁడావేళయందు నాయెమ్మొకాడు

సరవి నేతెంచి కూర్చున్న సంగడిని

నాట్యమొనరించురోయెలనాఁగపిండు

కాంచమూఁగినయట్టి ప్రేక్షకులదండు.

వ. అట్టియెడ.

శా. రాజద్వారముదద్దడంబున నగారా మ్రోయఁగావారనా
రీజాతంబులు నాట్యమాఁగిరియథారీతిఁ ; శకుంతలీ భూ
మిజాంతంబులనుండిపాఱుగతినేర్పిన్ బ్రేక్షకుల్ వోయిరా
రాజు లేచెజనంబులొత్తగిలఁగా రాయంచచందంబునన్.

ఉ. గాలముమేనఁగ్రుచ్చికొనఁగా బెగ్గొందెడుచేడవోలె భూ
పాలకుమారుడయ్యెడల బ్రద్దలువాఱినడెందమొప్పు నాం

౨ అక్షర]

దోళికనె క్కెనాశమునితో, బయకారులునోలె సేవకుల్
మూలుగు దోంకృతుల్ చనిరిముప్పదియిద్దఱుముందు వెన్కలన్

ఇది

శతావధాని శివరామకవి ప్రణీతంబయిన
ముక్తాలత యను ప్రబంధంబునఁ
బ్రథమాశ్వాసము.

ముక్తాంత.

రెండవ యాశ్వాసము.

సీ. తారసించెనో లేదో తారకా మండలో

స్మృతపాటల సౌధ మండలంబు

ఆచరించెనో లేదో యలవోక సౌగంధ్య

భరితజైలమున సభ్యంజనంబు

ఆరిగించెనో లేదో యాలదుగ్ధముతోడ

నుదిత ధావళ్య శాలోదనంబు

కూర్చుండెనో లేదో కొమరారు శేష కు

ప్పనము పోలిన పూలపాన్పుసందు

గీ. పూరితంబాయె మలయజమారుతంబు

మొగ్గదొడగె ననోద్యాన పుణ్యలతలు

ఒడ్డున ఆసెను కృష్ణ వెళ్ళోదకంబు

నెన్న ముద్దయనంగొల్పె వేగుజుక్క.

శా. పూవిల్తుండు పురారి సంభవ పరాభూతిక బరిత్వక్త బా

ణావిర్భూతిమనీషుడొచ్చు దధిమాధాలోల లోలేటిణా

లీనేశి విషచే గృహాణఖరీలీలక బ్రభాతంబులక

బ్రావీణ్యంబును బొందుచుండె భువన ప్రేమాజిగీషారుషక.

తరు. శ్రుతికి నెక్కువగుచు జూలువంచమంబు

సోకార్చి వజ్రంబు సోగు పోకార్చి

౨ ఆశ్వా]

తతమును ఋషభసంధానహీనమ్ము
దనఁగి కాకువుల్ తాఁకకుండంగఁ
గతలు చక్కనిరీతి గ్రాహ్యంబులై న
గమనరీతులు సొంపుగాఁ గూర్చుచు 'నహి
ప్రతి' యనంగనపుడు నాడిరి చల్ల
వంది మాగధులనిష్పంద గాత్రమున.

వ. అందొకం డిట్లు పాడె

సీ. పొల్పారె నాకాశ కల్పభూమిజశిఖా
తనుభలంబనఁగ నొత్తానపాది
సంపతీలైను మీఁద సప్తగవంబై న
బండినాసక్తి మండలంబు
పలుకఁబొత్తి వియోగభరితాంగనాగండ
మండలంబనఁ జంద్ర మండలంబు
రాశింఁచెఁగుంకు మార్ద్రంబై న కమలిసీ
కందఖండంబనంగాఁ బ్రతీచి

గీ. అలనిశాపతి, నెంతయు సభిసరించి
శ్వసనసురభిళగంధియై సత్వరముగ
సంబరాంతమ్మువహియించి యరుగుచుండె
రజనికామిని స్రాతరారంభవేళ.

వ. కొండొకఁడిటులు పాడె.

శా. ఇందుస్వీడఁగ నాడుఁజందనముమాయించున్ మృణాలంబులన్
నిందించున్ శతపత్రిలక్ష్మిఁదెగఁడున్ నీహారహారంబులన్
జందంజేయును నీదుక్తివిరహ శ్రీయుక్తయా కాంతనా
నెందేనిల్వక మూఁడులోకములఁదా నిట్టట్టు లూఁగాడెఁడున్.

వ. ఇటులు వంది సందోహ సంగీతసంబోధతులై

ఉ. మంగళశౌతవప్రములు మండసముల్ సరిగాధరించి యా
యంగజులబోలెబొల్పినజయంతుఁడునాశముఁడొక్కమత్తమా
తంగమునెక్కిగౌరజల్లదంబులనంగను రాజమాన్యసా
రంగతులై ధనాంగనల రంగములుంగల వీధిచేఁగుచున్.

వ. ఆయెడ

సీ. చేతిచే బల్లొత్తు చీరచే గోగొత్తు
దాచితీ గంధంబు దాగు నెల్లు
చెంగున నెడపోటు చేతఁబెంజడప్రేటు
దాచితీ ప్రియకోక దాగునెల్లు
మూఁత్రగాజులకోత పూఁతఁ గస్తురిగీత
దాచితీ కాటుక దాగు నెల్లు
నంగి నిద్దురసొక్కు పొంగినాలుకసొక్కు
దాచితీ కుంకమ దాగునెల్లు

గీ. అనుచుఁబలికి కన్గొన్లు బాహ్మంబుభారి
విశుచునింతిని బ్రయుడల్ల వేడికొనుచు
మోఁకరిల్లఁగ సంతోసమునునొకంత
దుఃఖమొకకొంత పొందె నాతోయజాక్షి.

వ. ఇటులు తచ్చేష్టఁగాంచుచు బోయి.

చ. అనుదితపక్షయాయులయి యాజ్యలఁజక్క నిసామిధేనులన్
గొనకొనినాల్గరీతులొనఁగూడఁగ సుస్వరమొప్ప మేలుదా
రినిఁబ్రకటించుచున్ మెలఁగు ఋత్విజులిచ్చెనునౌక్తిహోమముల్
గొనియెడునన్నిహోత్రుఁ గనుఁగోదగె వారికి దవ్వుదవ్వులన్.

సీ. కూలంకషోచ్చల స్తోపురప్రాకార

౨ ఆశాస్వ]

సటలకేతన కళాభాసురంబు
 కీవరబాహుసాధిత జాలరంధ్రోత్ప
 తితరుషోన్మేషసం దీపితంబు
 తీరద్వయీసముజ్జేజితావనిజాత
 పర్ణమర్మర రవవ్యాప్తతంబు
 నీలనిర్మలజలాన్విత విస్తృతప్రవా
 హాభ్యస్త శాంతి రసాంచితంబు

౩. ప్రవహానోన్యస్య సంఘాతవలముతంబు
 మారుతాపూర్వమాణ వంశారవంబు
 శంకుహతిసూచ్య సంకేతజలతలంబు
 చక్కగనబట్టె చరువాత సహ్యాజాత.

శా. ఏనుంగుందిగి భూమికాలసుతుడెంతే మెల్లగాఁబోయి కృ
 స్ణానీరంబులపై గృహంబులనొగి గన్నారగాఁజూచుచు
 దానానావనునెక్క నప్పుడువెరక జాఁవఁసరంగెత్తి సం
 ధానించె మరకాండ్ర పిండు కరసంతానమురక దెష్టులక.

ఉ. ఆగెదనంచుఁదెల్పెను జయంతునిశోడ శముండు, భూమిని
 నాగలిచీల్చికొంచు జనునాయమురక జలమొత్తగించి బి
 ట్టేగెను నావదానిగని యించుక నాశముఁడక్కడంబు కై
 కోగఁడకూలునక విశదకూలమువీడి జలంబుమధ్యగాక.

క. చనునావ కానబడమిని
 వెనుదిరిగెనుసంతలోన వెలదియొక ర్తా
 తనికడ్డమయి సమస్కృతి
 పొనరించి 'మీదాసిచూచి పోవఁగఁగోరుక'.

వ. అని తెలిపిన విని యాశముండు కృష్ణాప్రవాహంబుర దేలి

యాను మహానాకయననొప్ప మలయసేనా ప్రాసాదంబు
ప్రవేశించె నంత.

ఉ. తాలిమిఁజెందిమ్రోగు నల తంబుర నక్కడనిల్వఁజెట్టి వై
కోనొనరించియున్నసుడిగోరది యున్నది యున్నటుండ నీ
లాలకజాలముల్ ముసరి యానన మగదములీనుచుండ 'ము
క్తాలతి' వచ్చెదానెదురుగా 'శము' గాంచుతలంపుపెంపునన్

శా. పూర్వాచారపరాయణత్వమున నాపూర్బోఽఙ్గభాసించుచున్
దూర్వాలంకృతమైన చోకమునయందున్నిల్చి శాంతంబొగిన్
సర్వాంగీణముకాఁగఁ బోల్వఁగ నమస్కారంబునుంజేయ నా
శీర్వాదంబొనరించె నాశముడు వాసింబొల్చు నుచ్చారణన్.

శా. ప్రాసాదంబును నెక్కిరంతటఁ దటిప్రాంచస్థటిసంహతి
వ్యాసక్తిప్రసవంబులం దగులుచున్ వారిద్దఱంతంతి, న
భ్యాసప్రౌఢిని లేమయొక్కతె యధాన్యాయ్యంబుగాఁ బీఠవి
న్యాసంబుం బొనరింపఁగా శముడు తానాసీనుఁడాయెన్రహిన్

స. అపు డాస్థిలంబేకాంతంబునెసి యందఱుచన్నపదపడి శముండు

క. నీమాత మలయసేనకు

సేమమె? నీతమ్మునకును సేమమె? నీకున్

సేమమె? విద్యావ్యాసం

గామోదమువడయుచుందువా? యహరహమున్.

క. అస విని ముక్తాలతి, యో

యసఘా! మీనిక్కువంపు టాశీర్వాదిం

బున సమకూరెను సర్వం

బును గీననలెటులుమీవి పొల్లయిపోవున్?

ఉ. మాడలువెచ్చపెట్టినను మాయురే! మీదిగుదర్శనంబుచే

౨ ఆశ్వా]

కూడదు పున్నెముల్తోలుతఁగూడఁగఁ బెట్టఁగఁబోలునాకు లే
పాడినె మిమ్ముఁజూతునని యరటిని వీరలతోడ నిన్ననే
'యాడఁగఁబోవుతీర్థ మెదురై నది' నేడిటమాకుఁ జూడుఁడా!

చ. చదివితిమిందు నేకగురుసన్నిధిఁ జిన్నతనానఁ గొన్నినా
స్లిదియునుఁగాక మీరలపుడప్పుడు చింతనచెప్పినార లే
యదయతనేటఁగాక మఱియప్పటఁగల్గెనే? వారకామిని
సదస మిదిం తకుఁ మదిపసకమిము నాఱడిపెట్టనేటికన్

సీ. కొలమున లేకున్న గొప్పదనంబుపెం
చియుఁ జెప్పఁబోవ నా చేతఁగాదు
ఉన్నగొనంబులే యొకసాంయైనను
వచియింపనాకొడఁ బాటుకాదు
అనవరసంబులై సట్టిప్రసంగంబు
కొలుపంగ నాకియ్యకొలులేదు
అందఱతో పాటు నాచరింపఁగ నంత
రంగంబు నాయది రాయికాదు

గీ. మీ యెఱవో ద్రేకమునఁ జేసి యేదోగీతి
తెలిపి చేకూర్చి యున్నది, నీనికీటులు
ఇటులు చెప్పిన నతిశయం జెఱుక పడును
ఎటులొ చెప్పంగ వలెగదా వృత్తిములను.

ఉ. ఈ కొలపుం బ్రసంగముల నెత్తిన డెందము చంద మెల్లఁ జీ
కాకియి పోవునిందు జనిఁగాంచి యొకించుక తెల్వి తేటలన్
జేకొను టొక్క తప్పిటులు జెప్పుట యింకొక తప్పు కాన నీ
కాకులముందొఱంగు విధిక్త తపియించెద నెల్ల వేళలన్.

క. అని చింతాకులమై యా

తని పాదము లంటఁబోయి ' తాకినచో నం

టును బొందు మీశరీరం

బను కొనియెద ' నంచు నెచుక కల్లనఁ జనినన్.

వ. అన విసి శముండు కరుణాభరితుండై ముక్తాలతఁగాంచి

ఉ. తాఁకుట తాకికుండుటయు దాపుగ నుండుటదౌలనుండుటల్

తేకువలేనివారుగఁజుతించెద రూరక యంతెకాని ము

క్కాఁగలుతీరు జ్ఞానులటుకాదని బోధయొనర్తు)వారికిఁ

మోఁతరిలంగఁజెల్లును నమోనమయంచు నితంబిసీమనీ!

చ. కొలమునఁజేసిదోసయొనఁగూడునె?బుద్ధుఁడుక్షత్రియుండు; వ్యా

సులు నొకపల్లెదానికిని సూనుడు; నీతులరీతిచే మహ

ర్షులకును వంద్యుడై నవిదురుండల నాలవజాతివాడు ; వీ

రలకునునెక్కు డయ్యెదరె? బ్రాహ్మణులెందఱు కూడిరేరియున్.

మ. కులభేదంబులులేవటంచు దెసలన్ ఘోషించెగోతాన కో

టులులోకంబులు నాఱుబిడ్డతలిదండ్రుల్ జ్ఞానులౌనట్లు ల

చ్చలమౌబోధయొనర్చె నెల్లెడవహింసాధర్మముగఁజాటె మే

పులకింపంగనుబుద్ధులంగఁజెప్పె నాబుద్ధుండుసామాన్యుడే ?

ఉ. కుండలఁగ్రుమ్మరించినె గోమలమౌపదగుభసంబుతో

మెండుగనెల్ల చోటలను మేఘుఁడునీరముచల్లినట్లు వ్యా

సుండుశ్రుతిగ్రహుండు పరిశుద్ధుఁడు తత్త్వరసాయనంబు బ్ర

హ్మండముముక్తిచెందు నటులాతఁడుకొండికయే! కొలంబుచేన్

ఉ. అగ్ని బలెన్ విశుద్ధుడయి యాదటవింద్రియజాలవాసనా

మగ్నుఁడుకాక భూమిజనమాజ విరాజితకాననంబునన్

నగ్న తఁజెందితత్త్వముననారిత మారసి ధర్మదేవతా

లగ్నుఁడుకాడె? జ్ఞానమునలన్, విదురుం డతఁ డల్పుడయ్యెనే?

౨ ఆశ్వా]

వ. అటులుకావున,

ఉ. తాతుటతాచకుండుటయు దాపుగనుండుటదౌలనుండుటల్
తేకువలేనివారు గజుతించెద రూరక యంతెకాని ము
క్కాచలుతీరుజ్ఞానులటుకాదని బోధయొసర్తు)వారికిఁ
మోఁతరిలంగఁజెల్లును నమోనమయంచు నితంబినీమణి!

వ. అని యిటులు దీర్ఘోపన్యాసంబు చేసిన విని యాముక్తాలత.

సీ. జీరాడుక్రొంబట్టు జిలుగుబయ్యంటలోఁ
బాలిండ్లు రారావు పట్టుచుండ
అవలగ్నమందు నింపారు నొడ్డొణంబు
కూయని పింపిల్లి కూయుచుండ
ముంగాలిమునివ్రేల్లి మొకరిమట్టెలమ్రోత
మధురినికావొణంబు మనుచుచుండ
కోశేరునందంబు కొంచెంబుగాఁజేయు
సాపట తీరి చూపట్టుచుండ

గీ. గండపాపిలనందంబు పండుచుండ
అవటుదేశంబుపై జడయాడుచుండ
బ్రాహ్మణోత్తమమృదుపాద పల్లవముల
సంటికొంచు నమస్కార మాచరించె.

వ. ఇటులు నమస్కరించి కూరుచుండి

సీ. ఎన్నాళ్లనోయుండి యెదుటనమస్కార
పరిపాటి నాచరింపంగఁ దలఁతు
ఎన్నాళ్లనోయుండి యేకాంతగోష్ఠిలోఁ
బాడిగా ముచ్చట లాడఁదలఁతు
ఎన్నాళ్లనోయుండి యీజీవిభావిజీ

వితచరిత్రము కొంత వినుపదలఁతు
ఎన్నాన్లనోయుండి యేకరియున్న కం
దోయినిమిముఁజూడఁజేయదలఁతుఁ

గీ. గోర్కులన్నియు నేడొడఁగూడఁగాన
దీనిపైఁగొంత మీకుఁగన్నానెఁగాన
దేవుడిరీతి మిమ్ములఁదెచ్చెఁగాన
నేను సుప్రాతమెసదీ నింద్యజీవి.

చ. ఒకతెకు నిష్ఠఁడైన సఖుఁడు గృల్లిపై వలపూనఁబోవఁడ
స్లోకనికి నిష్ఠయైనసఖి యుంపద యాతవిమోదఁబ్రేమ, యెఱు
కోకభలకున్ సమానముగ నూర్జితమకావలపున్నచోఁ బ్రశ
స్తికిందిహేతువాను సుఖసీమకుఁ బెట్టనికోట యయ్యెడిన్

శా. నేనీలోకమునందు నొక్కనికీనై నిర్మాణమైతిన్ ద్విజే

* శానా!నిక్క మిదెంచుమీ!యతనియూహ్యస్వర్గముల్ తక్కనొం
డైనన్ గిట్టవునాకు నీవిషమవిన్యాసంబునందున్న నే
నానందంబెటులూనుదాన ! నలవాడనందముండెదమిన్.

వ. అని చెప్పఁగా విని శముండు చిఱునవ్వువెట్టిన నెమ్మొగంబు
త్రిప్పికొని గవాక్షంబులోనుండి తొంగిచూచి సూర్యభగ
వానుం డిదె వెలుంగొందువాడని తెలిపె నాయెడ.

చ. అరుణములైన పద్మముల కట్టులుచూచి ద్విరేఫమాలికల్
గురువుగనున్నతేనియలఁ గుత్తుకబంటిగఁద్రావి మత్తుచేఁ
దరుణి కటాక్షపాతములు తామనుకొంచటఁ గ్రుమ్మరిల్లఁగాఁ
గరకర ప్రొద్దొగిఁబొడిచెఁ గమ్మనిగానుపు వీచె దిక్కులన్.

వ. ఆయెడ నాముక్తాలతయు మంధరంబుగాలేతి శముని నెమ్మొ

* శా! ను! అను నక్కరములు, ఊహ్యస్వర్గములు, అని గూఢాశ్ఛము.

౨ ఆశ్వాస]

గంబుఁ గాంచి సూర్యభగవానునకుఁ గేలుమోక్షుసంధించి
మఱలికూరుచుండి మెల్లఁగా నిలులనియె.

శా. నాకున్నంతటిప్రేమ మాతనికినికా దానుండునో! యుండదో!
లే యొక్కొంతయు లేనెలేదో! తెలియక, లీనంబులై యుండు నీ
యాకారంబు లెఱుంగఁగా నశమె? శేషాధీశు పెకగాఘలక
దాకట్టుంచెద మీకు నయ్యెడల నాతన్ జ్ఞత్యముకదెల్పఁగక.

సీ. కొలముసామూలు నవ్వుకొందురుగాక యీ
కూళ, 'కులాసనుకూల' యంచు
కన్నతల్లికడంగి కన్నార్పఁగాక యీ
'రాలుగాయ, పరాస్తశీలయంచు,
పొలుగువారలు నాడిపోసికొందురుగాక
యీ ఊఁగ సౌఖ్యమ్ములెఱుంగవంచు
తోడిసానులు దూఱ దొరకొండుఁగాక యీ
'చెనఁటి పూవిల్తుపూజింపదం' చు

సీ. కొంటె గోవాండు కూడి రేఁగుదురుగాక
యిష్టసఖుఁ డిది కొలమున కీడుకాద
టంచు రోయునుగాక యీయంతరంగ
మతనియందె విలీనమై యలరుఁగాక.

చ. ఇక మలయానిలుండు ప్రవహించునుగాక దిగంతరంబులం
దికఁ బరిపూర్ణచంద్రుఁ డుదయించునుగావుత మంబరంబునం
దికఁ గుసుమాయుధుండు రచియించునుగాక నురాగముల్లమం
దిక రచియింతుగాక సుకవీశ్వరులున్ రసవత్ ప్రబంధముల్.

క. ఇటు వాకొని ముక్తాలత
ఘటితాంజలియగుచు నిలువఁగాఁబడ శముఁ డ

ప్పటి కేమియుదోపక శ్రో
క్కట పడుచును మూక భావ కలితుండాయెన్.

క. ఆసమయమ్మున యందున

భాసురమయి శబ్దశాంతి పరగియెయున్న
డాసెను హృదయమ్ములలో
గానట బీసటగఁ బ్రళయకాలారవమున్.

వ. ఇటులు కల్లోలంబై న మానసంబున నాశముండు

సీ. అనురాగసంపత్తి నాదరింపగవచ్చు

దప్పించుకొనరాదు దానివ్యాధి
మోహమున్న లతాంగి మోముచూడగవచ్చు
దాటిపోఁగారాదు దానిచూపు

హృదయరహస్యంబు నెఱిగింపగవచ్చు
దారసింపగరాదు దానిపీడి

అతిదీనవాక్యంబు నాలకింపగవచ్చు
మానుసింపగరాదు దానిమొదలు

గీ. చెలియనెమ్మేని సముఖంబు జేరవచ్చు

గానితప్పించుకొనరాదు దానితాఁకు

పలుకవచ్చు ససత్యసంభాషణంబు

కానితొలగింపగారాదు దానిచేటు.

వ. అని తలంచుచుఁ బ్రత్యుత్తరం బెటులు చెప్పను దోపక

కొంతవడికి డగ్గు త్రికవడిన యెలుంగుసేసి

ఉ. నీయభిసంధియున్ ధృతియు నిక్కువమైచెలియింపకున్నచో

న్యాయముగాఁగనుం డెఱుఁజమాతుదిదాఁకనునిల్చియుండిమేల్
చేయనిపించుకోఁగఁ బ్రతిచేష్టితమందున దుష్కరమ్ము ప

౨ ఆశ్వా]

ద్వాయతః చనా! జయమునందుము నీయభిసంధియందునన్
వ. అది యటుండె

శా. రాజోపున్ యువరాడ్వివాహసుముహూర్తంబోసతీయెచ్చటన్
వేణోకల్ మలుసంజలం చనకయే, విద్యప్రభారంగముల్
కాజోవంగఁ బ్రయత్నముల్ సలుప సంకల్పించియున్నాఁడనీ
పైఁబొయింపఁగఁబోయివత్తు హితభావప్రోత! ముక్తాలతా!

వ. అననిని యా ముక్తాలత

ఉ. కంటకితాంగియయ్య నవికాసితిఁగానఁగనీక కాఁక చే
నొంటరిమింటరింబులగు నూర్పులు పుచ్చక భాషణంబులన్
గొంతుదచంబు చూపకయె గ్రోతను వానిమొగంబునందముల్
కలటనె, తుమ్మెదల్ విరియుకంజము లందిలి తేనియల్ వలెన్

వ. పదపడి

ఉ. నాతుక గాజుపల్లెరమునన్ గనులన్ మిఱుమిట్లు గొల్పురు
జ్ఞాతము చేత మెఱుజలజాతము చేయఁగ న్నమాంబు న
గాతముననీ వాని కరికంజములందిడి తాల్పుమీ! యొగిన్
‘బ్రీతికి దూతియాయదినుమీ!’ యనిమెల్లఁగనాచిపల్కినన్

ఉ. మట్టెలప్రొత్తతోఁగలిపి మంగుఁగానముతేంటుపాడఁగా
నట్టులొసంగిపల్కు నెలయాలిని నారసి ‘కొఱుమీనుతా
కట్టి’ దియెలపెట్టికొని కావఁగజాలనునేను దీనిఁ జే
పట్టఁగజాలనయ్యెదను బాలకురంగవిఱోలలోచనా!

వ. అని పల్కి యాశముండు మఱయు

శా. రాజాంతఃపురకామినీగళములన్ రమ్యప్రకాశంబుతో
రాశిల్లందగుఁగాకయెల్లపుడు నీ రత్నాలపెందండ యీ
నేజోహనుచి కంఠసీమ భరితాతిశ్రద్ధమై వైచుచో

గాఢ్ వాటిస్వకీయకాంతికేజైమం గాదొక్కొముక్తాంత !

వ. అని పల్కిన నాముక్తాంత నెమ్మొము క్రొవ్వొప్పునేసిన
జూచి శముండు తన యెదయందు.

గీ. పూవుతాకునంగందును సొబగుననము

మాటవినుకలిగరగెడి మానసంబు

గలదియీసుకుమారి నాపలుకుజేసి

నదనపద్మంబునిటులు క్రొవ్వొప్పునేసె.

సీ. నూచిగుర్న గుమోవి కదలంబల్కి-

యెలగోయిలలను గూయించుగాదె

కమ్మగాప్పులచేత గదలుముంగుదలచే

మించుతుమ్మెదల నాడించుగాదె

కెలసంపుమధువాను క్రేంగంటిచూవాన్ని

వలరాజుచేవిల్లు పలుపుగాదె

అలవిశారదమైన చూన్యంబున కెత్తి

యిందుచేజ్యోత్స్న కాయించుగాదె

గీ. కూయవిప్పుడుకొంతేని గోకిలములు

ఆడవిప్పుడు కొంతేని యళికులములు

పలుపడిప్పుడు విలుకొంత పంచశరుడు

కాయడిప్పుడు వెన్నెలల్ కంజనైరి.

క. అందముకల వస్తువులవి

వందులునేనియును జూచువారికి నేదో

యంతం పొకతీరగు నా

నందంబుదయింప బోలునాకుంబలెనే.

వ. అని తలపోయుచుండ నంత.

౨ ఆశ్వా]

క. పండిన తములపుటాకన

నింజారిస మేనిచాయ నిగుకొందంగా

గొండ్లొక్కడై తోడురా, వ

చ్చెగొంగదివోలె మలయసేన కడంకల్

క. వచ్చుచునె శమునిచేతుల

వచ్చుపెరుగు కాంతిలోడ విలసిల్లెను నా

యచ్చపు గాజుంబల్లెర

మెచ్చగు రత్నాలదండ నీక్షించె నెనల్.

వ. ఇటులు వీక్షించి కనుమాలమ్మగు నెమ్మనంబున

క. ఇది చూ ముత్తవ ముత్తవ

మదిరావతి వేగిరాజు నులయధ్వజుచే

ముదమొప్పు నొక్క ప్రేయసి

గద సత్కృత యాయె యొగ్గి గన్నైకమునల్.

చ. తగులముకొంది సేరియెడ దత్తప్రసాదున ముందునెక్క లల్

దగులక యన్నదమ్ములను దల్లిన దోడు గణింపబోక యీ

నగ శముచేత బెట్టినది నాసుత మామొలమందు నెవ్వరే

బగతురనుండియేని గొనువారలు గాకిటులిచ్చువారలే?

ఆ. రాలుగాయ దీని వాలకంబునుజూచి

వేయిసార్లులై సోకోముదాన

గన్నకమపుగాన గన్యమ్ము కనలేక

చూచుదాన క్షయి జూచ్చుదాన.

స. అని యిటులు లోలోన గలకటంబడి చాతుర్యంబునడిసి

సగుమొగంబువెట్టి శముచకు దండంబిడి

క. ఓయయ్య! నీదు చేతులు

మాయా! పంకేజదళసమంబులు మోవక
మాయానో! కాయలుకాచునో?
యీయది యున్నదియ మీకు నెందులకుశ్రమల్.

క. అనుచిటల శముని ముంగల
కును జని యతఁడీయ సందికొని చాతుర్యం
బుఁ ముఖలక సంపాదిం
చిఁ మాదిరి సంతసంబు చేకూర్చికొనెన్.

వ. తదసంతరంబున ముక్తాలతంగాంచి యామలయనేన

నీ. కూరుచున్నారు నీకోసమై చెలులెల్లఁ
జల్లిండ్లకై పసిడికంచములముందు
వేచుచున్నాఁడు నీవేసంబు సవరింప
దగ్గయతిండు సౌధంబునందు
చూచుచున్నాఁడు నీశుభదర్శనంబుకై
యగసాలెవాఁడు తేపాడినుండి
కాచుకొన్నారు నీకై కొందఱుత్తముల్
గలపరించుచు నెత్తపలక పఱిచి

గీ. ఎంతమధురిమ యెంతటి ఋజుమ యెంత
యెంతనాధిమ యింకను నెంత యెంత
పండితిమ కలవారలో వారు, మూతి
మూకటించితి నోరంతప్రాద్దునుండి.

వ. అని పలుకుచు శమునిదిక్కు మొగంబై

ఉ. నేటనె మీసమక్షమున నేస్తము పల్పుట మాత్రకాద యే
పూటను మీజపంబు నెఱపుంజుడి భక్తిగ నాకొమారి యే
లోటనుజూడ మీపట మెదుర్పడు పూజలగొంచు నేటికిన్

౨ ఆశ్వా]

మాటుమడుగునీయనిశమా! కుసుమాయుధునాసకాన్పుమా!

వ. అని మఱియు నేమోపలుకంబోయిన

౩. కినుగొని యాముక్తాలతి

చనుడెంచుచు నుంటిగాదె సత్వరముగ నో

జననీ! యెటుపలుకంగ వల

యునొ తెలియద యేండ్లు వచ్చియున్నను నీకున్.

వ. అని పలుకుచు గటకటంబడి మలయసేనతో జనుడెంచిన
దాసి బిలిచి

ఉ. ఇంపెసలార మాలకరి యెంతయు గ్రుచ్చిన పూలదండ వే
యింపుము సుందరంబుగను నేనిక ప్పడవు చోలుచందు, బా
యింపుము గంగసింధురము నేనిక నూమునయందు వేగి రా
నింపుము మేడమట్టముగ నీవిని మావతివానిచే నొగ్గ.

౪. అని చెప్పవంచిన సంతె గృష్ణాన్నానంబు నిర్వర్తించి యలగ
కృతమై.

౫. కటకటికటి గొచ్చి పటికనార్చినభంగి

గాంతిపుజంబు సల్గడలఁబా

రాకాపరాక్షాంతరవిశేషాంకులరీతి

బంగారుగంటలీర్వంక మెయ

కాలకాకోదగోదేవల స్ఫటయసంగ

నెత్తిపట్టినతొండ మింపునింప

అంజనాద్రికిఁబై ని సరుణబింబముగోలె

జనువాచోచోలు చోకళింప

గీ. సూలముక్తాలతోరు వక్షోజములకు

మచ్చరంబునుజూపు కుంభస్థలంబు

అభ్రవీధికయందు దీపారుచుండ

వచ్చె నొయ్యారముగ మత్తవారణంబు.

ఉ. వచ్చినదానిఁగాంచి యలవారసతీమణి దాసియోర్తు పె
న్నిచ్చెన మావటీనికిని నేర్పలరారగ మేడనుండి యం
దిచ్చిన భద్రబాహుఁడయితీయుచు నాచతురంతిడోలికన్
గ్రుచ్చియుఁబట్టె నాశమునకుంజను మార్గమనర్థంబుగాన్.

వ. సమనంతరంబున నాశముండు వారి సమస్కారంబు లందికొని
యీశ్వరానుగ్రహంబున మంగంబుకాపుతమనీయాశీర్వదించి
మేడపై నుండినిశ్చలంబుగానడచియెనికగున్నపై నధిష్ఠించెనంత

సీ. పాదవిన్యాస సౌభాగ్యంబు వీక్షించి

యబలాజసం బట్టు లభ్యసింప

సౌవర్ణ ఘంటికా స్వాసంబులాలించి

నెలఁతి లాగతి పల్కునేర్చికొనఁగ

కర్ణ కాశశిల్య గరిమంబుకాంచి స్త్రీ)

లారీతిఁ గౌశల్య మలవరింప

శాంతిమైన మొగంబు సంపత్తిచూచి న

త్సంఘంబు లెల్ల శిష్యత్వమొంద

శీ. నడల సౌబగులు గంటల నాదములును

గర్ణ కాశశిలంబు మొగంబుడంబు

చూపుచునునేగె గజము ఘంటాపథంబుఁ

గడచి ముక్తాళతాకట క్షములుదాటి.

ఇది

శతావధాని శివరామకవి ప్రణీతంబు.

ముక్తాళత యను ప్రబంధంబు.

రెండవ యాశ్వాసము.

ముక్తాంత.

మూడవయాశాస్వము.

- సీ. ప్రతిరాజభవసంబుపై నాకసంబంటి
యెట్లు జెండాల గుంపెగురుచుండె
ద్వారదేశములందుఁ బార్శ్వరంభాభిరా
మంబులౌ జలకలశంబులుండె
బంగారు సగలచే రంగారురాట్కన్య
కలు జరీ గాఁగరాల్ గట్టినారు
క్రొమ్మావి మేలియాకుల తోరణంబుల
గుట్టుపుంటేటలఁ గ్రుచ్చినారు
- గీ. ఆపణంబుల విపుల ఘంటాపథముల
సగరులందుఁ జేయుచున్నారు పెక్కు
కర్మకరులెల్ల నూత్నసంస్కారములను
ధరణి కోట పురీ వరాంతరమునందు.
- సీ. దిగుచునున్నారు చెందిరికపాగాలతో
నేలికల్ మేలిమోసాలముందు
చేయుచున్నారు మిశ్రిత వేదఘోషముల్
బ్రాహ్మణుల్ కొబ్బరిపాకలందు
వార్చుచున్నా రెల్లవంటగుండిగెలఁ బెం
ద్రాళ్లతో రాజసత్రంబులందు

- కూడుచున్నారు మిక్కుటముగా విటులు వా
రాంగనా క్రీడా గృహంబులందు
- గీ. పాటలాధర లోయలపాటలబాడి
యాసుచున్నారు నారికేళ్ళాసవంబు
అరణి దొప్పలయందు నిండానించి
వల్లభులతోడ నుద్యాస వనములందు.
- గీ. ఇన్నిచోటులయందున నిన్నివిధుల
టంచునేలన్నిచోటుల నన్నివిధుల
గ్రామచున్నది చాల శృంగారరసమా
పెంచి శృంగారయోని సృష్టించినటులు.
- వ. ఇటులు ప్రతివృక్తియుఁ బరిత్యక్తుఁ ఖంబును, ఆసక్తుఁ ఖంబు
నునై యుండ, మలయనేనయుఁ గృష్ణానది యావలినుండి
యావలికిఁ దోరణంబులుమొదలయిన నూతనాలంకారంబులఁ
జేయించెఁ గ్రీడానౌకల నిలిపించె మజ్జియు
- శా. ఎత్తించె శిఖరంబులక గట్టున నీటార్చి జెండాలోగి
మెత్తించె మృగనాభి పంకములచే మేడల్ సమగ్రంబుగా
హత్తించె మణిమాలికల్ పరుసగానాయాయి కుడ్యంబులక
ముక్తోనుండి గడించువస్తువులకుఁ ముచ్చట్లు చేకూరిచె.
- వ. ఇటులు తన యింటనే పెండిలియగు చందంబున సంతయుఁ
గై నేసి విలాసంబుగా నొక్క మృదుశిలాతలంబునఁ గూరు
చుండి గొంక బందుగుఁ బిలిచి ముక్తాలత యేమి చేయుచున్న
దో చూచిరమ్మని యానతివెట్ట నదియో కొంతవడికిఁ దిరిగి
వచ్చి.
- క. పాలుపగు సుప్పరిగెను దా

3 ఆహ్వాన]

విలసిల్లి తదేక దీక్ష వీక్షించుచు న
గ్నిలితో శ్రీనాథుని గా
థలఁ ద్రవ్వచు నున్న దేకతంబగు నునికిఁ.

స. అని విని యా మలయసేన విస్మయంబొంది, ఔరా! శ్రీ
నాథుని గాథలద్రవ్వట కిది విరక్తి చెందెనా యేమి? యని
స్థూలంబుగాఁ బలికిన నగి.

క. కాదమ్మా, నీకెంతయుఁ
జేదస్తము పోవలేదు శ్రీనాథుడనఁ
గాదే! కవీశుఁ డతఁడను
వాదించె గాథ లతను బలగాథలుగాఁ.

వ. అనిన విని యాలోచనా యుక్తంబుగ ముగంబు సేసికొని
యా మలయసేన, మఱల 'దాని యిష్టసఖులెవ్వరు నచట
చేరా'? యని ప్రశ్నించిన విని.

ఉ. నిన్నట నొక్కమాదిరిగ నేటను నింకొక వేళు కీరుగా
నున్నవి నీని చందములఁగో సుమధన్యుని దెంతకాకయో!
కన్నెతనంబు నింతవడిగాఁ దెమలించె నటంచు నవ్వచుఁ
గన్నులు గీటికొంచుఁ జెలికత్తెలు పోయిరి వారియిండ్లకుఁ.

వ. అని చెప్పగా విని సంతోషించి దాని నెమ్మదికి కొవి కలుగ
కుండునటులు, 'కరాళనిటకుఁబంపుమని' సెప్పియావలికిబంపినై చి

ఉ. తావి యెటఁ గుబుక్కునఁగ దానికే దోరణకట్టఁతుఁ ఘోరల్
పూవిలుకాని నారి యని పోలుపఁబట్టయి చెంగలించు క్రొం
బూవులదండయొండుకయిఁబూనుచుఁగూఁతునుజూచునిచ్చమై
జేవదల్పిఁగానులయసేన చనెఁ వడి మేడమిఁదికిఁ.

వ. ఇటులుచని యామలయసేన యంగనంబుననుండి లోపలనుండి

- వీరతెంచు చుండిన యొక్క యెలుంగు నిటులు వినియె
- గీ. సుఖముతోమీకుఁ బనియున్నఁ జూచికోండు
పెక్కువిధములఁ బ్రయతించి యొక్కప్రియుని
నెచట నెది లేనిదో సుఖయింప రాదో
అట్టియనురాగములను మీగొందనేల ?
- వ. ఇటులు వినుచు లోనికం జని యొక్క వేదికమీఁద నానికొను
టకుఁ దాసిస రాతికి నాపూమాలవై వ నది జాఱుటయు
మలయసేన సై కం ద్రోయటయు మఱలనది జాఱుటయుఁ గా
నుండఁ గొంతవడికి ముక్తాలత కాంచి
- క. రాతికిఁ బూవులు ముడిచెద
వేతత్కార్యంబు చూడ నీహీకాదే
చాతుర్యము కై వలసిన
మాతా ! యొక మేకుపాతి మఱి నిల్పుమొగ్గ.
- వ. అనిన విని యమృలయసేన
- క. ఈకాలపు సంగతులవి
నీకుండెలియవ కౌమారి ! నిర్మలకుసుమా
నీకంబులనుక రాతికె
చేకూర్చుటంట వినయ శీలము లొప్పక.
- వ. అని మఱియు, నయ్యది నాచేతఁగాదు నీవెయటు లొనర్చ
మనినఁ జెలిసి నగి యాముక్తాలత ' అగును; రాతికెకూర్చు'
రనిన మాఱుమాటాడ కుండుసంత
- ఉ. కాయము పండి ప్రత్తివలెఁ గాంతులచేఁడెలుపరియుండినక
రాయియనక జెలంగెడు కరాళ యరాళవిలాసలీల వా
త్స్వయన కోహళదులగు నయ్యల భావము క్రొత్తరీతిగా

మాయలమారి వేశ్యలకు మాటిచి చెప్పచు వచ్చెనచ్చుగన్.

వ. ఇటులు వచ్చిన కరాళం గాంచి మలయసిన యాదరించి
యొక్క పింఠంబు వెట్టి కూర్చుండఁజేసి మిగులువారిల సము
చితంబుగా గారవించి కరాళ దిక్కు మొగంబై

ఉ. కాయజుఁ గన్నవాని మెడ కొస్తుభమైనను దెచ్చి యిత్తు న
ధ్యేయములై న సంగతుల నెన్నియొ చెప్పగఁ జాలు నీవు వా
త్స్యాయనకోహవాదులకు, నంత చమత్కృతి కల్లు నిన్ననున్
మాయురే! నన్నభోలునొక మానిసిస్తోత్రముచేయఁజాలునే.

వ. అని కొండాడి ముక్తాలతకుఁ గరాళ బుద్ధి నై శత్రుంబు కొంత
యెఱుకఁజెంచి తానేదో యొకపని కల్పించుకొన క్రిందికిం
జనియె నంత నాకిరాళ ముక్తాలతం గాంచి కొండొక యుపొ
ద్ధాతంబు సప్పికొని యిట్లనియె

ఉ. అందము చందమున్ వలపు యౌవనదర్పము వీడి నేత్రవి
స్ఫుండవ వోలెలాసయ్యి వారలెలాసిని కామిలోకమున్
జందిన మాకుంవక్కలనె సత్కరణం బొసరించి పాడి యా
నందము వెట్టి నొక్కముల నాచికొనన్ వలెఁ దెల్పిదేటలన్.

వ. అని రుటు లుపస్యసింపఁబోవుచుండ

సీ. పుష్పాడి మైపుసి పూసీట జలకింబు
సలుపఁగ సరియైన సమయమాయె
చాకిరి తెచ్చిన జలతారుగాఁగరా
తడిపి యారఁగ వైచి దాసి వేచె
వేంకటేశ్వరపాద విన్యాసమొసరింప
వైష్ణమోత్తముఁ డదే వచ్చు వాఁడు
ప్రతిమలఁ బూజంపఁ బరిశ్రద్ధుడై స్మర

- శేఖరుం డిప్పుడె విచ్చేయఁ గలఁడు
- గీ. అమలకృష్ణాప్రవాహంబు నుండి
దిగుచున్నది మరునుండి తియ్యనీరు
చెలుపులోనికి, దాని వీక్షింప నిన్నుఁ
గోరుచున్నాఁడు భటుఁడు విచ్చేసి యుండు.
- న. అని తెలిసిని విని కొంతనడి యూరకుండి మొగంబు విచ్చి
గన కెందమ్మి ననుకరింపఁ గరానిం గాంచి యమ్మరాగమన
కడునెమ్మదిగా నిట్లనియె
- శా. నేనే మీశుభదర్శనంబు మదిలో నిక్కంబుగాఁ గోరుచున్
రానుండంగను మీఁగె వచ్చితి రపారంబై న యానందమున్
బూసం దానలమయ్య నాకు నిదియే పుణ్యాహమిన్నాళ్లకున్
గానన్ వస్తుచె? మిమ్ముఁబోంట్లెటులువక్కాణించఁగానిండ్లకున్.
- క. అపచారము సహియింపుము
కృపతో, నాచేయవలయు కృత్యంబులు కూ
రుపు చెందియున్నవి పాస
ర్చుపొంటె నెడలంగ నలయుఁ జూనె కరాళా!
- వ. అని పలికి తా నాసనంబునుండి దిగ్గన లేచినఁ గని సంభ్రమం
బుతో లేచి యందఱు నాకరానితోఁ జనిరంత నాముక్తూలత
యద్యానంబులోనికి మంధిరంబగు గమనంబునఁ బోవ దాసీ
జనంబులును జట్టుకొని పోయి రచట
- గీ. అమలకృష్ణాప్రవాహంబు నందునుండి
చెలుపులోనికి నీరు రాఁజేయుచట్టి
మరల కొక్కఁడు చూపింప మదులఁ దనిసి
ల్లెవారును నాశ్చర్య మెగసికొనఁగ.

ఆశాస్తి]

వ. ఇటులు చూచుచున్నంత

ఉ. మేళములన్ని యెంతయు సమేళములై పోలుపాలి యున్ననుక
గోలగఁ గూయు కూలలనుఁ గొక్కిరిబిక్కిరియై వినంబడక
డాలగు తప్పటల్ గలసి డాంకృతు లీచంగఁ, జూచు పొంటము
క్తాలత మేడ్డు కరిగె నాసికలందఱు నెంట నెంటగఁ.

క. ఒక గుంపు వచ్చుచుండె

గొకిబికిగా, రమ్మ తోలుకుప్పెను నిడుచుక
తెక్తెర నెండ నై చినఁ
దికమకగా నెగురు కరణిఁ బెగక యెగురుచుక.

వ. ఆగుంపున మందు.

ఉ. మెత్తదనంబు లేదొకట మేగల యంగములందునక, ఘృణా
య్యముకాదు చిత్త, మగురా! యనిపించెనువాఁడొకండుపనె
గట్టినిఁ జేతఁబూనిలయకాలునిఁ బోలగవచ్చుచుండె 'నా
పన్న నొసర్చు నీతడ' సకలధులు పై నులుగుఁబ మొందగఁ.

వ. ఆగుంపు మధ్యమ్మునందు.

సీ. కృష్ణలంకల పెరింగిన వండుమ్మలోఁ
జెలువారు క్రొత్తి పచ్చియల సేసి
ముప్పొద్దులను మూఁడుపొట్టులఁ బ్రత్తిగిం
జల మెత్తతవును చిట్టులను బెట్టి
నలుపుకాంతుల మీఱు నల్లపాపాణంబు
వలె నున్న నలుతఁ బూవులను జుట్టి
నున్నచనంబుగా నూనియ రాచి క్రొ
మొలుగు దేహిగ గవ్వమొలుగు నెట్టి

గీ. మొగమునందునఁ బనుపార్చి బొట్టు దీర్చి

వదులుగా జన్మనారక్రొంబలుపుఁ గూర్చి
దున్న నొకదాని నేనుంగుగున్నఁ బోని
దానిఁ గొని నచ్చుచుండె భూజానిభటుఁడు.

వ. ఇటులా జనప్రవాహం బొక్కష్టాప్రవాహంబు పొచ్చి నిలిచి
యండ నొకఁడు.

గీ. కానరంబును గంధదన్నంబులై న
జలములను నిల్చి యొక లోహశంకువునకుఁ
గట్టెఁబలుపును జూర్చి శృంఖల యమర్చెఁ
జెలఁగె నది యప్పు డొకనీటియేరుఁగనఁగ.

గీ. దాని పింగు నొకఁడు పెత్తనము చేయు
చుండె ముగలఁ గత్తి చేనూని యొకఁడు
మలయుచున్నాఁ డదెంతి యమామికంబొ
కొంచె మెఱుంగు నీరమ్ముఁ గ్రోలుచుండె.

వ. ఇట్టి యూనివర్తవృత్తంబు కనులారఁ గాంచుచు ముక్తాలత
'యిదియేమి'? యని యడిగిన నొక్క దాని

ఉ. శ్రీరమ యస్తు యెసఁగు సింధుబలశమునందునున్న యా
చారము మామమా కమనిచాగము పుట్టెనుఁబెండ్లిముందువి
స్తారము జయ్యఁబట్టు మహిషప్రభు నొక్కనిఁ దెచ్చి నీటిలోఁ
గూరిచి లోహశంకువునకుఁ బలియిత్తురు కృష్ణవేణిక

న. ఇంతియ కాకి తొల్లి మానవులనే బలియిచ్చువారుగా
నుండఁ గొంతికాలముముందు వారు తిరుగఁబాటుసేయ
నివ్వఁజే మొచారంబు పాటించుచున్నారని తెలిసిన విని
ముక్తాలత,

చ. అనసరమైన యప్పుడు నిరంతరము వచియింతు రెల్లమా

నవలకుఁ దేట తెల్లముగ నాయకు'లే లిననారిచెయ్యవో
ప్పన'ని జనంబులుకొ దిరుగుచాచొనరింతురు, నోరులేని జం
తువులుకదా ! వచింపఁగను నోరుకళాఁజొకఁడేని లేఁజూడో.

క. ఈచాపకృత్యమునకే

నోసనువిన్నందులకును నుపవాసంబుకొ

జేవట్టవలయు నట్లులా

జ్ఞాపింపుముదాసి ! వంటచావడిలోనకొ.

క. అనుచుండ మలయనేనయె

చనుదెంచుచు విని యిదేలు చాపకృత్యంబో

తినుచు ! నీరసచా'! యని

యనుదానకొ బలియసంగ నపచారంబే ?

వ. అనివలుకుచు ముక్తాలతశిరంబు చుట్ట ముమ్మాఱు నేర్లు
చికికరించుచుఁ ద్రిప్పిక గని పైచులేక ముక్తాలత

క. బోరా ! చాపపుగర్భము

క్రూరులు పీర్లెల్ల జూడఁగూడదు కృష్ణా

సేగంబులలో దీనికి

మారకుడై నాఁడు స్వపతి మాలవిధి మదికొ.

వ. అనివలుకుచుఁ గృష్ణాసీలజలకాంతికోఁ గలసి యేర్పరింపరాక
యున్న కాసరంబును జూడక చృష్టి నుపసంహరించికొనను
లోనికేఁగను నిలంపుఁ గొనుచుండ.

ఉ. గంపులుగుంపులై న జనకోటులు కన్నులు మూసిమోపులన్
గంపము పెంపునింప నచుకంపతిర్పంగ మెల్లమెల్లఁజే
రింపాలయంగ ధ్యానమున నీఁగిరి, యీఁగిరి కృష్ణసీట, నా
డింపరు కాలుగేలొ కఁడు డిక్కిను నేనియు భక్తిపెంపునకొ.

వ. అట్టి జనసంఘంబుం జూచి ముక్తాలత, బకధ్యానంబువలె వీరి యీధ్యాసంభేది యని యడుగ దీని జంపువాడు కనులు మూసికొని కొట్టును, అది సరిగానమరుటకు నిట్లుధ్యానంబు చేయుచురని తెలుపునంత

ఉ. వాయి యధఃస్థలంబునకు వాలుగఁ బెంపొసరించి నాలుకల్ గ్రోయు సోఱుంగుగుంపులు విలోలములై సమకూడి గీర్చిదం డాయితిమైకనంబడ దృఢంబగు చేతను గత్తి నెత్తి కం దోయి నూసి ఘాతకుండు నోవగనేయఁ దలంపుపొందినన్

వ. ఆయెడఁ గానరంబు నపనయించి శముండు తన క్రొమ్మెడ నంచయున్నఁ జూచి కంపితాంగియై డబ్బెట్టుపేరొలుంగునేసి ముక్తాలత

గీ. వలదు వల్లొంగు మాంగుము సాఱఁజూడు మోయి సాతికుండా! యంచు నొక్కపట్ట గోలపెట్టుచుఁ బెను చంద్రశాలనుండి క్రింది కుటుకంగఁ బోఁ దల్లి యందిపట్టె.

వ. సమస్తరంబున నెల్లవారును నాచిచూచి వలదుడుగుము వలదుడుగుమని యాక్రోశించిన, ఘాతకుండు తిచ్చవడి బాహు వేగంబునుపక్షణంబు కావించి కనులుదెరిచి చూచుండు

గీ. జందె మొక పూలమాలయై సంఘటింప విస్ఫు చఱచిన క్రొమ్మెడ విశదమాయై శమఁ డటంచును వాడుపసంహరించి యొదిఁగె బ్రాహ్మణజేజ మిం తొప్ప నొక్కొ.

వ. ఆయెడ నా కానరపోతంబు నీర మాయుకంబువలెఁ గానం బుచు నెవ్వరికీ బట్టుకొన నలవి గాక కృష్ణాజలంబులఁబడి

అశ్వా]

సుదూరం బీడికొనుచు, బోయె, దదసంతరింబ, జనులు
గుంపులు గుంపులై శముఁ డింత కరణామయుండే యను
వారును, బల్యర్థంబైన పశువు పాటిపోవుట యశుభసూచకం
బను వారునుగా నుండ నా మలయసేన విస్మయంబొంది
యొడలు మఱచి

ఉ. ఇంతటివాడటంచు శము నేను తెలంపఁగ లేదునూ, యీ
వంతుఁడు బుద్ధిమంతుఁడు ప్రభావటలంబులపెంపుఁజేసి భా
స్వంతుఁడు హృద్యవిద్య లను సైంధవముల్ నడిపింపఁజూలుచే
వంతుఁడ టంచు సగ్గణిక బట్టువలెన్ బొగడెన్ మహీసురున్.

వ. అందొక దాసి యాశమునిఁ గాంచుచు

గీ. కాసరప్రాణములఁగాయు కోసమితఁడు
పాఱఁజూచుచుఁ దనయైదుప్రాణములను
బాటినేయఁడనూ! తృణప్రాయముగను
ఇతనిజన్మమె సార్థకం బీధరితి.

ప. అనిపోడుచుండ లోలోపల సంతసించుచు ముక్తాలత.

ఉ. ఆసమయమ్మునందు మెడయందు నెసంగెడు రత్నమాలిక
దీసి జలంబులందు గుఱుతించిన ఘాతకు కంఠసీమలో
భాసురతమై తగ్గె విసరివైచెను దానినిఁ జూచి వాఁడునున్
భాసురుఁడన్ దటంబులను బొల్చిస వారును సంతసింపఁగన్.

ఉ. చంకలబంటి లోతుగ వెనక నిలు నాశమఁజూచి కంధరా
లంకరణంబుగాఁ బరిమళమ్ములఁ జమ్మెడు పూలమాలగుం
పింకనునింకనుం బయికి నెట్టులవైచె నటుల్ శముండు దా
నింకనునింకనుం బఱపె నీక్షణమాలికలన్ మృగాక్షిపై.

గీ. వైపుఁ డింకను నింకను వైపుఁడంచు

మలయ సీస ముదంబున నూసరిల్ల
నరసి ముక్తాలత సఖీసహస్రములకు
నాసయిడె మాడలను గుంపుపై ని బోయ.

వ. మఱియు నాముక్తాలత యొక దాసిచేత నూతనకాశేయవ్య
యంబు దెప్పించి జాతివాసనావాసితింబును సుగంధద్రవ్య
పూతంబును హరిద్రాయుక్తంబునుగా జేసి యాశమునకుం
గట్ట బనిచె సంత నవాస్తరిసింధుంబుకు దెలిసి సంత నాతని
పంపు గొండలు వచ్చి రందపు హాకము.

శా. ఓరీబ్రాహ్మణధూర్త! యిందుబలిమైయున్నట్టియూనున్ననున్
పైస్వరంబుం బొసరించినాడవు ధరాశాన్వీయాంచత్పురా
చారంబుం బరిశ్రాంతిజేసికొని, నిన్ జాగ్రత్తిచక్క యుక్తమా,
నేరం నీయట ఏనులార విని మన్నె డింక స్పరించునే?

క. 'మేమేమో కమమేధా
భూమికలమ' టంచు దలచి పొగరుంబోతున్
భూమిని రాజులకును దల
గాములుగా వలల వారి గట్టికుమపరే?

క. అని యధికారి విలక్షణ
తను జూపుచు గోపపడగ దాలిమి శముడే
మనలేదుకాని ఘాతకు
మునికనుగొలుకులను నీరు బొటబొటగాఁజెల్.

వ. అపుడు శముండు వానిం గాంచి

క. ఘాతకుడా! దీనికె య
త్యాతురతి దుఃఖపడెద వాహా! కనుమా
పోతును ఛేదించిన వో

భీతిల్లునో! చావ నెంత నెలవెలఁ గనునో!

ఉ. మేసి బలాన్వితంబయిన మేనుగలట్టి మృగాలకుత్తుకల్
గోసి వధించుపట్లఁ గనుఁగొంటివే? వానిమొగాలచందముల్
మాసెనొమాఁజెనోచనెనొమానుమునాబతిమాలెనో యెటుల్
దూసెనొ, వేడెనో, కనెనొ, దోసిలియొగ్గెనొ, తత్తరించెనో!

వ. అనిన విని యుపశ్ఛేదంబయిన ఘోరాకారంబును నతిశయితం
బయిన యనుతాపంబును బరిస్ఫుటంబయిన దయారసంబునుఁ
బొదల నాఘాతికుంఠ

ఉ. భాసురమైన ఘోరకరవాల మవారణనేగభాజ్యమై
తీసి విఞ్ఞాన ఘోతయిన దేశమునంగుచఁబాఱనైచె 'నీ
చేసినపాతకంబులవి చెల్లెనుగో యనుభంగి నీరముల్
పోసెనుమీఁదికొక్క మొగ్గిమ్రోతిలుపట్టుచుఁగృష్టపెల్చునె.

ఉ. ఆయెడ నెల్లవారలును నాసనముల్ వికచామలాంబుడ
శ్రీయుతిముం గొనర్చుచుఁ బరిస్ఫుటగాత్రములన్ జెలంగుచున్
'గో'యనియూర్చిరాశమునిగోయనిఘాతకుమోముఁజూచియా
స్వాయనమొందుచు విశదమైనదయారసమాససేయుచున్.

క. తెలతెలఁబోయిరి యీలో
పలఁ రాచటికంబు చూపఁ బడిపోయినయ
ట్టుల వచ్చు రాజభటులు వి
కలమానసుతొచు శముని ఘాతకుఁ గనుచున్.

గీ. ఏమి యనినను బ్రజ లెల్ల నెదురువార
టంచు మదులందు మిక్కిలి సంచలించి
యేమి యనలేక భటులెల్ల నేగి రాజ
సన్నిధిని జెప్పవారైరి చరితమెల్ల.

వ. ఇటులు వారు వెనుదిరిగి పోవఁ గాంచి యాజనులెల్ల నేమి-
యాపద సంభవించునో యని బెగఁజొంగు వారును జనులెల్ల
నేకీభవించి చెప్పదమను వారునునై యుండ

ఉ. కాలము మాఱునో! విధి వికారముచెందునో! లోకమెల్ల శూ-
న్యాలయమై కసంబడునో! యార్యులపున్నెము నన్నగిల్లునో!
యేలిక కార్యుపై నిగడు నీరసయెత్తునో! యేమొయంచు ము-
క్తాలతి చాలఁ జిగత లను తంతువులం దగుఁగొంది యుండఁగన్

వ. ఇటులు శముండు జలంబులంద యుండి యెల్లవారికిఁ దేటతెల్ల
మగుసటు లహింసాప్రశంస యుపన్యసించుచుండ నెల్లవా-
రును నానందనిమగ్నులై యొడలెఱుంగక ప్రొద్దుపోక లెఱుం-
గకుండిరి. పొద్దులు జై నులు నెల్లరు పరవశులై తాండవం-
బొనరించుచుండిరి.

క. ఆయెడ మఱులక జనిపతి

రాయిడిపెట్టంగఁ బనుచు రాజభటతతుల్

మేయెఱుంగక వినుచుండిరి

వాయడరింపకయ శముని పలుకుంబడులక.

వ. అచందంబెఱింగికొని సింధులుండు మంత్రిపుంగవునిఁ బనుప

శా. ఆరీతిక విని మంత్రిపుంగవుఁడుతా నాయాయి సేనానులక
ఘోరాకారుల వెంటఁబెట్టుకొని పెగ్గుజుట్టుంబుపైఁ బోయి వాఁ-
పూరంబందు నుపన్యసించు శమునిక బోధాన్వితుక సారవా-
ర్థారాధౌతునిఁ జూచె సర్వజనతాంతర్వర్తి సమ్మార్తినిక.

౪. వినుచును మెయి ప్రాన్నువా

రినిఁ దనవచ్చుటలు తెలియురీతులు లేకుం

డినవారిని నలవారినిఁ

గనుగొనియెన్ మంత్రివరుడు కడు జ్ఞప్తిముగన్

౪. జను లింతలుగా నీతని

గనుగొనుదురె! జనుల బలము గాదే రాజుగ్

ఘనుజేయు వీని బట్టిన

నను బట్టుదురేమొ యంచు నలిరేమనిన్.

౫. అతని యుపన్యాసాంతంబువఱకు వేచియుండ నీనానుల కాన
యిడి యామంత్రి నిలిచియుండె. అనంతరంబ కొంతవడికి

౬. శముడు బోధము జాలించి శాంతి తోడ

ధరణిపతిమంత్రి కడను శుద్ధముగ నిల్చె

జనము కాంచుచునుండ విస్మయముచెంది

యల్ల ముక్తాలతయు మది దల్లడిల్ల.

౭. అపుడా మంత్రి తన మహిమ సుదూరం గాలోచించి శము
నింగాంచి మొన్నవచ్చిన సమంతభద్రున కనుమరాయి వైతి
వట్టె? అదితగునే? అని యిట్లనియె

౮. శుద్ధులు సర్వపూజ్యులు విశోధితశిష్యులు బ్రాహ్మణాదులకదా!

గొడ్డమతావలంబివయి గాధలద్రువగలాడనే? యనా

రాధకళావిలాసులు పరస్పరమున్ నచియించుకొండుగా

కిద్దము గొడ్డమంచు నచియింతువే? నిపు వివేకహీనుడా?

౯. ప్రకృతి యీమహిమంబు వికృతి యీవీతిం

బనుచు నార్యకులంబు లరయలేదే

సుఖదుఃఖభాగులి హోలగర్జిల మాన

వులలంచు బెడ్డలు తలపలేదే

తిర్యగ్జడంబు లెంతే దుఃఖభక్తంబు

లనియు మునిండులే యుగ పేదే

లోకంబునను సుఖం బాకీర్ణముం జేయఁ

జేతఁ గాదని వారె చెప్ప లేడె?

గీ. కాన నీకింక జ్ఞానంబు కలుగుఁగాక

సారమైన పురాతనాచారములను

బామచేయఁగ రాదింకఁ బుకకుండు

మిదియ నాశాసనమ్ము సుమ్మింకమీఁద.

చ. కరుణ గలాఁడ నొనెడలఁ గన్నుల గంతఁదగిల్చికొమ్ము కా
సరములఁ జూడఁ బోవకుము జగదవస్థను బొందు మీ ధరుఁ
ధరమగు రాజుస్థానమునన్ నివసించక లేచిపోయి ము
ష్కరతనువీడనాడుచునికన్ 'మొగలూర' వసింపుమీయనెన్.

ప. ఇటు లని మఱియు 'నిది ప్రథమప్రమాదము కావున నీయం
తట నీవు ముప్పదివేల మాడలిచ్చి యీంకరమున నివసించు
నది'; 'ఇది రాజునాసతి' యని సేనానులకుఁ జెప్పి తాను
సవేగుండ్ల గుర్రమును మూలించి పోయిన గని జనులు కట
కటంబడి కొంతిప్రాప్తులగు 'నీ యాసతివలన సంతతిచూపద
యిపుడు లేదుకదా'! యని శాంతులై మూకుండ్లై నశముచకు
మోకరిల్లుచు వారివారి నివాసంబులకుఁ జనిరి. అంత

ఉ. ఏలికవారి యాసతుల నిట్టులు వించును మేడచుండి ము
క్తాలని క్రమమొరించె లలితంబుగ ముప్పదివేల మాడలన్
దొలను నున్నవారు కని దండము పెట్టుచునుండ, గొని, భూ
చాలఁ డరాదిరించె సని వార్తలు వచ్చెను వెంటవెంటనే.

ప. అంత నాసేనానులు ముక్తాలతాకటాక్షిణ్యములతో నాశముని
గొంపొక చోటక నవసయింప నాథులంబు శూన్యాటవీ
భాగంబు ననుకరించె.

ఇది శతావధాని శీవరామకివి ... మూడవయాశ్వాసము.

ముక్తాంత.

తురియాశ్వాసము.

శా. ఏనుంగొక్కటినిల్చియుండె యువరాజేతెంచునంచు గడు
గానంబుంబచరంచుచుండెను తిరిగి గాణిక్య ముద్యోగులున్
ధ్యానింపన్ సమకట్టి రెల్లరును బ్రాచ్యలోకన వ్యగ్రులై
తోనన్ వచ్చె జయంతునొక తటికిన్ దుర్వార వేగంబునన్.

మ. దిగధీశుల్ మహితానురక్త వశేవ ర్తిత్వంబునుం జెంది పె
న్నగలన్ గాన్కల నీయఁ జేకొని మహానందబునన్ శౌర్యపా
రగతన్ వేగమ వచ్చి సింధుల మహారాజాత్మజాతుండు తా
దిగుమాత్రంబున మిన్న ముట్టిన వమందీభూతమోదార్పణుల్.

శా. పారావారమువోలెబొంగిపొరలన్ బంధువ్రజంబుల్, భటుల్
మేరన్ నిల్చి పరాకుపాడఁ దటభూమిన్ బ్రేక్షకుల్ గూడ, రో
నారుల్ ముంగల నాడ నెల్లజనులున్ దర్పించి వెంటాడఁ గ
న్గో రమ్యంబగు దంతిపైఁ జనె జయతుం డాజయంతుండనన్.

గీ. బందుగులఁ గిందుగులఁ గాని బంటు గింటుఁ
గాని తాఁ జూడకున్నను మానెఁ గాని
ప్రాణమిత్రుండు తనసహాధ్యాయుడైన
శముఁ డెచట? నంచు బ్రశ్నంబు నలుపడతెను.

చ. ఎఱుంగు రాట్టుమారుఁ డిటులేగుచునుంటినటంచు బంధులం
దఱు చనుడెంచి ప్రేమభరితంబుగఁ గూడను వచ్చువా రటం

చునునుగోలుమద్దెలయెచ్చు తెలుసులివంచుగంతుపెన్
గులుములునాటున్ నయెదగొవ్విదమై మొల కెత్తుచుండుటన్

గీ. ఏక సఖ్యమై యెకిమిని మేలి

మోసలకు నేని మెల్లగా మోకరిల్ల

దిగియె నచ్చట నెటులొ దిగేశరాజ

రెంజిన్ భయపార్శ్వంను రాట్నంను.

వ. ఇటులు దిగి హృదయగబునుగొంత పదిలపఱచినిని కూడఁ జనుదెంచు రాజపుంగవులతోడను బంధుజాలంబులతోడను మంత్రికులంబులతోడను బ్రవేశించి విషయవిషమితుండై సింధులమహారాజునకుంబ్రణమిల్లిన నాతండు గ్రుచ్చి కవుంగిలించినిని యానందపరువఱుండై

సీ. కుశలమే! యతినిరంకుశపరాక్రమసమా

స్వర్గమున నీను శాశ్వతమునకు

శ్రీమమే! సకలదిగ్గేశసంభవితరా

జన్మ మూర్త్య స్థానం జన్మములకు

ఫలితమే? సకలభూభాగంబు పచ్చ

దుల మీఱుక నిండు పాటలు: జెలంగి

నినసిగతురే? జనానీకంబు హంహండు

బరిచిత స్నిగ్ధ భావంబు కలిమి

సీ. ఎచటఁ జూచిన నారోగ్య మెరుగు నొక్కొ?

ఎన్ని పురములు నీ మది కెక్కె సంచు

బెక్కు ప్రశ్నల నమగ నాదిక్కుఁగూచి

పలికె యువరాజు విచయంబు పరగ నిటలు.

సీ. ఉపనిషత్సార సంక్షిప్త సాహిత్యం

౪ ఆకాష్

ధాయానుడై ద్విజుం డాడిసొనును
అరిభీకరక్రమోద్భుబాణ సంపాతుఁ
డై రాసుతుండు చెన్నారు చుండు
పరభీతి శూన్య మందర హృద్విసోదియై
తనరి నై శృంగును వర్తకము సేయుఁ
బన్నులబీతులొ బడక శూద్రుండిల
రకముగఁ బచ్చతోరణముకట్టు

గీ. నిటుల నేజాతి కాజాతి యింపుమియ్యే
హావమలు లేక రాష్ట్ర మేసారుచుండె
నేల నాలుగుఁజెరుగుల గ్రాలుచుండె
బంటచే నెల్లగుత్తుకబంటి గాఁగ.

ప. అని సలిక యాశనిచే సంభావితుండై జయంతుండు తన
సౌభంబున నేకాంతంబుగా విశ్రమించి

శా. ఆముక్తాలత చూచుగోలె ననురాగాయ త్తచిత్రాబ్జుడై
భూమిశాస్త్రజుఁ డుండెఁగావునను నాపూర్వోడినేకాంతమా
భూమిన్ భావనజేసి సంతసపడున్ భోరాని చుట్టంబునన్
గామున్ కట్టుచునుండుకాదె యలయాకాశంబునన్ మేడలన్

శా. మూరింబందున నున్న యస్సఁగు జయంతుండంతరంగంబునం
మూరింజొచ్చుచు నిత్యసన్నిహితగా నున్నట్టు బాహించుదా
మూరింబందున లేనియిప్పుడు మహాదూర్జప్రదేశంబున
నారీరత్ని మడుండి నట్టుల నెవన్ భావించుఁ గామాస్తుడై .

ప. ఇటులు తనలో దాను గ్రించుమీఁదగుచు ముక్తాలతాగృ
హంబురకు నేగ నాలోచించి వివిధమార్గంబుల నెఱుంగు
నొకదూతి మలయసేనాప్రాసాదంబురకుఁ బుచ్చి వెడలఁ బ్రతీ

క్షించుచుండె.

నీ. కంటకంబులు లేవు కార్డుకంబులు లేవు
విచ్చుపూపానుపే గ్రుచ్చుకొనియె
శత్రురాజులు లేరు సాధనంబులు లేవు
విపులభావంబులే వెన్ను సజుచె
కటికచీకటి లేదు కడిది గంతలులేవు
కసటుఁ గ్రొవ్వలపుతాఁ గన్నుఁ బ్రామె
మందుమాకులు లేవ యింద్రజాలమలేద
మానసం బది తానె మార్చినై చె

గీ. యోగధారణ లేదు విరాగపూరి
తాత్మబోధము లేదు దృఢానురాగ
మరిని నిశ్చల నిర్భరై కాగ్రచిత్తుఁ
గా నొసర్చె విచిత్రంబు గలదె యింక.

గీ. ఇనుఁడు నీపించి యుపరి మహీధరాంత
రితుఁడు కాఁజూచి సంఘ సంప్రీతిఁ బొంది

× రాగ కలశ మహిత గీతి రక్త నూనె
నినునిష్ఠఁ దసకుఁ బ్రేముడి యెంత లేదొ.

ఉ. ఆశచినాథు దక్కు తిమిరావలచే ననులిప్త మాయె నీ
పాశకరాశ సాంధ్యపరిపాటి గభస్తుల నెఱ్ఱఁబాకె నా
కాశ విఁటుల్ పృథ్విగవకాశముచేఁ బాలుసారి యధనా
గీతని రూపసంఘ వహించుచునున్నది దర్శనీయమై.

వ. తదనంతరింబున నాజయంతంబు వార్చి తొడి కట్టి పూసి
ముక్తాలతా ప్రాసాదంబునకుఁ బోవ నెంచి

గీ. ఏకతమ పరిగృహమున కేగవలయుఁ

× రాగ. కల. శన. హితగీతి అనియు ఛందము.

౪ ఆశ్వా]

జేయఁ దగు మంత్రణంబు ద్వితీయుతోడ

సమర మొనరింపఁ దగు బహుజనులఁ గూర్చి

యంచు నిది శాస్త్రనిర్ణీత మాయెఁ దొల్లి.

వ. అని యాలోచించి రాత్రిచారముచేతుఁ గొంతి సందిహనుం
డై మానసంబు బిగ్గఁబట్టి పరాక్రమంబుఁ జెంది

ఉ. కొందఱు మాత్రమే వలచుకొన్నటువంటి పరాక్రమంబునుం
బొందుచు రాగలోభమదమోహులు గాత్రులయందు సంచరిం
పందొరకొందు రెందులను 'కారుషసాక్షి' యటంచుఁ బెన్దపే
ర్పొందిచి రాత్రిచారము తివుక్ గడుఁగట్టమునై సుఖంబునై .

వ. అని యిటులు తలంచి యుండె నాయెడ

ను. పలునిద్రంజనముల్ల మోహపడె గర్భస్థుల్ వలె హర్షముల్
శుభకౌఠ్యై సుఖసుప్తమూకజన్మధ్యాసించుచున్నట్లు కొం
డలు చీకట్లఁదిచంగఁబడ్డె యటులక సృర్యాను మేయంబులై
తలచూపెఁ జగమొప్పిభన్నమయియంతిద్ధానముం గొందెనాఁ

గీ. ధ్యాంతములఁ బొలు సటులుండె దారినదూలు

పులిసములు వోలె నేడలు పోలుపు మీఁద

దేసలు పది చీకటి మునుంగు తెలుగు దోచె

నంధకారము పోల్చె నావ్యం బనంగ.

వ. అట్టి యంధకారబంధురంబయిన జేయిని జయంతుండు నడి
గా నడచి మలయనానానాదింబు సమీపించి గాంధర్వ
విద్యను నేనులార వినుచు నజ్ఞెల్లి చూచి

చ. పలు విపులంబె మైచను విభాగముచే మితరూపసంపదు

జ్వలితములై క్రమోన్నతిని భాసుర మశాచుఁ బెరింగి దట్టమై
తోలఁ కెను హర్షమాళికలతోడత మాభ వనంబుమించి భూ

స్థలముననుండియాకసము చాయలఁబోయెను నాఁజెలంగెనున్
 వ. అని యిటులు వర్ణించుచుఁ బ్రాంగణంబుం బ్రవేశించిన ముల
 యనేన సహస్రార్ద్రవ్యంబులతో నెదురువచ్చి తగుగతిఁ బూ
 జించి లోనికిఁ దీసికొని పోవఁ బ్రథమస్వారంబున నుభయసా
 ర్థ్యంబుల గ్రువ్వఁబడి యున్న ప్రాచీనకవుల కవితాశిల్పంబులఁ
 జూచి

ఉ. దేవతలున్ సురారులును దేరఁగ వచ్చిన బంతికూళ్ళకున్
 గేవల మాఁగుచున్ గడుపు నింపుకొనంగనుగాదు కానినె
 మ్రోవినుభారసమ్మునకు మోవముఁబొందిగొ యట్టి మోహిని
 దేవి నుసాస్తిఁ జేయుచుఁ బదింబదిగా జనులార! మ్రొక్కుడి!

ఉ. శ్రీవతిపేరురంబునొగిఁ జెంది యటన్ విపరీతరీతులన్
 జూపుచుఁ బేర్చికాని సొగసుందనముం గని కోలుపోయి యా
 లాపన నూని మానసతలంబున భక్తినిఁబొంది మోహిని
 రూపమునుం దలంచెను సరోరుహగేహిని యిచ్చు భద్రముల్

వ. ఇటు సదివిని చని మఱియొకద్వారంబున

గీ. శీల శూచ ఖలాస్యాన్న గోళ మందుఁ
 బుటముఁ బెట్టి శుద్ధినే పొందుచుండు
 మేలి బంగారంగ నమేయ గుప్తఁ
 వోడు పరిశుద్ధమా ప్రేమ మర్లభంబు.

మ. పరిగొల్పించగుమాని కెంగొనిభయభ్రాంతాత్ముడౌ సేవ్యగాఁ
 డిరవుం జొక్కపుగచ్చిగుబ్బ గవయం దేపొంది యొయ్యారమా
 నర చాబిల్లికి నెమజోడగుచు జవ్వం బయ్యెఁ గెంపారుడా! యర
 లన్ వ్యాధియిదేమొనోయనుచుఁదానూహించుచున్నాడహో

వ. అని చదువుచుం బోయి యింకను గాలయాపన మావరింప

౪ ఆశ్వా]

లేని యాతని చందంబు గుఱుతించి మలయసేన మెల్లగా,
బ్రాసాదాగ్రంబునకు నాతనిఁ దీసికొని చనినఁ జూచి యా
తండు

చ. రతనముతోడి మానికపురాతుల సంచలు సండె బిల్లికన్
రతనము ముత్తీయంబుల నొనర్పఁబడెన్ సితప్రతాపముల్
జతపడె మేల్ప్రవాళముల స్తంభము లియ్యెడ నేల వేరువా
క్తతులు? మణింద్రకాంతులను గాజలువాఁడునెల్ల దివ్యియల్

వ. అనుచు ముదంపడి మలయసేన ముందు నడచి చనఁజన ము
క్తాలత యేతెంచి యొక్క పీఠమునెట్ట జయంతుండు కూరు
చుండ నాయెడ మలయసేన క్రిందికి దిగిపోవ నంత జయం
తుండు ముక్తాలతం గాంచి

ఉ. సూనశరాసనుండు సొగసుందన మొప్ప సృజించినట్టి నిన్
గానఁగ ముచ్చటించఁగను గల్గెడు రీతిఁ దలంచుచుందు నీ
గానము నాటకేట వినఁగాఁ గనఁగాఁ జెవికోసికొందు చం
ద్రానన! సంఘటించిన వివన్నియు నేట ఫలాను భూతికై .

వ. అనిన విని మాఱుపలుకక తలవాంచికొని కూరుచుండిన,

గీ. చెలియ! పెచ్చుపెరింగెడు సిగ్గువీడి
యలఁతిగ్గా నెత్తిచూపుమి! యాననేందు
వొండు నాకేల? ' జాయాజతుండ 'టంచు
యశము వ్యాపించి జగతి నిండారుఁగాక.

వ. అని పలికిన విని యనాదరంబునొంది చూపు కొండొకటకుం
ద్రిప్పినఁ గాంచి రాజసుతుండు ముక్తాలతం డగ్గఱఁ బ్రయ
త్నించినఁ గాంచి

మ. అతిశుద్ధుండు శముండు నీహితుండు తా నల్లుండు మాతల్లికిఁ

- గుతుకంబొందగ నాశరీరము నొగిన్ గొన్నాఁడు ప్రేమప్రమా
న్వితనై యాతని కీశరీరము నెడన్ నమ్ముకొన్నాను రా
ట్పుతుఁడా! నిచెలికానిభార్యయిదియిచ్చోజూడుమానెమ్మదిన్
- వ. అని ముక్తాలతపలికిన విని యిదియేమి విసరీతంబు? శముని
యెడ నీచందింబు నేనెన్నఁడుం గని విని యెఱుంగ; ఇది సన్ను
వంచించుటకుఁ గాఁబోలు నీరీతిఁ బల్కుచున్నది, అని యెంచి
నలపునఁ గూర్చి జయంతుండు.
- శా. కాకాచంద్రము! శముండు భువికిన్ రాన నె? సద్రాష్టపూణ
క్రీను డాతని న్బొలులన్ వలతున్ సిగ్గయ్యెడున్ జెప్పగా
నాకై కన్నది నీదుపంబికి నినున్ నాపూర్వపుణ్యంబునన్
నీకై కన్నది నాను నంబికి ననున్ నీపూర్వపుణ్యంబునన్.
- చ. అని విని మామతకి న. జూనిన గాట్టుకుమాముఁగాంచి యో
డనపతిపుత్ర! నే విచగించులను, రాజపు సిపు నాదుపం
పును గొని యింతియేమనకుఁ బూర్వచింతింబగునే? హాజేహా మం
డ్లని బొందించుకొని దలంచు నీల గలాఁడ విడిట్లు నాయను?
- సీ. వేగిదేశపుగాఁజ వివేకధనుఁడు
అతని కూతు న్వయంవరి యామెవిడువ?
చాప మాయనుబంధంబుఁ బొపిక్కులు
పారిదారికుడవు కాంగఁ బొలికంబు.
- సీ. ఒకకన్ను సొందిర్యమకరాకరంబు రెం
డవకన్ను శత్రుపాలనహరంబు
ఎవయందు నొకపాలు మదనునిప్రోలు రెం
డవనాలు వీరరసాతిరేకి
ఒకకేలు మరునిపూనికి జెంచు లలిక రెం

౪ ఆశ్వా]

డవ కేలు ద్వేషిశీర్షాపహరి

ఒక కాలు సింగార మొలుకు నసంటి రెం

డవ కాలు వైరివిహరహరి

గీ. యగుట శృంగారపీఠ రసాయనమ్ము

నెనసి నిన్నును నర్థనాగీశుజేయఁ

నన్నినాక్షిగఁ బెండిలియాడఁ బోవు

నామెనే తెలుపుఁ గొమ్మొ జయంతి! యింక!

ప. అని పలికిన విని నెమ్మిగి మ్మిత్తిను మాటునూ నాడను తీక
కొంతవడి పుగ్గులడి ముల ధైర్యముఁ వెచ్చించి స్వస్థి
నడిచి యెరుంగునని చూచయంతుడు

ఉ. పులులు సూడగొడిచి విచ్చిత్తిరి గొరింగ నాయు నాకు నీ
వీడి కాదు పండిలి వివేకమునై గ్రహియుపు మింక న
ద్రానిది పెండ్లి ముట్టులని శర్మపు సేవెరుంగగ కేవే? ఓ
మాంవతీ! కలక్షముల మాపము బ్రవ్వంగబంపుమిపుగన్.

వ. అనిన విని కొంచెము కోపంబుఁ గొంది ముక్తాలతి

ఉ. 'వీడి కాదు పండిలి వివేకమునై గ్రహియుపు మింక న
ద్రానిది పెండ్లి' యంచుట తప్పిది ప్రేమముతో గెయిక్కో
చానను బ్రేమశర్త్యములచాయ తెలుంగని నీవు కోరుటల్
మానుముమానసంబెకనుమాప్యోసంబ్రయతింపుమిపుగన్.

వ. అనిన విని పల్లటిల్లి యప్రతిభుండై జయంతుడు

మ. కలిశీ! క్రొన్ననవా! నెమ్మలిక! నాకందోయి పెక్వింద! యొ
గుల కీతిని నేడిపించెదవు నన్నన్, నిన్నునే తక్క నొం
డుల నేగోతువాడఁ గాను మదిగన్గొమ్మింక నావంక నీ
కలవింకారవ మింకఁ జేయకుము నాక్షంకర్యపుం జేత్రకై.

- చ. విధి యెటులుండెనో యెఱుంగవేడెన నే నిఁకమీదనుండి నీ
యధరమునందు బిందువును సర్తిపయిన్ మణిమాల పేరెదన్
బుధితముగా శశపుతకమున్ రచియింపఁగ నెంత గోర నో
మధుమిళితాధరా ! ప్రియునిమానసరీతిఁ జరింపఁ గోరుమా
- వ. అనిన విని ముక్తాలత చిఱునవ్వు నవ్వి
- ఉ. ఘట్టకుటీ ప్రభాతముగఁ గానఁబడెన్ భవదీయచర్య యి
ప్పట్టున రాకొమారుడ ! కృపారస మూనుము దీనిపై ని న
టిట్టనఁ బోకు మాశమునినే యెదయందు వరించు దాన నే
కట్టడి కేనిఁ బాత్రమను; గాఁదలఁపన్ మది నొక్క దీనికిన్
- వ. అని పలికిన విని మ్రానుపడి ముక్తాలతకేసి చూడ మోము
రాక కొంతవడి కారఁగూరిన పేరిమి నడఁచుకొని యుబికికొని
వచ్చు క్రోధోద్వేగంబు నాఁగుకొనలేక యధరంబు కంపింప
నాజయంతుం డిట్లనియె
- ఉ. రాజసుతుండు తానె యనురాగము తాలిచి నీగృహంబుల్
శ్రీజనియింప వచ్చినను జేసితి విట్టుల మేజువాణి య
వ్యాజమృదూస్తులం బలికినందులకా? వెలిచూపుచూపితి
పై, జరుపంగఁ దగ్గ పనిపాటలు చూడు మిఁకేను పోయెదన్
- క. అన విని తాలిమి మాలిమి
దనమున వదనమునఁ దేజు తఱుకొత్తంగాఁ
జని సదనములోనికి నొ
య్యన నాకులు బోకలైన వన్నియుఁ దెచ్చెన్.
- వ. ఇటులు తెచ్చినఁ జూచి జయంతుండు
- క. అకులు బోకలు సున్నము
మాకును గలవోమృగాక్షి ! మది మాతినవో

౪ ఆశ్వా]

నాకులుఁ బోకలు సున్నము

లేకున్నను బెదవులం దలిర్చెను నెఱుపున్.

మ. అనుచుఁ దిగ్గన లేచిపోయెఁ బలుపాదాఘాతశృంగార
స్వప్నమై కంపిత వల్లరీ ఘటిత భాస్వ త్కాయమాంబునై
జనితో ద్వేగ పరంపరా చటుల వాచాటాఘల ద్వారమై
యనిదఁపూర్వ కఠోర తార రవమై యామేడ వాపోవఁగన్.

ఉ. ఈగతి లేచిపోవు ధరణీశకుమారుని విభ్రమంబు ను
ద్వేగముఁ గాంచి యావలమతిన్ వగవూని సుతామతిభ్రా
శ్రీగృహయాభిలై మలయసఁ వికారముకాఁగఁ బిల్చె 'ము
క్తా!గడనై చిరమిటుల' సంచుగృహంబదిమాఱుమోయఁగన్.

క. పిలుపును విని ముక్తాలత
పెలుకులుచున్ జిన్నమోము వెట్టుకొని కమా
రిలు తల్లికడకుఁ బోయెన్
మెలమెలగా మేలిమేడ మెట్టులు దిగుచున్.

వ. ఇటులు చేరవచ్చిన యాహూరిం గాంచి మలయసఁ

ఉ. రూపమునెత్తు కోపమును గోయఁగ నై నది నేడు నాకొగిన్
గాపురుషుండు నోల వడిగా దిగిపోయిన వాడు దుర్మదో
ద్దీపితచిత్తవృత్తుఁ డయి తేరి కనుంగొన రాక, యాచయే
యూపదమూడునోతెలియనయ్యెదనింకనుముందుఁగూతురా!

వ. ఇటులు పలికిన విని న్వాంతంబు శాంతంబొనర్చుకొని యా
ముక్తాలత

ఉ. పీలును జాలులేక యవివేకముగాఁ జరియింపఁగూడదం
చేలినవాడు నీతి వచియించినవాడు గదా! మదంబ! ము
క్తాలత కెట్టి భీతి 'సహి' తాలిమి జెందుమి యీశ్వరుండెతాఁ

- బాలనజేయువాడు పరిచాలనజేసెను వారి నేనియున్.
- వ. అని పలికి యామెను దేగ్గి స్వస్థానంబునకేగి యేకాగ్రచిత్త
యై యీశ్వరుని ధ్యానించుచు గలత లిదురం గూరి
- క. గాసుతుడు వచ్చినటులును
నీనును బ్రకటించినటులు నెంతయుహానిన్
జేసేత నేయునటులును
గాసటనీసటగఁ గాంచె గలలం బెక్కుల్.
- వ. ఇటు లాత్రిభాగశేషంబగు షేయి నెంతయు జాగరజాగరూక
సయనయై కడపి ప్రేపకడ
- క. శముడున్న తావునకు బో
సమకట్టుచు వలయునట్టి సన్నాహమ్ముల్
సమకూర్చి తల్లివద్దకు
గమనంబొనరించె సెలవు కై కొను మదితోన్.
- వ. ఇటులు చని మలయనేనకు సమస్కరించి విన్నపం బొనర్చు
బేర్చి తాపంబు తెలియనీయని, యమ్మలయనేన, సలలిత
తోచ్చారణంబులతో దీవించి పుచ్చి, ముక్తాలత పరు
లెఱుంగకుండు నుపాయంబున బ్రయాణంబు గావించి మొగ
లూరు ప్రాపించి కొండఱు లెంకల శమనివాసంబుం గనుం
గొనఁ బంచి మఱి వచ్చిన యాలెంకలచే
- ఉ. ఊరికివెల్పుటన్ నెలయుచుండిన జీబురుచెట్లలో నసా
ధారణమైన మట్టికడఁ దాలిమి మాలిమిజేసినట్లు చె
న్నారు శముండ'టంచు దెలియంబని నెంబడి దుఃఖితాత్మయై
చేరెడు కన్నులన్ జలము చేరెగఁ జీరెగఁ బోవ నెంచుచున్
- ఉ. దయ్యమువోలు చీకటికిఁ దాభయమొందకయాశము గనన్

“ ఆత్మా”]

నెయ్యము సూపు నెమ్మదికి నెమ్మదిగూరించి చుట్టుకాపుగా
నొయ్యనఁ గొందఱు న్నిలిపి యోరిమి కూరిమిఁ జెంది వ్రేల్చిడిఁ
బయ్యెరగూదియై చనియె భామిని యామిని జాగరూకయై.

వ. ఇటుల చని విశాలమైన యొక నై యగ్రోధతిలంబున,

గీ. చలన మెఱుంగని మనసు సచ్చలమొసర్చి

ధ్యానమున నున్న శముఁ గాంచి దండమనఁగఁ

జాగిలంబడుచును నమస్కారములను

నలిపె ముక్తాలతి విసయనక్తయగుచు.

ఉ. చేరునఁ దన్నుఁ గోరు వెలచేడియ వచ్చిసదంచుఁ దా నమ

స్కారి మొసర్చె నంచు నెఱుంగండు శముండఱు కొంతగాలికిఁ

జేగరాని వోటఁ గలశీగతిదీపము వోలె నిశ్చలఱ

కారతిఁ గ్రాలుచుండె నెనకంబెనఁగఁ వటవృక్షనీమతోఁ.

గీ. శమునిఁ గాంచుచు నాలేమ చాలసేపు

నిలువఁబడి యుండె నెమరుగా నిదురలేక

కొంతసేపటి కారతిఁ దొక్కంత తెలిసి

వెలఁది నెట్టదుటం గాంచి విస్తుపోయి.

శా. ఏకాంతంబుగ భీకరంబయినతేయిం జీకటుల్ గ్రమ్మఁగా

నాకై వచ్చితివేల? యాపదలకుందావుల్ గదా చీకటుల్

నీకై కొంకెద వచ్చుటాపదగదా సీకుఁ మఱిన్నాకునుఁ

రాకాచంద్రముఖి! తలఁపు మెదలో రాగంబు పోకార్చుచుఁ

వ. అనిన విని యాముక్తాలత

శా. రాగంబుం బెడఁబోయుటెట్లు? పరమార్థ స్రక్రియం జూచినఁ

ద్యాగంబుం బొనరింపరానిదిగదా! తథ్యంపుఁబ్రేమంబు ను

ద్యేగం బెట్టుల నాఁగి కొందు సఖుఁడా! విశ్వంబుల మేఘమున్

- ప్రోగై నక నది యంబుధింగుటించి తాఁ బోకుండఁగా నోవునే?
౧. అని యిటులు విసయంబుతోఁపఁ బలికి జయంతుండు వచ్చుటాదిగాఁ గల సకలవృత్తాంతంబు డగ్గుత్తిక వడిన పలుకుంబడిని నెఱింగించి
- ఉ. నాకయి రోసముం బెనిచినాఁడు మహాపదఁ జేయఁబోవు నా రాక్షోమరుండటంచు మది రాయిడిఁ బొందను దీనికోసమై నీ కెటువంటి యాపది జనించునో యంచుఁ జలించుదాస న॥ చాకడఁ గాఁగిలించుకొని 'యావురు' మంచును నేడ్చెఁబెల్పునక
- వ. ఇటులువందుటిన నోదారిచి యథాస్థితఁ గావించి,
- ఉ. నవ్వి యొకింత యాశముఁడు నాతి! భయంపడఁబోకు నాకునై పువ్వును బోలెఁ జూచికొను భూపకుమారుఁడు నన్ను నింతకుక దవ్వగ నున్నవాడిఁకను దాపునకుం జనుడెంచి ముచ్చటల్ ద్రవ్వి మహాపరాధమని తానె వచించి ననుం గ్రహింపఁడే?
- వ. ఆతనివలన నీకు నినుమంత భయంబులేదు; కరుణామయుండగు నీశ్వరుని యనుగ్రహంబున నాతనికిని వేగమ వృత్తిమాఱగలదు; నేను కొలఁదినాళ్ళలో నచటికి రాగలవాఁడ విశ్వసింపుమని పలికి నీవు నారాకఁ బ్రతీక్షించుచుండు మని చెప్పిన విని ముక్తాలత యాలోచనగ్రస్తయై కూరుచుండుతఱి భటుండొక్కఁడు వచ్చి శమునకుఁ గేలుమోడ్పు జేసి ముక్తాలతతోడ నిట్లనియె.
- ఉ. దూరపుభావణల్ చెవుల దూఱఁదొడంగెడు మిశ్రరీతిగా తూరుపు తెల్లవాఱు ననితోచును రేకలుతీరుచుండె శృంగారముగా నభంబను నగారమునం దటుకాన వెంటనే తీరుఁ డగ్గ కృత్యము మదిం బరికించి తటానఁ జేయుఁడా!

వ. నా విని శముగను

ఉ. ఆలస మేల చేసెడిది నాదటనోవని చూపు చాలు నాల్
జాలును మేలుకొంటి వలచక్షువు లొచ్చెల! యెట్టబాతె నా
కేలినవాని నుండి విను మెల్లియె వార్తలు వచ్చుజుమ్ము! ము
క్తాలత! పొమ్ము నాకెదురుగాఁ జనుదెమ్మట కేను వచ్చెదన్

న. అస విని పోవలేక పోవలేక గూరసంభాషణశ్రవణంబున నెట్ట
కేలకు లేచి వందనంబొసరించి యాశీర్వాదంబొంది గూఢంబు
గా నాముక్తాలత చనియెనంత

శీ. వివరతొలిచూలు గమకొన్న వేడినార్చి
నులవ గుగ్గిళ్ళఁ దెచ్చి నోయారఁ బెట్టి
గుత్తిముల నేడు తేరునఁ గూర్చి శోలె
సుప్పరంబునఁ గొరహెను ద్రిప్పికొనుచు.

ఇది

శతావధాని శివరామకవి ప్రణీతంబయిన
ముక్తాలత యను ప్రబంధంబున
నాలవ యాశ్వాసము.

ముక్తాంత.

వివిధయాశ్వాసము.

- గీ. అంత భటుఁ డొండు వచ్చి 'దాసోహ' మనుచు
జాగిలంబడి మ్రొక్కి యాశమునిఁ జూచి
రాకొమారుండు పనుచు కిల్లాను నిచ్చి
సెలవు గొనిపోయె మఱల వచ్చిన విధాన.
- వ. అంత నాశముండు జయంతునివ్రాలతోఁ జెలువారు నాకమ్మఁ
గాంచి యిటులు సదివికొనియె.
- శా. సంతాపంబును జెందినాఁడ సఖుఁడా! సఖ్యంబె సాక్ష్యంబునూ
మంత్రుల్ చేసిన మోసమీయది పరామర్శించి నీచెంత దం
డింతున్ వారిని వారినెల్లరను దండ్రుం గూడఁ బాటింప, నే
తెంతున్ నీకడకెల్లి నేను భవదాదేశంబు పాలింపఁగన్.
- వ. ఇటులు సదివికొని యాశముండు
- క. సంతోషించెను భూమి
కాంతుతనూజుండు వ్రాయు కమ్మను గని తా
సంతట నీరవుటూడల
క్రంతలలో గ్రుచ్చె దానిఁ గడుభద్రముగన్.
- వ. ఈరీతి నాకమ్మను గ్రుచ్చి యాశముండు శమకలితుండై యీ
శ్వరనిష్ఠుంబైన చిత్తంబున నకళంకంబైన యాచందంబుఁ బొం
దుచుఁ గ్రాలుచుండె నంత

౫ ఆశ్వా]

గీ. అగరుపుల్లల కట్టలో నగరువత్తి

కొనను గ్రహించి మెల్లగాఁ గొనెఁచురీతిఁ

బ్రాణికోటుల యాయువునందు నొక్క

దినముఁ గైకొనెఁ గాలుండు తెలియకుండ.

వ. ఇటు లాదినంబు కడచనిన నామఱునాట ధ్యానపరాయ

ణుండై శముండు కనులు మొగిచి చిత్త మేకాగ్రంబుసేసి

కొంతవడికి లేచి సికతలంబగు నొక తలంబు సమంబుగావించి

వ్రేలితో స్థిరీతి వ్రాసికొనియె.

శా. 'జీవుల్ దుఃఖవికారదగ్ధులు పరిక్షీణాత్మవిజ్ఞాను లీ

చావుంబుట్టుల కాలవాలములు హింసాకారులంచున్ దయా

భావుండై కనుచుండలేక నయనద్వంద్వంబునున్ మోడ్చెనే

దేవుం డాతని బుద్ధునిం దలఁచెదన్ దీపించు బోధంబునన్.

గీ. ఆత్మదర్శన మందని యట్టివారి

కడవి గ్రామంబునా భేద మలరుచుండు

నాత్మదర్శన మందెడు నట్టివారి

కగు నివాసంబు లావివిక్రాత్మ యందు.

క. తన తనువుఁ బోలు నొక పర

తనువు నచేతనముఁజూచి తజ్జ్ఞేతరుడా

తనువుఁబరాత్మాధిష్ఠిత

మునుగా నెఱుంగకయ, భిన్నముగ నూహించున్.

చ. ఎఱుపగు చేలఁ గట్టుకొని 'యెట్టునివాడ' నటంచు నెల్ల రూ

పఱు పుటముంధరించి 'తన యాకృతి పోయె' నటంచుఁబెంజరీ

నెఱికనుదాల్చి నేను ధరణీపతినంచుఁ దలంపనట్లు పే! రెఱుపు

నుమాపుమేలుగలయీమెయియాత్మోడుకాఁడు చూడుమా!

క. సఖభావితమగు స్థానమ

సుఖసన్నిధియందు వాడు చూపును గానన్

సుఖమును గోరక కస్తీకి

సఖుడై పరమాత్మ నెఱుంగఁ జాలఁగ వలయున్.

వ. ఇటులు వ్రాసి చదివికొని మఱల నామఱ్ఱినీడఁ జేరి యుపవాస

శుష్కంబైన శరీరంబు నూడల కాన్చి ధ్యానపరాయణుడై

నివసించి యున్నంత సూర్యుని కిరణంబులు పరివర్షింబులై

తేజోవసానమును సూచించె నంత

ఉ. గోత్రము చాటుచేసి కొని క్రోల్పులి చందము దాఁగె మెల్లఁగా

మిత్రుఁడు రాగరక్తముఖమిశ్రితుడై విగళిత్కరుండుకా

గాత్రములందునన్ దమిరకాండము పూసెనునాఁ జెలంగె సా

ర్వీత్రికుటౌ జనంబులు నివాసములన్ వసియించి రెల్లెడన్.

వ. ఆయెడ నాశముండు బలం బెడలిన శరీరంబు నేలపము నిడి

కనులు మొగిచి

నీ. అలరు జొంపంబుల నలరారి యొండొండఁ

గలయు క్రొమ్మాకు కానలకు నేఁగి

వలిగాలిఁ గదలెడు సెలయేటి తరఁగల

తెలిసీటఁ దడియు తిప్పలకుఁబోయి

తెల్లిదాచు పడగల వలె చేచు నలలచేఁ

దనరు సందరపుఁ బెందరికి నరిగి

ఇసుకతిన్నెలచేత నెలరారు చిట్టడ

వులకు వెన్నెల బయలులకుఁ దఱలి

గీ. ధ్యానముం జేయుమోయి దయాస్వరూపుఁ

డైన భగవంతు సహరాది యందు నిదురఁ

౫ ఆశ్వా]

గూరు వేళిలఁ గాయమ్ము పారవశ్య
కలితమై పోవఁ బులకలు గ్రమ్ముదేజు.

ప. ఇటులు తలంచుచుండు నంత

మ. పొదరింటన్ వసియించు క్రోలుపులి యాఁబోతున్ సమీక్షించి
యం! గదచే నెత్తిన యీరసంబున నఖాగ్రద్యోతితంబై యరుం
తుదమై మీఁదికి దూఁకు గీతిని జయంతం డాసురప్రక్రియల్
పొదలంగా శముమీఁదికిన్ దుమికెదుర్చున్ దిడంబిం చుచున్.

ఉ. కన్నుల నెత్తి చూచు శముఁ గాంచగ నీయకచీరనై చిక్రొం
బన్నుగడన్ గమించి పటుబాహుబలంబునఁ గంధరంబునం
దున్న నరంబులం బిసికి యూర్పులు పుచ్చగ వీలులేమి వ్యా
పన్నునిఁ జేసినై చి చనెఁ బాశుపాలంబులదారిఁ బట్టుచున్.

ప. ఇటులుచని కృష్ణాతీరంబునకేఁగి

శా. ప్రాసాదాగ్రమునందు నిల్వఁబడి నిద్రాహీనయై సహ్యాజా
దాసిం బోలె విలాసనై భవములన్ దర్పించు ముక్తాలతన్
దోసంబొప్పగఁగాంచియా ర్చిజయతుండూష్మలంబౌనటుల్
నాసానాఁములందునూర్పులెగువంగాదొట్రుపాటొందుచున్.

గీ. ఎచని ప్రాపునఁజేసి యోయింపువదన !

రాజరాజాత్మజుఁడు యువరాజుఁ గూడ
నిచ్చ కిసుమంత యేరియు నచ్చలేదొ
వాడె శముఁడు శమించె మేవేడి పోయి.

ప. అనిన విని మ్రూచుపడి కూలి కొంతవడికి లేచి యశ్రువదనయై
రోదనస్యరంబునేసి

సీ. పాల మున్నీటిలోఁ బాలన్నియును దెచ్చి
కడిగిన నీచేతి కనటు వోదు

కమలారిబింబంబు కళలన్నియును గూర్చి
గచ్చుచేసినను నీమచ్చ చనదు
తేజరిల్లుచునుండు త్రేతాగ్నులను దెచ్చి
సంస్కరించినను నీసడులు పోవు
పరిపక్వమైన త్రిపాద్విభూతినిఁ దెచ్చి
నీలోని కీచ్చిన మేలు రాదు

గీ. ఒంటిపాటున వసియించి యున్న వానిఁ
జీతటులఁ బొందుదోలు మైచెలుపు వానిఁ
బ్రాణమిత్రుని శము సహాధ్యాయు సట్టి
వాని నేమి యొనర్చితో పాతకుండ !

వ. అని యెఱచుచుఁ గ్రిందికిఁ జనుదెంచుచున్న సప్తశిఁ గనురా
గొని జయంతుండు జంఘాలుండ్ల పాటిపోన నంత

క. క్రిందికిఁ జని ముక్తాలత
యందునఁ బొడగాన కాజయంతుని దుఃఖ
స్యందన మెక్కుచుఁ జనియె న
మందంబగు గతిని మట్టి మ్రాని కెలనికె.

వ. అనంతరంబౌ ముక్తాలతాము క్తకంఠధ్వనినిఁ గొంద త్రాలించి
లేచి చూచి వగచుచున్న మలయసేనం గాంచి సర్వంబు
నెఱింగి తామును వగపుఁ బొంది రంతఁ గర్ణాకర్ణికగా నా
వార్త పురం బంతయు వ్యాపించిన.

ఉ. గుంపులుగుంపులై ధరణికోటపురంబున మానవుల్ సమా
కంపితచిత్తులై శమునిఁ గాంచు తలంపునఁ బోయి రెల్లరున్
‘చంపునె? రాజరాట్టుతుండు, చాలెనె? చేతులు, మానసంబులో
నింపితమాయెనే’ యనుచు నేపుమెయిన్ భువియూనినట్టులన్.

౫ ఆశ్వా]

క. చని యంద అచేతనుడ

య్యను జేతని వోలెఁ గాంతి నొందిన శమునిక
గనుఁగొనిరి వటమహీజం
బుర క్రింద నమేయ శోక పూరితు లగుచున్.

క. కాళులకు దాపునంబడి

యీలిఁగి సౌందర్య మింక నినుమడి కాఁగన్
గ్రాలుచు నుండిఁ యాము
క్తాలతనుం గాంచి చాలఁ గరుణాలయులై.

క. శోకం బాఁగుకొనంగా

లేకెల్లరు పాంసుకణమలీమసతన్మలై
శోకించిరి యొందొరు నా
లోకించుచు హృదయములు విఁగొల్పుము కాన్.

ఎ. ఇటులు వగచివగచి యువరాజింత ఘాతకుడే? యనువారును
సింధులుం డింత యంధుడే? యను వారునునై, 'దేవాల
యంబుల కేఁగి ప్రార్థనంబులు సలిపి యేమి యొనర్ప మది
నిశ్చయించునో యటుసేయువార' మని తలంచి యందఱును
మఱలఁబోవుచుండ నాజనసమూహంబునుండి సమంత
భద్రుండు లేచి,

శా. ఆలాపంబులు మాని కొంచె వినుడయ్యా! మీరలున్ మీరలి
క్లేలా పోయెడువారు? దేవగృహమందే యీశ్వరుం డుండునే?
శీలోన్మీలితులై కనుంగొనుండు వానిన్ దేహగేహంబులన్
గ్రాలున్ సర్వమునందు నెల్లెడల 'నీనా' భేదముల్ రూపఱన్
మ. శమిమూర్ధన్యశమున్ దయామయునిదాఁజంపెన్ జయన్తుండు ని
క్కము ముక్తాలతకూడ నీల్గినది తత్కార్యంబునంజేసి వీ

- రుమహాబుద్ధి కలట్టివారలు కుబేరుం గెల్చువా న్నొంత రొక్కముచే వీరినె యిట్లు చంపినను వీరక లోక మింకాఁగునే?
- ఉ. ఇండిక నిండులక ధనము లిండు గృహంబుల నిండు పంటలక బండు పొలంబు లిండు పరిపక్వములై తగు తోటలిండు చెంబిండు పటంబు నిండు పెరుగిండిటు వేయుచు నేల? మీ కుండునదెల్ల నిండు మఱియుం మఱియుం యుచరాజుచేతికి
- ఉ. నోరొక యింత లేక కడు నొవ్వినె గూరిన కాసరంబు వాః పూరమునందుఁ బెండిలికిఁబో బలి నిచ్చుట కాదు వీరి దుర్వార మదాతిరిక్తపు వివాహముకై యిటు రెండుదేహముల్ చేరిన వీధరిత్రిని విసిద్ధములై నవి వీనిఁ గాంచుఁడా!
- ఉ. కుత్తుక నొక్కెనో! మఱియు ఫోరబలంబున రాక్షసుండునా మొత్తెనో! యేమిచేసెనో! సమున్మివదంబుజనాథు కాత్తికిఁ గ్రొత్త యొసర్చువాని శముఁ గోలుమసంగివండు చాల దుర్వృత్తుఁడు; వచ్చునే? శముఁడు వీఁడు జగంబులు ధారపోసిరక
- ఉ. ఏలెనువాడ నేననుచు నేలిద మైతిని నీకటంచు ముక్తాంత చెంత వావిడిది కన్నులు గానక ప్రాణమిత్రుఁ బుణ్యాలయమైన యీశముని సంత మొసర్చినవాఁడు క్రూరుడై స్త్రీలెటు వీధిలంబులఁ జరింతు రింక గడు నిర్భయంబుగ
- ఉ. స్త్రీలకు నెల్లవారలకు నేసలుపెట్టగ వచ్చు నట్టి ముక్తాంత చూడుఁడా! గణిక కాదిది మేలి సత్ప్రవతావళి మాలకు సగ్రరత్న మిది మ్రూఢియున్నది మ్రూనిక్రింద నా యేలికచంద మెట్టిదని యెంచగ నేర్తును మీరెఱుంగుఁడా!
- మ. అని యారీతినిఁ జెప్పి యంతకును మున్నామట్టి పేహుడలం దున నేసారెను చీటిఁ బట్టుకొనియే దుఃఖించుచున్నాఁడు కా

౫ ఆశ్వా]

పున దానిం బయి కెత్తిచూపెజనముల్ ప్రోవౌచుఁజూడంగ వె
చ్చనిసిట్ట్యూరుపులూరుపుల్ నిగుడ నాన్యంబుల్ నిగారింపఁగాఁ
వ. ఇటు లందఱకు నాచీటిం జూపి యాతండు

శా. చేయంగఁ దగు కార్యమున్ వినుఁడు హింసింపంగరాదెవ్వరిన్
నాయంబొప్పఁగ ముట్టడించి యవసీనాథాన్వయం బంతయున్
స్వాయత్తంబుగఁ జేసి యేలుబడి పాయంజేసి వేఱొక్కనిన్
జేయంగఁ దగు రాజు గాఁగ ధరణిం జెల్వొరఁ బాలింపఁగన్

వ. అని యెల్లరకుఁ జెలియఁజెప్పి

గీ. రాష్ట్ర మందున నివసించు ప్రజల కెల్లఁ
జెప్పి యాయవినీతుని చేత లెల్ల
నందఱను బ్రోవుచేసి యమంద గతుల
రావలయు మీరుమీర లూర్జస్వ లగుచు.

వ. అని బోధించిన విని యాజనంబులు

క. ధరణీపతి సుతు కృత్యము
పరమ భయావహము దుఃఖ పరిణామమై
పరిపాకము నొందుటచే
నరిగిరి యందఱకుఁ దెలుప నపరస్పరులై .

క. అంతట నాపురుషుఁడు భూ

కాంతుని సేనానులకును గల జనములకున్
గాంతామరణమ్మును శము
సంతముఁ దెలుపంగఁ బోయె సతివేగమునన్ .

శా. వ్యాపించెన్ వడియైన గాలివలె దుర్వారంపు వేగంబునన్
భూపాలాత్మజుఁడుద్ధతుండగుచుఁ దాభూమిసురుం జంపుటల్
తాపాలింగితరూపమై నృపతివాతప్రాప్తి ముక్తాలతా

- దీపం బొలుటయున్ మహిపతిదురుద్దేశంబు దేశంబునన్
- గీ. ముట్టడింపంగఁ బ్రయతనమ్ములను జేసి
రాష్ట్రమందున నివసించు ప్రజలు కోప
కలితులును దుఃఖదగ్ధులై కాఱుకొనిరి
కృష్ణ పొడుగున రెండవ కృష్ణ వోలె.
- వ. ఈరీతిం గూడుకొన్న జనంబులు వ్యూహంబులు వ్యూహంబు
లుగా విభక్తులయి ధరణీకోటచుట్టును గోటవెట్టి రయ్యెడ
- శా. నేనానుల్ తమనేనలం గని సమీచీన ప్రకారంబుగా
నానల్ వెట్టిరి యాయుధం బొకఁడు చే నందంగఁ బోరాదికే
వానిన్ హింస యొనర్చరాదు ధరణీపాలుండు శాసించినం
గానీ రాష్ట్రమునందునం బ్రజలనుం గాఢింపరాదంచొగిన్.
- క. ఈయాచల విని సేనలు
నాయుధముల నెల్ల నేరి కగపడకుండన్
జేయను దగుగతి నానో
పాయములను బొట్లు పడిరి పదిలము తోడన్.
- వ. ఆయెడఁ దమ యభీష్టంబునకు సేనానులు తోడుపడ నెల్లవారు
నత్యుత్సాహభరితులై ముందునకుఁ ద్రోసికొనిపోయి రంత
- ఉ. కాలము మాతిపోయి పలుకష్టము మీదికి నేఁగుదోఁగాఁ
గాలరు లాజయంతుఁ గనఁగాఁ జని చెప్పిరి యొక్కపెట్ట ము
క్తాంత మైదొఱంగుటయుఁ గ్రన్నన లోకులు ముట్టడించుటల్
చాలిన సేన లన్నియును శస్త్రములన్ విడనాడి పోవుటల్.
- వ. ఇటులు కాలరాలు ముక్తాలతావసానంబు చెప్పగా విని
వారినిం బుచ్చి రోజాయంతుండు
- గీ. ఒంటి పొరుఁ గూర్చుండి యుమ్మలించి

౫ ఆశ్వా]

కనులు గాయములై పోవఁగా జలంబు
వలువ లన్నియుఁ దడుప రాపడి విలోల
హృదయుఁడై తల్పు గడవెట్టి యేపు మీతి.

క. మినమిన లాడెను కాంతులఁ

గసిమన పడుచుండు వెండిగఱతియ యందున్
మస్మణంబుగఁ బూరించుచు
మినుమానముగా నతండు వినమున్ మెసఁగెన్.

వ. ఆయెడ పెచ్చుపెరిగిన జనంబులందఱు ప్రాకారంబు నిర్భ
యంబుగా దాటి సింధులుఁ బట్టుకొనిన నాతండు సైఃపలేక

ఉ. పట్టుడు వీరి నందఱను బాపులఁ బట్టి వధిపుఁ డోరి యి
ప్పట్టున నేమి చేయఁగను బాల్పడు? సై నికులార! నన్ను జే
పట్టుడు శస్త్రసంపదలఁ బాడఱు జేయకుఁ డోరియంచుఁ దా
దిట్టుచుఁ దిమ్ముచున్ గతమతిన్ జడిపించె జనంబులందఱన్.

వ. ఆయెడ నాజనంబులు తదీయ ఘోరకృత్యంబు లన్నియు
గ్రుచ్చియెత్తి పేర్కొనుచు

ఉ. నవ్వె నృపాలుఁడా! యిక ననాథుఁడ వీవయినావు పాలనం
బెవ్వధి జేయఁగా వలెనొ యించుక నీవెఱుంగంగలేవు దా
దవ్వుల నుండు మింకఁ జరితంబుల మంచిగఁజూచికొమ్ము తా
నివ్వసుధన్ భరింపఁ గల యేలిక కొంఁడొకఁ డేగుదెంచెడిన్.

గీ. సై నికులుఁగూడ నీదు దుశ్చరితములకు

సైఃపలేక త్యజించిరి శస్త్రములను

నైనఁ గానిమ్ము నీకేమి యధిక భీతి

లేదు నీమేనికినిఁ గన్తి లేదు చుమ్ము.

వ. అనుచుఁబలికి యంత యువరాజుగారంబులొనికింజనఁ బ్రయ

౫ ఆశ్వా]

తించి తలుపులు రాక యుపాయంబులఁ గొని యెట్టకేలకూ
లోఁబ్రవేశించి రంత.

శా. కానంగాఁ బడె రాజసూతి లలితాగార ప్రదేశంబునకా
బ్రాణంబుల్ విడనాడి కృష్ణ రసనా పర్యస్త ఘోరాస్యుడై
నానాదీతి వికార విస్తృతి కృతా సంత ర్భవ ద్భావుడై
దీనత్వ ప్రతిపాద కేంద్రియ తతి స్థిత్యావిలాకారుడై .

వ. అట్టివానిం గాంచి జనంబు లాక్రొశించి చేయంగాఁ దగు
కృత్యం బాలోచించి

గీ. శిల్పులను బిల్చి మానవ కల్పముగను
బుద్ధదేవుని ప్రతిమను బొనరఁ జేయ
నాన యిడి వారలట్లు చేయంగాఁ దెచ్చి
ధరణికోటను నొకచోట దానినునిచి.

చ. పదపడి సింధులానుజు సపత్యము నొక్కని రాజచిహ్న కా
స్పదముగఁ జేసి గద్దెపయి వానిని నుంచి సమంత్రకంబుగా
నుదకముఁ దెచ్చి శీర్షమున నుంచి జనం బభిషేకమున బదిం
బదిగ నొనర్చె సయ్యెడల వారిదముల్ వెదచల్లె వర్షమున్ .

క. అటుపిమ్మట జనతా సం
ఘటిత ప్రేమమ్మునకా 'సుగతు' పేరిట నా
'వటు' నామ భూమి పతి యా
పుటభేదన మందు నుండి పుడమిని నేలెన్ .

ఇది

శతావధాని శివరామకవి ప్రణీతంబయిన
ముక్తాలత యను ప్రబంధంబున
సర్వంబును బంచమాశ్వాసము
సమాప్తము.

ఓవ్ టీక.

౧ ఆశ్వా.

5. పుట సాహిత్యము=త్వప్తి 6. తోష్టా య్యమాణః=మిగుల ను
తింపబడువాడు 7. గులకరించు=రమ్యమగు! శ్రాణితీయ=దీని నింగ్లిషున
Night queen అంగురు! విసబొద్దియలు=దీనికి సంస్కృతము పాత;
లాటిను Gloriosa Superba 9. చాతుర్వర్ణ్యము=నాలుగువర్ణములు!
11. బాఁగు=తెన్న; దీనియందు ఆరసున్నకలదు. కన్నడము బాంగు!
13. స్థాణంబు=స్తంభము! శతవ్యామ=నూలు, బారలు! ఉత్తకామ=పోటీ
కట్ట! తారకా...మై=నక్షత్రములు అను, మొగ్గలచే, లోఁగొనబడిన!
విధు...విధిమై=చంద్ర, బింబముచే, గ్రువ్వబడిన! ప్రతివేశము=ఇరుగు
పొరుగు ఇల్లు! 15. వాక్రప్రవాహము=ఉదకప్రవాహము! కవోష్ణము=గోరు
వెచ్చు! 16. ఆయసపాత్రము=ఇనుపగిన్నె! 17. సద్యో...శ్రుతండు=ఆపు
డుగొలుగబడ్డ తల, గడ్డము, నందలి కిండుకలుకలవాడు! బోధివృక్ష
ము=మట్టి! మాయాదేవి పుత్రుండు=బుద్ధుఁడు! కేతన...తులు=జెండా,
కాంతులు! తుహిన...దుగ్ధములు=చంద్రునికాంతుల, గుములు, అను
పాలు. ముహు...పూరితమై=మిగుల, నెక్కుడగు, కాంతులచే, నిండిన!
ప్రపహణము=నౌక! 20. తాయి=స్తాయి! దద్దడము=మిదై! 21. బయకా
రులు=గాయకులు! 10. ఓతప్రోతములు=పడుగుచేకలు.

౨ ఆశ్వా.

22. కుప్పసము=కుబుసము! కృష్ణవెణ్ణా=కృష్ణవేణి. “వేణి” అనిసం.
“వెణ్ణా” కన్నడకాసనములలో నటులు ఉన్నది. పరి...మసీఘండు=వీఁ
డినబాణములయందలి పెచ్చుఇచ్చుగలవాడు! దధి...మిష=పెరుంగు, ద్ర
చ్చుటచే, గదలు, వెలందుల, గుముల, (వేణి) జడ, అనుమిషచే! కృపాణ
ఖురళి=కత్తిసాము! భువన...రుషక=లోకుల, ఉద్ధతిని, జయించు, నిచ్చు
చేసిన, రోషముచే; చూ. బాలభారతం (అవర) “దధిమధన”! 23. ఆ
కాశ...ఫలంబు=ఆకాసము కల్పవృక్షపు కమ్మయందలి చిన్నపండు! ఔ
త్తనపాది=ద్రువుఁడు! సప్తగవము=వీడునడ్లతోఁగూడిన! శ్వసన...గంధ

యై=గాలి అను నెత్తావికలదియై! అంబరాంతము=వలసతుద, (ఆకాశము తుద అనిశ్లేష) 24. పల్లాత్తు=పంతక్షతము! గోరొత్తు=నఖక్షతము! 25. శంకు=మేకు! సహ్యాజాత=కృష్ణ! 26. రేపాడి=ప్రాతఃకాలము! 29. పింపిళ్ళ గూయు=చప్పడుచేయుచు ఆడు! 30. అవటుచేశంబు=ముచ్చిలిగుంట! 30. సుప్రాతము=మంగళ మైన, ప్రాతఃకాలముకలది. [చూ..మాగు ౧౦ సర్గ. తుదిశ్లోకము] 31. శా|| “నాకున్నంతటి” పామునకు, కాళ్ళలేవు కాన, ఎటుకయు అసత్యమనితాత్పర్యము! 32. అభిసంధి=ఉద్దేశము. 33. కొఱ్ఱమీనుతొకట్టు: కొఱ్ఱమీనునీరినుండి పైకిఁదీసి బయటనుంచినవెంటనే చచ్చును. అప్పుగొన్నవానికి మఱిలనది యిచ్చుట దుశ్శకము. 34. నీ “మా విచిగుర్నగు” మోవికవలఁబల్కవలయునక్కరములు. ఉ, పవర్తము, కికి పలు! ప్రకృతమున, పకారముకై కొనఁదగు. పకారము పంచమమునకు గుఱుతు, అని భావము. (పికఃకూజితిపంచమమ్) మధువు=తేనె, ప్రసంతముఅని శ్లేష] అల, విశారదము అనియు, అలవి, శారదమనియు ధేవము! 35. డొంగ=దొంగ! 36. నెత్తపలక=జూదపుబల్ల. [మధురిమాదులు ఇను నిజంతములు. “పుధ్యద్దు”లలోనివి. ౫-౧-౧౧౨ చూ] ముఱకటించు=త్రిప్ప! 37. మాలకరి=పూమాలగ్రుచ్చువాఁడు చవుడోలు=అంబారి. [చతురంతడోలిక] రాకా...రీతి=పూర్ణిమనాటిసాయంకాలమున సూర్యుడంద్రులవలె! కాల..స్ఫట=నల్లత్రాచు పెనుపడగ! 38. కర్ణిక=తోండముతుద

3 ఆశ్వా.

39. కర్మకరులు. జీతముపుచ్చికొని పనిచేయువారు. [కర్మణిభృతా. 3-౨-౨౨ చూ] 40. ఓయలపాట=పూలఁగోయునపుడు పాడుపాట! ముత్తో=ముత్తవ 41. గాఢలు=చాలఁగవులుచెప్పినగాఢలను శాతవాహనుఁడు ఒకపుస్తకముగాఁ గూర్చెను. శ్రీనాథుఁడు వానిని తెలిగించెను. 42. రమ్మ=సారా! 43. పింగళి=పార్శ్వము! 47. వీతనయ=పోయిననీతికలది. 48. మాయకము=గజవిశేషము, 50. రాజులు=ప్రభువులు; చంద్రులు అని శ్లేష తలగాములు=ప్రాంతవర్తులు; రాహుగ్రహములు అనిశ్లేష!

౪ ఆశ్వా.

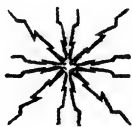
56. గుఱుములు=బీజములు. 59. నావ్యంబు=ఓడచేదాఁటఁదగినది! 60. సరిఁగహగహిని=లక్ష్మి! “వరిఁగొల్పందగు మానికెంగొని” అనుటచే,

పామరత్వము సూచితము. “అరజాబిల్లికి నీడుజోడగుచు జన్యంబయిన వ్యాధి” నఖిక్షతము. దానింగాంచి తాను పామరుడగుట వ్యాధియని తలఁచుచున్నాడు. చూ “ఆర్యాసప్త” 61. పిల్లికన్తము=వైదూర్యము. 64. బిందువు, మణిమాల, శశపుతకము, ఇవి గోరొత్తులపేరులు చూ. మట్ట

మతమ్. “అగ్రరే బిందుః—”! ఘట్టకుటీప్రభాతము=పయన మైపోయి తిరిగి మఱల బయలుదేరినచోటికేవచ్చుట. “క్రిత్వా కశ్చి త్పణ్య వస్తుని పుర్యాం శుక్రం హృత్వా గన్త కామో నిశాయాం తుర్యే య మేఽగచ్ఛ డారా త్కుమాంః స్తత్వా గత్వా ఘట్టకుట్యాం ప్రభాతమ్” 65. పటు... స్వనమై=బల మైన కాలితాపుచేప్రీతిడు (పూల) కుండులచప్పుడు! కంపిత... కాయమానంబునై=కదలుబడ్డ, నీవలచే, కూర్చుబడిన, మేలిపందిరి! జనిత... పొడమిన వేగముల, సముదాయముచే, కదలునవియు, మ్రోయునవియు అగు వ్యవరములు! అనిదంపూర్వ=అపూర్వము! 67. వైయగ్రోధ=మట్టిసంబంధము వినతతొలిచూలు=అనూగుడు! 68. అగారము=ఇల్లు

౧ ఆశ్వా.

70. కల్లాకు=చీటి! 72. గోత్రము=పర్వతము; వంశము! మిత్రుడు=సూర్యుడు; చెలికాడు! విగళత్కరుండు=పోయినకిరములుకలవాడు; జాటుచేతివాడు. సందరము=సముద్రము! 77. అపరస్పరులై=ఎల్లపుడు, ఎడతెగక. [అపరస్పరాక్రియాసాతత్యే ౬-౧-౧౮౪ చూ] 80. కృష్ణ... ఆస్యంజై=లాగబడిన, విపరీతము భయంకరము అగు మొగముకలవాడు! నానా... భౌవుంజై=పలు, రీతులయిన, వికారముల, యెక్కుడుదనముచే, కాబడిన, లోదాగనిభావములుకలవాడు! దీనత్వఆకారుంజై=దైన్యమును, తెలుపు, ఇంద్రియావళియొక్క, స్థితిచే, కలుగమైన, ఆకారముకలవాడు. సుగతుపేరిట=బుద్ధునిపేరిట! పుటభేదనము=పత్తనము.

శుద్ధపత్రము.

పుట పక్కి

7— 3

19— 9

28— 7

29— 4

30— 7

31—13

32— 5

33—21

తప్ప

క్రొమ్మవి

పెరుగు

బోగయిన

...

సుప్రాతమే

సత్తతయయ్యదొల్లి

తీయచు

వాని

ఒప్ప

క్రొమ్మవి

పెరుగు

చెప్పచునుండు

...

సుప్రాతయే

కదకొన్నదిమెలపుతోడ

ఎత్తుచు

విల్లు

మా ధ స స ర్మ.

వెల ౦—౧౪—౦.

పాత్రములు .

పురుషులు.

- ౧ బల్లహుడు - గాజు
  - ౨ సీత దేవుడు - బల్లహుని దండనాయకుడు
  - ౩ సోమ దేవధూపాలుడు - గాజు
  - ౪ పేరునీడు - సోమ దేవుని తమ్ముడు
  - ౫ మాధవభట్టు - విద్వాంసుడు
  - ౬ విధుశేఖరుడు - మాధవభట్టుని కొడుకు
  - ౭ సైంహికేశయుడు - ఒక బ్రాహ్మణుడు
  - ౮ మాధవగృహ - సోమ దేవుని కొడుకు
  - ౯ సూర్యదేవుడు - బల్లహుని కొడుకు
- కంచుకి పాఠావాంఛ - మొ॥

స్త్రీలు .

- ౧ సిరియాలదేవి - సోమ దేవుని మహిషి
  - ౨ మంజుమతి - బల్లహుని మహిషి
- చెలులు - మొ॥

శో ధ న ప త్ర ము .

పుట.	పంక్తి.	అసాధువు.	సాధువు.
2	10	న్యాయము	న్యాయము
	11	అన్యాయము	అన్యాయము
	16	యలవరించి	యలవరించి
	21	కలుపుగోలుతనము	కలుపుగోలుతనము
8	9	కుటియు	కురియు
	10	అరుగబోలు	అరుగబోలు
6	9	ఒండొండక	ఒండొండక
	20	పరాధనము	పరాధనము
7	7	ప్రా	ప్రా
	10	తేరించి	తేటిచి
	18	గాటులు	కాటులు
8	1	అది	అది
		దూబ	దూబ
	7	గ్రోల్ మసగు	కోల్మసగు
	16	వెనుచప్పుడు	వెనుజప్పుడు
9	11	మెదడుచాచి	మెదడుతాచి
10	8	వెల్కురి	వెల్కుటి
	15	లేపుదుకడంగి	లేపుదుగడంగి
	16	వెలుగురు	వెలుగురు

పుట.	పంక్తి.	సాధువు.	అసాధువు.
11	24	పోయెడుర	పోయెడుర
12	10	కానుపించి	కానిపించి
26	17	”	”
47	2	...	...
	12	...	...
	13	...	...
51	17	...	...
70	9	...	...
12	20	తఱగి	తఱిగి
13	1	మూగ	మూగ
	12	అపద	అపద
14	11	నెగ నె	నెగ నె
	12	నాపు	తాపు
	13	నేలకూ	నేలకూ
	20	దడదడగొ	దడదడకొ
15	12	వాచి	వాచి
18	8	పోవుదా	పోవుదా
	16	వెరి	వెటి
	22	వఱలు	వఱలు
19	3	పూడి	పూడి
	5	వేలు	వేరు
	12	ఖండ	వన్న
20	12	సాగుతూంది.	సాగుతూంది !
21	23	ఓరిమిదూరి	ఓరిమిదూటి

పుట.	పంక్తి.	సాధువు.	అసాధువు.
26	12	వేగుల	వేగుల
41	1	...	...
42	9	...	...
26	22	ఎఱ్ఱబాటి	ఎఱ్ఱవాటి
27	2	తటతటంగొ	తిటతటకొ
30	2	చులక	చులుక
31	15	పాలా—	పాగా—
35	2	బూసం	బూసం
37	16	నిచ్చలు దిరుగాడు	నిచ్చలుబడి దిరుగాడు
42	22	చేకూటిన	చేకూరిన
44	6	తోపంచు	తోగజేయు
	14	జుట్టువారు	జుట్టువాలు
	18	నాథుడు	నాథుడు
46	2	కార్జ	కార్జ
49	10	వర్పటింప	వర్పరింప
64	18	...	...
50	22	ఎండమావి	ఎండమావులు
51	1	...	...
	6	దేరి	దేటి
	22	తూటి	తూరి
70	7	...	...
52	12	తువు టి	తువులక టి
57	2	చెప్పను	చెప్పను
60	9	గని టైనా	గనిపటైనా

పుట.	పంక్తి.	సాధువు.	అసాధువు.
62	18	సీర జేవులు	నూర్య జేవులు
66	5	పరిక్షితు	పరిక్షితు
67	28	కాట	కాట
70	16	సాగిలుమింటి మొంపు	సాగిలిమిన్నులదన్ను
76	7	కాడు	కాడు
	16	అదర్భ	అద్రభ
77	14	పాతించెదక	పాతిం చెదన్

మా ధ వ వ ర్త.

[నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు ప్రవేశించును]

సూత్రధారుడు—

ఉ. శ్రీధవభాయతాక్షి యెద, శీతమయూఖుడు కూర్చుడు గనుల్
భూధరసాగరాదిపరిపూర్ణజగత్తతి కుక్షి, చేతనుల్
ద్వైధముకాని యాత్మచయత త్వపుబ్రోదినిగుంగు లేనికా
మాధవుడెల్లమీకు బరమంబగు కర్మఫలంబు బీవుతక.

[పరిక్రమించి] ఆర్యమిశ్రులకొకవిన్నపము. [వినుట అభినయించి] ఏమది ! నేను విన్నపించుకొనబోవుచుండగా నేదియో వినవచ్చుచున్నది ! ఆలకింతురాక !

[తెరలో]

అహో! బల్లహుని కల్లువిందు !

సూత్ర—ఆ. తెలిసినది.

గీ సోమదేవమహీపాలు, శూరవరుడు
పేరునీనిం జల్లగాఁ బిలువనంపి
కల్లువిందునుగాఁబోలు బల్లహుండు
చేయుచున్నాడు చెడుపని చేయఁదలంచి.

[నిష్క్రమించును]

స్థాపన.

శుద్ధవిష్కంభము.

[అంతట కంచుకి ప్రవేశించును]

కంచుకి—అహా బల్లహుని కల్లువిందు ! [చింతచే గలిగిన
యలసట నభినయించుచు నిట్లూర్చి] కటకటా !

ఉ. కన్నులు కాని గాఢక కాశులలో జవలేక మోమునకై
వన్నెయవాసిలేక తుదివాతిని బింకముచాలకూర్పులం
దిన్నదనంబులేకటలూ తిన్నదిజీర్ణముకాక మన్నికై
కొన్న ఫలంబదేమగునొకో ! వ్యసనంబుల బొందరక్కినకా.

[ద్రుఃఖముతో] నేను బల్లహుని కొలుపుకూటములోని
వాడనైనను న్యాయ్యము చెప్పవలసినపుడు సోమదేవభూ
పాలునిపక్షమున నుండెదను. ఏలన, అన్యాయ్యముగా
నాలమందల నపహరించిన దండనాయకులనోర్చియు అపర
భీష్ముడనందగు పేర్నినిమాట వినుకలిచే విడుమరకావిం
చిన సోమదేవభూపాలుడు న్యాయవేత్తకదా ! పిదప
మాబల్లహమహారాజును, ఆతని సాధుత్వమునకు లోనయి
రాయబారమంపి యాతని మైత్రి యలవరిచికొన్నాడు.
మంచితనము ఎంత చెట్టనైనను దనవైపునకు ద్రిప్పకొను
ననుట కిదియే తార్కాణ. నేడు మా మహారాజు సోమ
దేవభూపాలుని బేర్నిని దన కతిథులగాఁ గొనివచ్చి విం
దులు నడుపుచున్నాడు. ఈవిందుతన ముభయరాజ్యము
లవారికి నెంతయో కలుపుగోలుదనంబు సమకూర్పజాలు

నని యందఱ తలపోత. ఈ రేయి గల్లువిందువలె గను
పట్టుచున్నది. ఏలన అన్ని డేరాలయందును గల్లుతావు లీను
చున్నది. రాజుల కిది వ్యసనములలో మునిమొదటిది.
అగుగాక. ఇంక నా యాయుశ్శేషమును సేవకవృత్తినుం
డి తొలగించుకొనులోపుగా మహారాజుఋణము సరిగా
దీర్చికొనఁ దత్సేవకై యరుగుదుఁగాక. [నడచి, చూచి]
ఓహో! ఈ చీకటికి ఈ కాటుమబ్బు తోడగుచున్నది.
బేరా! ఈ మెఱుంగుదీగ కనులమిఱుమిట్లుగొలిపి కాలికి
జుట్టవైచుకొనునట్లున్నది. ఇంక వానయుఁ గుఱియుచో
నాపని యిచటనే తుదముట్టును. ఇంకఁదత్సేవ కరుగ
బోలు.

[నిష్క్రమించును]

శుద్ధవిష్కంభము.

[తరువాత బల్లహుండు శస్త్రపాణియై ప్రవేశించును]

బల్ల—[కలయంగాంచి] బలే! ఈ ప్రకృతియంతయు నా
ప్రయత్నమునకుఁ గడుననుకూలముగా నున్నది.

సీ. కాలంజనముతోడఁ గలసిచీకటిగుంపు

ప్రకృతి కంతయుఁబూత వైచుఁగాక

కాళి పెన్నెలులతోఁ గలసి కార్మబ్బగుం

పాకాశమంతయు నల్లుఁగాక

క్రొవ్విసంబునఁ బెనఁగొన్న వాయువు లెల్ల
 వీధులఁ జెలరేగి వీచుఁగాక
 అజ్ఞానభరమునం దణఁగి యీజగతి సం
 పూర్ణంబుగాఁ గన్న మోడ్చుఁగాక
 గీ. తనపయింశూర్కిఁజెందిన జనములకును
 మేలుకనుశ్రుతి భూమి పోఁద్రోలుఁగాక
 జ్ఞానమయమైన చైతన్య శక్తికూడఁ
 బెల్చ గాఢ జడత్వంబుఁ దాల్చుఁగాక.

[నిర్దేశించి]

ఉ. కొంచెపుదూదిపింజెలనుకొందగి గేదగిఁబోలివచ్చు నీ
 మంచుతుపానుగాలి 'కనుచులపు దయ్యపుఁజెట్టరూపు సం
 థించి కడంగి తేయి నడలెంచుచునున్నదియేమి' యంచుఁ గా
 న్నించుచునుండఁ జూపఱకు బెట్టిదమైన భయంబుఁగొల్పుచుకొ.

గీ, కాలుమబ్బులలోపలఁ గలసిపోయి
 యంధతమస లగత్పరమాణుసమిలి
 భీరులంజూచి వేర్వెట్టి పిలుచునటులు
 పొలుచుచున్నది భీకరముద్రతాల్చి.

ఎవండయినను సాక్షిమాత్రుఁడుగానుండ, ఈ రాత్రియే
 ఎంతఘోరకార్యమునైనను జేయింపఁగలదు. నాకు సంపూ
 ర్ణముగ ననుకూలమయిన ప్రకృతి నేమని కొనియాడుదును!

సీ. పిఱికిపందలకుఁ గ్రొన్నెఱుఱువేలాడ న
 ప్లాడెడు మాయదయ్యమువిధాన
 పోటుబంట్లకు భయంబులఁబాయఁజేయు నీ
 శ్వరవిశ్వరూపదర్శనము థంగి

పరిశీలకులకాత్మ పరిపోషణ మొనర్ప
 దైవార బాలిచ్చు తల్లిరీతి
 తత్త్వవేత్తలకు సంతతసచ్చిదానంద
 మహితమై యొప్పు బ్రహ్మంబువోరె
 గీ. ప్రాబల్య తీర్చికొనునట్టి వారి కెల్ల
 కరణిఁ గులదైవమాయన, ఘాతకులకు
 నిష్ట దేవతవోరె నీవెఁగుచుందు
 ప్రకృతి! నీకంటె వేఱె దైవంబుకలదె?

ఓయి సోమదేవా! పేర్నిఁడా! నిద్రింపుఁడు. నిద్రామాత్ర
 మేకాదు. దీర్ఘనిద్రఁజెందుఁడు. [ఆలోచించి] రాజనీతిపా
 రంగతులగు వీరు నా కతిఘలుగాఁ జనుదెంచుటయుఁ విడి
 గా నేర్పఱచిన డేరాలయందు నిదిరించుటయు, మైకమొద
 వించు కల్లుద్రావుటయుఁ జూడ విజయము నాదెసనే ము
 ల్లు సూపుచున్నది. అన్నివిధముల నీశ్వరునకు జిగీఘల
 యెడఁ బక్షపాతము మెండు. [చిఱుగంటచప్పుడు నాలకిం
 చి] బలే! సరిగా అటులు మ్రోగవలయును. ఈ సంజ్ఞ
 నీరదేవునిది కావలయు. అతని హృదయము గాఢముగాఁ
 బరీక్షింతును.

[నీరదేవుఁడు ఖడ్గపాణియై ప్రవేశించును]

నీర—[నమస్కరించి] ఏమిసెలవు?

బల్ల—నీవింతపని చేయఁగలుగుదువో లేవో యని సందియ
 ము కలుగుచున్నది.

సీర—[తెగిన వెంట్రుకలఁ జూపించుచు] దేవా ! వినుము.

మ. “వలదోయీ ! వలదోయీ ! సోదరుడ ! జీవశ్రేణికింబూతహఁ

దల ; యద్దానిఁదిరస్కరించుట యనాత్మజ్ఞత్వ, మాచేత మం

గలి చేయందగినట్టి దట్టగుట నుగ్రంబౌ ప్రతిజ్ఞ౯ విడన్

దలఁపంబాడి ప్రతిజ్ఞలిట్టివి యనిత్యంబుల్ విసర్జింపుమి”.

అని సోమదేవుఁడు నివారించుచున్నను వినక,

“సీ. పలుదెఱంగులగు పూవులనూనియలతోడఁ

బ్రయమార ముద్దుగాఁ బెనిచి పెనిచి

ఁబొందఁగలియక యుండఁ జిక్కుందీసి

తొలుకాడ నున్నఁగా దువ్విదువ్వి

మెలుపారఁగాఁజూట్టి మేలుకుచ్చుం బోల

నొకమూలకోరగా నొత్తియొత్తి

అఱచేతఁదిగిచి వేఱఱచేతఁ దెరులించి

వట్టువగా ముడి వైచివైచి

గీ. పెనిచినాడవు పాపమీ వెంట్రుకలను

నీవు భూనిన ప్రతిసవై నేనుభూను

ప్రతిస పరిపాలనముచేయ వలయుకతన

వాడి కత్తినిఁ గోయంగ వలసె నేడు”.

అని పలుకుచు దుష్టుడై పేర్పొందు ఈ శిరోజములఁ గోసి

వైచినాడు. ఈ పరాభవమును నేను తీర్చికొనక జీవింపఁ

జాలను. మీసందియము నన్నేమిచేయును?

బల్ల—[తనలో] ఈతని నింకను బరీక్షింతుఁగాక. (వైకి) ఓ

యీ ! ఈ పరిభవమునకుఁ దగిన పరిభవమే యొనరింపఁ

గలవు గాని ప్రాణముల హింసింపఁగలవా?

సీర—దేవా ! నాకీపరిభవమొనర్చుటకన్న నన్నుఁ జంపినఁ జాల సంతసింతును. తలకొట్టుటకన్నఁ దలదీయుట పవిత్రమైన పని.

బల్ల—అటులయిన నీవ యిందుల కర్హుఁడవు కాని సమర్థుఁడవేనా ?

సీర—(చేతులొగ్గి)

ఉ. వీలినరాజులొద్ద నొడలిచ్చినబంటులు మాకొలంపుఁ బ్రాజులులు, వారి నెత్తురులచుక్కలు నావెనునాడులందునుకొ జాలువుగాఁగ జాలుకొనఁజాలినచోఁ గనుమూయునంతలోఁ జేలిక గాఁ ద్వదాజ్ఞఁ గడతేరిచివచ్చెద వారి నిద్రఱక.
మఱియు,

ఉ. ఉల్లుములందొకించుక యపోహములేక గళంబుదాఁకఁ బెకొగల్లునుద్రాచి మత్తుఁగొని కాయము సర్వము శక్తిదూరమై చెల్ల శతంబునా నిదురఁజెందినవారినిఁ జీరి యమ్మనేఁ జెల్ల! వధింపఁజాల నె ? యినీ ! యిటువల్కిన మేనునొచ్చెడిక.

(ఉద్రేకముతో)

గీ. నానెఱుల వెన్ని తెగియెనో వానిమేన
నన్ని గాటులు పొనరించి మన్నిఁగొందు
నచటి బయల్లెల్ల నేనయి యాక్రమించి
చదురుగాఁ బాడుచుంపు చుంపుదు గమించి.

(అని పోఁబోవును)

బల్ల—[ఆపి] ఆలకింపుము. ఆ ధ్వనియేమి ?

సీర—(ఆలించి)

ఉ. అదియొక గూబదూబవలె నార్చుచునున్నది జాముజామునం
 గొదవయొనర్పఁబోక యిటుకూయుట దానికి నైజమయ్యెడుం
 గద కడులెండుయామములు కాండగునిప్పుడు మంచికాలమై
 నది వివశాత్ములై నిదుర నక్కు విరోధులనుకొనఁగింపఁగఁ.
 ఓ యులూకమా !

కా. విశ్వంబంతయు నీవయై యెసఁగి యుర్విజంబునం బిట్టలం
 త్యక్త్యాసల్ విడనాడఁ గ్రోల్యుసఁగుటల్ తాఁజూచి యారేయి న
 య్యశ్వత్థామయుఁ బాండవేయులను సంహారంబొనర్చెఁగదా
 యాశ్వసంబునుబొందువాడ నిను నే నాలోకనంజేయుటకొ
 (అధికారము నటించుచు)

ఉ. ఓయ యులూకమా ! యింకను నోర్వను నీరవళికావినంగ నో
 ర్మాయము మానవృత్తి శుభముంగన నాకు జపించుచుండుమీ
 కోయఁగఁబోదు వారి పెనుగొంతులు, అంతులుమానుమింక నీ
 కూయికి వారికూయి కొనగూడు భిదల్ కనిపట్టఁబోవుదుకొ.

బల్ల—[తనలో] చాల నుద్రిక్తుడయి యున్నాఁడు. [వైకి]
 ఈ పెనుచప్పడేమి ?

నీర—ఇది యీదగాలి.

నీ. మలయాచలమునందు మలయు గండపుఁజెట్ల
 వెలయు పెంజిలువ క్రొవ్విసముపూసి
 ఆకాశమున యంతు నారయఁగాఁబోవు
 కడలి లేదాడుల కల్లుత్రావి
 తాఁకినమాత్రం జైతన్యంబు నెడలించు
 మూడేమంచుల నీతుతోడఁగూడి

జముని బెట్టిదపు టాస్థానంపుసీమలోఁ
 బరఁగు కారిన్యంబు భద్రపతిచి
 వచ్చు భూతంబు నా గాలి వచ్చుచుండె
 దీనితోఁగూడ నేనేగి తీఁడిరించి
 వారిలోపల నల్లాడు క్వాసములను
 గలికి మే వ్రచ్చి దీనిలోఁ గలిపికైతు.

ఓ వివపుగాలీ !

చ. వడివడి నీవువోయి పరువంపుఁడెరల్ బలు నేలకట్టులు
 లైడలును నున్నిచీరలుఁ దలిరెచ్చెడు చప్పురమందుఁ గల్లుత్రా
 వుడుమెయి నాము సచ్చినటువోలెఁ బగుండిన వారి పెందలల్
 దడవి దృఢంబుగా మెదడుఁతాచి వెసం గలుషీకరింపుమా !

బల్ల—ఓయీ ! ఒక వాయువేకాదు.

సీ. ప్రకృతికఠటికి నుపాదానకారణం
 బగు పరమాణువు లన్నికలసి
 కినుక యంతర్జీనతను బొల్పు రౌద్రర
 సంబు ; తదధిదైవతంబుఁ గలసి
 వారియిర్వరకున్న పరమవిశ్వాసంబు,
 మద్దిగ రోషధూమంబుఁగలసి
 పేర్చిఁదొసర్చిన పుఘులపాపవిపాక
 కార్యంబు, నీకున్న కసియుఁ గలసి
 వారిపాలిటి మృత్యుదేవతగ వెలసి
 చయ్యనంబోయి క్రోజమసంగుఁగాక
 నీకు నాకును మోదతిలు నిండుఁగాక
 నూటిగా గెల్పు వైనుండి మామఁగాక.

సీరదేవా ! ఇంతకంటె మనకు సరియగు సమయము చిక్కదు. ప్రకృతియు నీసమయమునకుఁ జాలఁ దోడయియున్నది. నిమిత్తమాత్రముగానుండ సర్వము నీప్రకృతియె నెఱవేర్పఁగలదు.

సీర—(రోమాञ్చముతో) అగును.

ఉ. బానులఁగ్రుచ్చి డొక్కల బుజుంబుల గొంతుకపట్టునుల్ని నె
మేనఁగలట్టి నెత్తురులు మిన్నులఁదన్నఁగ గోళ్ళప్రచ్ఛుచుం
బీనుఁగు పెంటలైబెడిసి పెల్కురిపోవఁగఁ జేసిచేసి పే
ర్చీనిని సోమదేవునిని నేలపయిం బొరలించి వచ్చెదన్.
ఇక ననుజ్ఞయిండు. [అని పోఁబోవును].

బల్ల—(ఆఁచి) ఓయీ ! వాడు మెలకువఁగనినచో గంట మ్రోయింపుము. నేను వచ్చి కలియుదును.

సీర—ఏమది ?

గీ. మెలకువను మాయఁజేయఁజూమి గమింతుఁ
గాని మునుముందు లేపుదు కడఁగి వారిఁ
బెలుకురంజేసి చంపుదుఁ బిదప సౌఖి
కాయనికుండగుఁగాక యా జముఁడు వీరక.

బల్ల—ఓయీ ! ఇపుడాక్రమము విచారింపఁ బనిలేదు. ప్రకృతియె యన్నిక్రమముల నేర్పఁ గలదు.

కా. నీమేనఁగలయట్టి నాడులవి యష్టభూతరక్తచ్ఛటా
ధామంబై యలరారుఁగావుతము నీద్రాఢివ్రహ్మశాసలుఁ
భీమంబై యలవారిగుండియలనుఁ నేధించెడుం గావుతఁ
నీమార్గంబులు సర్వముల్ కడుకుభాన్వితంబులౌ గావుతఁ.

నీర—(ఉద్దేశముతో)

నీ. నాతిలపోతకన్నను మునుముందుగా
నడువంగఁ జూచుభో నాదుమేను
నాదు నెమ్మేనికన్నను మునుముందుగా
నడువంగఁజూచుభో నాదుచేయి
నాదు వెంజేతికన్నను మునుముందుగా
నడువంగఁజూచుభో నాదుకత్తి
నాదు పెక్కొగ్గికన్నను మునుముందుగాఁ
దరలంగఁజూచుభో దానివాయి
దానివాదరకన్న ముందరగఁ బొడవఁ
దరలుభో దాని మొన యింకఁ దడయఁజాల
నంతకునకునుగూడ నే నంతకుండ
నీర దేవుండఁ దీర్చినచ్చెదను బోయి.

(అని నిర్లక్ష్యముగా రాద్రముఖుండయి నిష్క్రమించును.)

బల్ల—(నీరదేవున కేసి చూచుచు ముందునకుఁ బరిక్రమించి).

ఉ. ప్రాణముతీయఁగాఁదగు నుపాయములార! కడంగి నీరజే
వానుగతంబులైచనుఁడిఁ కచ్చటనున్నవి రెండులక్ష్యముల్
వానిపయిక్కొమించి పరిపాకముతెచ్చుకొనంగ నెంచుచోఁ
గానఁగవచ్చుచున్నయవి గావుకొనుండు త్వరాపరీతతఁ.

నీ. మూయుమూయుముర! తల్పాలుగెండుఁగూడఁదీ
సినరానియట్టులో నీరదేవ!
రాకురాకుఁడర! దీర్ఘముగాఁగ గోండువె
ట్టినను నేడ్చినను నో జనములార!
పోకుపోకుఁడర! పీర్చుగియునందాఁక నో
విషవాయుసహిత దుర్వృష్టులార!

అటుఁదాటుండు స్నేహముచూపె నేనిఁ బె

నృపులులేని దీపంబులార !

జముఁడుచొచ్చెడుఁ గాలపాశములతోడ

నతులబలమైన మహిమ వాహనముతోడఁ

బ్రబలతరతోడరుఘ్నతా భటులతోడ

నిల్లితే కాచియున్నాఁడు బల్లహుండు.

(గాలినిఁ దాఁకిచూచి) బలే! వీవుమువీవుము. ఆఁగకు
మాఁగకుము! నీరదేవా !

సీ. లేపినపిదప నాలాపంబుమాని శ్రీ

కరముగా వారికిఁ గానుపించి

గాయంబొనర్పఁగాఁ గడఁగినతరువాత

నఱికివైవంగ మానకుము వేగ

దొసఁగు నిబ్బరముగాఁ దోఁపంగఁబలికి ప్రే

మింపకు మలనీతి మిడుకఁబోయి

నీపగ యొక్క పేర్మీనిమిఁదనె యైన

సోమ దేవునివీడఁ జూడఁబోకు

దారుణకృపాణ తీవ్రఘాతము నొనర్చి

యపునరావృత్తి యగునటు లాచరింపు

ప్రాణములఁబాసిపోవు దేహములనుండి

శిరసులను బిట్టు తఱిగి తీసికొనిరమ్ము.

[తెరలోఁగలకలము]

బల్ల—అదిగోఁజప్పుడు ప్రారంభమయినది. ఇఁక నేను మాట
లాడక వినవలయును. (ఆలకించును).

[మూగఁ సైగలు]

—వారు లేచి యాతురేహ! ఇరువురదమ్మచే వివరమునున్నది కాని మూలగురదమ్మను నివ
వచ్చుటలేదు. ఈలోపుగా నాకఁడులేచి కలయఁబడఁడుకద! వారిద్దఱు. ఈకఁ దొక్కఁడు.
ఇంత యనాత్మజ్ఞతగా నాకని నొక్కనినే వంపితినేమి! (అను, భావముల సభిసయించుచుఁ గ్రోధ
ముఖఁడై వరుసెత్తి నిలిచి) ఆఁ! తొందరవలదు. లేచినను గల్లుచుత్తుచే నేమియు నొనర్పలేదు.
(వర్జిమింది ఆలకించి)

లేవఁబడినవాఁడును మూలవాడుటలేదే! ఏమి! గొంతు నొక్కియుండును, అదిగో! గోండ్లు
వివఁబడుచున్నది. ఈ గోండ్లునకు రెండవవాఁడు లేవఁడుకద! ఏమగునోకదా!
(అని ఆలకించుట యభిసయించి)

ఈ గోండ్లు క్షీణమగుచున్నది. ఒకటిచోటనుండి యీకల్బము వచ్చుటలేదు. అకఁడు తల
వట్టి యీకల్బఁబడుచుండఁబోయి. (అని ఆభిసయించి) ఈకఁడు సీరదేవుఁడే కాదుకదా!

(అని వరుసెత్తి) అవధ తలస్థించుచో గంట చప్పుడుచేయునుంటినిగదా (అని యభిసయించి,
వర్జిమింది ఆలకించి)

మఱి చిగ్గఱగ గోండ్లు వివఁబడుచున్నది! ఈ గోండ్లు రెండవవానిదికాదుకదా! (కొంచెము
సేపు నిశ్శబ్దత) కాదు. అధ్వనియు ఈధ్వనియు నొక్కటయే.

(ఆలకించి) కృశించిపోయినది. ఈకఁడు మరణించినాఁడు. ఇంక నంతయును లేదు.
ఈచప్పు జవరిని ఇది రెండవవాని గొంతుకలె నున్నది. మత్తుచే నీవలుకు ఈడిగిల్లఁబడుచు
న్నది. (అని యభిసయించును.)

[తెరలో గంటచప్పుడు వినఁబడును. బల్లహుఁడు పరు
గిడును. సీరదేవుఁడు పరుగిడివచ్చి బల్లహునిఁ బట్టుకొని
యీవలికిఁ గొనివచ్చును.]

సీర—[రోఁజుచు] క్రూరముగాఁ జేస్తీనివధించితిని. అంతలో
సోమ దేవభూసాలుఁడు లేచి కలవరించినాఁడు.

బల్ల—అయ్యయో యేల విడిచి వచ్చితివి? వసిగాఁజెప్పుము.

సీర—[రోఁజును]

బల్ల—అలయినచే విడిచివచ్చితివా?

సీర—[తలయూఁపును]

బల్ల--[తనలో] పేర్నిని బలదర్పములు శ్రుతపూర్వములు.

[పైకి] ఓయీ! నేనేగి యాతని మ్రందించివచ్చెదను.

సీర--[తలయూపును)

[బల్లహుండు వడిగా నిమ్మ)మించును]

సీర--[రోజుచు, కూలబడి కోసిన వెంట్రుకలు తీసి, సంతో
వముతో] తొల్టటనే గ్రుడ్లగ్రుక్కి చేతులగట్టితి గాని
లేకున్న నాకె చాపు మూడియుండును.

సీ, కలుత్రావియున్న నబ్బలియుండు పుడమికి

దిగియంగబడియును దిరుగబడియె

డొక్కలోమోకాల డొంకియు వెలకిల

బడక డీకొంచు నానైకి నెగనె

కాలితాపునకు డొంకక కేళ్ళుడొంకెన

వోలే జొన్ని శిరంబు నేలకూచె

నూచినలేచి నేవొరయుదెంచగ మత్తు

చేఁ ద్రుళ్ళిపడి సొమ్మచెందియుండె

సంత నామొలలోనున్న యాయుధంబు

వెలుగుచును రెండుచేతులు నఱకినాడ

గోండువెట్టిన వెంట్రుకల్ కోసి వడిగ

బాటులెంచితి నెట్లా జీవంబుతాల్చి.

నాగుండియలు దడదడఁ గొట్టుకొనుచున్నవి. కొంచెము

లేవను గాళ్ళు మల్లముడియగుచున్నవి. ఇంతయవస్థనూ

బల్లహుండునుభవింపవలసి వచ్చునేమో! ఆలకింతును.

(ఆలకించుట నభినయించి) ఒక కొంచెమేనియు శబ్దము

వినవచ్చుటలేదే! (సోన్నాదముగా లేచి)

[పథమాంకము.]

ఉ. భారతసంగరాంతమునఁ బొన్నతుఁజంపఁగఁ బోవు ద్రౌణి, య
వీరునకుం గనంబడుచు విక్రమ ముగ్రత నేర్పుగూబయున్
హారత తెచ్చికోల్ గజపు హులియు శక్తియు వీరు నల్యురం
జేరుచు సోమదేవుపయిఁ జిందులుద్రొక్కుచు నుండ్రు గావుతన్.

(అని కూలఁబడి యాలకించును)

ఇల్లిదిగో ! ఇటు వచ్చుశబ్దము వినవచ్చుచున్నది ! (అని
చూచును)

(బల్లహుండు నఱకిన సోమదేవుని తలతోఁ బ్రవేశించును.)

సీర—దేవా ! జయము. జయము.

బల్ల—(సోన్నాదముగా)

ఉ. మత్తునఁ గన్నులన్ మొగిచి మంజుశశయ్యబరుండి యెంతయున్
మిత్తికి మోమువాచికోని మింటి మొగంబగు నుత్తమాంగమున్
గత్తినిఁ గోసి తెచ్చితిని గాఢముదంబెనఁగంగఁ జూచితిన్
జెత్తును జేర్చుఁగాఁదగు నిశీ ! యింక దీనిఁ బరిత్యజించెదన్.

(అని విసరివైచును)

(సీరదేవునకేసి చూచి) ఓయీ ! ఇంకముందు చేయఁగాఁ
దగు పనులు పెక్కులు కలవు. పోదములెమ్ము.

సీర—చిత్తము. (అని కష్టముతో లేచును)

ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.

[పథమాంకము.

ప్రవేశకము.

(ఇరువురు చేతులు స్రవేశింతురు)

ప్రథమ—బల్లహుడు ఎంతనమ్మించి గొంతుకోశాడు? చేసిందికాక సేనలని ధ్వంసంచేసి పట్నంకొల్లకొట్టి మహారాణి వారినికూడా పట్టుకోవడానికి వన్నుగడ వేశాడు

ద్వితీయ—‘బలిమిచే పాలై నాతాగించలేము ; చెలిమిచే విషమైనా తాగించచ్చు.’ అని వినలా?

ప్రథమ—ఓరి వీడికడుపుకాల! తనపెల్లాముకూడా చూలుమోస్తూఉండటం. ఆవెణ్ణికూడా దేముడు ఈలానడిపిస్తాడులే.

ద్వితీయ—ప్రతిమ చెప్పింది.—‘ఎఱుక దేవుడితో ఈసంగతి అంతా చెప్పి అక్కడ దాగి ఉంటానికివీలుచేయమని’

ప్రథమ—ఔను. మనం తొందరగావెళ్లాలి. లేకపోతే ఈ పట్నంనుంచి పోనియ్యకుండాను, పైవాళ్లుపట్నంలోకి రానియ్యకుండానూ, కాపలా చేస్తారని తెలిసింది.

ద్వితీయ—ఇదికూడానా!

ప్రథమ—ఔను. ఐతేపమిలే. మహారాణిగారు నిండుచూలాలు అవడంచేత ముందు ఎల్లాపోయి ఎల్లావస్తుందో అని ప్రతిమ కోటలోని మహాబలింగుండా అరణ్యంలోకి తీసుకోపోయింది. వారికి ఇళ ఆట్టేఇబ్బందిలేదు. బతికితే తెరువు దొరక్కపోతుందాయేమి? ఐంది ఐపోయింది. ఇళ ఎఱుక

దేవుడు దాగిఉంటానికి ఏదోఉపాయంచేస్తాడు. ఏలాగో పాడుబతుకు బతుకవచ్చు. తలపోయిన మొండెం ఉంటే యెంత ఉండకపోతేయెంత?

ద్వితీయ—ఆలాకాదు. ఈచూలుఫలించి మొగకుత్తాడు పుట్ట గూడదా? అతగాడు మల్లీరాజ్యం సంపాదించుకో కూడదా? ఏమోలే. ఈశ్వరచిద్విలాసం ఏలాఉంటుందో! దాని కేమిగాని అసలు ఎఱుక దేవుడు చేరుస్తాడో చేర్చడో అదేసందేహం.

ప్రథమ—ఇటువంటప్పుడు ఎంత కర్కోటకుండైనా కాపాడరాదా? ఆలావేలే వాడు మనిషి.కాండన్నమాట.

ద్వితీయ—అదృష్టం ఎల్లాఉందో! కనుక్కుందాం పద!

ప్రథమ—ఔను. తొందరగా ఎఱుకుదేవుడి దర్శనంచేయాలి పద.

(నిష్క్రమణము.)

ద్వితీయాంకము

(ప్రతిమయు సిరియాలదేవియుఁ బ్రవేశింతురు.)

ప్రతిమ—అమ్మా! భాషాదాసుడు బాగుగా శిక్షించినను గ్రామ్యభాష నానోటదొరలునని భయపడుచుంటిని. శత్రులు దాన మనలఁగనిపట్టనోపుదురు. కావున మీరునన్నుఁ గాఁపాడుచుండవలయును.

సిరి—ఇంక నేమిమాటలాడిన నేమి? ఎఱుకదేవుని సాహ్యము లేదుకదా!

ప్రతి— ఇంకను నాకాశపోవలేదు. మనము కోటదాటిచాల
 దూరము వచ్చినను మఱల నేఁగి మనమై కనుపట్టినచో
 నభయహస్త మీయఁగలఁ డనుకొందును.

[తెరలో]

ఉ. సంగరరంగమందు నతిసాహస ధైర్యబలంబులన్ జయిం
 పంగనులేము దుర్జయుని బల్లహు ; నింతియకాక మేము చే
 యంగల మేలు మీరు శరణార్థిమలై యిటు వచ్చినారటం
 చుంగథియింపకుండుటయె చుండటు కావున లేచిపోవుడా!

సిరి—(విని దిగులు నటించును).

ప్రతిమ—(కూలఁబడినట్లే)

గీ. కాలమా! యెంతయడియాస కనఁబటిచితి?

ఐనదైపోవఁగాఁ దలనేని యొకట

దాచికోవీలులేదు దుర్లభమకట

పాలనీబల్లులనుబట్టి సాఱవై చె.

(క్రోధముతో పత్తనపు వంకలఁజూచి)

సీ. వెరిగితిరేల? పెన్ వెరితలల్ గల తోఁట

కూర నాఁగను గోటగోడలార !

నిలిచెదరేల? పెక దేహంబులంబాసి

పాలుచు తలల్ వోలె బురుజులార !

కోటచుట్టును పెసంగుదురేల? పాడుబాం

దల చందమునను గందకములార !

వరలుచుంటిరి ఘేల? పాఁతియుంబీకిన

గూటంబులంబోలె గోటలార !

చెలఁగుదువిజేల తురకమనీదు నాఁగఁ
బాడుపాపిస్థి పురమ! నుమ్మపథరమ!
విఠిగి, తెగి, పూఁడి, పడిపోయి, విహతమగుమఁ
బాడుపడిపోవఁజెల్లు నీపాటికెల్ల.

ఉ. కూలుఁడుకూలుఁడొక్క మొగిఁ గూఁకటివేలులతోడ మాడుపుల్!
కూలుఁడుకూలుఁడిత్పడ నగళ్ళులు! ప్రోదిపునాదితోడుతఁ
మ్రాలుమిమ్రాలుమీ! తెసను మానవనాథుకులంబ! యెల్లయుఁ
ప్రీలుమిప్రీలుమీ! పుడమి! వీనిపురంబును లో నిముడ్పుమీ!
మ. ఆరలే! పుట్టినవాఁడవెల్లెఱుక జేవా! పుట్టుపోకాలు! నీ
పురుషాకారము బూదెనుంగలియు! బోపో! పాడుచండాలుఁడా!
శరణన్నకొ విడనాడు పాతకివి నీచా! నిన్నునుంబోలి యీ
భరతాఖ్యంబగు ఖండమందునను నెవ్వఁడేని జన్మించెనే?
ఇంక నీవు బ్రదికియుండుచో నీకులజులంద ట్టిట్టివారే కాఁ
గలగు. ఇంక నట్టి భీరువుల యుత్పత్తి లేకుండుకొఱకు నీవు
చావుము. లేదేని,

క. వంధ్యత్వము నీభార్యకు
వింధ్యమువలె నడ్డుపాటు వెక్కసముగ రాఁ
గం ధ్యానించెదఁ బ్రాతః
సంధ్యల నధిదైవతముల సద్భక్తి మెయిళె.

సిరి—ఓయీ! 'కసిపోక మసిపూసికొనుట యేటికి? మన
దురదృష్టమునే నిందించుకొనుట లగు. ఈతఁడు మనకు
ఉపకృతియె చేసినాఁడు.

గీ. వ్యాఘ్రుజిహ్వగ్రమునకంద కవలజాఱి
కటికవానికి నందడుకాదె గోవు

కాతరిల్లివవాఁడిట్లు కడకుఁదోలు

నింతియేచాలు నుపకారమిదె తలంప.

(ఆకసముదిక్కు మొగంబై) అయ్యా ! ఆలకింపుఁడు.

గీ. గోవుకూడను నవ్వానితావుఁ జేరి

యాపదలపాఱుచేయద యదియడంగు

నొండె ; నెట్లైన జీవించునొండె ; భీతి

వలద యగోవు త్రొక్కద వానిశేల.

(ప్రతిమతో) రమ్మ. ఈతని నేలదాఁటి జీవితమొండె ;

లేదొండె ; వడిగారమ్మ. (అని నడచును)

ప్రతి—(వెంబడించుచు)

[తనలో] ఎఱుక జేపుడికి ఉపద్రవం లేకుండా చేయడానికి ఈమె యెంతవడిగా సాగుతుంది. అలవాటులేని యీమె కాళ్లు చాలా నొస్తున్నాయి. ధైర్యంపోయిన నాకు ఈమె చాలా ధైర్యం తెస్తూంది. ఈలాగే నిండుచూలాలైన బల్లహుని రాణీనికూడా యీశ్వరుఁడు ఎప్పుడు నడిపిస్తాఁడో కదా !

సిరి—ఆ కానంబడు నలుపు ఏమి ? (ప్రేలితోఁ జూపును).

ప్రతి—(విడివిడిగా నిర్దేశించి) అది హిడింబాశ్రమము. అల్లది అనుమకొండ.

సిరి—మనమెచటికేఁగుదము ?

ప్రతి—అనుమకొండకేఁగుచో మన కాశ్రయము దొరకఁగలదు.

సిరి—(అద్వైతముతో) మనకింకను అశ్రయమా? ఎటుక
దేవుడే భయపడఁగా నింకొకఁ డెవఁ డాశ్రయమీయఁ
గలఁడు?

ప్రతి—అమ్మా! అటులనఁదగదు. ఈ యనుమకొండయందు
సకలనిగమములయం దధీతియు, వశీకృతసకలరాజన్యండు
ను, గరుణాలయుండును అగు నొక బ్రాహ్మణుఁడు కలఁ
డు. ఆతఁడు మనకాశ్రయమీయను దనను రక్షించికొన
ను సమర్థుఁడు.

సిరి—(పెదవి విడిచి) చతురంగబలసమేతుఁడే భయపడఁగా
శ్రోత్రియుఁడగు బ్రాహ్మణుఁ డేమిచేయఁగలఁడు?

ప్రతి—అటులుకాదు. రాజసుండగు రాజెక్కడ? శాంతం
డగు బ్రాహ్మణుఁడెక్కడ?

కా. నిండుకొనిండుసమాధిఁ జిత్తుఖమసుద్ధిగంపుడెందంబునం
దుండుకొనాకృతికుద్ధి నిత్యకృతకర్మోపాసనంజేసి వి
ప్రుండే రక్షణసేయఁగాఁగలఁ డటుల్ భూపాలుఁడెంతే సమ
ర్థుడైనకా శరణార్థిగావఁగ నశక్తుండోను ముహూటికికా.

సిరి—ఆఁ? కల్పన మితిమీలుచున్నది. ఆతఁడు శక్తుఁడే కాని
మ్ము. ఇంక మనమొకనిపంచకేల చేరవలయును?
(ఆవేశముతో)

కా. బల్లహుపంపుచే నెవరువచ్చినసేనియు నుంకయేని భీ
తిల్లను రాణివాసములు తీయకతాల్చెడు కత్తిచేత నా
ప్రల్లదునీలుగంబొడుతుఁ గ్రమ్మతి యీల్లదు నొండె నింకనే
నొల్లను నొండ్లపంచలకు నోరిమి దూరి వసించు చందముల్.

ప్రతి—అమ్మా! బ్రాహ్మణాశ్రయము నింద్యముకాదు. అది
యటుండఁ బరాక్రమించుచో గర్భహానన సాతకమునకుఁ
దావీయవలసివచ్చును. కావున మాధవభట్టారకుని దర్శన
ము మన కావశ్యకము.

సిరి—(ఆలోచించి) సరియ. దారి తీయుము.

(ఇరువురును బిక్రమింతురు)

ప్రతి—(తొట్టుపాటుతో) పాదవిన్యాసధ్వని వినినగుచున్నది!

సిరి—(ఆవేగముతో) ఏమి? (కత్తిపెఱుక నుంకించును)

(తెరలో)

ఉ. క్రొత్తమనుష్యులెరయిన రోయుచు వచ్చువిధంబు తోచినకొ

మెత్తఁదనంబులేక కలమేరకుఁ జాలఁబరికినెయ ను

ర్వృత్తుఁడు బల్లహుండు సెలవిచ్చినయట్లు పుకారుపుట్టె మా

సత్తరువాశ్రయం బిడును జయ్యనఁబోవుఁడు సారణేశికుల్!

సిరి—(మెల్లఁగా) ఈమాయోపాయముకూడ బల్లహునిది

కాదుకదా! (మేలిముసుగు వైచికొనును)

ప్రతి—(మెల్లఁగా) అయియుండదు. ఈసత్తరువు మాధవ

భట్టారకునిది. అందు బల్లహుని మాయకుఁ దావుండదు.

(సుబ్రహ్మణ్యుఁడు ప్రవేశించి)

సు—(ఉ. 'క్రొత్త.....అనుపద్యమును మఱలఁ జదువును.)

ప్రతి—అయ్యా! ఆసత్తరువును మాకుఁ జూపఁగలరా?

(తెరలో)

సుబ్రహ్మణ్యుఁడా సుబ్రహ్మణ్యుఁడా! క్రొత్తవారెవరైన

నున్నచో వడిగాఁ బ్రవేశ పెట్టుము. వంట చేయువారు

తొందరపడుచున్నారు.

సుబ్ర—అమ్మా! ఈలాగు రండు. ఈలాగు రండు.

(మూపురును గొంతపరిక్రమింతురు.)

(మాధవభట్ట విధుశేఖరులు ప్రవేశింతురు.)

ప్రతి—అయ్యా! మాకు సత్తరువుతో నంతగాఁ బనిలేదు.

మాధవభట్టారకులవారి గృహముఁ జూపించి పున్నెము కట్టుకొనుఁడు.

సుబ్ర—వీరే గురుచరణులు.

ప్రతి—ఆచార్యదేవా! నమస్కారము. (అని నమస్కరించును)

మాధ—(ఆశీర్వాదించి, తనలో) వీరు కులకాంతలవలెనున్నారు. బల్లహునియాజ్ఞ క్రూరముగానున్నది కావునఁ గొంచెము తొందరింతును (పైకి) అమ్మా! మీరువడిగా రావలయుదురు. (సుబ్రహ్మణ్యనితో) ఓయీ! వీరినిసత్రమునఁ గాక మనయింటఁ బ్రవేశపెట్టుము.

సుబ్ర—చిత్తము. (స్త్రీలతో) అమ్మా! ఇటువిచ్చేయుఁడు.

ప్రతి—అయ్యా! భయగ్రస్తలకు గృహప్రవేశమేల?

మాధ—భయము పోవుటకే.

ప్రతి—గృహప్రవేశమాత్రమునఁ బోవునా?

మాధ—(తనలో) వీరుకులకాంతలు. నిస్సహాయులు. సోమ దేవభూపాలుని రాణివాసమునవారేమోయని తోచెడిని. ఇతరలయినను దగినంత భయకారణములేక పురుష సాహాయ్యమునుగూడ లేక యిట్లొంటరులయిగారు. అగుఁగాక. వీరికభయమిచ్చుటకన్న గొప్పయుపకృతి యేమి

యుండును? (పైకి) అమ్మా! మీకు భయములేదు. నిర్భయముగా నాగృహముఁ బ్రవేశింపుఁడు.

ప్రతి—బ్రాహ్మణవాక్యమువింటిని. ఇంక మీరు మాభీతినిఁ బోఁగొట్టినను బోఁగొట్టకున్నను సరియ.

మాధ—సుబ్రహ్మణ్య! వీరిని మీయాచార్యకుఁ జూపుము లోనికిఁదీసికొనిచనుము.

సుబ్ర—చిత్తము (స్త్రీలకేసి) అమ్మా! ఇటువిచ్చేయుఁడు.

విధు—(ప్రతిమతో) అమ్మా! మీకు సందియమువలదు. మీ కెవరివలన భీతి?

ప్రతి—కారణము చెప్పుచో మీరును సందేహింతు రేమో!

విధు—అటుకాదు. వినుఁడు.

కా. సందేహంబనుమాటలేదు వినుఁడా! సంపూర్ణహా కారణం

బుం దెల్పందగు మిమ్ముఁ జోరుఁడెవఁడే హాసంబుపాటించుచుక

బందీభూతలఁజేయ నెంచెనో! జనోపాయం బపాయంబులం

జెందంగాదగు రాజవిప్లవమునం జిక్కేమి వాటిలెనో!

ప్రతి—దానికి మీరు సందేహింపరు.

మాధ—(తనలో) ఈమాటవలన వీరు సోమదేవభూపాలుని రాణివాసమని తోచుచున్నది.

విధు—మీరు సోమదేవభూపాలుని రాణివాసమనుకొందును.

సిరి—(విచారము నటించును)

విధు—(ఆవేశముతో)

సీ. భాలలోచనమహా భాలసీమలమండి

చిచ్చుకన్న విచ్చేసెనేని

ప్రళయమహాభి గర్భప్రదేశమునుండి
 బడబాసలంటె తా వచ్చెనేని
 యమ రాజమహిత నాహద్విష్ణువైచేయ
 ఘంటాధ్వనులు మ్రోయఁ గడఁగ నేని
 పాక శాసనహస్త పర్యంతముననుండి
 వజ్రంబె తా నెత్తి వచ్చెనేని
 సకలసామంతభూపాల సంఘములను
 జేర్చుకొని బల్లహుండు తా బేర్చెనేని
 ఎల్లలోకంబులును నెదురేయ నేని
 యంతరాసుండుకల్పించి యాగువాడ.

[ప్రతి—అయ్యా! మీరే వాక్రుచ్చితిరి, బల్లహుండే భయకారణము.

మాధ—(తనలో) ప్రమాదముచే నింతవట్టుసంభాషణ మీడి
 గిలఁబడినది. (వైకి) సుబ్రహ్మణ్య! వెంటనే వీరల మీ
 యాచార్యకుఁ జూపింపుము. సత్వరము తీసికొని చనుము.
 సుబ్ర—చిత్తము. (స్త్రీలతో) అమ్మా! ఇటులుదారి, ఇటులు
 దారి.

(ప్రతిమ, సిరియాలదేవి, సుబ్రహ్మణ్యుఁడును నిష్క్రమింతురు)
 మాధ—విధుశేఖరా! చూచితివా! ప్రమాదముచే సంభాష
 ã పొడవైనది. ఎల్లర యీప్సితార్థంబు లొసంగు కల్పలత
 మనల నభ్యర్థింపఁ జనుదెంచినది. బల్లహునివలన నపాయ
 మేమియురాకుండఁ గాఁపాడవలయుఁ గదా!

విధు—అగును.

మాధ—(చెవిలో రహస్యము చెప్పును)

విధు—(తలయూపి) ఈయూలోచన సరిగానున్నది.

[తెరలో]

ఉ. ఆలమునందు బల్లహమహావిభుచేబడె సోమదేవభూ
పాలుండు వానిదేవి తనపత్తనపున్దరినుండి యేడకో
తాళకపాటిపోయెడిని దానినిబట్టుండి ! యగ్రహారముల్
నాలుగు పారిశోషికమనంతరమందున మీరుపొందుండి.

ఏమనుచున్నారు ! ఏమనుచున్నారు !

మాధ—పాపముశమించుఁగాక. ఆలమునందట ! బల్ల హుని
చేనట ! సోమదేవభూపాలుండు పడెనట.

(తెరలో మఱి నాపద్యము)

మాధ—విధు శేఖరా ! చూచితివా ! వేఁగులవాఁడుకాబో
లు మొఱిగుచున్నాఁడు. అనంతరకరణీయమునకు నీవు
కడంగుము. నీమార్గంబులు శుభంబులగుఁగాక !

విధు—మీయాశీస్సు వృథాకాదు. (నిష్క్రమించును)
(సైంహికేయుండు ప్రవేశించును)

సైంహిక—అయ్యా ? సిరియాలదేవి మీకెవరికైనఁ గానుపించి
నదా ? ('ఆలమునందు' అనుపద్యమును మఱిఁ జదివి)
ఏమనుచున్నారు ! ఎవరును బ్రత్యుత్తరమీయరేమి ?
ఆమెకు గుఱుతులఁజెప్పెద వినుఁడు.

సీ. గొడిగెరా నేల నడచివచ్చుచేతఁ

బాదపద్మంబెఱ్ఱఁబాటియుండు

వెంట నెవ్వారేని వెంబడింతురటంచు

గుండెలు తటతట గొట్టుకొనును

విశ్వస్యమంతయు నడుగంటుటంజేసి

మెయిదీగయందున మెఱుంగుతఱుగు

తనచరిత్రమ్ము స్వేతరులెఱుంగకయుండ

వేలు వేసముతోడ వెలయనోపు

ఎంతమాటిన మెయియందు నించుకంత

రాచపోలికి కనిపట్టరాకపోదు

ఆమెసిరియాలదేవి యంచరసివేగ

బట్టియిందతిలాభమ్ము కట్టుకొందు.

(సుబ్రహ్మణ్యుడు ప్రవేశించును)

సుబ్ర—(మాధవభట్టుంజూచి) అయ్యా ! సత్తరువులోని కొక
క్రొత్త యాడుది వచ్చినది. తమ నెలవున దాంగియుండఁగో
రి మిమ్ము శరణు వేడుచున్నది.

మాధ—ఏమది ? ఎవరాక్రొత్తవారు ? ఇచటికిఁ దోడ్కొని
రమ్ము.

సుబ్ర—ఆజ్ఞ నిర్వర్తింతును. (నిష్క్రమించును)

సైంహి—అయ్యా! సోమదేవభూపాలపట్టమహిషి పలాయిత
యై పోయినది. ఆమెయే యీమెయగుచో మీకు నాలు
గగ్రహరములు కానుకయిప్పించెదను.

మా—నాలుగగ్రహరములే! ఎటులు? నిక్కువమేనా?

సైంహి—(జందెముపట్టుకొని) గాయత్రితోడు. బల్ల హనుహ
రాజుగా రిటుల నెలవిచ్చినారు.

మా—ఓయీ! సత్రము వేయలేక చచ్చిపోవుచున్నాను. సత్య
మా? అసత్యమా?

సైంహి—(తనలో) ఈతఁడు లుబ్ధుఁడయినటులు కానఁబడుచు
న్నాఁడు. చెప్పుదుఁగాక. (పైకి) నిక్కువము. నిక్కువము.
మిమ్ముల మహారాజునకుఁ జూపించి యింక నెక్కుడుబహు
మతి చేయింపఁగలను.

(సిరియాలదేవివేషముతో మునుఁగువెట్టుకొని విధుశేఖరుఁ
డును, సుబ్రహ్మణ్యుఁడును బ్రవేశింతురు)

సుబ్ర—అమ్మా! వీరే మా గురుచరణులు. (అని మాయా
సిరియాలదేవికిఁ జూపును.)

మాయాసి—అయ్యా! శరణమునకై వచ్చితిని. రక్షింపవల
యును. (అని పాదములపైఁ బడును.)

(మాధవభట్టు బ్రాహ్మణున కేసి చూచును. సైంహికేయుఁ
డు కన్నుగిఱుపును. మాధవభట్టు తలత్రిప్పను)

మాయా—అయ్యా! శరణంటిని. కాఁపాడుఁడు.

మాధ—అమ్మా! మేము కొబ్బరిపాకలలో నివసించు బ్రా
హ్మణశ్రోత్రీయులము. మేమేమి శరణమియఁగలము?
ఐనను మీసంగతి తెలియనిది ఏమిచెప్పరు వలనుకాదు
కదా!

మాయా—(నిర్వేదముతో) అయ్యా! నాకు నాలుక రాకున్న
యది. నే నొకానొకపుడు శరణార్థుల రక్షించుదానను.
ఇపుడు శరణార్థినిని. నాపేరు సిరియాల—

(అని చెప్పబోవుచుండగా సైంహికేయుడు పట్టుకొనఁ బోవును. మాధవభట్టు అడ్డగించును. మాయాసిరి-తొట్రు పడును.)

మాయా—అయ్యా! ఎవరో నాకు ఉద్వేగము గలిగింపఁబోవు నటులు తోచుచున్నది. శరణంటిని. ఇదిమూడవమాటు సర్వము మీ యధీనము. శరణన్నవారిఁ గాఁపాడనిచో వచ్చు పాతకము మీ రెఱుంగనిదికాదు.

మాధ—అమ్మా! తలకుఁ దగనిబరువు నేను మోయలేను. బల్లహుఁడు మిమ్ముఁగొనిపోవ నొకసేననిచ్చియొక బ్రాహ్మణునిఁబంపినాఁడు. మిమ్మునేను కాఁపాడలేను. నన్ను మో మోటపెట్టవలదు. నేను మీతోఁగూడ నటకువచ్చి దిగఁ బెట్టిరాఁగలను. ఇదియే నాచేయుసాయము.

(మాయాసిరియాలదేవి తొట్రుపాటుతోఁ బాటిపోవ నుంకించును. బ్రాహ్మణుఁడు కరతాళముచేయును. భటులు శిబిక గొనివచ్చి మాయాసిరియాలదేవిని బలాత్కారముగాఁబట్టుకొని యుండెక్కించి మోసికొనిపోవుదురు.)

సైంహిక—అయ్యా! మీరు గొప్ప మేలుచేసితిరి. మీరును నాతోడఁజనుదెండు.

మాధ—అయ్యా! నేను గృహము చక్కఁబెట్టుకొనిగాని రావీలులేదు. తేఱట బయలుదేరి మిమ్ములఁ గలిసికొందును. మీరుముందు నడువవలయుననుకొందును. నేనచటికివచ్చి న మఱవరుకదా!

నైంహి—అయ్యా! ఎంత తేలిక చేసితిరి? మాయుపాధ్యాయుఁ
డుకూడ నెన్నఁడు నన్నింత చులకచేయలేదు. తప్పక తేవు
విజయంచేయుఁడు.

మాధ—మంచిది.

(నైంహి కేయుఁడు నిష్క్రమించును)

మాధ—అనంతర కరణీయమునకు నేనును గడంగెదను. నేఁ
డో తేవో ప్రసవింపఁగల సిరియాలదేవి నిచటఁ గాఁపాడవ
లయును. అచట విధుశేఖరునివద్ద మృతపిండము నొకటి
తెచ్చి పాటవైవలయును. నాశిష్యులతోఁగూడ నీకార్య
ము సమర్థింపఁబోయెదను. ఈశ్వరుఁడే శరణము.

(నిష్క్రమించును.)

ద్వితీయాంకము.

ప్రవేశకము.

(ఒక పారావాడు ప్రవేశించును)

పారా—ఇప్పుడు కొలువు మహాకష్టమైపోయింది. ‘సిరియాల దేవి కొడుకును కని చచ్చిపోయింది’ అని దివాణంలో మాటుమోగినతర్వాత తప్పించుకోపోయిందని పుకారు పుట్టింది. ఏమిటో ఇది మాయగావుంది. తరువాత మాధవభట్టుగార్ని కొట్లోపెట్టాక మాపని అతలాకుతలం ఏ పోయింది. వెతి అట్టవైతెప్పపాట్లకీ గీట్లు గీసేయంత్రాన్ని లాగుతూఉండకపోతే జరిమానాలు ఎక్కువైపోయాయి. (చూచి) అదుగో! పుల్లడులాగా ఉన్నాడు. మహావడిగ్గా పోతున్నాడు. పిలుస్తాను. ఏమోయ్!

(పుల్లడు ప్రవేశించును)

పుల్ల—నీపారాగడియ ఏపోయిందికాబోలు, తీరికగా కూచున్నావు.

పాలా—ఏపోతేమటుక్కు తీరిక ఏమివడిసింది?

పుల్ల—నీవూ ఆలాలంటే ఆశకు మితిలేదన్నమాట. నేను మాయంటిదాన్ని చూసివస్తామంటే ఏలులేకుండా ఉంది. నాగడియకు ఇంకెవళ్ళనైనా బతిమాలుకుంటే ఎవ్వడూ ఒప్పుకోడంలేదు. ‘కత్తిమీదసామ’ని. దేవుడా! ఈ పని మానుకుందామంటే కడుపు కోసుకోవాలి. ఓయి వెంగడా! అన్నా! బాబూ! నీకాళ్ళు పట్టుకుంటా! నీవు

ఏమియ్యమంటే అదిస్తా. ఈవేళ నా అటగడియకూడా కొంచెం నీవు పారాచేస్తే నన్ను బతికించినట్టు.

అని కాళ్ళు పట్టుకొనును)

వెంగ—ఓయ్ ! ఆడదానిమీదికి బుద్ధిపాటితే తిప్పకోడం ఎవడితరం? పాపం నీసంగతిచూస్తే చిత్రంగావుంది. కాని నాకూ అటువంటిపనేవుంది. మాయింటికాడ యదురయ్య అనే యేదాంతి ఉన్నాడే ఆయన్ని బతిమాలుకుంటా నీకోసం. ఆయన మావొడ్డయేదాంతి. పొద్దుాకులు ఆ యనతోటే కాలచ్చేపం. ఆయన ఇటుమంటి కక్కుర్తి వొస్తే అడ్డుకుంటాడు. ఆయన వొచ్చిందగ్గిర్నుంచీ నాకు చేసే ఉపకారా లిన్నన్ని కావు. మళ్ళీ మాయింట్లో మంచి లయినా పుచ్చుకోడు.

పుల్ల—తమాసాగానేవుంది. ఆయనగుడించి అంధటూ అల్లాగే చెప్పకుంటారు. పోయి ఆయనకాళ్లు పట్టుకుందాంపా. నన్ను ఇయ్యాల రచ్చించు.

వెంగ—సరే. మంచిదిపా. మహాగుటకలు మింగుతున్నావు.

పుల్ల—ఇంకోగడియే మద్దె యెవథానం. వడిగాపా.

(నిష్క్రమణము)

తృతీయాంకము.

స్థలము—కారాగృహము.

(చేతులకుఁ గాలులకు గాలునులు కట్టఁబడి తాళములును వైవఁబడి మాధవభట్టు కూరుచుండును. విధుశేఖరుఁడు పారాయిచ్చుచుండును)

మాధ—నాయనా! ఈమాటలసందున యంత్రములాగుట మఱవకుము.

విధు—మఱవను. (అనియంత్రములాగి) ఈతాళములకు సరి పోవు తాళపుఁజెవులను జేయింపవలయును. ఇదే యాము దము. ఇదేనైనను. దీనితో ముద్దరవైచి తీసికొనిపోవుదు ను. (అని సమీపించి అటులానర్చి)

ఉ. దిమ్మలు దిద్దుచందమునఁ దీరికనంబడె లోని మేకు తాఁ
గమ్మనిదీసివట్టులను గానఁగఁబట్టె నవాంతరంపుఁ జం
దమ్ములు సర్వముం గలిసి దర్పణమందున హత్తుకొన్న రూ
పమ్ములువోలె నేర్పడియె బాఁగు సచస్తమిఁ కీఁడఁ జూచుదున్॥
(పెదవి విఱచి) శతకోటిదర్శిదములకు అనంతకోటిఉపా
యములు.

మాధ—యంత్రము లాగుము.

విధు—(లాగి) తాతపాదా! ఎన్నియేండ్లాయెనో యీపారా వాండ్ర చెలిమి సంపాదింపమొనరిడి! నేటికి వీలుచిక్కి నది. తేపటికి విశ్వంఖిలతరాఁగలదు. ఎట్లందురా? తేపు కూడ ఆ పుల్లఁడురాఁడు. తేపటివంతునకు నేనెవచ్చెదను. తాళపుఁజెవులు తెచ్చెదను.

మాధ—యంత్రములాగుము. (విధు-లాగును) ఇది యంత్ర గొప్పపనికాదు. బల్లహదుర్మనః పేటికాకుంచికల సంపాదింపవలయును.

విధు—అగును. ఇవి అందులకుఁగూడ నుపకుంచికలు.

మాధ—సీపు ప్రసవించితివని వచ్చిచిన సమయమునకు
సరిగాఁగలిగిన బల్లహుని శిశువగు సూర్యదేవుని విషయ
ముఁగూర్చి లోకు లేమనుకొనుచున్నారా?

విధు—మీరు నాకడనుంచిన మృతపిండమునుదనభార్యవద్దను
దనకొడుకును నావద్దనుబెట్టి బల్లహుఁడే మోసపోయినాఁ
డు. లోకులు బల్లహుఁడును నన్నునిక్కువముగా సిరియా
లదేవియనియే భావించినారు. (యంత్రములాగి) సూర్య
దేవుఁడు సిరియాలదేవి కొడుకని లోకులకుఁగలిగిన విశ్వా
సమును సిరియాలదేవి నిక్క-పుఁ గొడుకగు మాధవవర్మ
కూడఁబోఁగొట్టలేఁడు.

మాధ—మంచిది. మంచిది. ఈవిషయమే యాతనిఁజంపితిరు
నది. బేఁగాక. సిరియాలదేవి మాధవవర్మలు దుశ్చేదులు
గా నున్నారా?

విధు—వారిని సుబ్రహ్మణ్యులు మిగుల జాగరూకులై కాఁ
పాడుచున్నారు. (యంత్రము లాగును)

మాధ—వినుము.

కా. కారాగారమునందు జీరము చనుఁగా కెట్టులో బల్లహుం
డే రాకాసిబలెం బయింబడి వడిక్ హింసించుఁగా కింక నీ
కేరితిక్ పెయిలెయఁగాఁదగినచో క్షేతెంచనానేనియుక్
వారిక్ బల్లహుఁ డించుకే నెఱుఁగకుండంజేయుమి! పుత్తుఁడా!

విధు—(యంత్రములాగి తనలో) అమంగళము శాంతించుఁ
గాక. (పైకి) తాతపాదా!

శృతియంకము.]

క. ఎందులకీ యారంభము

ముందరఁ బెనుబలిమితోడఁ బూసంబడెనో

యందులకా యారంభం

బిందులఁ దుదిదాఁక నిర్వహింపంబడెడున్,

ఇచట శంక కనకాశములేదు. (యంత్రములాగి) తోపటి
తో మన నిగళములు నిశ్చంకముగా నూడిపోగలవు. ఆ
పైని గార్యసిద్ధియే తరువాయి.

మాధ—ఇంక సీకు వేళ యెంత మిగిలియున్నదో యిసుక
గడియారము చూడుము.

విధు—(తలవాలించి చూచి యంత్రము లాగి) సమీపించినది.

మాధ—నితరువాతఁ బారాయిచ్చువాఁడు వాకిటఁ బరుండి
యుండును. దీపము తగ్గించి సీరూపు ఆతనికిఁ గానరాకుం
డునటులు చూచుకొని యాతని లేపి మఱివెళ్ళుము.

విధు—ఇచటివిధులన్నియు బాగుగాఁ జెలిసికొనియే (యం
త్రము లాగి) వచ్చితిని. అన్నియు సక్రమముగా నిర్వర్తిం
చెదను.

మాధ—మంచిది. నుఱల గడియారము చూడుము.

విధు—(చూచి) ఆసన్నమయిందది. (గొంతెత్తి బిగ్గరగా)
గేయము.

దొంగలొస్తుంటారు జాగ్రత్త - దొరలొస్తుంటారు జాగ్రత్త.

యంత్రమూలా గాలి జాగ్రత్త - యానమూచేయాలి జాగ్రత్త
(ఆని యంత్రము లాగును)

తంత్రమూచేయాలి జాగర్త - తప్పించుకోవాలి జాగర్త.

మాదవుడొస్తాడు జాగర్త - మాపాలిదేవుడూ జాగర్త.

ఓహోయ్- ఓహోయ్- ఓహోయ్- లేవాలి- రావాలి.

(అని నగరా మ్రోగించి వాకిటికిఁ జని దీపము తగ్గించును.)

(పారావాడు కనులు నులుముకొనుచు లేచి)

పారా—అబ్బ కుట్టకాటుకు గోలలంపేయిష్టం. వాళ్ల ప్రాణాలు శాంతికంటె కంగారులో తొంగుంటాయ్. (విధుశేఖరు నకేసిచూచి) ఓరి వుల్లడా! నీకింకా సిన్నతనం పోలేదురా! మాధవభట్లారీ సంగతి నీవంటి ఉడుకురక్తానికి ఏమిటి తెలుస్తుంది? సరే! నీవనినీవుచేస్కోని డోల్ బజాయించావు. ఇంకా గోలచెయ్యక. పో.పో. నేను ఆయనదగ్గిల కూకుంటే ఆశ్రమంలో కూకున్నట్టు కూకుంటా. పో.పో.

(విధుశేఖరుడు నిష్క్రమించును)

పారా—(లోనికిఁజని నమస్కరించును)

మాధ—(ఆశీర్వాదించును)

(పారావాడు అటుఇటు పారాయిచ్చుచు యంత్రములాగుచు)

పారా—అయ్యా! చుక్కపోడిచింది. వుల్లడులాంటి నడింకాటు పారావాళ్లుచేసేగోలకు మీకునిదరట్టదు. ఇతరమీరు కొంచెం నిదిరించే ఉపాయంచూడండి. నేను ఆప్టేకంగాళీ లేకుండా పారాయిస్తాను.

మాధ—ఏలాకో నేడు నిదురపట్టుటలేదు.

పారా—అలావేతే ఒహటి అడుగుదామనుకుంటుండాను. మనుష్యుడి జీవితాన్ని గుఱించి మల్లాకొంచెంచెప్పాలి.

మాధ—సరియకాని నాసంభాషణలో నీవు యంత్రములాగు
ట మఱవకుము.

పారా—చిత్తము (లాగును)

మాధ—

సీ. మహిలోన మానవు మనుగడయూహింపఁ

గా నొక పెద్ద సాలీని గూఁడు

ఆత్మునికొవ్వెలుం గాదారములనుండి

ప్రసరించి కదలు చొప్పుఱచుచుండు

తాఁదెచ్చికొన్న చేతలఁబొసంగిన కర్మ

ఫలము నాఁబరఁగు నీఁగల గ్రసించి

తాఱుమాఱులు తుదిదాఁక నూఱుటలేక

తనకు నిత్యత్వంబు తారసింపఁ

గట్టుకొను గూఁటి యేర్పాటుఁ గాంచలేక

యూర్పు నిట్టూర్పులనియెడు హోయగాలి

చేతఁ ద్రెవ్వంగఁబడి పునస్సృష్టిచక్ర

మందు నిచ్చులు దిరుగాడుచుండు.

తెలిసినదా?

పారా—(లాగి) చిత్తం. నాకు అడగడానికి అతికారం ఉంటే

ఒక్కనూటడుగుతాను. సెలవిస్తారా ?

మాధ—అయ్యో ! జ్ఞానమెంతకొవ్వెపోయినది ? ఓయీ !

ఉ. నీరును గాలి యాశము నిత్యముకావలె నెల్లవారి క

వ్వారిగ, నట్టితీరుననె బాఁపన కోమటి రాచరెడ్ల క

వ్వారికిఁగూడ జ్ఞానములవశ్యముకావలె, దన్నుఁజెప్పఁగాఁ

గోరకయండ్ల సేనియును గోవిందుఁడెంచి వచింపఁగావలెకా.

జ్ఞానమునకు ఒకానొక బ్రాహ్మణుడును నధికారి కాకపోవ
చ్చును. నామతమున బ్రాహ్మణత్వమున వంశపారంపర్య
ముగా వచ్చునది కాదు ; జ్ఞానమునజేసి వచ్చునది యీ
పదవి.

పారా—(యంత్రములాగి) అయ్యా ! అయ్యా ! నన్నెక్కువ
లోకి తీసుకోపోతున్నారు. జాతీ పక్షిపోతా.

మాధ—పొరపాటు. బ్రాహ్మణత్వములేక ‘మేము బ్రాహ్మ
ణుల’ మనుకొనువారె జాతీపడుదురు. నినుబోలువారలఁ
బైకి నెట్టవలయు సమయమిది.

ఉ. దేశమునెల్ల ‘విప్రులయధీనము జ్ఞానమ’టన్నపిచ్చియా
దేశము పాడుచేసినది దీనిప్రచారిము దేవదేవసం
దేశముఁగూడి యాత్మపటుదివ్యకళామయజీవకోటివా
రాశితరంగనీరకజరంగములందున మాటుమ్రోఁగుతక.

సజాతీయుడవగు నో జీవీ !

చ. పరిణతిచేరనో యెటులా పర్యవసన్నతఁజెందినట్టి యీ
శ్వరుడను భూరిభూజమునఁ బండినపండులుకార జీవు ? లీ
శ్వరుడను పూవు దొలపెదజల్లెడు తావులుకార జీవు ? లీ
శ్వరుడను తల్లి యీను పసిపాపలు జీవులుకార ? చూడుమీ.

ఇపుడిట్టి దృష్టి నిష్ఠించి చూచునెడ,

ఉ. వైరములేద యింపుకయు వర్ణవిభాగములేద సాంఘికా
చారములేద యెందు ననుచారములే దలయాత్మకెందు నీ
తీరులు సాంఘికుల్ తఱిసిఁ దెత్తురు నూర్తురు, కాలభూములుక
నేరుపుచుండు మార్పుల ననేకము లూసరజెల్లి పోలికక.

శూద్రాదులకు జ్ఞానాధికారములేదని ఛాందసులందురు కాని యోగ్యులగువారికి యాజ్ఞవల్క్యదులు అనుగ్రహము చూపినారు.

గీ. ఎల్లజాతులవారికి నిష్ఠరీతి

సరిగ నుపయోగపడనట్టి జ్ఞానమేల ?

ఎల్లమతములవారికి నిష్ఠరీతిఁ

దగి యుపాసింపఁగారాని దైవమేల ?

ఎంతబలము అంతబరువు మోయఁగలిగినటులు ఎంత బుద్ధి అంతజ్ఞానమున కర్హమగును. బుద్ధిలో భేదముకలదు గాని జ్ఞానమున లేదు. బుద్ధి పరిపక్వమగుచో జ్ఞానమున కర్హమగును. అంతియకాని జ్ఞానము నెడ వర్ణ విభాగము లేదు. అట్లనియందఱును ఏకమగుటయుఁ బొసఁగనిపని. కూడనిపనియు. ఏలందువో?

కా. మాంసాహారము మద్యపానము కళామాత్సర్యముకా జీవవి

ధ్వంసంబుకా విడవాడువారలకునాకా ద్ద్రుతికికా జేటుగా

హింసాపాత్రములైనవారలకు నెట్లే పొందు చేకూరునే?

హంసల్ కాకులు నొక్కపశ్చేమున నీరానంగ నుంకించునే ?

పారా—అయ్యా! ఔను. మాయింటికాడ ముగ్గురముండాము. నేను నీచు తిన్ను. నాకు వాళ్లకీపంక్తికల్లు. ఇంకేటి? మాలో మాయింట్లో మాకే కలవకపోతే లోకం అంతా కల్లం ఏలాగ?

మాధ—ఈయుపన్యాస మధ్యమున సినియత కృత్యమును మఱచిపోయినటులుంటివే! అందులకనియే నేను తఱచు మీతో మాటలాడను.

పారా—(తొట్టుపాటుతో నిర్వర్తించి) ముసలాండని యిది వఱకు నన్ను కనికరించడం మామూలైంది లెండి. అంతగా యిటగకోస్తే యిటగకోసుకోసిండి. ఇంతకంటెనాకుమంచి సందర్భిస్తుందా యేంటి?

మాధ—(దెసలఁబరికించి మూచూచి)

ఉ. వీరుఁగుకాచుకంపులను బీల్చుచున్నవి నాసికల్ యమో
వ్యాసములొన విచ్చినలతల్ నడయాడెడుఁట్టులుండె నీ
వై ననర్థకమృతాగి వచ్చెడుఁట్టులఁ దోచు నైన నే
మాను? సమస్తపాతకమాలాశ్చడు నీకు భజింతి మెంతయున్.

[అని కనులు మూసి కొనును]

పారా—(చకిత్తుడై అటు ఇటు చూచి) ఏమీకనవడదే?
(యంత్రములాగి) ఎక్కడా ఏమీలేదు. (అనిమాధవభట్టును జూచుచుండును.)

(ఒకచేతఁగత్తియు మఱొకచేత విషమునుదాల్చి బల్లహుండు
ప్రవేశించును)

బల్ల—(తొంగిలోపలఁజూచి తనలో) అంతయునిరామయము
గానున్నది. ఓహో! రాచటికముబహుకష్టము. ఇదిగొప్ప
వారిచే భరింపఁబడఁదగినది.

సీ. తొలుదొల్తనే తన కొలమునకుం బ్రవ

ర్తిలిన భర్తృవులఁ జింతింపవలయు

తనశక్తిచేత నెంతయుఁ బ్రెగ్గడలమతి

గతుల సంగతులను గాంచవలయు

కాలానుగుణ్యంబు కాంచుచు మార్గవ

పారుష్యములను జొప్పఱుపవలయు

వేగులవారిద్రురవీక్షణంబులచేఁ గ

డంగి మండలము చూడంగవలయు

దేశవృత్తాంత మెంతయుఁ దెలియవలయు

రాగోపంబులను వాచి కాలవలయు

యత్నమునఁ దన్నుఁ దానె కాపాడవలయుఁ

జివ్యమొన దానికిని నపేక్షింపరాదు.

(తొంగిచూచి పైకి) ఓరీ! ఇటురమ్ము.

పారా—(తొంట్రుపాటుతో నీవలికి వచ్చి నమస్కరించును)

బల్ల—ఇంత యజాగరూతగా నుండుటకేనా నిన్ను నియమించినది?

పారా—అయ్యా! అయ్యా! అసలే ముసిలితనం. అందులో నడిరేయి. పెమాదం మన్నించాలి.

బల్ల—ఇన్ని తూటులు మన్నించినందులకే ప్రమాదమెక్కుడగుటకు హేతువు. నీకుబదులు మఱియొకఁడు గాంగలఁడు. నీవుపోమ్ము.

పారా—మారాజా మారాజా మన్నించాలి. (అని కాలఁబడును.)

బల్ల—(తన్ని) పొమ్ము పొమ్ము నీవావలికిఁ బొమ్ము.

(పారావాడు లేచి నిష్క్రమించును.)

బల్ల—(తొంగిచూచి, తనలో) సిరియాలదేవి కనినశిశువును జంపింపఁ దలఁచితిఁగాని యదిమృతపిండమయినది. సొమ్ములోఁబడియున్న యామెకుఁ దెలియనీక నా శిశువును నచట మాఱటగాఁబెట్టి యామెకుఁజూపక విడిగానుంచి పోషిం

చుచుంటిని. పట్టమహిషికడ నామృతశిశువును బెట్టి బల్ల హునకు శిశువుకలిగి నశించెననుసడి లోకమున వ్యాపింపఁ జేసితిని. ఇటులుకదా లోకమును వంచింపవలయును.

సిరియాలదేవి మృతిచెందినదికదా! అచట నచట 'సిరియాలదేవి బ్రదికి యెట్టులో తప్పించుకొని పాటిపోయినది' అనిగూఢముగా వార్త ప్రాచుచున్నది. జంతువులయినను శిశువును, శత్రువుల కగ్గముచేసిపాటిపోవునా? ఈమెపాటి పోవుననుట సంశయము. ఆమెఁ దెలియుకొఱకు నేటికిని వేఁగులవాండు తిరుగుచునేయున్నారు కాని వృథా.

ఒక వేళ, ఆమె జీవించియుండునెడల భట్టారకుఁడుచుచోఁ బ్రమాదముకలుగును. ఈతనిఁజంపివైచుచో నామె యేమియుఁ జేయఁజాలదు. సరియ. సీరదేవుని ఈపన్నికై వినియోగించి పదపడి ఆతనిని గ్రహించెదను.

(అని గంట మ్రోగించును)

(ఆయుధపాణియై సీరదేవుఁడు ప్రవేశించును.)

బల్ల—గూఢామాయా! కాల మప్రమత్తముగా నున్నదా?

సీర—(తనలో, నిర్వేదముతో) బౌరా! ముత్రిత్వమనఁగాఁ గష్టము. ఏలన,

మ. సిరిచేకూరిన రాజుశక్తియనుచుం జేలైనచో మంత్రి గు

ర్భర భీదోషమటంచునెంచును జనవ్రాతంబు రాజుల్ శ్రవః

పరమావందముగా 'నమాత్యుల'నుచుకొ వాకొండుదారంబుగా

సిరిచేకూరిన నాదరింతు చెడుచో శిక్షింతు ఘోరంబుగా.

(పైకి) అప్రమత్తముగా నె యున్నది.

బల్ల — నేనిచటఁ గాఁపుకాయుచుందును. నీవు అడుగవలయు
ప్రశ్నముల నడిగి నీపని నెఱవేఱువుము.

నీర — (సంశయముతో లోఁబ్రవేశించి, మాధవభట్టుంగాంచి)

ఉ. బిక్కమొగంబులేదు పిరువీకునఁ జంచలతానుగామునా

దృక్కులులేవు మోమునను జేజు రూపముతాల్చి కాంతతఱ

గ్రక్కుచునుండె నెట్టులఁగరాచురిచేతఁ గసాయివోలే నే

నక్కట! బ్రహ్మహత్య నరుదార నొనర్తు? నశంకితుండనై.

ప్రత్యక్షక్రోధముచే మొదట నీతనికి సాయపడుటయే
తప్పెనది.

బల్ల — (నొంగిచూచి, కత్తి యదలించుచు) ఏమంటిని?

నీర — (ధైర్యముతో) నే నీ హత్య యొనర్ప ననర్హుడను.

బల్ల — (తనలో) ఈతని నిపుడేమియు ననఁగూడదు. కార్య
ము ముగించి యీతని నిగ్రహింపఁదగు. (ప్రకాశముగ)
ఓయీ! అటులగుచో వెలికివచ్చి కాచుచుండుము. ఏమని
యెదవు?

నీర — (తనలో) తప్పించికొని వెక్కిరింపవలయును. (ప్రకాశ
ము) అటు లొనర్తును. (అని వెలుపలికి వచ్చును. బల్ల
హుండు లోనికిఁ జనును.)

(చూచి) గీ. ప్రాతరాతనూర్యబింబంబువోలే

యజ్ఞత్వప్రాసలత్రితయంబువోలే

జేజులపెల్లు తానెల్లదిక్కులందుఁ

గ్రక్కు నీతనిమోము నేఁ గాంచఁజాల.

(అని మొగమున మెకగుడ్డవైచి) భట్టారకా! లెమ్ము.

ఇక నీ యిష్టదైవమును స్మరించుకొనుము.

[మాధవభట్టు సమాధిస్థుడై మాటాడకుండును]

బల్ల—కత్తి మొనతోఁ బొడిచి ఏమియిది ? మాటాడఁడేమి ?

(అని యాలోచనాపరుడగును)

సీర—(తనలో) ఈ బ్రహ్మహత్యను నే చూడఁజాలను. ఈ దురాత్ముడు నన్నుఁగూడ నికఁ జంపునటు లీతని వెనుక చేతలు తోఁపించుచున్నవి. ఈ సమయముననే మెల్లగా నేనావలికి గాఁటి యీతనిమరణోపాయమును వెదకెదను.

(అని నిష్క్రమించును)

బల్ల—(చూచి) ఇంతరక్తము కాటుచున్నను లేవఁడేమి ?

ఇక నాలస్యము కాఁగూడదు. ఓరీ బ్రహ్మబంధూ! లెమ్ము [అని మఱలఁగ్రుచ్చి] పలుకవోటు [అని కత్తికి విసమూ పూసి మఱలఁగ్రుచ్చి]

ఉ. అఁగుడిగుండెలార ! యిక సంతగసుంబనిలేద మీకుఁ బే

రీఁగఱుఁ దోమలున్ ముసిరి యీతనిమేనినిఁ జుట్టువారు నీ
వేగుమ స్వర్గమే నరకమేనినిఁ గర్మఫలంబెటుండె నా
లాగున మాధవుండ ! విఫలంబిక నీవొనరించుపూనికల్.

[అని యాలోచించుచు, తనలో]

క. 'జననాఁధుడు తనగూఢపుఁ

బనులను నెవ్వారలకును వచియింపఁగూ

డునొ యవ్వారలకును నా

పనిఁజేసి యవశ్యముగను నశ్యుండఁయగుకా'.

అని పరాశరుఁడు చెప్పినటు లీ సీర దేవునకు నేను లొంగి యుండవలసివచ్చును. ఇంతియకాక యీతఁడు విఘటించి

ప్రజలలోఁ గలవరముపుట్టించి రాజ్యమునకుఁగూడ నప
కారి కాఁగలఁడు. కావున నిఁక నీతనిఁ జంపితిరుదును.
[అని క్రోధముఋండ్లై బయటికివచ్చి చూచి] ఏమిది ?
తప్పించుకొని వెక్కిరించినాఁడే ! [అని తలుపుమూసి]

కా. అంభోరానులు బాడబాసలముచే నట్టే ద్యుమాగ్ధంబునకొ
జ్ఞుభింపంగనులేద నూర్పులును బన్నిద్దర్ ప్రకాశింపలే
దంభోజాసను జీవితంబు తటితో నంతంబు కాలేద యా
లంభంబుంబొసరింపకే నినునుఁ బెల్చు బోవఁగానిత్తు నే ?
ఓరీ ! నీరదేనా !

గీ. కుతలగర్భంబునందు డాఁగుదువుగాక
లింగ దేహంబుతోడఁ బొల్పెదవుగాక
చెదిరి మఱియొకచోటఁ బుట్టెదవుగాక
మృత్యుదేవత నగుదు నీ కెప్పుడేని.

చ. నడువుఁడి ! గాలులార ! పరిణామాఫణంబుల మింటికెత్తుదుకొ
గడఁగుఁడి ! దుర్విషాచితవికారతమఃపటలంబులార ! పెం
బడుఁడి ! చలత్కరాసిపరివారితదంతురకాంతులార ! నే
నుడివెద నీరదేవునిదె యూఁదినిలుండు ! కడిందిలావునకొ.

[ఆలోచించి]

గీ. అకట ! యంతకు నా నిరియాలదేని
యూండెనా ? యని మదిలోన నూహసేయు
క్షణమునందున గుండెలు జలదరించు
నానె పుత్రునె కన్నచో నోపనగునె ?

[అని క్రోధముఋండ్లై పరిక్రమించి పరుగిడును]
తృప్తీయాంకము.

చతుర్థాంకము.

(శార్జరపుండు సుబ్రహ్మణ్యుండు ప్రవేశింతురు.)

సు—శార్జరవా! మాధవవర్మ మనస్సునకుఁ జీమకుట్టినటులయి నఁగనుపట్టదేమోయి! బల్లహునిమీఁది నా కసియెటులు పోవును? గురువు తరువాత గురువు నంతవాఁడగు విధుశే ఖరుండు పితృవధ తెలిసినతోడనే మరణించెననియుఁ దన తల్లికూడ మృతిచెందెననియుఁ దెలిసికూడ మాధవవర్మ విరక్తునిపోల్కి నడవులఁబట్టి తిరుగునేమోయి! ఈబ్రహ్మ హత్యకుఁడగు ఫలము బల్లహుండునుభవింపనిచో నికశాస్త్రములేల? అందఱు చూచుచుండఁగా శాస్త్రములఁ దగులఁజెట్టుదును.

శా—(నవ్వి) కర్మఫలమును మనము ప్రతివ్యక్తియెడనులగించి సమన్వయముచేయఁజాలము. ‘కర్మణోగమనాగతిః’ కదా! అదియటుండె. సోమదేవభూపాలుని పాలనము విరామము చెందిపెక్కు శతాబ్దులు దాటిపోయినటులున్నది. మాధవ భట్టారకుని మృతియు విధుశేఖరు మరణమును నత్యాహితము.

మాధవవర్మ యెల్లప్పుడును శింతాక్రాంతుడై యడవులఁ బుట్టలఁబట్టి తిరుగుచున్నాఁడు. ఎంతయోప్రయత్నము చేసి యీపేరునిచేతిని సంపాదించితిని. దీని నాతనికిఁ జూపి తనజీవితము సఫలీకరించికొనుమని యిచ్చివైతము. (చేతినిఁ జైకెత్తి)

గీ. పయిశరీరము క్రమముగాఁ బాసిపాసి
 లోని యెముకలు తెల్లగాఁ గానుపించె
 వానకాఱున నల్లని వారిదములు
 పోకడంగఁగఁ దెలిచందురేకవోలె.

సు — మంచిదియె. పొద. కర్మఫలమునకు మంచిప్రోవ తె
 లిపితివి.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)
 శుద్ధవిష్కంభము.

(అడవిలో పులితోలుకట్టుకొని మాధవవర్మ ప్రవేశించును)
 మాధ — తండ్రి పినతండ్రులు మడియుటకాక, నాకొఱకు గు
 రువు గురు పుత్రుడును మడిసినారు. పవిత్రుడగు మా
 తండ్రి దైనందినమును దనకుఁ గలలోఁగానుపించుచున్నటు
 లు సుబ్రహ్మణ్యుడు చెప్పుచున్నాడు. మహావీరుడగు పే
 ర్నిడు విభాహుడై కలలలోఁగానుపించుచున్నటులు శా
 ర్దరపుడు చెప్పుచున్నాడు. కోరికలుతీరనిది పునర్జన్మము
 గ్రహింప వీలులేదని లోకవాదముకదా!

అడవులలో మొంటరిగాఁ దిరుగు నపుడు నాకు దూర
 దూరముగా నొకవృక్షి శీఘ్రగమనము చేయుచున్నటులు
 కానఁబడుచున్నది. వడిగా నచటికిఁబోయిచూడఁగాఁ గా
 నఁబడక మాయమై పోవుచున్నది. వెనుదిరిగి చూడఁగా
 విభాహువుగు మఱొకవృక్షి కాననగుచున్నది. అచటికిఁ
 బోయి పరికింపఁగా నాపరిసరంబుల నదియుఁగానరాక

మాయమైపోవుచున్నది. ఇదియేమిమాయ! ఎవరితోనైన నీవిషయముగూర్చి చెప్పఁదలంచుచుందును గాని పరిశ్రమ పాత్రమ నగుదునని మానుచుంటిని.

శత్రుల నిర్జించుమాటయటుండె. నాహృదయమునే నేను నిర్జించుకొనలేకున్నాను. ఏమిగతి! ఈరెండు వ్యక్తులును వెన్నుముందాడి నన్ను భీతియుక్తునిగాఁజేయుచున్నవి. నాచేతనున్న ఖడ్గముకూడ శిథిలమయి జాతిపోవుచున్నది. నాహృదయమును నీటయిపోవుచున్నది. చిత్తమునుజయించి యెటులీ యాపద దాటఁగలుగుదును? (ఆలోచించి) ఆరెండువ్యక్తులును నా తండ్రిబినతండ్రులగుదురేని వీలమాటాడకుందురు?

ఇది బల్లహమాయాకల్పితమా? లేక తద్వినాశకయంత్రమా? లేక శార్జరవ సుబ్రహ్మణ్య హృదయావేశ బల జనితవిలాసమా? లేక మఱల దేహముస్వీకరించుటకుఁ గల్గోలములగువారి దేహంతరములా? లేక పీఠికియైన నా హృదయము సృష్టించిన మిథ్యాసృష్టియా?

(ఆలోచించి) ఇదియేదియునగునని నిర్ధారింప నాధార మిసుమంతయుఁగానరాదు. కాదన రాదును.

బేరా! ఈ ప్రకృతియందు మనము సాక్షాత్తుగాఁ జూచునవియేకాక తెలియఁబడనివి అనేకములు కలవు. ప్రకృతిజుష్టమయిన జీవితేత్రము ఎంతని చూడఁగలదు? కంటికిఁ గానఁబడు బాహ్యకారమునే చూడఁగలదుకాని

దానిని దానిమనస్సును ఆమనస్సును నియమించు శక్తిని
(జూడజాలునా ?

కా. ఆ కాశంబునయందు మేఘములగుం సాలోకనంజేయఁగా
నాకారంబులు వెక్కుకానఁబడునట్లాయుకాలంబులం
దేక్షిభూతమనోంతరాళములలో నేర్పాటుమంబొంది యా
లోకింపంబడు నేవొరూపములు మేలుంగీడులంబెల్పుచుకొ.

కేవల మనోనేత్రమునకే కాక బాహ్యనేత్రమునకును దఱు
చుగా నాకు ఆ రెండురూపములును గానవచ్చుచున్నవి.
తండ్రినిఁగాని పేరునిఁగాని నే నెఱుంగనుగదా ! వారే వీ
రని యేర్పఱింపను నే నశక్తుఁడను.

మ. కలలోఁగాంచినరూపు కొండొక్కఁడు వక్కాణింపఁగా దానిఁదాఁ
గలలోఁగాంచియు విస్మృతిం గనియు నాకారంబు డెందాన ని
శ్చలతక భావఁజేసి యెట్లెటులూ తచ్చాయక నడిం జూచు న
శ్లేలమిక వారలరూపముల్ మనుఁగులొ వీక్షింపఁగానయ్యెడిక.
చారు నాకిటులు కానఁబడియు నిలుకడగా నుండరు.

ఉ. దయ్యమువోలె ముందొక్కఁడు తాఁగనుపట్టును దూరమందు నొ
య్యెయ్యఁ బరిక్రమించి చరి యోలములందున దాఁగివట్టులై
క్రయ్యఁబడుక మఱొక్కఁడును గొంచెముకానఁగఁబట్టి పిమ్మటకొ
బయ్యెర దూదియై చనును బాహువిచాలన లేకపోయియుకొ.

ఇవి యరణ్యములందు సంచరించుచుండు దయ్యములయి
యుండునా ? దయ్యములేయగుచో నాకుఁ గానఁబడియు
సినుమంతయు నపకారము చేయకుండుటెటులు ? లేక
వనదేవతలయియుండునా ? పనిదేవతలే యయినచో ము

నుఁగులేలయుండును ? అందొకఁడు విభాహువై యుండ
నేమిటికి? ఇవినిక్కువముగా సోమదేవభూపాల పేరునీఁడుల
దేహములే కావలయును. (ధ్యానమునఁబడి) ఓపితృచరణు
లారా! నాకుఁబ్రసన్నులుకండు! అనుగ్రహము నింపుఁడు.
ఆదేహములు మీవేయగుచో మఱలనాకుఁగానఁబడుఁడు.
నేనేమి మీకొసరింపవలయునో యాదేశింపుఁడు!

(కొంచెముకాలము నిశ్శబ్దత)

(మాధవవర్మ దృష్టిప్రసరింపఁజేయుచు. మునుఁగిడికొని
యొకవ్యక్తి దూరముగాఁ బోవుచుండును.)

(ఎలుఁగెత్తి) అయ్యా పోకుము! పోకుము! నాకేమి
యైన నాదేశింపవలసియున్న నాదేశింపుము.

(వ్యక్తిమాయమైపోవును)

(వెనుకకుఁజూచి) ఇదియేమిమాయ! ఈవెనుకప్రక్క
నుండి విభాహువై యావ్యక్తిపోవుచున్నది!

(మునుఁగులో నొకవ్యక్తిపోవును)

(ఎలుఁగెత్తి) ఓసూక్ష్మదేహమా! పోవకుము, పోవకు
ము! నాకేమియైన నాదేశింపవలసియున్నచో నాదేశింపు
ము. ప్రసన్నుఁడవుకమ్ము.

(వ్యక్తి యంతర్ధానముచెందును)

(నిర్వేదమతో) ఔరా! ఇదియుమాయమైపోయినది.
ఈహపులిలులు కనుపట్టి మాయమైపోవుటకు నాహృద
య మెండమావి కావలయును. ఇటులు నిక్కువముగాఁ

గానఁబడుచుండఁగా నెండమావియని యెటులు తలపోయ నగును? (అగోచించి) ఎండమావులలో నూత్రము నీరు ప్రత్యక్షముగానున్నటులు కానఁబడదా? కావున నిదియు భ్రమయే కాదగియున్నది.

ఉ. ఒరగ నోరఁగాఁ గనులనూడి కనుంగొన నట్లు మెల్లఁగా
వారణిపోవుచుండుదుగు ప్రాంతములందునఁ జేరిచూడఁగా
దూరతలంబులందుననుదోచి రయంబు గమించి శ్వేతిమా
కారములెల్లు గాలియఁగాఁ బరువెత్తుదురొర భీతిలక.

ఈవ్యక్తులు వారివేయగుచో నాకు వారి వివక్షితములఁ జెప్పరాదా? లేక యివి వీరి యాతనాదేహములా? అటు లగుచో నీవ్యక్తులయందు దూఃఖము కానఁబడదే! అటులు సుఖమును గానఁబడదే? కావున యాతనాదేహము లని చెప్పను వీలులేదు.

ఉ. కాకులపిండు పిండమును నై నిడి వై చెడువేళ నెంతయుక
సాకతమిచ్చి సాతదేవనంగను జెప్పఁగ వింటి స్వప్నమం
దాకలనంబునీయ రెదురై యొకకోరిక నేని నెమ్మొయిక
నాకును గానుపింపఁగ దొంగియుఁ జెప్పర వారభావముక.

కావునను యాతనాదేహములుగాని కోర్కె-చెల్లక ధరించు కొండొకదేహములుగాని యివి యెటులగును? కావున నివి నిక్కముగా యెవో దయ్యములు. (యోజించి) నా హృదయమున నన్యసంకల్పమును బిటికితనమును బాపి కొందును. ఇక నీతూటి ఆరూపములకుఁ దావు ఉండఁ జోవదు.

క. భావం చేకముఖంబుం

గావించుకొనియు సమగ్రగాంభీర్యముచే

నే విహరించెద నటవీ

భూవలయంబునను సింగపుంగొడమగతిక.

జనాకీర్ణంబులగు జనపదంబులును బత్తనంబులును
బాపనిలయంబులు. నాతో ద్వధ్యస్థానంబులు. ఛీ. వాని
దెసఁ బోవఁగూడదు. ఈ యరణ్యమునకు నేను ప్రభుఁడ
నైవర్తింతుఁగాక. ఈ ప్రభుత్వము తనంతఁ దానే
వచ్చితిమిను.

మ. ఎవరా యిచ్చినవారు సింగమున కట్లే నిండుబాబిల్లికిక

బహుశేయు వలంతికిక గరుడికిక రాజత్వముక సర్వజం

తుల్యుల టిక్కల గాములం బులుఁగులం? దోడ్తోడ వారీతిఁ బ్రా

భవముఁ బూసెద నియ్యటవ్యభిల భూభాగంబునం చేచ్చుచుక.

(అని చిత్తైకాగ్ర్యమునటించి) ఇంక నేను కుశలిని. (దృష్టి
ప్రసరింపఁజేయును)

[ఒకవ్యక్తి మునుఁగిడికొని పోవుచుండును]

బౌరా! మఱలఁగానవచ్చుచున్నదే! ఈకత్తిచే దీనిఁ దు
త్తునియలు గావించెదను.

ఉ. కంపములేదు తొంటివలె నైనిడు కత్తియు బాటిగోదు చా

లింపవు గుండియల్ కడుబలిష్ఠతఁ జేకొనుపూనికసామ్యులొ

డింపవు భీరులతోఁ మదినిఁ దెంపునఁజేసి పరాక్రమించుచుం

జం పెదఁజం పెదకొ మిముఁ బిశాచములార! కరాసిధారచేక.

[అని కత్తివిసరినైచును, వ్యక్తి మాయమయిపోవును]

ఇదియేమి? ఇది కానరాకుండఁ బోయినదే! [అని వెనుకఁజూచి] బౌరా! ఈవైపున నీదయ్యముకాననగుచున్నది. దీనిందుత్తునియలు కావించెదను.

[అని కత్తినివిసరును, వ్యక్తిమాయమైపోవును]

[విషాదముతో] బౌరా! మీముందునాశక్తియంతయు వమ్మునుపోయినదే! [డగ్గుత్తికవడిన గొంతెత్తి ఆకసమువంకఁజూచి]

ఉ. ఓ భగవానుడా! కరుణనూని కనుంగొనుమయ్య నన్ను నే
లోభముచేత నా కనులలోఁ గనుపట్టుచున్నవారలో
తోభమువొందనయ్యెడిని గోరికయున్నదెప్పఁజేయుమ
య్యా! భవదేకపుత్రునకు నాతురమూర్తి కరణ్యవర్తికిఁ.

[అనికూలఁబడి చూచి, డగ్గుత్తికతో] బౌరా! మఱల
నాముందర వారిరువురును గానఁబడుచున్నారే!

[రెండువ్యక్తులు విడివిడిగా మునుఁగిడికొని పోవుచుండును]

[డగ్గుత్తికవడిన గొంతెత్తి] ఓపితృచరణులారా! మీరు
నాపితృచరణులు కారనుకొనుచు సాహసించితిని. నాసాహ
సమును తుమింపుఁడు. మీరెవరో యెఱుకలేక కత్తివిసరి
తిని. మీరు మఱలఁ గనుపట్టుటఁజేసి నాయెడ మీరనుగ్ర
హము తాల్చియున్నారని తలంచుచున్నాను. మీరే నా
పితృచరణులగు నెడల దయయుని వినుఁడు.

ఉ. ఎల్లి నిశాంతరాశమున నేపుదల్లిర్పఁ బరాక్రమించుచున్
బల్లవా బల్లహాత్మజులఁబట్టి పలార్తు వెలార్తు మిమ్ములన్

జల్లంగ బంధమోచనముసల్పెద నిల్పెదఁ జేయనీని బా
హల్లన సింహాసీతమున నయ్య పతాక జగాన నెత్తెదన్.
వీరల నాచేతితోఁజంపక జీవించువాడఁడగాను. ఇదియె
నా ప్రతిజ్ఞ. ఇదియే మీకోరికయేని గుఱుతుకొఱకు నా
కుఁ గానరాకుందురుగాక.

[వ్యక్తులు అంతర్ధానము చెందును]

[చూచి] ఆహా ! వీరికోరికలు తెలిసినవి. [దెసలఁ గల
యంగనుంగొని] ఎక్కడను గానరారయ్యెదరు. ఆహా !
నాకు ఉత్సాహము పొంగి పొరలుచున్నది. మఱలఁ గాన
వత్తురేమో ! [చూచి] కానరారు. దిక్కులు శూన్యము
లుగా నున్నవి. నేను కృతార్థుఁడను.

చ. తిన నిదింప మేల్కనఁగఁ దీరెడు నట్టిది కాదు జన్మమె
త్తినపని లోన నెవ్వఁడొ కదిల్పినరీతిఁ జలించు కేకులకా
మునుకొను చిత్తపద్మమునఁ బుట్టు వికారము లార్పఁబోక తీ
ఱనిదికదయ్య జీవునితెఱంగు శరీరము మాసెనేనియున్.

కావున నేనిక నుగ్మక్తుఁడనయ్యెద. నాకుఁ బయివా
రు జయము పలుకుదురా? అజయము పలుకుదురా ?
ఇదియేమిప్రశ్న? [కొంచెము పరిక్రమించి ఆలోచించును]

[తెరలో] మహారాజనకుజయము జయము.

మాధ—[సంతోషముతో] ఎవరా జయముపలుకువారు?]

[అని తరళితుఁడగును]

[శార్జ దేవుడు సుబ్రహ్మణ్యుడును బ్రవేశింతురు]

శార్జ
సుబ్ర } మహారాజునకు జయము.

మాధ—మా పినతండ్రిచేతినిఁ దీసికొని వచ్చితిరా ?

శార్జ—[చూచి తనలో] దైనందినమును ఆలోచనాగ్రస్తము
గాను నిర్వేదోపహతముగాను గానబట్టు మాధవవర్మ
ముఖము తేజస్సు గ్రక్కుచున్నయది. ఏమిహేతువయి
యుండును?

సుబ్ర—ఏలతీసికొనిరాకుందుము? కర్మఫలము స్ఫుటముగాఁ
గానరానియెడల శాస్త్రములకుఁ జాసముఁడినది.

మాధ—అదియేమి?

సుబ్ర—

మ. 'అదియేమి' యని పల్కరించెదవు కర్మార్థంబు గూఢంబటం
చదుకంజూచిన నూరకుండుడు నె? నేదాంతంపు శాస్త్రంబులకే
గుదిగా! గూరిచి మంటలోఁగలిపెదం గోసెత్త గా నెల్లరుకే
మదిలోనున్న మహానలం బది యెటుల్ మాయంతుఁ గాకున్నచోక.

మీతండ్రినిఁ బినతండ్రిని నకారణంబుగాఁ జంపిన బల్ల
హుండు తగిన కర్మముకుడవనిచో నిక వేదాంతములు కర్మ
మునెటులు సమన్వయము చేయఁగలవు?

శార్జ—[నవ్వి] ఈ జన్మ మొకటియేనా అనుభవించుటకు ?
ఉత్తరజన్మము లన్నియు నెందులకు ?

సుబ్ర—ఇది వెట్టివేదాంతము. పూర్వపుజన్మములలో వారు బల్లహునకు అపకారము కలిగించిరనియు దాన సీతఁడు వారల మడియించెననియు ననుకొన్నచో దీరిపోవును.

శార్జ—అటులుమాత్ర మేల కాఁగూడదు ?

సుబ్ర—ఆఁ. కావుననే వెట్టివేదాంతము. ఇటులగుచో లోకమున దుష్కృతియన్నమాటకే తావులేదు. ప్రతి దుష్కియకును ఈ విధము ముడిపెట్టుచో గర్మఫలమునకు మంచి సమన్వయము! బలే! బలే!

కా. వేదాంతంబున కట్టిపాటు లకటా! విచ్చేసె, నీపొట్టకై యేదోరీతిఁ బరిపఁగూడదు సదా యివ్విద్య నట్టినచోఁ బ్రోదింగూర్చెడు జీవివేగములు బోవుకొ వ్రయ్యై, కర్మమ ర్వాదల్ తాము సమన్వయంబునకువై రావే దెసం జూచినకా.

శార్జ—[తనలో] ఈతఁ డింత విశృంఖలతగా మాటలాడుట చిత్రముగా నున్నది. [ప్రకాశము] సహశ్రోతా ! నీకేమయినఁ గొంచెము పిచ్చియైత్తినటులు గోచరించుటలేదా ?

సుబ్ర—[కోపముతో] ఎవరిపిచ్చి వారికి గోచరింపదు. నీకు మాంద్యము ప్రవేశించినదని నాకు గోచరించుచున్నది.

కా. వేదాంతంబున మాంద్యరోగమటు లావేదాంతముం గారణ ప్రాదుర్భూతిగ వీడఁ బిచ్చియగు నారా! రాజరోగంబులీ మాద్రీక్ మాధవరాజవైద్యునికడకొ మందుంగ్రహింపంగఁబో కీదార్భాగ్యము వీఁడిపోవదుచుమీ యెన్నేట్లు చింతించినకా.

మిత్రమా ! ఏమి మందు చెప్పెదవు ?

మాధ—మీరేల కల్లోలపడియెదరు? ఇటురండు.

[ఇరువురును సమీపింతురు. మాధవవర్మ రహస్యముగా
తండ్రి పినతండ్రులయుఁ దనప్రతినియు విషయముచెప్పును]

శార్జ—ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము.

సుబ్ర—ఆశ్చర్యము. కర్మఫలమునకు ఇది సమన్వయము కాని
వేఱొందు కాదు. బలే ! బలే !

మాధ—చేతి నిత్తురా ?

శార్జ—[తీసియిచ్చును]

మాధ—[చేతిని మెడకుఁగట్టికొని] అయ్యా! మీరేఁగి తేపు
నడిచేయి బల్లహమంఠిరంబుకడ నన్నుఁ గనుఁగొనుఁడు.
నేను కార్యవ్యగ్రతమై పోవఁగలను.

క. తేపిపాటికి బల్లహ

భూపతి తత్కుఁడు నాడు బుజమున కెరగా

నోపుదురు సింహపీఠము

మాపినతండ్రి బుజం బమాంతం బెక్కు

శార్జ } జయము జయము.
సుబ్ర }

నిష్క్రమణము.

పంచమాంకము.

[సూర్యదేవుడు చేతఁ గత్తిఁదాల్చి ప్రవేశించును]

సూర్య—మాయమ్మ సిరియాలదేవి యెటులో తప్పించుకొని పాటపోయినదని గూఢముగా వ్యాపారింపఁబడుచున్నది. భట్టారకుఁ డామెను దప్పించెనని యాతఁడు కారానిబద్ధుఁ డామెను. నిన్నరేయి నాతఁడు కొండాకచోటికి మార్పఁ బఱసెనని తెలియుచున్నది. ఇందుఁగూడ నేమేని మోసము కలదేమో !

బల్లహుఁడు నేటిప్రాద్ధున ‘నీవు నాయాత్మజుడవు’ అని తెలిపినాడు. ‘దండపాణి’ అసంగతి యసంగతమని చెవినిల్లుగట్టుకొని పోరుచున్నాడు. నాస్థితి యెంత విషమముగా నున్నది ! మొదటినుండి విద్యాబుద్ధులఁ గఱపిన యాచార్యుఁడా ! కారాగృహంబుననున్నాడు. కన్నతల్లి తెఱఁగు ఎఱుంగరాదు. తండ్రి పినతండ్రి లంతకుముందె విశేషింపఁబడిరి. అదియటుండ బల్లహుఁడు ‘నీవు నాకొడుకవు’ అని చెప్పుచున్నాడు ; కాని నాకు నేనపైఁ గొంచె మేనియు స్వాతంత్ర్యము చూపఁడు. ఔరా !

ఉ. కోకిల గ్రుడ్డునుం బొదివికో నసమర్థతఁజెంది దానినిం

గాచుగూటి గ్రుడ్లనిడఁగాఁ దనగ్రుడ్డని కాకిసాత నా
కోకిల పంచమస్వరము క్రొల్పిన దానినిఁ దన్ని బైటికిన్
బోకడఁబెట్టురీతిని ననుం ద్యజియించెను బల్లహుండహా !

నాపని 'రెంటికింజెడిన రేవడ'యినది. విధివిధానమెటులు
న్నదో ! బల్లహునిఁ దెగఁజూడుమని 'దండపాణి' నూటిపో
యించున్నాఁడు. బల్లహునిఁజూచిన నాకనురాగమే యుద
యించునుగాని ద్వేషము జనింపదు. అతనిభార్య మంజు
మతీదేవియు బల్లహునివద్ద నున్న నన్నుఁ గాంచ నరుగు
దెంచుచుండును. నే నన్యపురుషుడనేయగుచో రాజమహి
షి నన్నుఁగాంచ నరుగుదెంచునా ?

చ. కొడుకును దండ్రొయిల్లు కనుగోఁ దగునో యటు బల్లహుండు నజ్ఞ
గడుకొను పూర్ణవత్సలతఁ గాంచుచునుండును మాటిమాటికా
బిడయును గన్న కానుపును బిల్చెడుకీతిని నన్నుఁబిల్చియె
ప్పడు తన మేల్ముసుంగెడల మోమును జూపును బ్రేమ చిప్పిలక.

నాకును వారికిని జన్యజనకభావమే కానఁబడుచున్నది.
వ్యవహారసందర్భములన్నియుఁ గృత్రిమములుగా నున్నవి.
లోకమున నెక్కడయినను నన్ను బల్లహాత్మజునిఁగాఁడలం
పఁడు. ఇప్పుడు నేను చేయఁదగినదేమి ? ఓ! దైవమా!
ఏమిచేయుదును ?

దండపాణి నన్ను మోసములోఁ దింపునని తలపోయు
దునా ! దాని కాధారములేదు. నేను బల్లహాత్మజుడనే
యనునెడల బల్లహునిఁ జంపినను జంపకున్నను నాకే రా
జ్యము వచ్చితీరవలయునుగదా ! నేను బల్లహాత్మజుడనే
యగునెడల రాజ్యము సంపాదించుకొంటకు బల్లహుని
నిర్జింపవలసినదని యేల బోధచేయును? కావున దండపాణిది

మోసము కాదు. ఇట్లని బల్లహుని ప్రేమయు మంజుమతీ దేవి వాత్సల్యమును గృత్రిమములని తలఁపఁజాలను. అది యటుండె. దండపాణి యింకను రాలేదేమి ?

[దండపాణి ప్రవేశించును]

దండ—[చూచి తనలో] నేను నావేషము మార్చికొనిననాఁ టనుండియు సీరదేవుఁడు బల్లహునిచే జంపఁబడియె ననిన ప్రవాదము మాఱుమ్రోఁగిపోయినది. నేఁడీతని యాలోచనాయుక్తమగు మోముచూడఁగా ‘నన్ను సీరదేవునిగా గని త్రేనా’ ? యని తోచుచున్నది. ఇస్సీ! భీరులు తమ నీడ తాము చూచుకొని పాటుదురు అటులేల తలఁపవలయును? నా యొనర్చినబోధ యీతని నిటు లుడికింపనోపు. పలుకరించి చూతును. [అని మాటలాడ నుద్యమించును]

సూర్య—అయ్యా ! [అను నర్హోక్తి—

దండ—ఏమిచేయఁదలఁచితివి ?

సూర్య—అయ్యా ! నామనస్సు మల్లమడియగుచున్నది. నా యెడ నింత ప్రేమ చూపించు బల్లహుని మడియింప నాకు సందియ మినుమడించుచున్నది.

దండ—వ్యర్థం కిటులే కలుగును. నీవు యుద్ధభీతయగు సిరియాలదేవికి జనించితివి కావున నీమనస్సు విఠికియైపోయినది.

సూర్య—[తనలో] శాంతించుట మంచిది. [వైకి] అయ్యా ! అట్లనకుఁడు. బల్లహుని ప్రేమకంటె మంజుమతీవాత్సల్యము నన్ను అవశునిఁ జేయుచున్నది.

ఆ. అమ్మ సిరియాలదేవి గన్నారఁ జూడ
నోచుకొననైతిఁగాక యందులకు వగవఁ
దల్లికంటెను వ్రేలైన బల్లహుసతి
మంజుమతి యామె నిండుప్రేమకును వగతు.

దండ—అగును. మాయాకార్యములన్నియు నిటులు కదా
యుండును.

సీ. తెలిత్రాచుఁబాము చూపుల నెల్లఁబులకింపఁ
జేయుఁ దద్విషము వంచించి చంపు
అగ్నిహోత్రుడు చూపు నాకర్షణ మొనర్చుఁ
జెఱుఁగును బట్ట భస్మీకరించు
ముసిడిపండును జూడ మోదంబుఁ జేకూర్చుఁ
దినినచో నాల్కు నెంతేనిఁ బీడు
మున్నీరిజూడంగ ముచ్చట యొనరించు
మునుఁగుచోఁ బాతాళమునకు నీడు
అవధరింపంగ జగతి చోద్యంబుకాదె
సవతితల్లికె ప్రేమపాసంగకున్న
వైరిభూపాలమహిషికిఁ బ్రబలమైన
ప్రేమ యెటునుండివచ్చెరా? జేల! చెపుమ!

సూర్య—[గోపములోఁ గ త్తితడవి] సరియ. ఆమె వాత్సల్య
మునకుఁ బ్రత్యుత్తరమా యిది ?

దండ—గాకేమి ? [ఆలోచించి] ఐననాకేమి ? ఆమె పుత్ర
నిర్విశేషునిఁగా నిన్నుఁ జూచికొనుఁగాక. నీవు మాతృనిర్వి
శేషగా నామెను జూచికొందువుగాక ! తుదకుఁ జక్కని

సమస్వయము కుడిరిచితివి. కానిమ్ము. ఇక సీత్రీప్వలు
 సిప్రపడుము. నే నరిగెదను. [నిష్క్రమించును]
 సూర్య—ఏమిచేయుదును? ఓ భగవానుడా! ఏమిచేయు
 మని యందువు? ఈ దండపాణికూడఁ దొలంగి పోవుచు
 న్నాడు. నాగతి యెమి?

అ. ఏల సిరియాలజేవి గర్భాలవాల

మునను బడ్డది యీసిండుము వితగాఁగ

సేద్య మొనరించుచుండు నే సేద్యగాని

యాలికడుపునబడ్డ సౌఖ్యంబునందు.

ఈయనను మఱలఁ దీసికొనివత్తును [అనినిష్క్రమించును]

[అపటిక్షేపముగా మాధవవర్మ ప్రవేశించును]

మాధ—బలే! ఇది సమయము. సమయముఇది.

కా. అంతర్వాహినులౌచుఁ గోపపుట్రవాహంబుల్ మనోగర్భసీ

మాంతఃప్రాంతములందుఁ బాటినవి నేడత్యంతచింతాగ్ని దు

ర్ధాంతఃపై యుదికింపఁ బొంగి పలుమ్రోతల్ వెట్టుచున్ బాటుచున్

గంతుల్ వైచెడి బల్లహ! యింకను వీరకం గాచుకొఁగాదగున్.

[అని దూరదూరమఁగా నడుగులు పెట్టుచు నిష్క్రమించును].

[దండపాణి శిరదీవులు ప్రవేశింతురు]

దండ—నాకత్తిని బిటికివాడవగు నీకిచ్చితిని. నాకత్తి నాకిచ్చి
 వేయుము.

సూర్య—[అలోచించి] ఈయను.

దండ—ఇసీ భీరుడా!

వంశమాంకము.]

చ. ఎలుకలఁ దొండలం గ్రముల నెఱ్ఱల నత్తల నూరఁబండులం
జలుకలఁ గొంకనక్కలను జిమ్మటలకొ నలికండ్లపాములం
జలగల మీల జెల్లలను ఒంపెడువానికి వాడి వాదరక
దలతలలాడు కత్తిఁ గయిఁ దాల్చుఁగనేటికి నీకు భీరుఁడా!
నాకత్తి నాకిచ్చివేయుము.

సూర్య—అబ్బా ! మర్కముల భేదించితివి. నీవు బల్లహాత్మజుఁ
డవు అనినపుడును ఇంత వ్యభ కలుగ లేదు. [కోపముతో]
వినుము. అకారణంబుగ నీవు నన్ను మోసగింపవని
నమ్మెదను.

కా. గుర్వాజ్ఞాపరిపాలనంబునకు నా కోదండ మెల్లప్పుడుకొ
దుర్వారంబయియుండు నందులను ముందుం దీక్షుకాత్మేయ మం
తర్వాజీకుడ వీవ యిచ్చితి వికింతం జూడుమా వీరునకొ
బర్వ గ్రంథుల నన్ని కోయుదు నొగికొ భ్రష్టమరాగుండవై.

[అని కత్తిఁ జేరికిఁ దెచ్చుకొనును]

దండ—ఏమీ ! నీపరాక్రమము! నీకొకరి యాజ్ఞాకూడ వల
యునా ?

ఆ. ఇంటికింబిల్చి కల్లు విండిచ్చి తెచ్చి
పటకుటీరంబునందున బండఁబెట్టి
గూఢరీతిని గొంతును గోసినాడు
అట్టి బల్లహు వధియింప నాజ్ఞయేల?

ఇదియంతయు నెందుకకు ? మీతల్లి వెడలిపోవును నాత
నివై బగదీర్చికొమ్మని యెవరిచేతనో వార్తనంపెనని నీకు
నీవ తెలిపితివికదా ! ఇప్పుడది మఱియు.

చ. గురువులయాన లేదనమకూలపుఁగోరికి కోరి నేను నీ
కరమునఁ గత్తిపెట్టితిని గాదది నీయది నాకు నిమ్మకా
ధరణిపు బల్లహుం గెడపఁదగ్గదికాదు నిరంతరంబును
వరవుడముంబొనర్చికొని ప్రాణము ధారణచేయు మింపుమై.

నూర్య—అయ్యా ! కోపముచెందకుము. వినుము.

చ. గురువులయాన యున్న దనుకూలపుఁగోరికి కోరి నీవు నా
కరమునఁ గత్తిపెట్టితింక గాదది నీయది నీకు నీయ నా
ధరణిపుబల్లహుం గెడపఁదగ్గది; కాదు నిరంతరంబును
వరవుడముంబొనర్చికొని ప్రాణము ధారణచేయు మింపుమై.

దండ—చేయఁదగినదేదియో యాలోచించికొని నీయంతట
నీవ యనుస్థింపుము. నాకత్తి నాకిమ్ము నేనేగెదను.

నూర్య—నాపయి దయనింపుము. నాకింక వారియెడ నన్మత
భావము పుట్టలేదు. పుట్టకపోవనులేదు. నిర్ధారణమొనర్ప
లేకున్నాను.

దండ—తలిదండ్రుల నేర్పఱించుకొనలేనివానితో నేనిక మా
టలాడఁ దలఁపను. ఇంతవఱకు బోధించితిని ఇక బోధిం
పను. నీవె నిర్ధారణ చేసికొని చేయఁదగినది చేయుము.

నూర్య—అయ్యా !

అ. కాత్రైయందు విత్తి మార్తీధవించిన
మోక కింతజలము పోసిపోసి
పెంచిపెద్దజేసి పెన్ను తైచినతోన
విడిచిపోవువాడు నడఁగుకాఁడె.

దండ—అయెన్ను పొల్లగుచో విశువశెందులకు ?

సూర్య—ఎన్నటికిఁ బొల్లుకాదు. నిర్ధారింపుము.

దండ—భట్టారకుఁడేమాయెనో నీకుఁదెలియునా ?

సూర్య—కొండొకటకు మార్పబడియెననిమాత్రము వింటిని.

దండ—కొండొకటకనఁగాఁ గొండొకలోకమునకు. శెలిసి
నదా ?

సూర్య—అక్కటా ! వారిపలన నా సంశయము వీడిపోవు
ననుకొంటిని. ఔరా ! [దుఃఖముతో] వారి నాకుఁ జూ
పఁగలవా ?

దండ—నీ సంశయమంతయు నబఁ దీరిపోవును. రమ్మ.

[ఇరువురును గొంచెము పరిక్రమితురు. ఒక తలుపుతీసి
దండపాత్ర చనిపోయిన మాధవభట్టారకునిఁ జూపును.

సూర్య—[చూచి దుఃఖముతో]

ఉ. తండ్రిలేడు తల్లియును నా మరణించెనో పాతిపోయెనో

తండ్రి తల్లి దేశకుఁడు నైనను సర్వము నీకటంచు నే

నుండితి నిన్ని నాకులును నోపికఁబట్టి గతించితయ్య! నా

గుండెలువీలిపోయెడిని గోమలహా హృదయంబు మాఁడెడికా.

కట్టా ! బల్లహా ! ఎన్ని పాపము లొనర్చెదవు ? తుదికివచ్చి
నది. [ఉన్మాదముతో భట్టారకుని పాదములకు నమస్క
రించి]

సీ. అల పార్వతునిచేతఁ ననిద్రెవ్వఁబడి విమ
 లుండు ద్రోణుండు చన్నలోకములకు
 అల్ల శిఖండిచేనొల్లఁబోయిన కుశ
 లుండు భీష్ముండు చన్నలోకములకు
 అల పరీక్షితునిచే నలసటఁగని సర
 భుండుదంతుండు చన్నలోకములకు
 అల్లసాత్యకిచేత హస్తంబుకడసి యీ
 లు భగదత్తుండు చన్నలోకములకు
 శరణుఁజొచ్చినబోయకు జాయ యిచ్చు
 నాత్మదేహార్పణముఁ గాంచి యాత్మ నగ్ని
 లొనిడి పులుంగు చన్నట్టిలోకములకుఁ
 దఱిసియుండుమ మాధవతాతపాద.

దండ—చూచితివా ! ఈగతియె బల్లహుని నమ్మువానికి.

సూర్య—బౌరా ! సత్యమెంతదిక్కుమాలినది ?

దండ—ఇటురమ్ము.

మాధ—[వికారముగాఁ బ్రవేశించుచు తనలో] ఎటుదారి !
 ఎటుదారి ? నేను వత్తునని గ్రహించి వేటొకటఁ బరుండి
 నటులున్నాఁడు. పసిపట్టుదును. [అని యున్నాదముగా
 నిష్క్రమించుచు].

[ఇరువురుఁ గొంచెము పరిక్రమింతురు. దండపాణి తలుపు
 మూసి, తలుపుమీఁదవ్రాసిన యక్కరములఁ జూపును].

సూర్య.—[చూచి] ఏమియిది ?

దండ—పైనిఁ జదువుము.

సూర్య—[చూచుచు]

కా. “లోకుల్ కాకులు బేలుమాటలను వీలుంజాలునున్ లేక ప
ల్లాకుల్ కూసినఁగూసికొండ్రు వితగాఁ గంతంబుగోసెత్తఁగా
వాకట్టుంబొనరించు యత్నములఁ గూర్పుబోవఁగా నేలాశో
మాకీబాలుఁడు సాక్షియైచనఁ బరామర్శింపుఁడా! యందఱున్.

ఉ. కాలముమాటి యుద్ధమునఁ గాడ్పడిపోయిన సోమ దేవభూ

పాలుని సంస్కరించుచును బట్టముఁగట్టెద సూర్య దేవభూ

పాలున కీనిగుంగునకుఁ బార్థివులెల్లరు కాన్క లీకుఁగా

నేలఁగఁజేయుదున్ జలధి యెల్లఁగఁగల్గిన యెల్ల నేలయున్.”

[అని చదివి] ఏమీ ! ఇంత నేల యేలఁజేయువాఁడు భట్టా

రకు నేల పొరిమాల్యవలయును ? బౌరా ! నన్నుఁ దన

కొడుకనియు సోమదేవభూపాలునికొడుకనియు నిరుఁదలగా

వ్యవహరించుచున్నాఁడా ? చీ ! బల్లహా ! నీవు చచ్చితివి!

దండ—లేకు. ఇంకను జీవించియేయున్నాఁడు.

సూర్య—ఛీ.

గీ. ఆవులంబోలే నపకార మరయఁజాల

నట్టి పేర్నీని సోమదేవావనీకు

మాధవాచార్యుఁ జంపిన మానిషీఁడు

బ్రతికియున్నను వాఁడు జీవచ్ఛవంబు.

[క్రోధముతో] ఇంతియకాక యింక నీతఁడు బ్రదుకఁజాలఁ

డు. బ్రదుకఁడు. సాధువులకింత యపకార మొనర్చిన యీ

తఁడు సగము చచ్చియేయున్నాఁడు. నా కనులకు ఆతఁడొ

క శవముపోల్కి—కాదు; కాట సగముకాలిన—తలనుం

డి సగమువఱకు కాలినశవముపోలికి కానఁబడుచున్నాఁడు.

దండ—ఐనను జీవించియే యున్నాడు.

సూర్య—[కోపముతో మోముపైకెత్తి] ఇంకను జీవించి యున్నాడా?

ఉ. ఈనిముసంబుదాఁక గడియించినవాఁ డెటులెట్లా జీవమీ
పై నిముసంబునన్ నిజము పాసినవాఁ డిదె చూడుమీ! సమీ
చీన భుజంగమంబువలెఁ జిందులుద్రొక్కెడు నాదుకత్తిచే
లూసగలోద్ధగద్రుధిరలోహితతల్పకలాకలాపుడై.

ఇదె సమాప్తము చేసివచ్చెదను. [పరిక్రమించుచు] ఎవర
యినఁ జూతురేమోయని సంకోచము కలుగుచున్నది.

ఆ. తొంగిలొంగినఁ గడంగు నక్షత్రాల
మోము మబ్బులార! మూయఁబొందు!
కన్నుకన్నుకొంచె కానంగఁబడకుండఁ
గటికయిటులు! శేగఁ గదలిరఁడు.

దండ—ఓయీ! ఇటులు సంకోచించువాడవు నీవేమి చే
యంగలవు? అయినను నీకట్టి ప్రతిభయము ఇనుమంత
యు లేకుండుగాక. నేఁ డందఱు ఉద్దాలకపుష్పభంజక
యాడుకొని కొబ్బరికల్లు లోనగు నాసవములుత్రావి మత్తు
గొని సదిరించినారు. ఒకరు చూతురను భయము నీకు
అక్కఱలేదు.

సీ. నీకత్తియాతని యాకారముం జూచి
మ్రందించి యాపోక మఱచుఁగాక
నీచూడ్కి యాతని మే చూచిభేదించి
మగిడినంత నె యాదమఱచుఁగాక

వంశపాఠము.]

నీబాహువాతని నెమ్మొడపట్టు ఛే
దించి దానిని విస్మయించుగాక
నీయెదయతని హృన్మీ లేజముండ్రించి
ధారణాబల మేట దాచుగాక
నీదుపెనుకత్తి వాదర నిఖిలలోక
పాలకుల జగిలెండఁ జొప్పడును గాక
అదియు బల్లహుదేహంబునఁ దొనర్చు
గాయమును జూడకుండెడుగాక యింక.

సూర్య—[కోపముతో]

మ. ఎవరా వచ్చెడువారు నాకదురుగా నేతెండ వేగంబుగా
శివుడా! విష్ణున! బ్రహ్మదేవుడ! యిసీసీ! వారలేలా? పున
ర్భవుడా! బల్లహుడా! దురాత్మకుడా! ఘోరవాక్యుడా! పాపుడా!
అవరుండా! యిదె చచ్చివాడవుర! బాహుధృధారాహతిన్.

[అని వడిగా నిష్క్రమించును]

[తెరలో]

ఎవడో రాక్షసుడు! ఎవడో రాక్షసుడు!

దండ—[ఈవలికివచ్చి] ఆ! ప్రారంభమయినది! మరాత్ము
డగు బల్లహుడు తానునర్చిన దుర్మర్మముల ఫలిత మను
భవించును.

[తెరలో]

ఔరా! లేవరేమి? లేవరేమి? కాగడాలు తెండు.

దండ—ఈసరికిఁ జాలఁగార్యమయియుండును.

[తెరలో]

బౌరా ! ఎధ.

చ. గళమున నొక్కవ్రేటు సరిగాఁ గుడికొక్కను నొక్కవ్రేటు గ
 ర్జిలియెదు తొమ్మువైని నొక్కవ్రేటు పదంపడి మస్తకంబు భే
 దిల నొక్కవ్రేటువైచి కడశేర్చెను బల్లచాభూమిపాలు నీ
 పాలనులదిండి యెవ్వఁడొకొ పొంచుడి! పట్టుడి! నిగ్రహింపుడి!
 దండ—ప్రారంభము అంతము ఒకతూటినే యయినవి.

[తెరలో]

గీ. కానుపింపక వినుమానమైన చంపు
 చంపి పరువెత్తుచుండె రాక్షసుఁడునోరె
 నోరి మీ రేమిచేయుచు నుంటిరోరి!
 కాటుగొంటిరె కొబ్బరికల్లుత్రావి.

దండ—కాదగినపని జరిగినది. [తొంగిచూచి] ఈ పులితో
 లువాఁడెవఁడు ? ఇదియేమి ? ఈతఁడు ఎంతచక్కగా
 నున్నాఁడు !

ఉ. సామునఁదేరి విర్వియయి సాగిలు మింటిమొగంపు మూఁపులున్
 గామిడి నారిదెబ్బలకుఁ గాయలు కాచిన ముందుచేయుమున్
 మోమును బేరెడఁదయును బూర్ణలలాటము దీర్ఘబాహువుల్
 శ్రీమహితుం డటంచివియెచెప్పక చెప్పును వీనిఁ జూచినన్.

[మాధవవర్మయు సూర్యదేవుఁడును బల్లహునిఁ బట్టికొని
 యొండొండ లాగికొనుచు వడిగాఁ బ్రవేశింతురు]

మాధవవర్మ—ఓయీ !

చందమామకము.]

చ. గళముననొక్కప్రేటు సరిగాఁ గుడిదొక్కను నొక్కప్రేటు గ
ర్జిలి యెదుటొమ్మవైని నొక్కప్రేటు పదంపడి మస్తకంబు భే
దిల నొక్కప్రేటువైచి కడతేర్చితి బల్లహఘామిపాలు నూ
ర్జిలు తల నేలపాలు నొనరించితి సర్వము నాదుపాలుగన్.

సూర్యదేవా ! ఇంక నీవు మిగిలియున్నావు.

దండ—[తనలో] ఎవరితఁడు ? [అని మూలకొదుగును]

సూర్య—[బల్లహుని క్రిందఁ బాటువైచి] ఇదియేమి ? నడుము
నీవెవడవు ?

ఉ. శంపమొకింతలేక వెనుకంబడిపోనక త్రోసివచ్చి యీ

చంపిన చంపునాది,

(నిర్దేశించుచు) యిటు శస్త్రీక కాటులు నావి, నావి యీ
దుంపలెగుశ్శువోలె నిటఁదోచుచునున్నవి కుశ్యగింపు లో
డింపుము నన్ను నెట్టెదుట డీకొని యేరుజయింత్రో తేరెడిన్.

[అని మాధవవర్మపైకిఁ బోయి]

చ. గళముననొక్కప్రేటు సరిగాఁగుడిదొక్కనునొక్కప్రేటు గ
ర్జిలి యెదుటొమ్మవైని నొక్కప్రేటు పదంపడి మస్తకంబు భే
దిల నొక్కప్రేటువైచి కడతేర్చితి బల్లహఘామిపాలు నూ
ర్జిలు తల నేలపాలు పొనరించితి రాజ్యము నాదుపాలుగన్.

[అపటిఁజే పముగా మంజుమతి దుఃఖించుచుఁ జేత నొక
గిన్నెఁగొని ప్రవేశించును]

మంజు—[సూర్యదేవుని డాయంజని] నాయనా ! నీకుఁ బాలే
లేవోయి !

ఉ. పుట్టినవాడటగోలె నొక పూటను బాలను నీయఁబోనినా

పాట్లఁబగిల్చి పాలా మఱి పుక్కిట నెత్తునొ క్రొల కక్కటా !

యెట్టులు తండ్రినెత్తుటిని నేమరియుండఁగ నీవు పీల్చితో

వట్టి యభాగ్యుడా! ననును బట్టి వధింపుము తీరు నంతతోన్.

[అని కంఠము కౌగిలించికొని యేడ్చును. సూర్యదేవుఁ
డఘోముఖుఁ డగును.]

దండ—[తనలో] నే నిటనుండి తప్పించుకొనిపోయిన బా

గుగానుండును. [పోవ ప్రయత్నించును]

మాధ—[దండపాణినిజూచి] ఓయీ ! నీవెవఁడవు ?

దండ—నేనా [అను సన్ధోక్తి—

సూర్య—మాయమ్మ సిరియాలదేవి పంపినవాఁడు. ఆ ప్రశ్న
నీకేల ?

మాధ—[విస్మితుఁడగును]

మంజు—నాయనా ! మీయమ్మ యీ యభాగ్యురాలేకాని
యామెకాదు. నాయనా ! నన్నుగూడఁ జంపుము. చం
పక ముం దొక్కసారి కౌగిలించికొననిమ్ము. [అని కౌగి
లిఁ గొనును] [దండపాణి తప్పించుకొనఁబోవును. మాధవ
వర్ణ పోసీయకుండ బంధించును]

మంజు—నా కేకపుత్రుఁడవగు నీదరికి మీయయ్య రాజ్య
కాంక్షచేతఁ దఱచుచుగాఁ జేరనిచ్చి మాటాడనిచ్చినాఁడు.
కాఁడు. బైరా !

ఉ. తొమ్మిదిమాసముల్ కడుపుతో నినుఁజెందితి నంతెకాని బా

ల్యమ్మన నొక్కనాఁడొడిని లాలనఁజేసిన భాగ్యమేది? నా

యమ్యులికమ్ము బాపికొన నూట యెట్టులు? కాంగిలింతతో
 నమ్మకుఁ జెల్లెరా ఋణము లార్పితి దీపము గర్భకర్రువా?
 నియందంతగా నీతప్పులేదు. అంతయు దండపాణివేషము
 తోనున్న యీ సీరదేవుఁ డొనర్చినాడు. ఛీ! ఈ రాజ
 ద్రోహి మోము చూడరాదు. నాయనా! ఇక నన్నుఁ
 జంపుము. నీ వెలులు చంపఁగలవు? నీవె చచ్చితివి. అ
 క్కటా! అమంగళము శాంతించుఁగాక. నేనె చచ్చెదను.
 [అని గిన్నెలోని విసము త్రావి కూలును].

సూర్య—[విభ్రాంతిపడును]

మాధ—[తనలో] అక్కటా! ఎంత దయసీయముగానున్నది!
 దండ—[తనలో] బేరా! తుదకెటులుమాటినదో? నాగతి
 యేమి?

సూర్య—అనాత్మజ్ఞుడను. ఛీ, దండపాణిచే ననాత్మజ్ఞుడఁగాఁ
 జేయఁబడితిని. తలిదండ్రులఁ జంపికొంటిని. [దండపాణికై
 తిరిగి]

సీ. నాకుఁ దేజము నీరు నాకసంబును గాలి
 మన్న నీయైదింటి మయముగాఁగ
 నెసఁగు నీలొడుగును సృజించి ప్రత్యక్ష
 మగునట్లు సుఖముల ననుభవించ
 దావలంబుగఁజేయు తల్లిదండ్రులను జం
 పించితివయ్య, నీవేత్తృతకును
 వగు నభాగ్యుడవీడె తనరాక సూర్యదే
 వుడనాత్మజ్ఞతా పండితుడు

నచ్చు పాపంబు లవి రానెవచ్చు నింక
నిన్నుఁగూడనుజంపి యీనిముసమందు
దానివలనఁ బొసంగఁగాఁదగినపాప
మనుభవింపఁగఁ దాల్చితఁ బ్రాణములను.

ఇట్టిఁడవు నీవాచార్యుడవా ? ఛీ.

కా. ఆచార్యుండవె నీవు పాతకవిగా కత్యంతపాపంబులకొ
నాచేతం బొసరింపఁజేసితివి న న్నన్నటి మాతాపితల్
నాచేఁ జావనెచచ్చినార లింకనుండకొదాదు శేషంబులో
నీచా! చావుము చావు చచ్చితివినూ నిర్యత్కృపాణంబుచేక.

[అని నలుకఁబోవును. మాధవవర్మ పట్టికొని]
మాధ—ఓయీ ! ఆఁగుము.

సూర్య—[విదిలించికొని] సీరదేవా !

చ. పితృవధపాతకంబున కు పేక్షవహించెద, నిష్ఠ మత్తుకా
మృతికగు పాతకంబున కు పేక్షవహింపను సీరదేవుడా!
బ్రతుకఁదలంచి తేని యిటువంటి పనుల్ బొసరించువాడనే?
వెతకుము నారకంబునను విశ్రమసీమల నెప్పుడుండఁగక.

[అని మీఁది కులుకును. మాధవవర్మ సీరదేవునివదలి సూ
ర్యదేవుని చేయిపట్టుకొనును. సూర్యదేవుడు విదిల్చికొను
ను. మాధవవర్మ గట్టిగాఁ బట్టికొని]

మాధ—ఓయీ !

ఉ. లోకులఁబోలె నన్ను మదిలోఁ దలపోసెదవేమొ చూడు భ
ల్లకపుఁబట్టునాది యిదే లూనిభుజుండవు కాఁదలంపు, మం
డూకము పట్టి రక్తమును నోరఁ గ్రమంబుగఁ బీల్చుచుండు ద
వ్వీకరుభంగి నెత్తుటిని బీల్చును నాచెయి కత్తి వీడుమా!

[అని యొత్తును]

సూర్య—[బుజమునుండి నెత్తురు కాటంగాఁ జూచికొని, తన లో] బేరా ! పలువురు మనుజులు వీనిలోఁజేరి యొత్తుచు న్నటులున్నది. అక్కటా ! [బాధ నభినయించి] ఇంక నిలువలేను. [అని కత్తినిఁ జూపుచు]

[దండవాణి వేసముతోనున్న సీరదేవుఁడు పాటిపోవుచు]
మాధ—ఓరీ ! పాఱకుము. పాఱకుము. [మెడలోని చేతినిఁ జూపుచు]

కా. నేనెంతేని దయాద్వైచిత్రమునఁ ‘బోనీ’ యంచుఁ బోనిచ్చినఁ గానీ, యిట్లిదె పేరునీనికరణాభాశల్యముం జూడు మి య్యావత్ వచ్చితి నేను నీహృదయశల్యంబో యనం బొల్పు నీ తా నేరీతిని నిన్నుఁ బ్రాణములతోఁ దక్కించి పోనిచ్చురా? ఇదె వచ్చితిని. నిలుము. సూర్యదేవా ! తాళుకొనుము.

ఉ. పాలునుడైన బల్లహునిఁ బాపఁగోరిన సోమదేవభూ
పాలుని యుగ్రశక్తి యిది పాపిని బల్లహు వానియాత్మిభుక్
మూలఁగఁజేయఁగాఁగ నడుమక్ గనుపట్టితి సీరదేవ! నీ
కూలుట పేరునీనికిని గొప్పముదం బొడగూర్పుఁగావుతక్.

[అని పరువిడుచు]

సూర్య—బేరా ! ఈతఁడు సోమదేవభూపాలుని యకారస పుత్రుఁడని తేలినది. ఈ చండాలుఁడు సీరదేవుఁడు మా తండ్రి బ - ల్ల - హునితో విఘటించి తన్నారణమునకు నన్నుఁ బురికొల్పినాఁడు. కట్టా ! కానిమ్ము. ఆతఁడు కర్మ ఫలమును గుడిచి తీరవలసినదే. నే నీలోవుగా నా కత్తిని వివదిగ్ధము చేసెదను. [అని చేతి నెత్తఁబోయి] అబ్బా !

ఎంత భల్లూకపుఁ బట్టుపట్టినాఁడు ! [అని సర్దుకొని] మా
యమ్మమొగ మెటులు చూతును ? కట్టా ! కానిమ్ము.
ఇది దుఃఖంప సమయముకాదు. కాదా ?

అ. ఒక్కమూలతఁడై యొక్కమూలనుదల్లి

యొక్కమూల వీరి కెక్కుడయిన

దేశోత్తముండు తెగిపడిపోయిరి

వల్లకాఁడు వట్టి వల్లకాఁడు.

అయినను నేను దుఃఖంపను. [మెల్లఁగాఁ బర్రకమించి]
విసపుగి న్నెయిది. [పట్టికొని వయికెత్తి]

కా. నీవే కత్తికిఁబూసికొమ్ము విసమా ! నే ముట్టఁజాలకొనినక

జావుంఁగూర్చితి నాదుకల్లికిఁ గట్టా ! చర్పావిహీనంబుగాఁ

ద్రావకొ నిన్నును నాదుకత్తియు వెసం దాఁజమ్మనో యేమొకో !

ప్రోవకొజాడుమి యెట్టులేనియు ననుం బూర్ణప్రభావంబునక.

[అని విసము కత్తివాదరపైఁబోసి]

మ. ప్రళయాభీలత రాతివల్లిత మహావాతంబు ఖండించెదక

దశదంభోభృదదర్శగర్భకుహరీ దావాగ్నిమండించెదక

గులధారాధరగండతైలపటలిం గోసెత్తఁగాఁ గోసెదక

వలమానేంద్రకరాంగుళీతటనటద్వజ్రంబువారించెదక.

[అని కొంచెము పరిక్రమించుచుండును. మాధవవర్మ సీర
దేవుని కాయమును లాగికొనివచ్చి పడవైచును]

మాధ—

ఉ. విందునకంచుఁబిల్చి కడు వేడబముం బొనరించి వేరునీ

నిం దగు సోమదేవధరణీపతినికొ వధియించినట్టి మీ

చందములెల్ల లోకులకుఁ జూడెద నింక నముత్ర నందుకై
యందుడు 'ఘోరపాపపరిహారము ప్రేతములార వెల్పునఁ.
బౌరా ! మాధవభట్టారకునిఁ జంపిన మీకు నిష్క్రమింకూ
డఁ గలదా ?

సూర్య—ఓయీ !

క. న్యాయాన్వయము లేర్పడింప నినుమంతక శక్తిలే కిందు న
న్యాయవిట్టులఁ దండ్రీకిక జననికక గావించియున్నాడ దుర్
జ్ఞేయంబైన విధాన మీగతిఁ బొసంగక, నీనో నేనో యింకక
జేయంగావలె రాజ్య మిరువరకు రాజీ యిట్టులూపించితిక.

మాధ—మంచిది. ఇది తౌత్రధర్మము.

ప. మదురంబాతిన నాఁమఁదీవలను నున్ములించురీతిక దెసల్
చెదరక బల్లనాసీరదేవుల నొగిక ఛేదించియున్నాడ బె
ట్టిదమైనట్టి ప్రతిజ్ఞఁబూని యింకఁ జెట్టివైనచో నిల్వ! నిన్
దురిముట్టించెదఁ జీల్చివై చెదను దోహ్తోఁ గ్రొచ్చిపాతించెదక.

సూర్య—ఏమంటివి ? ఇదిగోఁ గనుము.

ఉ. దేవాపుదిత్తియందుఁ గడుదీవరపుక సెకఁగ్రాఁగి వీఁకుమై
నోవారిసాహరింబెనఁగి యుయ్యెలలూఁగెడు ప్రాణనీరముల్
బాహిరహావఁ జల్లి నొకపాటిని చేసెద నేఁడు నీకుఁ బు
ణ్యానామ దీనిమఁడిచను మావలిలోకమునక వసింపఁగక.

[అని గ్రుచ్చును]

మాధ—[పోటును జేతితోఁ బట్టికొని] ఓరీ ! ఇట్టి యన్యాయము లేగదు.

ప. విసముంబూసిన కత్తిఁగ్రుచ్చెదవే? నీ విక్రాంతి పోకాలు! ని
స్సినీ! తండ్రీకి దగ్గపుత్రుడవు నిన్నింకల నిందింప! నీ

రసమాజులుమాచి మెచ్చికొన దర్శవ్యగ్రసన్నానామిం

త సమాప్తింబొసరింతు నిన్నును గరాంతర్వర్తి ఘోరాసిచేన్.

[అని నెట్టికొని తెరలోపలికిఁ బోవును ; శార్దూరసృఁ తొక పెడనుండియు సుబ్రహ్మణ్యుఁడు మఱొక పెడనుండియుఁ బ్రవేశింతురు]

శార్దూ—అక్కటా ! ఇదియేమి శ్మశానమా ? మాధవవర్మ యేడి ?

సుబ్ర—బలే బలే ! కర్మఫలమున కిది సమన్వయము. [అని నాట్యముచేయును]

శార్దూ—ఈతనికిఁ బిచ్చి యెక్కుడైపోయినది.

సుబ్ర—నీకుపిచ్చి. నీలబ్బకుపిచ్చి. నీలమ్మకుపిచ్చి. నీమామకు పిచ్చి నేనుతప్ప జగత్తంఠాపిచ్చి. మాధవవర్మా ! సమన్వయము ఐపోయింది. రా ! ఇహరా !

[సూర్యదేవుని తలచేఁగొని మాధవవర్మ ప్రవేశించును]

సుబ్ర—[మాధవవర్మను వెట్టిగాఁ నొగిలించి నాట్యమొనరించును]

మాధ—[తనలో] ఇతనికి నిజముగా నున్నాడమా యేమి ? [అని రోజుచుఁ గూలఁబడును]

శార్దూ—మాధవవర్మకు జయము!

మాధ—[రోజుచు] అయ్యా ! సూర్యదేవుని మాయాఖడ్గము చే నా శరీరము విషజుప్తమయినది. ఇదిగో మా పేరునీని హస్తము. ఈ శైండురాజ్యములకు ఈ హస్తమును సింహాసనమున నిలుపుఁడు. [అని కనులు మోడ్చును]

శార్జ — అక్కటా ! ఎంత అత్యాశీతము !

సుబ్ర — ఛీఛీ ! వెధవశాస్త్రాల్లారా ! మాధవవర్మకూడా చా
వాలిసిందేనా ! మీ దుంప తెగింది. వెనతుక్కుతాటా
కుల్లారా ! తగలబడండి తగలబడండి.

మాధ — [కనులెత్తి లేచి] అయ్యా ! ఈ చేతిని నానెడనుం
డి తీయుము.

[శార్జరవుండు తీయును]

మాధ — ఈచేతికి బట్టాభిషేకము చేయుము.

తిరు. ఆమరలోకమునుండ రదె ద్వారయుగళి
యలవోకవిడివడ్డ దదిగో గనుండు
కొమరార జనకుండు కులగుణాదరుండు
కులధరాధరభైర్యగుండు పేరునీండు
జనులుగానిలుచుండి జలజాప్తసుములు
సరవిరమృనినన్ను సడిచిల్చువారు
క్రమముగాఁ బరువెత్తికలయంగఁదలఁతుఁ
గయికిఁబట్టముగట్టఁగఁ జనుండుమీగు.

[అని పడిపోవును]

శార్జ — ఔరా ! తుదికీలాగునఁ గావలసియున్నది కాఁబోలు!
ఈ హస్తమునకు అభిషేకము చేయఁబోవుదము.

సుబ్ర — [తాటాకులకు నిప్పుంటించి] ఉహ్ ! ఉహ్ ! తగలఁ
బడండి !

[నిష్క్రమింతురు].

శతావధాని శివరామకవి ప్రణీతంబగున మాధవవర్మ యను
నాటకము సర్వము సమాప్తము.

శతావధాని శివరామకవి ప్రణీతములు.

ప్రబంధములు.

ముక్తాలత—

౦-౧౨-౦

[బ్రహ్మీ] అగ్నిప్రాయము ఇదట పొందుబాటుచున్నాము.—..... 'సూర్యుని వనంతసేన
తరువాత మీ ముక్తాలతయే గణికలలో చాలా ఎక్కువ విసద ముక్తాలతవల్ల నేర్చుకోదగు నీ చాలా
కలదు..... శైలిమాత్రము చూకు అనగా అందువారికి కష్టముగా ఉన్నది. అన్నిచోట్లకూదు....

కృతక సూత్రము—

౦-౪-౦

విమర్శములు.

సోముడు లేక ఉత్తరహరివంశ విమర్శము—

౧-౦-౦

[ఇందు మీరు పోచిక్కమును లెక్కగా పాటించినారు. .... గాణపత్యవరంజ్యోతి శబ్దముల
చక్కగా నిర్వచించినారు. ఇట్టివి మీవంటి వైయాకరణులకుఁగని సాధ్యముకానిది. .... అని వేదం
వెంకటరాయ కావ్యిగారు]

తొలుకుట్టనము—

౦-౪-౦

శతావధానములు.

కావ్యారు శతావధానము

౦-౩-౦

తెనాలి ,,

౦-౨-౦

చిజవాడ ,,

౦-౨-౦

నాటకములు.

మాధవవర్మ— గోలుప్రతి

౦-౧౪-౦

మామూలుప్రతి

౦-౧౨-౦

అచలాయతనము—

౦-౧౨-౦

[శ్రీ రఘుపతి చంగనాటకమునకు ఆంధ్రకృతి. వేలూరి చంద్రశేఖరం, బి. పి. చే నిరూపము.]

వేలూరి ప్రచురణాలయము,
(Velury Publishing House.)

చి రి వా డ ,

తేలప్రోలుపాడు, కృష్ణా.

శ్రీ

కృత క సూత్రము.

౩. తననచ్చిరానిమాటల

కు నుపాధ్యాయుండుమెచ్చికొనజూచెడివా

రును వేలజూపి ముదముం

బనుపడగఁ గురంగియ నెడు బాలికయలరున్.

౪. తనతోపాటుగ నోనమాల తెలివొందంజాలి, అతల'ది

ను, కాఖాల'గడింపఁగామఱియు, తాథాల్ యారవాలన్న పా

ల'నునేర్వన్ తెలికారముంబెనుపజూలుకాలు నిష్ఠిల్లవాఁ

డనఁగాఁబొల్పుశరత్కుమారుడనువాఁడా బాలతోనాడుచున్

౫. ఈ సెఱుంగదు దుఃఖమ్ము నెఱుంగఁబోదు

పాపమెఱుంగదు తెలియదు పాక్కితంబు

పెరిమె చెలికారములమాత్రం బెనిచికొనును

ఎంచఁగాబాల్య మదియెంత మంచిదొక్కొ.

౬. వాలుకా పులిసమ్ముల వాగులందు

పొన్నమాక్రుల నునుపారు తిన్నెలందు

బండిగురివెందతీవెల పాదులందు

ఆడుకొందురు మలుసంజలందువారు.

౭. ఎడఁబాయని ప్రేముడిచే

నడుగడుగున కుబుసుపోక, అట్టేచెవిలో

గుడుగుడులాడుదురు ముదం

పడుదురువారిద్దఱొర బాల్యంబందున్.

క. బడియీడు సడలిపోయెన్

బుడిబుడిచెలికాండ్రతోడి బుజ్జగముడిగెన్

వడిఁ బెండ్లినయసువచ్చెన్

నడయాడందొడఁగెజవ్వనము చెలిమేనన్.

మ. ఒకనాఁడించుకభూషితాంగియయినూర్పుండ స్తముంబొందన

వ్వికచాంభోరుహనేత్రయందెలగొదల్ విశ్రాంతిఁ జెందంగ దే

లికగాఁ బాదములుంచుచున్ జనియెఁ దాలీలానికుంజంబుచె

తకమందానిలమూచిడుల్చినపువుల్ తాపుల్ దెసల్ గ్రమ్మగన్

గీ. పోయి కూర్చుండునంతటఁ బోరువెట్టి

కూయఁదొడఁగెడు పెనుగండుఁ గోయిలలకు

రోసమీసును గెడఁగొని మోసుతెత్త

మెసఁగ లేదు కురంగి ప్రత్యుత్తరంబు.

ఉ. నించినపూలయందు శయనించికపోలతలంబు నంటఁగా

వంచి కరాంబుజం బెడమవైపుగ నెత్తిలి కాలిప్రేలి నా

డించుచు నూర్పుగాలి భురుడింపఁగమోవియునాడిపోవఁజి

తాంచితమూర్తియశాచుజవరాలసియాడెనుశూన్య భావయై

చ. తలఁపునఁబట్టనంత పరితాపము, కన్నులుచాలనంత పె

ద్దలు కనునీటిబొట్లుమది దాపఁగఁజాలనియంతయీసుకొం

దలమునునాపెమోమనెడుదర్పణమందుఁ బృథక్ బృథక్ స్థితిన్

గళలధరించి రూపములుగాఁ గనఁబట్టఁదొడఁగె వింతగన్.

గీ. ప్రక్కగాఁబోవుచుండె శరత్కుమారు

డప్పు డత్యరుణాంబుజాతాయతాక్షి

గువ్వకుత్తుకతోడను గొణుగుకొనుచు

వడిగలేచెను పాదముల్ వడఁకుచుండ.

౪. చూచుశరత్కుమారునకుఁజోద్యముగాఁ గనఁబట్టెనాకురం
గీచకితైణలోచన విక్రీర్ణమునాకబరీభరంబుతో
సూచితకోపరోష పరిశోషకషాయితమైన మోముతో
నాచిత బాష్పబిందువుల నంతట నానినకన్నుదోయిత్తో.
౫. ఒకపాదునందుఁబెరిఁగిన
యకళింకపుండీగమోక లగుటనతం డా
సకియఁ గనుంగొనినంతట
వికలుండై మొగమొకింత వెచుకకుఁ ద్రిప్పెన్.
౬. ఆగుచునాతఁడాపెహృదయంబున నేమికళంకమున్నదో
నేఁ గనుగొందునంచుఁ దరుణీమణి డగ్గటి పల్కరింపఁగా
మూఁగదివోలె నప్పుడొకముచ్చటయాడదు తేరినూడనున్
దీఁగవలెంజలించుఁ బరిదేవనముం బొనరించు మించుగన్.
౭. ఆమెకంటెనుమిగుల నత్యార్ద్రచిత్తుఁ
డగుటఁజూడంగ లేక మార్మొగమువెట్టి
యెఱుంగమిన్ వెక్కివెక్కి తానేడ్చెనపుడు
ప్రకృతికింగూడ గుండెలు పగులువాఱు.
౮. తుదకునామెయె మనమును గుదుటఁబఱిచి
కాఱుకన్నీరు కొనగోటఁ గడకుఁజిమ్మి
ఊర్పు నిట్టూర్పులను సరి నెందఁజేసి
అల్లనల్లన 'నేమోయి' యంచుఁబలికె.
౯. అటులుపలికెడుచెలికార మాత్మఁదలఁచి
అందు 'నేమోయి' యనియెడు నందమెంచి
గండుమీఱి శరత్కుమారుండుచూచె
సారశారదచంద్రికా సారదృష్టి.

- గీ. „వెన్నెలబయళ్ళకొంటిగా వెడలనగునె
బొంగుపొదరిండ్లయందు నుండంగదగునె
మహిళకలటంచును శరత్కుమారుడనిన
దలనువంచికురంగి శాంతంబుపొంది.
- గీ. వచ్చిరానట్టిమాటల వరుసతోడ
దెలిసి తెలియనిప్రేమ శృంఖలలతోడ
మఱిచిమఱువనియనుభావ మహిమతోడ
మరగుతైశవమదియెంత మంచిదోయి!
- క. నావుడు నెమ్మనమునద
ద్భావము ప్రేమానుబంధ పరమాయెనట
చావిజ్ఞుడు తెలిసికొనెన్
బోవంగాడలఁచెవీడి పొలతుకనంతన్.
- ఉ. కానిస్వకీయమైనచెలికారము చిన్నతనంబునుండి, యా
మానిని చేసియుంట నొకమాదిరిగాఁగను జిన్నఁబుచ్చియె
ట్లేనిఁ జనంగలేక యతఁడించుకమాఱుమొగంబువెట్టివే
త్రేనప్రసంగమామెహృదయంబునజొన్నఁగ నెంచియిట్లనెన్.
- గీ. ధరణికోటపురీవరాం తరమునందు
స్థాపితంబగుపెను పరిషత్తునందు
విద్య నభ్యసనమొనర్ప నెడలువాడ
నీదుతండ్రియె ప్రేరేచె నిన్ననన్ను.
- గీ. అనుచుఁబల్కిన నిస్పృహ యగుచునంత
విక్రమొగమునువైచి విభీతనయన
తలనుబంకించి నిట్టార్చి దళితహృదయ
యగుచుఁబాడకట్ట నతని కయ్యవసరమున.

మ. , నెలఁతా! యీడునజోడువారమయినన్ నీకంటెఁబుంధర్మతా
కలనన్ గొంచెముపెచ్చు నాకనుభవగ్రంథంబు, మీయింటిపె
ద్దిలుమాపించినత్రోవ నెక్కరునివిద్యావాసనావాసితున్
బాలుపారక్ వరియింపుమంచునతఁడప్పు బోడితోఁబల్చినన్

గీ. పులుకుపులుకునఁజూచు చూపుంగములను
బోడతనమునువై. రాగ్య మునువిశేష
నిస్పృహత్వంబుతోఁప నా నీరజాక్షి
మొగముఁదనరెండుచేతుల మూసికొనియె.

గీ. తఱుఁగుకొనిపోయెహృదయ మాతనికిమిగుల
నప్పుడాజాణ నిముసమే నాఁగలేక
చిన్నతనముననుండియుఁ జేసినట్టి
కడిఁదిచెలిమికిఁదగినట్లు కౌగిలించె.

ఉ. చేరలకెక్కుడొకనులఁ జేరినవెచ్చని నీరెడల్చి చె
న్నారెడుకేళపాశమున యందుఁ దగుల్కొనిచిక్కువడ్డమం
దారపులేతపుఁతను నిదానముగాఁదెమలించి పొన్నపూఁ
గోరలనోసరించి సుమకోమలికిన్ ముదమారఁగూర్చుచున్.

ఉ. పూలనుగొన్నిద్రుంచి తృణముఁ మఱికొన్ని టిగోసివానినిక
మాలికగానమర్చుకొని మంగళసూత్రముఁబోలినట్టి పూ
మాల కురంగినెమ్మెడను మల్చితగిల్పెఁ జెలంగ సారభో
ద్వేలసమాగతాళిరుతి దీపితమంగళవాద్య ఘోషముఁ

క. సంతోషభరస్వాంతులు
నంతేవాసులు నటొక్కయాచార్యునకున్
గాంతస్వరూపులగువా
రంతటవేర్వేలు బాట నరిగిరిపెలుచున్.

- ఉ. ఆమలునాటిపోద్దన రయంబున వెల్వడి బ్రహ్మచర్యదీ
క్షామహితంపువేసమునఁ గానఁగఁబట్టెను , భాగవత్తి వి
ద్యామహితాధినాథునకు నచ్చెరుపాటుఘటించి తన్నునున్
బేముడిశిష్యమండలిఁ బరిగ్రహణంబొనరింపనింపుగన్.
- క. గురుపాదసౌకఁబట్టుచు
నుదుతరవిద్యామహామహాదధినీదన్
బుర్రకొ నెరిరత్కుమారుఁడు
పరులకుఁజొప్పడనిభయము భక్తియునిండన్.
- ఉ. దోసములేసివేసము శ్రుతుఁపచరించెసురీసితి ద
ర్భాసనమే యలగకృతేగ నల్లిననెజ్జ యుపన్యసింప వి
శ్వాసముగల్గి పచ్చికలపట్టున నిక్కయెనర్చిబూచె కై
సేసి పగించునెల్లపుడు శిష్యులలోపల శీఘ్రబుద్ధియై.
- ఉ. సారముచాలఁదేచ్చి జగజంపనుమాటయెఱుంగఁబోక వి
ద్యారసపారవస్యఁడయి తొల్లివహించుచు శిష్యకోటిపై
గారముకల్గు కుర్మీసుతుకన్న ననుగ్రహమూని దుష్టశ్చ
త్యారభటింగలంచినయమారఁగఁజెప్పును , భాగవత్తియున్
- ఉ. జీతముబత్తెమాటలకుఁ జేష్టలకున్రుసు మొట్టమొస్తలున్
కైతవమైనడంబముల కల్పన గూఢగురు ప్రసక్తిపై
పూతలుమేతలున్ నొసగుసోడిమికూడనికృత్యమున్ సమా
నీతముకావొకప్పుడును నిర్మలమైన తదాశ్రమస్థలిక్.
- చ. ఎనయగుబల్లలేదు, కొఱయేయది? పచ్చికపట్టులుండ; ని
పెనసెడుదుస్తులేదు, కొడయేయది? నారిలచీరలుండ; ని
తనమగుకుర్చిలేదు, కొఱతాయది? దర్భకటంబులుండ; ని
ధనములుకైతవబులివి తగునకాదె నిసర్గస్పష్టిక్

ఉ. పాణిమువోయినన్ గురుని పల్కునకున్ జవదాటరాద తా
మానమువోయినన్ మృషను మందున కైనను బల్కురాద వి
జ్ఞానముమాసిపోయినను గట్టడికిందొలంగరాద పా
మాణిక మేదుపల్కురుదుమమ్మరె! యాతనియాశ్రమంబునన్.

సీ. సాహిత్య సాహిత్య సందర్భముగ్రహించె
న్యాయవేదాంతంబు లభ్యసించె
వైయాకరణ సమన్వయ సంప్రదాయంబు
తఱిగె సాంఖ్యంబున నెఱుకఁజెందె .
యోగ శాస్త్రమునందు యోగ్యతనుగమించె
గాణాదమం దధికారమెనసె
గవితావిలాసిని కాముకుండయమించె

ధర్మశాస్త్రముల సందర్భమెఱిగె
సీ. బెంజిలింజేసికొన భాగవత్తికడను
దాననుజ్ఞాతుడై సముదారగఱిగ గు
రంగిఁజూడంగఁ గుతుకతరలిగితుడయి
వెడలెను శరత్కుమారుండు విన్ననువుగ.

ఉ. తల్లినిగాంచుటొండె దనతండ్రినెఱుఁచుటయొండెదమ్ములన్
బిల్లలఁజూచుటొండె మఱివృద్ధులఁజూచుటయొండె లేకయా
హల్లక పాణిపై నయిదుపాణిములుంచి తదేకదృష్టిచే
నల్లయతండుమార్గమున నాతురుడై చనుఁబేర్చిబర్వగన్.

శా. మధ్యేమార్గమువచ్చెనె త్తిపయికిన్ మార్తండబింబంబటా
మధ్యాహ్నంబునడగ్గఱంబులు చుగ్రామంబందుదానాగియా
రాధ్యంబైతగుదేవతా సమితి నారాధించి జెందంబునన్
నిధ్యాసంబుననుండి కొంతవడికిన్ జేరెన్ గృహంబొక్కడున్

- గీ. అందునివసించువారల కతిథియగుచు
నారగించెను శుభ్రంపు టన్నరసము
ప్రకృతిగాఁబండు పండులు పాలులోను
వైనయాహారములను మధ్యాహ్న వేళ.
- క. అలుపముగఁ బండుకొనియతఁ
డలవారలకడనుసెలపు నందిజగమిషా
కలితుండయి బయలుదేరెన్
లలనాసందర్శనాభి లషితుండగుచున్.
- గీ. తానుబట్టినమార్గమా ధరణిదేవు
దీసికొనిపోయెనెక్క- కృత్రిమవనంపుఁ
బజ్జకెఱుంగకయెక్కిన పడవ సాగి
పాలమున్నీటినడుమకుఁ బట్టినటులు.
- గీ. జీడిమామిడిచెల్లకం చెలనుదాఁటి
లోనికింబోనదాఁదెల్పు చునునుండె
గొన్నిచోటులనట్టికో రులకుఁదావు
కొలుప కెంతయుగొడ్డంటఁ గొట్టబడియె.
- క. చనియెడు శరత్కుమారుఁడు
తనముందటఁగాంచె నెక్కతరుణీమణిఁ జ
క్కనిపండు తఱపివెన్నెల
యనసౌందర్యబు నెల్లియై పాఁటగన్.
- సీ. చెమరుఁజిత్తడిచేతఁ జెలువారుమోముపై
ముంగురులొకవింత మురుపునూప
గొనవ్రేళ్లపైలేచి చనుటచే బొడవగు
పొడవుందనంబున బెడఁగెలర్పఁ

గదలుబింకంపు టంగకములు చూచువా

రలకెల్ల సేత్రపరణమొనర్పఁ

గాటుకదీర్చిన క్రాల్లన్నుదోయి వి

చ్చిన నల్లదమ్మిపూ తీరుతోఁచ

గీ. మెడసిపట్టిన కుచ్చెల లుజ్వలింప
మృదులకురువిందమాలికల్ కదలియాడ
నెత్తి యరకాలుసూచుచుఁ దత్తరిలుచుఁ
గొంచెనుందాఁటి వచ్చుట కాననాయె.

క. ఇదినఱకెపుడో చూచిన
యదియనుభావంబు తలఁపునందుఁ దలిర్పన్
మృదితమ్మణాళీశోభా
స్పదయగు నలదానిఁ గొంచె సందేహముతోన్.

గీ. పొంచిపరికింప దానిచూపుననుబడక
యుండఁ దనసందియంబును నోసరిల్ల
ద్రాక్షపందిలిక్రిందికిఁ దారె నతఁడు;
అతఁడుకనకుండదాఁగె నయ్యలివమిన్న.

గీ. కానలేకుంటనతఁడు తత్కాంచనాంగి
తొల్లివ్రాసినలేఖను నల్లనల్లఁ
దాశపత్రాలబొల్పు గ్రంథంబునుండి
తెఱచెఁ గొంచెముమాసి పెంపఱినదాని.

క. ఎవరును లేకుండఁగఁ దా
నవఱోకించుచు దిశాంతరాంతరముల ని
క్కువపుంబ్రేముడిఁ జదువఁగ
నవునని యిటుసదివె నేలనాసీనుండై.

‘గురుజనానురోధమా? నాబుద్ధినిఁ బరీక్షించుటయా? గృహనివాసమునలదను ఎత్తిపొడుపా? ప్రేమవిశ్లేషదాభిలాషమా భక్తజనపరిత్యాగోపాయమా? ప్రకోపమా? లేకయివన్నియు నా? సఖుఁడా నీపయనమునకు అర్థము నెఱుంగనయ్యెద.

అతిప్రియుఁడనందునా! పానర్తుక్యము; నీకునేను ప్రియనన్నచో జడప్రశ్నము; నీయెడ నాకు వలపుచాలఁగలదనిన వేశ్యాపాపము; నీపులేనిది బ్రతుకఁ జాలననిన, అనుభవవిరోధము; నన్నుఁ బూజిలుకాఁడు పరిభవించుచున్నాఁడనినచో, ఆత్మదోషోపాలంభము; మన్మథుడు నన్ను నీకిచ్చెనన్న ఉపసర్పిణోపాయము; నాచేదప్పక వరింపఁబడితివనిన బంధకీధార్మ్యము; తప్పుకరమ్మనిన శాభాగ్యగర్వము; నేనేవచ్చెదననిన ప్రేమాచాపలము; ఇదియనన్యాయనినఁ గొదన; నీవు కైకొనవేమోయనిన లేవనినానిని లేపుట; చావుచే నావలపు నెఱుంగుదువనిన నమంగళంబు; కావున నీకేమివ్రాయుదా?

* * * * * వరంగి.

గీ. అనుచునోపిక మిక్కిలి యనుగమించి
వర్ణపినిహయములను బ్రభృష్టపత్తి
భాగములఁగూడఁ బూరించి భావభరిత
మైన యాలేఖసదివెఁ బేర్కొనఁజోడ.

క. చదువుక మఱలంజదువున్
జదివి తదీయాంతరార్థ సందర్భము నె
మ్మది విస్తరించికొను మో
హదాశా దందహ్యమానుడయి కడుఁబాగులున్.

- గీ. సర్వవర్ణస్థలిత సముచ్చారణంబు
గాఢగాఢ్యద్యసంబుద్ధ కంఠనాడ
మూర్జితాశావ శానుకంపోదయంబు
తత్స్వనంబు వినంబడె దగులఁదరుల.
- గీ. అపురపుర! కాలపు నివిపర్యాసమహిమ
బాల్యకౌమారములకు యశావనమునకును
భావభేదపు కార సంభరితలీల
వాస్తవంబుగ నెవనికవాచ్యమకట!
- గీ. తలఁపునకునచ్చు సంకల్పితంబులైన
చేష్టలెల్లపు వానిలో జిక్కికొనిన
మనము బాహ్యోద్రియ నిరుద్ధము నపార
మైనయాచందమందు లయంబుఁజెందు.
- గీ. బాఁగుగాఁ బరియించిన పాఠములను
నేని నీ కవిరాకున్న నేనుగూడ
రానివానివిధాన కురంగ నేత్ర!
- చెలఁగితిని, ఒజ్జ శిక్ష చేసిననుగాని.
- గీ. సహజసర్వావయవ సువిస్తారలక్ష్మి
కనులఁగట్టినయట్టులఁ గానఁబడుట
నెత్తికట్టినతెప్పల నెల్లరేలఁ
గాచుకొనియుంటిఁ జదువున కన్నశృద్ధ.
- గీ. కలలనైననునీరూపుఁ గాంచవచ్చు
నంచు నిదిరింపఁబో, సహాధ్యాయులెల్ల
జేయుచింతనయలికిడి చేతలేచి
తెప్పిటిలి నన్ను నేనె నిందించుకొందు.

- చ. కనులకుని ద్రరాక సరిగానెకపాత్రమువట్టి దేనినై
నను జదువంగఁబోవంగ మనంబునసీదగురూపమేర్పడన్
మననముచేయుచుంట నెకమాదిరిగాఁబుటలన్ని విప్పికో
లునుగడునేర్చెనాస్తములులోలనభారుణితోజ్వలాంగుభల్
- గీ. కేల మిగిలిన నాలవ జాలులందు
మూసి తెఱచిన కన్నుదమ్ములు చలింపఁ
జాన! యేగెదెచటికంచసత్యకంఠ
నాళవిన్యస్త శాహు బుధనుడనగుదు.
- ఆ. “తెల్లవాత్ర మోము నుల్లంబు కృశియించె
నందమైనదేహ యప్పిడసె
నెల్లు చదుపుచుంటి వేమోయి” యనినన్ను
సరసమాడుచుండ్రు సంగడిండ్రు.
- గీ. నయముగా వచ్చు నా యనధ్యయనదినమా
లందుంగనరాక యాసహా భ్యాయులకును
గొండ వాగుల కడకేగి కూర్తు నీడు
చేష్టలనుగూర్చి కవితావిశేషములను.
- గీ. చేసిన సమస్తచేష్టల జెప్పుచుండు
నాడు నాటలనుం దెలియంగఁజేయు
నాడు పలుకులనెల్లరాపాడుచుండు
శైశవగ్రంథి కఠిన పాపాణసంధి.
- మ. చెలియా! శైశవశాల్యభావములు చేసెన్ని కునుక నాకు న
చ్చలమా స్నేహదశానుబంధమును సాక్షాద్యావనంబిష్టసి
ర్మలమాప్రేమనుదానఁగూర్చిస్థిరసంబంధంబుఁగల్పించునో
బలవదైవ నియోగహార్థ్యమున వేర్పాటుంబడం జేయునో!

క. కుపితా! వియోగ దుఃఖ

గ్లపితుఁడనై జీవ మూఁడ్వఁగానెంచను నా

స పడుచు జీవన్ భద్రా

ణి పశ్యతి' యనంగ నెప్పు నీతి యెఱుక చేన్.

ఆ. ఆకురాలు కాలమందున పడెడు కా

రాకులనఁగ నాసయట్టెపడును!

తఱినిగట్టిపడెడు తరువులచేవనా

బెఱిఁగిపెఱిఁగి చాలబెనిచికొనును!

గీ. మొదలనద్దాననాకుఁ బ్రేముడియెలేద

యొడమావిని నాపె యొక్కింతనాట

నాట ననలెత్తె; బొను. కొందఱుకుపేర్చి

తమ్ముల నెడారివైన స్ఫుటమొనర్చు

ఉ. వీనులవిందుగాఁగను సవిస్తరమాత్మ దశానుభావ సం

ధానముగాఁగఁ జెల్లికి నిదానముగాఁగ లతాకుటీరసం

తాననదత్ప్రతిధ్వని విధానముగాఁగ శర త్కుమార దీ

నాననసీమ నిర్గళితమైన వియోగపుసూక్తులాఁగినన్.

మ. అవలగ్నంబసియాడ మోముదరహాసాంకూరమైపొల్వఁ గ

గ్రవ లజ్జాపితాతిసాధ్వసమునై కాన్పింప ధమ్మిల్ల మా

యవటూదేశమునందుఁ బ్రోవుపడదివ్యంబైనరూపంబుతో

నవలామానిక మేగుదెంచెను కవోష్ణంబైననిట్టూర్పుతోన్.

గీ. వచ్చియునురాకముందె యావనరుహాక్షి

మఱిచినాడవె? నన్నునో మానధనుడ!

యంచుఁజిగ్గిముగాఁ బ్రశంసించెనుపుడు

నగవుమోమున మేలిరత్నాలురాల.

శా. ఆనారీమణిపల్కుపల్కులు శ్రవోవ్యాసక్తి నాబొంది బ్ర
హ్మనందంబునుఖంబుకంటె నితమామానందసాందోదయ
శ్రీవిర్వాణవిధాచమత్కలితుడై శీర్యజ్జగజ్ఞాన సం
ఖ్యానుండా యేశరత్కుమారుడదివో! గాఢానురాగంబనన్
మ. పలువైబల్యైడు సిబ్బితిన్ విడిచి యాసాంజ్ఞుండిటుల్ వల్కెనీ
పయి పేమంబుననిన్ని నాశ్శృమగువా! ప్రాణంబులన్ జక్కంబ
ట్టియెటోకాయముమోవఁగాఁగలిగియుంటిన్ నేటికిందావకా
భయహస్తంబునుబొందఁగల్గుటకు నాభాగ్యంబుసాయంపడెన్
క. అననఁడు గురంగి తన పెద

వినిగఱచి కొనెన్ విరుద్ధవిస్మితచేష్టన్
కనఁబడియెమోమునందున
ననుమానము తేరికొనియె సంతస్సుననున్.

క. తదనంతరమున నాతఁడు

పదిలమె నాకట్టినట్టిబల్బజపుష్పా
స్పదమగు మంగళసూత్రం ?
బదిమఱిచి నె? యనియెప్రేమ మన్నినమదితోన్.

మ. అనినన్ సంకుప్రవోనక్రొమ్మెడయెడన్ హస్తాంగుళల్ సేర్చియా
వనజాతాయతనేత్ర సాధ్వస భరభ్రాంతాత్మయై పైట చె
గునెకింతన్ దెమలిచి తీసెమిగులంగ్రోవ్యాడుపూమాలయఁ
దనుసంధించినతాళిబొట్టును మహేయఃకాన్తికాన్పింపఁగాన్

క. అప్పుడు శరత్కుమారుని

ముప్పిరిగ్గాఁ బెఱిగినట్టి మోహపుః శాశం
బొప్పరికించుచుఁ బిదిలెన్
దప్పకదా! తనదటంచు దత్తణమాత్రన్.

ఉ. మంగళసూత్రదర్శనమిమంక్షిత మృత్యుసముద్రుడైయతిం
డంగనమీంద్రప్రేమవిడనాడంగలేక తదీయసుందరా
పాంగవిసర్గశృద్ధృదయపంకజుడై ధృతిదూలియున్ వితా
కుంగడుబాండెదామొదలుగొట్టిన చెట్టునుబోలె వేల్చిడిక.

క. ఎక్కడనుంటి? కురంగీ!

యెక్కడ నెక్కడ? నటంచు నింపాలసెడు మేల్
వాక్కులతోఁ గొందలు చెలు
లక్కడకే తెంచి రొయ్య నా సమయమునన్

గీ. ఆస్వరంబది వినఁ బశునంతమాత్ర
వెడలిపోయెఁగురంగి సోద్యేగయగుచుఁ
గడఁగి వీతెంచుచున్న పెన్నాలిదెబ్బ
కోసరిలి పాటునొకచిన్న యోడ వోలె.

గీ. పోవువెంటనె యాతఁడా పుంపుఁబోడి
సంకుపుంబోని మెడయందెసంగుచున్న
తానుగట్టిన కృతకసూత్రంబు తోడ
వఱలు నాతాళిబొట్టుపై బఱపిమనసు.

ఉ. “వంచన చేసె నన్నతివ వాంఛరు దెల్పియు నాదుజీవితఁ
బెంచఁగవ్యర్థ మెవ్వనినె యింపుగఁబెండిలియాడినట్టి యీ
చంచలనేత్రపై నలపుసల్పుటయుంగడు బాతకంబయ్య”
నంచుశరత్తుమారుడురయఁబునమోము నొకింతయెత్తినన్.

గీ. తనను గోరిన ప్రాగ్దిశాంగన కడంకఁ
జందురుం గోరుటది మదియందెఱింగి
పశ్చిమాంభోధిలోఁబడి ప్రాణమూడ్చు
వాడు వలెఁగానఁగాఁబడె వేడివేల్పు

గీ. వెంటనే లేచి యతఁడు వెన్నెంటనున్న

దీర్ఘ కాసీర మందున దిగియు మెల్ల

వార్చి తొడి డిల్లవడిన హృత్పద్మ మందు

నెక్కునిన చింతతోఁగాంచె నెక్కుమట్టి.

శా. చూడఁ పాశములూగులాడఁగఁగడుకన్ భీంచుభూతంబనా

నూడఁ పెక్కుపృథక్ పృథక్ స్థితినిసంయుక్తస్థితిఁగూడవే

లాడన్ నిచ్చలు బొల్చుచుండు నటనాన్యగ్రోధ వృక్షంబటా

నీడన్ జేరె శరత్కుమారుఁడు వికుంభభూత చేతస్కుండై.

గీ. “కాలమా! యెంత యడియాస కనఁబడిచితి

మెడను విడిచియొనర్చు నీ బడుగు పెండ్లి

నెప్పికొనకింత వట్టు నేనుంటి, నంచు

బరిమిత స్వరముగ వినఁ బడఁదొడంగె.

ఆ. చెవుల మూసికొంచుఁ జింతించెనిట్లుల

నతఁడు “నేను జగతిఁ బ్రతికియున్న

గోలుపోవు ధృతియు నీలుపుయోగ్యత

కాన బ్రతికియుంట కాదునీతి.”

మ. అనియూహించిశరత్కుమారుఁడెలమిన్ శృంగోధదీప్యచ్ఛిపా

ప్రవివేక్షిక్రృత కంఠనాథుఁడగుచుం బ్రాణంబులంబాసి యొ

య్యననాకాశమహాంత గాశమునప్రేలాడెద్వరంబొందియ

వ్యసజాతాయతనేత్ర వచ్చియపుడే వల్లించువారింపఁబోవ.

శుద్ధ పత్రము.

పుట.	పజ్జీ.	తప్పు.	ఒప్పు.
2	6	జెందంగదే	జెందంగదే
...	8	తక	తకు
...	21	కుమారు	కుమారు
4	3	మహిళకల	మహిళలక
5	16	సుమకోమలికిన్	సుమకోమలకున్
6	6	దొసగుపోడిమి	దొసగుపోడిమి
7	9	గమించె	గమించె
...	20	బర్వగన్	బర్వగన్
...	22	ఆగి	ఆగి
...	24	ఒక్కడున్	ఒక్కడున్
8	20	సౌందర్యబు	సౌందర్యంబు
...	...	పాఠంగన్	పాఠంగన్
9	4	తీరుతోఁప	చెన్నడంప
...	19	పత్నీలబొల్చు	పత్నీలబొల్చు
10	9	మన్మథుడు	మన్మథుడు
	11	ధార్మము	ధార్మము
11	11	మునపార	మునునపార

13	8	పెటేరిగి పెటేరిగి	పెరిరిగి పెరిరిగి
	14	సంధానము	సంధానము
	15	విధానము	విధానము
14	1	నాబొంది	నింబొంది
	3	విధా	విధా
	3	జగజ్ఞాన	జగజ్ఞాన
	6	పయిఁజేరి	పయిఁజేరి
	9	అనవుడుకు	అనవుడుఁగు
	10	చేప్పక	చేప్పల్
15	2	నాఁడఁగ	నాడఁగ
	18	వ్యర్థ	వ్యర్థ
16	7	నిచ్చలుబొల్పు	నిచ్చలుఁబొల్పు
	17	దీవ్యచ్చిపా	దీవ్యచ్చిపా

చాత్రా యి
శతావధానము

ప్రీతి క .

పాఠకమహాశయులారా !

శ్రీ యుతములగు భారతీయకుటుంబముల పెండ్లిండ్లలోఁ గూడ విద్యావినోదములు అనూచానాచారములని తెలిసి మా శ్రీశ్రీశ్రీ వెంకటరామలక్ష్మీనరసింహారావుగారి వివాహమహిమ తప్పవంబున శతావధాని శివరామకవిగారి శతావధానముజరిపింపఁ బడినది. ఈ సందర్భమునందలి కవితల నే కీ కృతమొనరించి ముద్రింపించి కవితారసగ్రాహులకు నివేదించుచున్నాఁడను.

శ్రీ యినుగంటి వెంకటరంగ సీతారామారావు,
చాట్రా యి .

అచలాయ తనము:- శ్రీరవీంద్రనాథుని వంగభాషలోని మాతృక.
 వే. చంద్రశేఖరం బి. ఏ. చే తెలిగింపఁ
 బడ్డది. నాటకము. 0—12—0

శతావధాని శివరామకవి గ్రంథములు.

ఉత్తర హరివంశ విమర్శము.	1—0—0
తాలు కట్టనము.	0—4—0
మాధవవర్మ-(నాటకము) మేలుప్రతి.	0—14—0
మామూలు ప్రతి.	0—12—0
ముక్తాలత-(ప్రబంధము)	0—12—0

శతావధానములు.

కోవ్వారు.	0—3—0
బెజవాడ.	0—2—0
తెనాలి.	0—2—0
లక్ష్మీనరసాపురము.	0—2—0
గుంటూరు- (అచ్చులోనున్నది)	0—5—0
చాటాయి.	0—4—0

వేటూరి ప్రచురణాలయము.

Velury Publishing House.

చిరివాడ-తేలపొలు పోస్టు,

కృష్ణాజిల్లా.

చాట్రాయి శతాపధానము.

శ్రోవహా జెప్పిన పద్యములు.

మ. జనసంచారము శూన్య మేదెసలఁగాంచు జెట్టుచేమల్ ప్రభం
జన ధూతంబులు యాకసంబుతుదిఁదాఁచుబోవు నేప్రాంతముం
దుఁను దూఱఁగ బుద్ధిఁగొల్పు పొదరించుల్ మొండగున్ నీదుద
గ్గనసాభాగ్యమునేడు చేతుటియెనోచాట్రాయి! శోభామయీ!

మ. పొరుగురుల్ బడి బండ్ల నెక్కి పయనంబుల్ సేసి యెదాటువ
త్సరముల్ దాఁచు నేటికిన్ ముఱలనందొప్పించె నిమోక్షశో
ర్వర దుర్వాచారయంబునం జనెను నీబుడ్లందు బోల్తాలనున్
జరిగంజేయఁ చూచుచుండఁగదవే చాట్రాయి! శోభామయీ

శ్రీశ్రీశ్రీ ఇనుగంటి లక్ష్మీనరసింహాచార్యుగారు.

శా. శ్రీలావణ్యనిలాసనై భవములం గ్రేఁగంటఁ దత్సర్వ గు
ర్వాశిన్ పోతొకకంటఁ దన్మహితసూక్ష్మార్థంబులోఁగంటఁ దా
శీలింపం గల దంట శ్రీవిభుఁడు మాసీతాంబికావేదకల
శ్రీలక్ష్మీవరసి హరాయల కభీష్టిప్రాప్తి జేకూర్చుతన్.

క. ఇనుగంటివారి నింపఱఁ

గనుఁగొంటి దేజులఁ దెగంటి తెఱుగం

టిని బీరమునన్ ముక్కం

టిని ముక్కంటిన ప్రతాప నిరుపములంటిన్.

మ. ఇనుగంటింగడఁ గన్నదోయికిని జేతుంటేని జేసొంటి సో
మునిగంటిన్ నెసఁగొంతనేపటికి సంభోజార్తినింగంటి నీ
యినుగంటిం గనుఁగొంటి సంతసము నేనీరీతిగాఁ గొంటిఁ బై
నినుగంటిన్ సరిసింహరాయ! యిట్లుపై నిందింతునేగంటినిన్

సీ. అర్థోహ వా ఏష ఆత్మస'యన్న శ్రు

త్యర్థంబుఁ జక్కగా నరయుమయ్య

'పుత్ర'కామనయా సముద్వహేత్త'న్నస్మ

ర్థంబు లోపల నలదుమయ్య

'ఊర్ధ్వబాహు ర్వికౌముచ్చై'యటను బురా

ణార్థంబు మహోన సదుకుమయ్య

'త్యాగాయ సంభృతాథానామ'టన్న కా

న్యార్థంబుఁ దెలిసి యట్లలరుమయ్య

శేర కాట తనానకు మేర మీఱి

చెప్పినాఁడ నటంచు యోజింపఁబోక

వీని నన్నిటిఁ దగ గరవింపు మయ్య

శిష్ట జనగేయ! లక్ష్మీసృసింహరాయ!

అవధానప్రారంభము.

నారాయణః. ౧

శ్రీలక్ష్మీ కుచకుంభ సంభృత లస ద్గంధాస్త వక్ష స్థులం
గంధోద్యద్వన మాలికా పరిమళ వ్యామోహితేలాతలం

చాతుర్వైద్య కలా కలాప కలిత వ్యాపార పారాయణం
కల్యాణైక నికేతనం గుణగణం వందేయ నారాయణం.

ప్రోషిత భర్తృక. ౨

చ. అలరులువిచ్చెదావులు దిశాంతరమందున హెచ్చెదుంటకొ
వ్వీలుతుని కాడ రెచ్చె గలవింకము కోయిల లాదియైన పి
ట్టల రవమెచ్చెగాలుల యడానడి భావముగ్రొచ్చెనాప్రియుం
డెలమిని రాడ టం చొకత యేకరియె విరహాజ్వరా ర్తయై.

వెలమవారు. 3

సీ. పులుల మీసముల నుయ్యెలలుగా జేపట్టి
పాలుపార నూగి రీవెలమవారు
కొదను సింగపు సటా కోటీర కూటంబు
విఱుగఁగాఁదాచి రీవెలమవారు
ముదురు తేనిక కుంభములఁగల్గు ముత్తియం
బులగుత్తి దెచ్చి రీవెలమవారు
మృత్యు ముఖోత్థ కర్మరితం బాకోర
బెకలించి వైచి రీవెలమవారు

గీ. విజయ లీలల దేలిరీ వెలమవారు
విమల కవితల వ్రాసిరీ వెలమవారు
విపుల విపులను నేలిరీ వెలమవారు
వెలమ వారల నెవ్వరు గెలుచువారు?

వేంకటేశ్వరస్వామి. ౪

ఉ. శ్రీలు వెలుంగు తేత్రముల జెన్నెసలారెడు కందుకూరిలో
గ్రారెడు వేంకటేశ్వరుడు కంటికి తెప్పయనంగదోచుచున్

మాలిమిమీలు గ్రుడ్డులకు మావియనం బొలుపారుచుండితా
నేలేడుఁగాక యెల్లప్పుడు నీయునుగంటి కొలంబువారలఁ.

వియ్యాలవారు. ౫

ఉ. తిండికి రెండు యామములు దేకె డికాక్ష నెసంగుకాఫిసీ
భృండుకపోయె దేహమున కొప్పమి పుట్టె నటంచు బావలై
యుండెడువారు వియ్యముననుండెడివారలఁబల్కుదుర్వియఁ
కుండు సమస్తసౌఖ్యములఁగూర్చెనయేనియు నవ్వటాలకై.

తమోఽభిసారిక. ౬

గీ. మాలతీపత్రములు గండమండలమున
నీలికోకయు రై కయు నీటుమేనఁ
తనరఁగా సభిసారికాంగన యొకర్తు
క్రాలె గాధేయ సృష్టయకా రతియనంగ.

ఇరువురు పెండ్లములఁ జేకొనువాఁడు ౭

సీ. రెండునావలయందు రెండుకాళ్ళనుబెట్టి
నదియందుఁబోవు చందంబు నంది
రెండు గుఱ్ఱములపై రెండుకాళ్ళనుబెట్టి
స్వారి చేయంగ భావంబుఁ బొంది
రెండు విద్యలయందు రెండు బుద్ధులనుంచి
సాధింపఁజాలు వై శేష్య మొంది
రెండు యోజనలందు రెండు భావనలుంచి
గ్రహియింపఁ జాలు శక్తత్వమొంది
రెండు పంటల నొక్కసారిగను నొక్క
పాటి కేడారమునయందుఁ బండఁజేయు

శక్తి వైపుల్యములఁ బొందఁ జాలుదేని
యిరువు రిల్లాండ్రజేకొని యేలుమయ్య!

రాజ భటుడు. ౮

మ. అగురా! పోకుము పోకుమంచు భటుడా ద్వారంబునందుండికెం
పగు చూడ్కించిలకించి పైనిగొరడా నాడింపఁ జేదస్తమా?
మగ పుట్టుం దగఁబుట్టవా? జలముకంపంబోలు నారాజునే
ర్చుగ వీడందగు ముష్టియెత్తుకొనుమీ! రొక్కంబులేకుండినన్

విద్య. ౯

ఇలవయిఁ బుట్టెను మగు నెందు మనుష్యులకుంబశూత్కరం
బులకును భేదభావములు బోధనముం బొనరింపజాలుచా
యల సముదాయమెల్ల సముపార్జనఁ జేయఁగఁజేసి తత్త్వము
దెలిపెడి విద్య విద్యయని ధీరులు పల్కుదురూహపెంపునన్.

దంపతులు. ౧౦

చ. పతిపచరించుమాట సతి పల్కఁగ నా సతిమాట లెంతయున్
బతి పచరింప నొండ్లరుల భావము లేకతమై చెలంగఁగా
సతిధి సవర్యచేయుచును నాదట నీశ్వరభక్తి కల్గు దం
పతులను నెల్ల వేళ భగవంతుడు ప్రోచుతఁ బ్రేమదృష్టులన్

ఈ సభ. ౧౧

శా. రాజుల్ పల్వురు వచ్చినారు కవితారాజుల్ సుధీరాజుల
వ్యాజ భ్రాజితపాండితీ పరిచితీ పారంగతుల్ వచ్చి నా
రోజన్ వెంకటరామలక్ష్మీనరసింహాద్వాహపుణ్ణాలకున్
రా జద్రామ వివాహమందిర సభారంగానకుం బోలుచున్.

పుష్పలావికా సర్వోక్తి. ౧౨

సీ. నీవీ ధనంబట్లు నీవేల దాచెదే

పూల మాళికల నమ్ముటకుఁ జూపు
కలి గొట్టు పూవు నాకలి గొట్ట! విలువవే

కోరిన దిత్తు నం కోచపడకు
నీ దండ వెలయెంత? నిజము చెప్పంగదే

యైన నేమాయె నీ యాన తెమ్ము
గోరంట నీ యవే కొమరార నొకసారి

కులుకుఁ బెళ్ గుబ్బల కుదురులాడి

గీ. అంచు నొక్కట నొక్క సయ్యాట కాడు

పుష్ప లావిక తోడను బ్రొద్దుపుచ్చ

నీ సరికి నీ సరికి వెల లేర లీయ

లేరు లేరని పల్కెఁ బువ్వారు బోడి.

దశావతారములు. ౧౩

సీ. మత్స్యవ తారమై మడచెనా సోమకుఁ

గూర్మావ తారమై కుతల మెత్తె

నల పందియై హిరణ్యాక్షుని వధియించె

నరసింహుడై హిరణ్యకునిఁ ద్రుంచె

వామన రూపియై బలిరాజు బలిఁ గోరె

బరశురామతఁ బ్రభు ప్రజముఁ దునిమె

రామావతారమై రావణాసురు రాచె

బలరాముడై ప్రలంబకునిఁ గడపె

గీ. బుద్ధుడై మేలి బుద్ధుల బోధ చేసె

గల్గి రూపంబు తానెల్ల గాంచబోవు

నట్టి యీశ్వరుఁ డాది నారాయణుఁడు
శ్రీ కరుఁడు ప్రోచుఁగావుత లోకములను.

కాకవులు + కాకవులు. ౧౪

మ. పదముల్ తొట్రిలు డేగనాఁగవులతోఁ బాటించిపోట్లాడు న
య్యదనఁదుం గ్రమమైన వేగములతో నల్లల్లనుం బోవు న
య్యదనం బక్షబలంబు పాడఱుట నౌరా కాకవుల్ కాకవుల్
గద లక్ష్మీ సరసింహరాయ! కవితాకాంతాకటాక్షోదయా!

రాజనీతి. ౧౫

శా. లోకంబున్ సరియై రీతిఁ గనుటన్ లోపంబు లేకుండ న
స్తోక ప్రక్రియ శాంతి తేజముల నెచ్చో హెచ్చునౌ కూర్మిమై
నే కత్రన్ లగియించుచుం గ్రమత నెంతేనేలు భూపాలు ను
శ్లోకున్ మెత్తురుకానినాఁడుజనముల్ దూషింతురెక్కాఁలమున్.

బ్రహ్మానందాను భోక్త. ౧౬

మ. వనమందుంబొదరిండ్లయందుమివులన్ వాలాయమానై కతం
బున యందున్ శవమౌ యనంగఁ బడుచుం బూర్ణంపు

యోగంబునల

దనయంబున్ మనమున్ లగించుకొనిబ్రహ్మానందముంజెందువా
నిని వర్ణింతునమస్కరింతు నెద ధ్యానింతున్ భజింతున్ సదా

బండిపై బొరుగూరేగుట. ౧౭

ఉ. ఓరిమి బండి నెక్కి పొరు గూరికి బోయెడు పట్ల లోయలన్
దారుల మిట్టుపల్లముల దాఁటెడు వేళలయందు నెందు బో
ల్తారచియింపఁ జేయకయ లక్షణక్షీతమైన యెద్దులం
గూరిచి తోలుమెప్పు సెల గోల యదల్పుచు నోయి సారథీ!

సుకవిత్వము. ౧౮

శా. పద్యంబుల్ సరసార్థ పద్యములుగా భావింపఁగాఁబోలు సా
హృద్యంబా యతితోడఁ బ్రాసములతోనింటేని పోరాద గం
గో ద్య త్స్వచ్ఛ మహాప్రవాహములతో నుడ్డాయనంజాలునం
ప ద్యుక్తంబగు ధార కల్గినఁ గవిత్వంబుల్ సభం జెప్పమీ.

రతాంతము. ౧౯

మ. కులుకుంగొప్పను గావిమోవితఘకుల్ క్రొవ్వారు పాలిండుల
చ్చలమా నూబలు కట్టుకోకకళకుల్ సంపూర్ణచంద్రుండనన్
వెలయం జాలెనుగోముమోముబెఱుకుల్ పిఱ్ఱోడుకానేల? యో
లలనా! చెప్పమటన్న నాథునకుఁ బెల్చుంజూపె సద్దంబొగిన్.

వసంతము. ౨౦

మ. మదిరా పాఁవి జృంభితంబులగు నా మత్తేభముల్ వోని తు
మ్మెద పిండుల్ రొదచేసఁజిల్కలునుసామీచీన్యమైవ్రాసెన
మ్మదనుండమ్ముల నెక్కువెట్టునిభామాస్వాంతిలక్ష్మ్యంబులం
జెదరంజేసె వసంతికాలమునఁ దాఁ జేదోడుగాఁజై త్రుండున్.

ఉత్పలమాల. ౨౧

ఉ. కాటుకపిట్టలోయనఁగఁగ్రాలె సరస్సుల కన్నులోయనం
దీటయి చెన్నమీఱె నలదిభ్యకళామయుడైన మారుశ్యం
గాటకమందుఁ గ్రందుకొను గాజుల కుప్పెలనం జెలంగె నో
పాటలగంధి! చూడ! కనుబొటగు నుత్పలమాలికావళిన్.

ప్రణయకలహము. ౨౨

మత్తకోకిల.

మత్తకోకిల సుస్వరంబుల మానె మానిని మానినీ
కృత్తుడై యలనాయకుండును గేరి కేరడమాడ నా

యత్తుడాయెను గాలి కొంచెగ నట్లువేవగఁ జీరలున్
హత్తుకోఁ బొలయల్కు నొండొరులాదృతిం గొనిరెంతయున్

ఒక కల్పన. ౨౩

చ. కుదురుగ గుఱ్ఱమావి నెలకొన్న కపోతము పోతరించి కూ
యఁ దొడఁగెనంచు జోడరిసి యాదటనీడకు రాకతిక్కదో
మదవతి! యేడనుండినను మాటటగా నిటగుంజ మందునన్
వెదకఁగనేల? ముందులవి వీపులురావులొనర్చె జూడుమి.

తేడెవఁడు. ౨౪

శా. తేడంచుం దగనొప్ప నీవదయు పూరేడందునంబొల్పు మా
రేడందుం దగబొల్పు నీయ్యదియె నేరేడందునంబొల్పు నీ
రేమల్ తేడలుగావు తామలుచుమి వ్రేతేడ రేతేలతో
నీడుంజోడగు తేండ్లు తేడలుకదా యీరేమ లోకంబులన్.

శ్రీతిరుపతిశాస్త్రిగారి నిర్యాణము. ౨౫

నీ. ఆంధ్ర కవిత్వ పుణ్యాంగనా తిలకంబు

నుదుటి పెంచులకంబు చెదరి పోయె

వేంకటేశ్వర మహావిద్యకృషీశ్వరు

కుడి బుజంబది నేలఁ గూలిపోయె

శివరామ కవి వర్ణ శేషుషీ సరపోషి

నికపోవలంబది నీటఁ గలసె

ఆంధ్ర గీర్వాణ భాషాభిజ్ఞరసిక లో

క గణామృత ఝరంబు లిగిరి పోయె

గీ. నల్ల యవధాని యాదిగా నై న పండ్లఁ

గాచి పండించు చున్నట్టి కల్ప శాఖ

విటిగి పోయెను గూఁకటి వ్రేళ్ళ చోడ
నయ్య తిరువతి శాస్త్రి! మీరరుగు కతన.

ఆశీర్వచనము. ౨౬

సీ. ఆదికవీ శ్వరుం డైన బృహస్పతి
సంతాన ములను నొసంగుఁగాక
ఆది కవీశ్వరి యైన సరస్వతి
శబ్దార్థ మెఱిగించి సాకుఁ గాక
ఆది దేవుండైన యల బ్రహ్మణస్పతి
ప్రౌఢ సత్త్వంబు చొప్పఱచుఁగాక
ఆది దేవతయైన యల్లసరాంబిక
ప్రథితి సంపత్తి నేర్పఱచుఁగాక

గీ. శ్రిత గుణాలంబయైన శ్రీ నీత యాంబి
కా వధూటిక కెందు సఁగాతి యగుచు
శిష్ట జన గేయుండైన లక్ష్మీ నృసింహ
రాయలకు నెల్ల కాలంబు బ్రాఁతిమీఱ.

ఆకాశపురాణము సరిగానుండవలయుననుట. ౨౭

క. ఆకాశ పురాణంబల
వోకం జెప్పంగ వలయుఁ బొంపిరి వోవక
లేకున్నం జెప్పంగా
నూఁకొట్ట రాదు కవుల కుర్వీ తిలకా

రాజులు కవిరాజులు ౨౮

సీ. నడిపించె నేదేవి నవరాజ రాజుల
రథములకును మనో రథములెదురు

పరఁగించె నేదేవి వరమహీపాశుగ

ధారల కాశుగ ధార లెదురు

సృజియించె నేదేవి పృథుల రాజ్యముల కూ

రక కవితా మహీరాజ్య మెదురు

రచియించె నేదేవి రమణీయ మహనీయ

రాజులకును గవిరాజు లెదురు

గీ. అట్టి వాగ్దేవి జేసి రాజాధిరాజు

లకును గవిరాజరాజ తల్ల జలు దీటు

కాంత కవితాతి గేయ ! సత్కవి విధేయ !

శిష్ట జనగేయ ! లక్ష్మీ సృసింహరాయ !

అప్పలఁబడువాడు. స్తోమ. ౨౯

సీ. అప్పలఁ బడువాని యాకార మెల్ల దు

స్తర వారిగ మితమై ఊతి వహించు

అప్పలఁ బడువాని యాకార మెల్ల దు

ర్భరముగాఁగ నుపద్రవమ్ము నొందు

అప్పలఁ బడువాని యాకార మెల్లను

శఫరీతిఁ బొంది త్యాజ్యతను జెందు

అప్పలఁబడువాని యాకారమెల్లఁ బం

కజరూపరీతిగాఁ గ్రాలుచుందు

అప్పలను బడ్డవానిని సప్పలందుఁ

బడ్డవానిఁగఁ జెప్పంగ వచ్చుగాదె

కాంత కవితాతిగేయ ! సత్కవి విధేయ !

శిష్టజనగేయ ! లక్ష్మీసృసింహరాయ !

జ్యోతిషమ్. 30

చక్షుర్మార్గ మతీత్య దుగ్ధ పదవీ సింహాసనాధ్యాసితం
తారాజాల మనేక మవ్యనుదితం విజ్ఞప్య విజ్ఞానతః
సర్వేషాం సకలాత్మనోప కురుతే జ్యోతిర్మయీ సత్కళా
యాతానిత్యముపాసిషీమహిమహామోహాద్రుహం సత్స్స
హమ్.

దశావతారములు తలక్రిందుగాఁ జెప్పవలయును (వచనము) 30

వ. కల్కినై చెట్టలఁ గొట్టును బుద్ధుడనై యద్వైతంబు
నకు దారిఁ జూపితి శేషునకు మాటటగా నూటటఁ గాంచితి
రాముడనై రావణు రాచితి పరశురాముడనై క్షత్రియులఁ బా
టద్రోలితి వామనుడనై బలి బలిఁ గోరితి నరసింహుడనై
హిరణ్యాక్షు నాశమొందిచితి నరాహమనై హిరణ్యాక్షు హిం
సించితి కూర్మమనై కుతలమెత్తితి మత్స్యమనై సోమకు మడఁ
చితి నారాయణా! నీప్రోపుప్రాపులకు దాపు జూపుము.

{ పర్వతము చిందము బిననాళము సౌదామిని కుటిలత }
{ నల్లందనము మృదుత్వము ఇవి వచ్చునటులు }
స్త్రీవర్ణనము. 31

సీ. కుదురుమీఱిన మేలి గుబ్బపాలిండ్లలోఁ
బర్వతంబులప్రాధి పాదుకొల్పి
కరమక్కజంబునౌ కంఠంబునందునఁ
జిందంబునందంబు పొందుపటిచి
పదనుగాఁదోమిన బౌహుయుగ్మంబులో
బిననాళసౌఖ్యాగ్న్య మెసఁగఁజేసి

అస్తి నాస్తి విచికి త్సాస్తమధ్యంబులో

సౌదామినీరీతి సంతరించి

కుంతలంబులయందున కుటిలతలును

లవణి వేసలియుండు సల్లందనంబు

తనుపునందెల్లెడన్ మృదుత్వంబునించి

నలువ నిర్మింపఁబోలు నీ నాతి మిన్న

లక్ష్మీ సరస్వతుల సంవాదము. 33

మత్త-ఎద్దునెక్కును నీమగండని హేలచేసెడి లక్ష్మీనిం

గ్రద్దనెక్కును నీమగండని గౌరిపల్కంగ లక్ష్మీయున్

మొద్దునీమగండంచుఁబల్కిన మూరిబోవుచు గౌరియున్

మద్దికృష్ణుఁడు నీమగండను మాట లెల్లరఁ బ్రబోవుతన్.

కన్యాసౌదానము. 34

మ. పిరిదులం బొటని సారు నీరు నదిలో రెండొడ్డులం దట్టి రెం

డుదెసల్ పూతముచేయుచందముననున్ బూతంబుగావించురెం

డు దెసల్ బొల్చుకొలంబువారలకు నెంచుంబుణ్యదంబానుభో

గదవకా యోగదవకాను రాగదము నొగనాస్రదానంబిలన్

తెంకాయ పిచ్చికొండ. 35

గీ. ఒకఁడు రారాజు నిండువే రోలగంబు

ముందటకుఁబోయి తెంకాయ పుచ్చికొండ

టంచుఁ బల్కంగఁ బోయి భయంబుచేంది

యనియెఁ 'డెంకాయపిచ్చికొండా' యటంచు.

దారిద్ర్యము దారిద్ర్యము పోఁగొట్టునుట. 36

క. దారిద్ర్యంబను భాగ్యము

దారంగా దుష్టపాప దారిద్ర్యంబుల్

తాను తాతడిని జగ

ధారా విద్యావిశేష దారిద్ర్యంబుల్.

అనధానములఁగవి మనస్సు 32

ఉ. కత్తిమొసల్ వలెం గఱు నిగారములఁ నెలుఁగున్ శరంబులన్
జొత్తిలు వేగముల్ గలుగు నుండరిచూపులకోపుతైత్త్యముల్
హత్తు శతావధానముల యందుఁ గవిత్వము లల్లువారి స్వా
యత్త ములొమనంబు లగురా యిఁపించును వేరికేనియున్.

స్త్రీముఖమును పద్మమనుట. 3౩

కవి. రజనికరాసన ! నీదగుమోమున రాజిలుతుమ్మెద లోయన న
క్కజమగునక్కనుబొమ్మలయందముగ్రాసుటనెంతయుఁదావులుది
గ్రవజమునవాంతర దిగ్రవజమందునఁబర్చుచునుండఁగఁ జేయుటచేఁ
బ్రజలనుకొందురు నీదగుమోమును బద్మమటంచును సద్మతులై.

సంజకెంజాయ. 3౪

క. సంజలఁ గెంజాయలు దివి

రెం జీవర మార్గనై చు రీతిగను రజః

పుంజంబు పర్వ రీతిగ

నుం జిక్కని నక్క నెత్తునుం బోలుచునున్.

నీచస్త్రీ. ౪౦

ఉ. ప్రాచితనంబు నెంతయును భావమునం దలపోయుచుండు సం
కోచము లేక పున్నెములఁ గోచపడం బొనరించు దారులం
దోచు జనుం గటాక్షములతోఁ బ్రహరింపకమానఁబోవదా
నీచపుటాచు దానినిట నీవడుగన్ గతమేమి పృచ్ఛకా !

ఒకకల్పన. 'సాలగ్రావ' అనుపాదమును జేర్చవలయును. ౪౧

శా. మేతారాతిరి యన్నకన్నె విధుని బ్రేమించి తానయ్య మా
మూలం బాది ద్వితీయచట్టనెచుకన్మువచ్చినేబోయె నా
లీలంగాంచుచుఁ గాఱుచీఁటిసుచల్ దీపింప నిట్లాడె నా
“సాలగ్రావ ఖనిన్ జనించునెకదా జాత్యల్పపాపాణముల్.

సమస్య ౪౨

క. గిరివరుడగు హిమవంతు కొ
మిరె యూశ్వరు సామిమేని మేకొను శక్తి
స్ఫురణం జెలువారెడు నా
సంసీరుహనేతి కొక్క స్తనమే కనుమా!

అవధానాంత పద్యములు.

మ. ఒకపాదంబది కందుకూరునను దా నొప్పారె నెవ్వారి యి
చ్చకు సచ్చంగఁ ప్రవాప్తిభూతియొదమెజాట్రాయిలోనేటిమే
రకు సంపూర్ణసుఖాతిరేకము పొనర్చుంగాఁ జతుష్పాద్విభూ
తికిఁ దానైతి శతావధానమ! కళాదివ్యాను సంధానమా!

బహుకరించినపుడు చెప్పినవి.

సీ. చైత్రుడియ్యడలేడు సహకారమంజరీ
పుంజరీతి సుగంధములు జనించె
చంద్రుఁ డియ్యడలేడు చంద్రకాంతోపలో
త్పద్యమానోపద్రవమ్ము తెసంగె
పికములియ్యడలేవు ప్రీతనానాలోక
సంచారి పంచమస్వరములలరె

అతులితపాండితీయుతులలో నొకనిఁ గాఁ

దలఁచి మన్నఁజేయఁ దలఁపునుయ్య

అసమానవితరణాభ్య సనంబుచేగర్జు

మించినాఁడని యనిపించుమయ్య

బలితంపుదారిద్ర్యముల మ్రంచుబీదలఁ

గాంచుచు మాటనక్కించుమయ్య

గీ. శ్రీలవెంకటరామ లక్ష్మీనృసింహ

రాయ! నీతాంబతోడఁ జరాయువెనఁగ

సవ్యయ సుఖాంబునిధి నోలూడుమయ్య

పేరుఁగొనుమయ్య యాచంద్రతారకముగ.

సీ. దాఁద్రద్యఘర్మ సంతప్తాధిఁచాతక

ములకు నూత్నోదయజలమఁ డితఁడు

సతతదుర్మయసక్త శాస్త్రవనీహార

పటలంబునకుఁ బండభానుఁడితఁడు

రామామణీచిత్త రాగసంపథఁస

కరణదక్షత నూత్న కాముఁడితఁడు

రసభావసద్వృత్తరత కృతికన్యల

కోర్కెఁగీర్చెడి పెండ్లికొమరుఁడితఁడు

గీ. తమ్మిగద్దియకొమపట్టుఁ గొమ్మయితఁడు

చీనజనములపాలిఁటి దిక్కితండ

టంచు కవిఁగోటిసీతీక యభినుతించు

మాదిరిగఁజేయుమీ వేయుమాటలేల.

మేడవరపు రామబ్రహ్మశాస్త్రి

ఉ. శ్రీనిధి సంపదల్ శివుడు శ్రేయములక విధి యాయురున్నతుల్
గానుకలిచ్చుచుక సకలకాలములక గనునన్నలందు నెం
తేనిమెలంగుఁ గాపుతను ధీనుతవెంకటరామ పూర్వ ల
క్ష్మీ సరసింహరాయనికి నీతమత్లకి నాదరచున్నక

సీ. చానధర్మజ్ఞాన ధారేయ మూర్తివై
పెద్దతా వారి సేవింపుమయ్య
ప్రథిత సత్కీర్తి ప్రభాసుధా కలన ది
స్థితి పండ్లుల వెల్ల వేయుమయ్య
ముఖచంద్రవః కళాభూత కలాక్షముల్
విబుధ కై రవములఁ బెంపుమయ్య
శాంతితేజంబుల సరఫూసమాశ్రిత
మధుకోశపట్టుల మలయుమయ్య

గీ. సీతయమ్మతోపాటు లక్ష్మీస్వసింహ
రాయనూకవితాకన్య చేయిపట్టి
సవతిపోరును రాసీక సవదరించి
యందఱకు సంతసంబుచే యంగదయ్య.

శా. వాచామాధురి గార్యభారవహనప్రిభత్వమందుకన్యనం
శాచారంబున సత్ప్రవర్తనమునక న్యాయైక వాచార్థటిక
ధీచాతుర్యము నందు నీకుసముతా ధీరాగ్రగణ్యుల్దరి
త్రీచక్రంబున లేరులేగనెను కీర్తింజెంద యత్నింపుచూ.

శా. సీతాదేవివి సీపు రాముడు యశస్సేమామాభిరాముండు ని
య్యాయతండే మరికందుకూర్చిధి లయోధ్యభూత చాట్రాయి స
ద్రావ్యంతంబుల్ రసికల్ వశిష్టముఖులీ భాగ్యంబుమైనొప్పనో
సీతయ్యమ్మ! యయోధ్యకు మిథిలకు శ్రీకీర్తులందింపుచూ.

ఉ. వెలమలటన్నచోఁ బరుల బిట్టువడంకఁగఁ జేయఁజాలున
 వ్వలిమలలో ! యకించనులపాలిటి దై వము జూపిస్తట్టి య
 వ్వలిమలలో ! యశోధపశవీచి పనంపరలందసర్పు న
 వ్వలిమలలో ! సురాద్రి జళిపించుపహాబలులో ! తలంపఁగన్

సన్నిధానం సూర్యనారాయణశాస్త్రి).

మంజువాణీ ముద్రాక్షరశాల, వీరూరు.

